Jean-Paul Sartre

Nevolnost

ODEON

JEAN-PAUL SARTRE V ČESKÝCH PŘEKLADECH
Cesty k svobodě I-II, ELK 1946-1947, přeložila Jaroslava Votrubová--Koutecká
Uragán nad cukrem, SNKLU 1961, přeložil Miloš Veselý
5 her a jedna aktovka (S vyloučením veřejnosti, Počestná děvka, Ďábel a pánbůh, Holá pravda, Vězni z Altony), SNKLU 1962, přeložili A. J. Liehm, Evženie a Evžen Drmolovi
Mouchy, Orbis 1964, přeložil František Vrba
Zeď,Odeon 1965,1992, přeložil Josef Čermák a Eva Musilová
Mladá fronta, 1965,1967, přeložila Dagmar Steinová
Nevolnost, Československý spisovatel 1966, přeložila Dagmar Steinová
Marxismus a existencionalismus,Svoboda 1966, přeložil Oldřich Kuba
Dramata (Mrtví bez pohřbu, Špinavé ruce, Trójanky), Orbis 1967, přeložil A. J. Liehm

Přeložila Dagmar Steinová
Publié avec le gracieux concours du Ministére des Ajfaires étrangéres de la République francaise
© Odeon 1993
© Editions Gallimard, 1938
Translation © Dagmar Steinová, 1966,1993
Epilogue © Jozef Felix (heirs), 1966
ISBN 80-207-0387-X

CASTOROVI

„Je to mládenec bez kolektivního významu, pouhý jedinec.“
L.– F. Céline: Církev

UPOZORNĚNÍ VYDAVATELŮ

Tyto sešity byly nalezeny v písemné pozůstalosti Antoina Roquentina. Vydáváme je bez jediné změny.
První stránka není datována, máme však pádné důvody pro domněnku, že byla napsána několik týdnů před začátkem vlastního deníku. Tedy pravděpodobně napsána nejpozději začátkem ledna 1932.
V té době byl Antoine Roquentin, po cestách ve střední Evropě, Severní Africe a na Dálném východě, již tři roky usazen v Bouville, kde chtěl dokončit své historické bádání o markýzi de Rollebon.

LIST BEZ DATA

Nejlepší by bylo popisovat události den po dni. Psát si deník, aby měl člověk jasno. Neopomenout odstíny, drobné skutečnosti, i když vypadají nicotně, a především je utřídit. Musím vypovědět, jak vidím tento stůl, ulici, lidi, balíček tabáku, protože to se změnilo. Musím přesně určit rozsah a povahu té změny.
Tak například tady je kartónové pouzdro s mou lahvičkou inkoustu. Měl bych se pokusit vypovědět, jak jsem je viděl předtím a jak je teď (*Jedno slovo vynecháno*). Tak tedy, je to pravoúhlý kvádr, je připevněn na – je to pitomé, nedá se o něm nic říci. Toho se právě musí člověk vyvarovat, aby nevkládal zvláštní tam, kde nic není. To je myslím nebezpečí při psaní deníku: člověk si všechno zveličuje, číhá, neustále znásilňuje pravdu. Na druhé straně je jisté, že mohu každým okamžikem – třebas právě v souvislosti s tím pouzdrem či jakýmkoliv jiným předmětem opět najít ten dojem z předvčerejška. Musím být neustále připraven, jinak by mi zase proklouzl mezi prsty. Člověk nesmí nic (*Jedno slovo je přeškrtnuto (snad „znásilňovat“ nebo „falšovat“), další, připsané nad ním, je nečitelné.)*, jen pečlivě zaznamenávat, a to velmi podrobně, vše, co se udá.
Nemohu už samozřejmě napsat nic přesného o těch příhodách ze soboty a předvčerejška, jsem od nich již příliš vzdálen; mohu jedině říci, že ani v jednom, ani v druhém případě nedošlo k ničemu, co se běžně nazývá událostí.
V sobotu dělali kluci žabky a já chtěl hodit jako oni oblázek do moře. V tom okamžiku jsem se zarazil, oblázek jsem upustil a odešel jsem. Vypadal jsem pravděpodobně pomateně, protože se mi kluci za zády smáli.
To je tedy vnějšek. Co se událo ve mně, nezanechalo jasné stopy. Zahlédl jsem něco, co mě znechutilo, ale nevím už, jestli jsem se díval na moře nebo na oblázek.
Oblázek byl plochý, na jedné straně suchý, na druhé vlhký a zablácený. Držel jsem ho za okraje ve velmi roztažených prstech, abych se nezamazal.
Především to bylo mnohem složitější, došlo také k řadě náhod a záměn, které si nedovedu vysvětlit.
Nehodlám se však bavit tím, že bych to sepsal na papír. Je však jisté, že jsem měl strach nebo nějaký podobný pocit. Kdybych jen věděl, z čeho jsem měl strach, to by byl velký krok vpřed.
Podivné je, že nejsem ani v nejmenším ochoten považovat se za blázna, je mi dokonce zřejmé, že blázen nejsem: všechny změny se týkají předmětů. Alespoň tím bych si chtěl být jist.

Půl jedenácté

(*Zřejmě večer. Následující odstavec je pozdějšího data než ty předcházející. Kloníme se k domněnce, že byl napsán příštího dne*)
Možná že to přece jen byl malý záchvat šílenství. Už po něm není ani stopy. Mé podivné pocity z minulého týdne mi dneska připadají opravdu směšné: už je vůbec nechápu. Dnes večer se cítím dobře, docela měšťansky ve světě.
Tohle je můj pokoj, obrácený k severovýchodu. Pode mnou je ulice Invalidů a staveniště nového nádraží.
Z okna vidím, na rohu bulváru Victora Noira, červenou a bílou záři Dostaveníčka železničářů. Právě přijel vlak z Paříže. Lidé vycházejí ze starého nádraží a rozcházejí se do ulic. Slyším kroky a hlasy. Mnoho lidí čeká na poslední tramvaj. Tvoří asi smutnou skupinku kolem plynové lampy přímo pod mým oknem. Co se dá dělat, musí ještě několik minut čekat: elektrika přijede nejdřív v deset čtyřicet pět. Jen aby dnes v noci nepřijeli žádní obchodní cestující: strašně se mi chce spát a musím dohánět spoustu spánku. Jedna dobrá noc, jedna jediná, a všechny ty příhody by byly smeteny.
Tři čtvrti na jedenáct: už se nemusím ničeho obávat, jinak by tu už byli. Pokud ovšem není zrovna den toho pána z Rouenu. Přijíždí každý týden, vždycky pro něho mají pokoj číslo 2 v prvním patře, s bidetem. Ten by se ještě mohl dostavit: často si zajde před spaním na pivo do Dostaveníčka železničářů. Nenadělá ostatně příliš mnoho hluku. Je docela maličký a velmi čisťounký, má černý navoskovaný knír a paruku. Už je tady.
Tedy, když jsem slyšel, jak kráčí po schodech, trochu mě to chytlo za srdce, natolik to bylo uspokojivé: čeho se obávat v tak pravidelném světě? Myslím, že jsem vyléčen.
Tady je tramvaj číslo 7 Jatka – Velké bazény. Přijíždí a mohutně rachotí železem. Odjíždí. Ted právě si to žene, obtížena zavazadly a spícími dětmi, k Velkým bazénům, k Továrnám, na černý východ. Je to předposlední tramvaj; poslední pojede za hodinu.
Půjdu si lehnout. Jsem vyléčen, nebudu nadále jako malé holčičky popisovat den za dnem své dojmy do krásného nového sešitu.
Jen v jediném případě by bylo zajímavé psát si deník:kdyby totiž (*Zde končí text listu bez data*)
.

DENÍK

PONDĚLÍ 25. LEDNA 1932

Něco se se mnou stalo, nemohu už o tom pochybovat. Přišlo to jako nemoc, ne jako obyčejná jistota, ne jako zřejmost. Usadilo se to ve mně potají, pozvolna; cítil jsem se poněkud podivně a trochu nesvůj, toť vše. Když jsem se octl na náměstí, ani se to nepohnulo, zůstalo to bez hnutí a já si mohl namluvit, že mi nic není, že to byl planý poplach. Ale teď, teď se to rozšiřuje.

Nemyslím si, že by povolání historika uzpůsobovalo člověka k psychologické analýze. V našem oboru máme co činit pouze s celistvými city, jež dostávají rodová jména jako ctižádost. Zájem. Kdybych však měl alespoň mlhavé vědomosti o sobě, měl bych jich použít právě teď.

Tak například je něco nového s mýma rukama, ve způsobu, jak beru dýmku nebo vidličku. Anebo naopak má teď vidlička zvláštní způsob, jak se nechat uchopit, to nevím. Před chvílí, když jsem se chystal vstoupit do pokoje, jsem se náhle zarazil, protože jsem cítil v ruce chladný předmět, který upoutal mou pozornost jakousi osobností.

Otevřel jsem ruku a prohlédl si ho: držel jsem prostě kliku u dveří. Když mě dnes ráno v Knihovně přišel Autodidakt. (*Ogier P…, o němž bude v tomto deníku často řeč. Je to soudní úředník.*

Roquentin se s ním seznámil roku 1930 v bouvillské knihovně) pozdravit, trvalo mi deset vteřin, než jsem ho poznal. Viděl jsem neznámou tvář, nanejvýš tak tvář.

A pak ta jeho ruka, jako velký bílý červ v mé ruce. Okamžitě jsem ji pustil a paže ochable klesla.

V ulicích je rovněž množství potloukajících se odporných hluků.

Došlo tedy v posledních týdnech ke změně. Ale kde? Je to abstraktní změna, na ničem neulpí. Změnil jsem se já? Když ne já, pak tedy tento pokoj, toto město, tato příroda: je třeba volit.

Myslím, že jsem se změnil já: to je nejjednodušší řešení.

A také nejnepříjemnější. Musím však přiznat, že mám sklon k těm náhlým přeměnám. Věc je totiž v tom, že málokdy přemýšlím: a tak se ve mně nashromáždí spousta drobných proměn, aniž si toho povšimnu, a pak jednoho krásného dne dojde k opravdové revoluci. To dává mému životu neskloubený, nesouvislý ráz. Když jsem například odjel z Francie, mnoho lidí tvrdilo, že to bylo z náhlého rozmaru. A když jsem se po šestiletém cestování náhle vrátil, bylo by se rovněž dalo mluvit o náhlém rozmaru.

Ještě se vidím s Mercierem v kanceláři onoho francouzského úředníka, který loni podal demisi v souvislosti s aférou Petrou. Mercier jel do Bengálska s nějakou archeologickou výpravou. Vždycky jsem toužil jet do Bengálska a Mercier na mne naléhal, abych se k němu přidal. Teď se ptám, proč vlastně. Předpokládám, že si nebyl jist Portálem a že chtěl, abych ho měl na očích. Neviděl jsem žádný důvod proč odmítnout. I kdybych byl tehdy tušil tu věcičku s Portálem, byl by to býval jen další důvod, abych nadšeně přijal. A zatím jsem byl ochromen, nebyl jsem schopen říci jediné slovo. Upřeně jsem se díval na malou khmérskou sošku, stojící na zeleném koberečku vedle telefonu. Měl jsem dojem, že mě zaplavuje lymfa nebo teplé mléko. Mercier mi říkal s andělskou trpělivostí, jež zakrývala mírné podráždění: „Chápejte, musím být oficiálně zabezpečen. Vím, že nakonec řeknete ano: bylo by lepší okamžitě přijmout.“

Má černé, nazrzlé a silně navoněné vousy. Kdykoliv pohnul hlavou, vdechoval jsem závan parfému. A pak jsem se náhle probral z šestiletého spánku.

Soška mi připadala nepříjemná a hloupá a cítil jsem, že se z hloubi duše nudím. Nemohl jsem zanic pochopit, proč jsem v Indočíně. Co tam pohledávám? Proč mluvím s těmi lidmi? Proč jsem tak divně oblečen? Má vášeň byla mrtvá.

Po léta mě zaplavovala a cloumala mnou; teď jsem měl pocit prázdnoty. To ale nebylo to nejhorší: přede mnou, poněkud indolentně rozložena, byla objemná a bezvýrazná myšlenka. Nevím už přesně, co to bylo, ale byla mi tak odporná, že jsem se na ni nedokázal dívat. To všechno mi splývalo s parfémem z Mercierových vousů.

Otřásl jsem se a bez sebe zlostí jsem suše odpověděl: „Děkuji vám. ale tak se mi zdá, že jsem se nacestoval už dost: teď se musím vrátit do Francie.“

Přespříští den jsem se nalodil do Marseille.

Jestliže se nemýlím, jestliže všechny hromadící se znaky jsou předzvěstí nového převratu v mém životě, pak tedy mám strach. Ne že by snad můj život byl bohatý či těžký nebo cenný. Mám strach z toho, co se zrodí, co se mne zmocní – a zavleče mě, kam? Bude třeba, abych zase odešel, abych nechal všechno rozdělané, své výzkumy, svou knihu? Probudím se za několik měsíců, za několik roků zmožený, zklamaný, uprostřed nových trosek? Chtěl bych v sobě mít jasno, než bude příliš pozdě.

ÚTERÝ 26. LEDNA

Nic nového.

Pracoval jsem od devíti hodin do jedné v Knihovně. Dal jsem do kupy kapitolu XII a všechno, co se týká de Rollebonova pobytu v Rusku, až po smrt Pavla I. To je ukončená práce: až do vypracování závěrečné verze se tím nebudu zabývat.

Je půl druhé. Jsem v Mablyho kavárně, jím sendvič, vše je víceméně normální. Ostatně v kavárnách je vždycky všechno normální, zvlášť v Mablyho kavárně, protože správce pan Fasquelle má na tváři výraz velice pozitivního a uklidňujícího sprosťáctví. Blíží se doba jeho siesty a oči už má načervenalé, tváří se však nadále živě a rozhodně. Prochází mezi stoly a důvěrně přistupuje k hostům: „Všechno v pořádku?“

Usmívám se, že je tak živý: v době, kdy se jeho podnik vyprazdňuje, vyprazdňuje se mu i hlava. Od dvou do čtyř hodin je kavárna opuštěná a tak pan Fasquelle udělá s otupělým výrazem několik kroků, číšníci zhasnou světla a on upadne do bezvědomí: když je ten člověk sám, usne.
Je tam ještě asi tak dvacet zákazníků, staří mládenci, drobní inženýři, úředníci. Ve spěchu se naobědvají v rodinných penziónech, jež nazývají svými jídelnami, a protože potřebují nějaký ten luxus, přicházejí sem po jídle vypít si kávu a zahrát si esový poker: jsou trochu hluční, je to však nezávazný hluk a nevadí mi. I oni potřebují pro svou existenci, aby jich bylo víc pohromadě.
Já žiji sám, úplně sám. Nikdy s nikým nemluvím; nic nedostávám, nic nedávám. Autodidakt se nepočítá. Je tu ještě Francoise, majitelka Dostaveníčka železničářů. Někdy po večeři, když mi přinese pivo, se jí zeptám:
„Máte dnes večer čas?“
Nikdy neřekne ne a já jdu za ní do některého z velkých pokojů v prvém patře, které pronajímá na hodinu nebo na den. Neplatím jí: milujeme se jako rovný s rovným. Jí to působí potěšení (potřebuje jednoho mužského denně a mimo mne má mnoho dalších) a já se tím zbavuji jistých stesků, jejichž příčinu až příliš dobře znám. Sotva spolu prohodíme pár slov. K čemu také? Každý pro sebe; v jejich očích zůstávám ostatně především návštěvníkem její kavárny. Řekne mi, zatímco si svléká šaty: „Poslyšte, vy znáte bricot, nějaký aperitiv? Dva zákazníci ho totiž tenhle týden žádali. Děvče to neznalo, a tak mě přišlo upozornit. Byli to cestující, asi to pili v Paříži.
Nerada kupuju, co neznám. Jestli vám to nevadí, nechám si punčochy.“
Dřív – dokonce ještě dlouho poté, co mě opustilajsem myslíval na Anny. Teď už nemyslím na nikoho: ani se nenamáhám hledat slova. Teče to ve mně, více či méně rychle, nic nezadržuji, dávám tomu volný průběh. Většinou zůstávají mé myšlenky mlhavé, protože se nezachycují za slova. Rýsují nejasné a příjemné tvary a pohlcují se: okamžitě je zapomínám.
Ti mladí lidé mě udivují: popíjejí kávu a přitom vyprávějí jasné a pravděpodobné příhody. Když se jich někdo zeptá, co dělali včera, nezneklidní: dvěma slovy vám to povědí. Na jejich místě bych blekotal. Je ovšem pravda, že už dávno se nikdo nestará o to, jak trávím svůj čas. Když žije člověk sám, neví už ani, co znamená vypravovat: pravděpodobnost mizí zároveň s přáteli. Události rovněž, člověk je nechává plynout; náhle se vynoří lidé, kteří hovoří a odcházejí, člověk se ponořuje do historek bez hlavy a paty: byl by hanebným svědkem.
Ale zato mu neujde nic nepravděpodobného, všechno to, čemu by v kavárně nikdo nevěřil. Tak například v sobotu, tak kolem čtvrté odpoledne, po chodníku z prken kolem staveniště nádraží utíkala pozpátku malá žena v bleděmodrém a mávala kapesníkem. Zároveň zahýbal za roh černoch v béžovém nepromokavém plášti, žlutých botách a zeleném klobouku a pískal si. Žena do něho vrazila, stále pozpátku, pod svítilnou na lešení, kterou večer rozsvěcují. Takže v jedné a téže chvíli tam bylo lešení, silně vonící mokrým dřevem, svítilna a ta drobná světlovlasá ženuška v náručí černocha, a to vše pod planoucím nebem. Kdybychom bývali čtyři nebo nás bylo pět, byli bychom si asi povšimli toho nárazu, všech těch něžných barev, krásného modrého pláště, který připomínal prachové peřiny, světlého nepromokavého pláště a červených skel svítilny; byli bychom se smáli ohromení, jež se objevilo na těch dvou dětských tvářích.
Málokdy se stává, že osamocený člověk má chuť se zasmát: to celé pro mě najednou získalo výrazný, ba divoký, ale ryzí smysl. Pak se to rozložilo a zůstala jen svítilna, lešení a nebe: pořád to bylo ještě dost hezké. O hodinu později svítilna svítila, foukal vítr, nebe bylo černé: nezůstalo už vůbec nic.
To vše není nijak nové; nikdy jsem neodmítal takové neškodné pocity: naopak. Aby je člověk pocítil, stačí být trošku sám, jen natolik, aby se mohl ve vhodnou chvíli zbavit pravděpodobnosti. Zůstával jsem však blízko lidí, na povrchu samoty, pevně rozhodnut v případě poplachu uchýlit se do jejich středu: v podstatě jsem byl až dosud pouhý amatér.
Teď jsou všude věci, jako ta sklenice piva tamhle na stole. Když ji vidím, mám chuť říct: vzdávám se, dál nehraju.
Velmi dobře chápu, že jsem zašel příliš daleko. Se samotou nemůže asi člověk „stát na svém“. To neznamená, že se před spaním dívám pod postel nebo že se bojím, aby se uprostřed noci neotevřely dveře mého pokoje.
Jenže jsem stejně neklidný: už půl hodiny se vyhýbám tomu. abych se podíval na tu sklenici piva. Dívám se nad ni, pod ni, vpravo, vlevo: ale ji vidět nechci. A vím velmi dobře, že všichni ti staří mládenci kolem mi nikterak nemohou pomoct: je příliš pozdě, nemohu se už k nim utéct. Přišli by mi poklepat na rameno a řekli by: „Tak copak je s tou sklenicí piva? Je jako ostatní. Je broušená, s uchem, má štítek s lopatkou a na štítku je napsáno Spatenbráu. To všechno vím, ale vím, že je i něco jiného.
Téměř nic. Ale nemohu už vysvětlit, co vidím. Nikomu.
Tak: sklouzávám pozvolna na vodní dno, ke strachu.
Jsem sám uprostřed těch radostných a rozumných hlasů.
Všichni ti chlapi tráví čas vzájemným vysvětlováním a blaženě shledávají, že jsou téhož názoru. Můj Bože, oni přikládají takový význam tomu, že si všichni myslí totéž.
Stačí vidět, jak se tváří, když mezi nimi projde člověk s rybíma očima, který vypadá, jako by se díval dovnitř, a s nímž se vůbec nelze shodnout. Když mi bylo osm let a hrával jsem si v Lucemburské zahradě, chodíval tam jeden takový člověk, který sedával v budce u mříže podél ulice Augusta Comta. Nemluvil, ale čas od času natáhl nohu a s vyděšeným výrazem se na tu nohu díval, na noze měl botu, ale druhá vězela v bačkoře. Hlídač pověděl mému strýci, že to je bývalý studijní dozorce, kterého dali do penze, protože přišel do tříd číst čtvrtletní vysvědčení v akademické uniformě. Příšerně jsme se ho báli, protože jsme vycítili, že je sám. Jednoho dne se usmál na Roberta a z dálky k němu rozpřáhl ruce: Robert div neomdlel.

Nám nenaháněl strach ubohý vzhled onoho muže, ani nádor na krku, který se třel o celuloidový límec: vycítili jsme však, že se mu v hlavě tvoří myšlenky kraba nebo langusty. A to nám nahánělo hrůzu, to, že někdo může v budce uvažovat jako langusta o našich mozcích či o keřích.
Čeká mě snad něco takového? Poprvé mě mrzí, že jsem sám, chtěl bych s někým mluvit o tom, co se se mnou děje, než bude příliš pozdě, než se mě začnou malí kluci bát.
Chtěl bych, aby tu byla Anny.
Je to zvláštní: popsal jsem deset stránek a neřekl jsem pravdu – alespoň ne celou pravdu. Když jsem napsal pod datum Nic nového, měl jsem špatné svědomí: drobná příhoda, ani potupná, ani mimořádná, odmítala vylézt. Nic nového. Obdivuji se, jak může člověk lhát tím, že získá rozum na svou stranu. Chcete-li, tak se opravdu nepřihodilo nic nového: dnes ráno ve čtvrt na devět, když jsem vycházel z hotelu Printania, abych se odebral do knihovny, jsem chtěl a nemohl sebrat papír, povalující se na zemi. To je všechno, a dokonce to ani není událost. Ano, ale mám-li říci celou pravdu, hluboce to na mne zapůsobilo: napadlo mě, že už nejsem svobodný. V knihovně jsem se snažil, a to marně, zbavit se té myšlenky. Chtěl jsem před ní utéci do Mablyho kavárny. Doufal jsem, že se ve světle rozplyne. Zůstala však ve mně, tíživá a bolestná; to ona mi nadiktovala předcházející stránky.
Proč jsem o tom nemluvil? Asi z hrdosti a pak asi trochu z neobratnosti. Nemám ve zvyku si převypravovat, co se mi stalo, a tak nenalézám správný sled událostí, nerozlišuji, co je důležité. Teď však je s tím konec: přečetl jsem si, co jsem napsal v Mablyho kavárně, a zastyděl se; nechci tajnosti, ani duševní stavy, ani nevyslovitelné; nejsem ani panna, ani kněz, abych si hrál na vnitřní život. Nemám nic zvláštního, co bych řekl: nedokázal jsem sebrat ten papír, toť vše. Rád sbírám kaštany, staré hadry a především papíry.
Působí mi potěšení brát je a sevřít je v hrsti, chybí málo a strkal bych je do úst, jako to dělají děti. Anny bledla vzteky, když jsem za koneček zvedal těžké a honosné papíry, které však asi byly umazané od hoven. V létě a na začátku podzimu bývají v parcích kusy novin vyprahlé slunkem, suché a křehké jako spadané listí, a tak žluté, jako by byly namočené do kyseliny pikrové. Jiné listy bývají v zimě rozdrcené, rozmačkané a pošpiněné, vracejí se do země. Další, úplně nové a dokonce zmrzlé, celé bílé, celé se chvějící, sedí jako labutě, ale země už je zespoda poutá. Kroutí se, unikají bahnu, ale jen aby se kousek dál připlácly, a to nadobro. To všechno je příjemné brát do rukou, někdy je ohmatávám prostě tím, že si je docela zblízka prohlížím, jindy je trhám, abych slyšel jejich dlouhé praskání, anebo, když jsou velmi vlhké, je zapaluji, což se neobejde bez potíží; pak si otřu zablácené dlaně o zeď nebo o kmen stromu.
Tak tedy dnes jsem si prohlížel světle hnědé holínky nějakého důstojníka jezdectva, vycházejícího z kasáren.
Jak jsem je sledoval pohledem, spatřil jsem papír ležící u kaluže. Myslel jsem, že důstojník papír zašlápne podpatkem do bláta, ale kdepak: jediným krokem překročil papír i kaluž, přiblížil jsem se: byla to linkovaná stránka, nepochybně vytržená ze školního sešitu. Déšť ji promáčel a zkroutil, byla celá krabatá a samý otok jako popálená ruka. Červená linka na okraji se odbarvila do růžové páry; inkoust se místy rozpil. Spodek stránky mizel pod kůrou z bláta. Sehnul jsem se, už jsem se těšil, že se dotknu onoho křehkého a svěžího těsta a že se mi bude v prstech stáčet v šedivé kuličky… Nemohl jsem.
Vteřinu jsem zůstal sehnutý, četl jsem „Diktát: sova sněžná“, pak jsem se vzpřímil s prázdnýma rukama.
Nejsem už svobodný, nemohu už dělat, co chci.
Předměty by se neměly dotýkat, vždyť přece nežijí. Lidé jich používají, kladou je na místo, žijí uprostřed nich: jsou užitečné, nic víc. Ale mne se dotýkají, a to je nesnesitelné.
Mám strach přijít s nimi do styku, docela jako by to byla živá zvířata.
Teď vidím; vzpomínám si lépe, co jsem onehdy pociťoval na břehu moře, když jsem držel ten oblázek. Bylo to jakési slaďounké hoře. Ale to bylo nepříjemné! A pramenilo to z oblázku, tím jsem si jist, vycházelo to z oblázku v mé ruce. Ano, to je ono, docela určitě: jakási nevolnost v rukou.

ČTVRTEK DOPOLEDNE V KNIHOVNĚ

Když jsem před chvílí scházel v hotelu po schodech, slyšel jsem, jak si Lucie alespoň posté nařídka majitelce; leštila přitom schody. Majitelka mluvila namáhavě v krátkých větách, protože si ještě nenasadila chrup; byla skoro nahá, v růžovém županu a v pantoflích. Lucie byla špinavá jako obvykle; občas přestala drhnout a vztyčila se na kolenou, aby se podívala na paní. Bez přestání mluvila a tvářila se rozumně.
„Bylo by mi stokrát milejší, kdyby běhal za ženskejma,“ říkala, „to by mi bylo fuk, jen když by mu to neškodilo.“
Mluvila o svém manželovi; ta malá černovláska si díky svým úsporám dopřála kolem čtyřicítky úchvatného mladíka, montéra z továren Lecointe. Je v manželství nešťastná. Manžel ji nebije, ani nepodvádí: pije, každý večer se vrací opilý. Jde to s ním z kopce; povšiml jsem si, že během tří měsíců zežloutl a rozklížil se. Lucie je přesvědčená, že z pití. Já si spíš myslím, že má tuberkulózu.
„Člověk musí mít vrch,“ řekla Lucie.
Určitě ji to užírá, ale pozvolna, trpělivě; má vrch, nedokáže ani se utěšit, ani se docela poddat svému žalu. Trochu na to myslí, docela malinko, tu a tam to přižívuje.
Hlavně když je s lidmi, protože ji utěšují, a také proto, že se jí trochu uleví, když o tom klidně hovoří, jako by udílela rady. Když je sama v pokojích, slýchám, jak si prozpěvuje, aby nemusela přemýšlet. Je ale celý den nabručená a snadno unavená a nevrlá: „Vězí mi to tady,“ říká a sahá si na krk, „a nehne se to.“
Skrblí utrpením. Skrblí pravděpodobně i se svým potěšením. Napadá mě, jestli si někdy nepřeje, aby byla zbavena té jednotvárné bolesti, toho brblání, jež začne, jakmile přestane zpívat, jestli se nepřeje pořádně si zatrpět, ponořit se do zoufalství. Ale stejně by to nebylo možné: je spoutaná.

ČTVRTEK ODPOLEDNE

„Pan de Rollebon byl velice ošklivý. Královna Marie Antoinetta ho s oblibou nazývala svým drahým opičákem. Přesto měl všechny ženy u dvora, a to ne proto, že dělal šaška jako ta opice Voisenon, ale díky osobité přitažlivosti, jíž dohánět dobyté krásky k nejstrašnějším výstřelkům vášně. Intrikuje, sehraje dosti ohavnou úlohu v aféře s náhrdelníkem a v roce 1790 zmizí, když před tím udržoval soustavné spojení s Mirabeau-Tonneauem a s Nerciatem. Nacházíme ho znovu v Rusku, kde se trochu podílí na vraždě Pavla I., a odtamtud cestuje do nejvzdálenějších zemí, do Indie, Číny, do Turkestánu. Obchoduje, kuje pikle, dělá vyzvědače. Roku 1813 se vrací do Paříže.
V roce 1816 se už stal všemocným: je jediným důvěrníkem vévodkyně ďAngouléme. Ta vrtošivá stařena, křečovitě se držící strašlivých vzpomínek z dětství, se uklidňuje a usmívá, když ho vidí. Díky jí má u dvora hlavní slovo.
V březnu 1820 se žení se slečnou de Roquelaure, je krásná a je jí osmnáct let. Panu de Rollebon je sedmdesát; je zahrnován poctami, je na vrcholu své slávy. Sedm měsíců nato je obviněn ze zrady, zatčen, uvržen do žaláře, kde po pětiletém věznění umírá, aniž byl kdy proti němu veden proces.“
Melancholicky jsem si přečetl tuto poznámku Germaina Bergera.{ *Germain Berger: Mirabeau-Tonneau a jeho přátelé, str. 406. pozn. 2., Champion, 1906. (Poznámka vydavatele)* } S panem de Rollebon jsem se poprvé seznámil právě v těchto několika řádcích. Připadal mi tak svůdný a na základě těch několika slov jsem si ho ihned tak zamiloval! To kvůli němu, kvůli tomu človíčkovi jsem tady. Když jsem se vrátil z cest, byl bych se mohl právě tak dobře usadit v Paříži nebo v Marseille. Ale většina dokumentů o markýzových dlouhých pobytech ve Francii je v městské knihovně v Bouville. Rollebon byl zámeckým pánem v Marommes. Před válkou ještě žil v té obci jeden jeho potomek, architekt jménem Rollebon-Campouyré, a ten odkázal před svou smrtí v roce 1912 knihovně v Bouville velmi důležité materiály: markýzovy dopisy, fragment deníku a nejrůznější písemnosti. Ani jsem ještě všechno neprozkoumal.
Jsem rád, že jsem našel tyhle poznámky. Už deset let jsem je nečetl. Mam dojem, že se mi změnilo písmo: psával jsem sevřeněji. Jak jsem měl onoho roku pana de Rollebon rád! Vzpomínám na jeden večer – úterý večer: pracoval jsem celý den v Mazarinově knihovně; na základě jeho korespondence z let 1798-1790 jsem začínal tušit, jak mistrovsky napálil Nerciata. Byla už tma, šel jsem třídou du Maine a na rohu ulice de la Gafté jsem si koupil kaštany. Byl jsem tak šťastný! Smál jsem se sám pro sebe při představě, jak se patrně tvářil Nerciat, když se vrátil z Německa. Postava markýze je jako ten inkoust: hodně vybledla od doby, kdy jsem se jí začal zabývat.
Především vůbec nechápu jeho chování počínaje rokem
1801. Není to zaviněno nedostatkem dokumentů: dopisů, úryvků pamětí, tajných zpráv, policejních archívů. Mám jich naopak téměř příliš mnoho. Ale všem těm svědectvím chybí pevnost, konzistence. Neodporují si, to ne, ale ani se neshodují; působí, jako by se netýkaly téže osoby. Ale ostatní historikové přece pracují na podkladě informací téhož druhu. Jak to dělají? Jsem svědomitější nebo snad méně inteligentní? Když se ostatně otázka položí takto, nechává mě docela chladným. Když se to tak vezme, co vlastně hledám? Nemám tušení. Dlouho mě člověk Rollebon zajímal víc než kniha, kterou jsem měl napsat. Ale ten člověk… člověk mě začíná nudit. Držím se knihy, stále silněji pociťuji potřebu psát – dalo by se říct, že je to tím, jak stárnu.
Lze samozřejmě připustit, že Rollebon měl aktivní účast na zavraždění Pavla I., že později přijal pro cara významné vyzvědačské poslání v Orientu a že Alexandra neustále zrazoval pro Napoleona. Zároveň mohl udržovat čilou korespondenci s hrabětem ďArtois a předávat mu nedůležité zprávy, aby ho přesvědčil o své věrnosti: to vše je dost pravděpodobné; Fouché hrál v téže době mnohem složitější a nebezpečnější komedii. Markýz možná také provozoval na vlastní pěst obchod se zbraněmi s asijskými královstvími.
Ovšem, to všechno mohl dělat, ale není to dokázáno: začínám věřit, že nikdy nelze nic dokázat. Jsou to poctivé hypotézy vycházející z faktů: ale cítím jasně, že vycházejí ze mne, že jsou prostě způsob, jak spojit mé vědomosti. Pozvolna, neochotně, nabručeně se fakta podřizují přísnému řádu, který jim chci dát; zůstává však mimo ně. Mám dojem, že moje práce je čirou imaginací. A navíc jsem přesvědčen, že postavy v románu by vypadaly pravdivěji a rozhodně by byly příjemnější.

PÁTEK

Tři hodiny. Tři hodiny, to je vždycky příliš pozdě nebo příliš brzy na to, co člověk chce dělat. Je to divný odpolední okamžik. Dnes je nesnesitelný.
Chladné slunce bělí prach na skle. Nebe je bledé, bíle pocákané. Ráno byly strouhy zamrzlé.
Těžce trávím blízko kamen, vím předem, že den je ztracen. Neudělám nic pořádného, leda snad až se setmí.
Kvůli slunci; neurčitě pozlacuje špinavě bílé mlhy vznášející se nad staveništěm, proniká, úplně světlé, úplně bledé, do mého pokoje, rozkládá mi po stole čtyři potemnělé a falešné odrazy.
Má dýmka je napajcována zlatistým lakem, který zprvu přitahuje pohled zdáním veselí: člověk se na něj dívá, lak se rozpouští, zůstává jen velká kalná šmouha na kusu dřeva. A tak je to se vším, až po ruce. Když svítí tohle slunce, je lepší jít si lehnout. Jenomže minulou noc jsem spal jako dřevo, a tak nejsem ospalý.
Včerejší nebe se mi strašně líbilo, takové úzké nebe, černé deštěm, a tlačilo se na sklo jako směšná a dojemná tvář. Tohle slunce vůbec směšné není, právě naopak. Na všechno, co mám rád, na rez staveniště, na shnilá prkna lešení vrhá lakotné a rozumné světlo připomínající pohled, jimž se člověk dívá po bezesné noci na rozhodnutí, k nímž večer nadšeně dospěl, nebo na stránky, které napsal bez jediného škrtu a na jeden zátah. Čtyři kavárny na bulváru Victora Noira, které v noci září bok po boku a jsou mnohem víc než kavárny – jsou to akvária, lodě, hvězdy nebo veliké bílé oči, ztratily svůj neurčitý půvab.

Den jako stvořený, aby se člověk vrátil do sebe; ten chladný jas vysílaný sluncem jako neúprosný rozsudek nad tvorstvem – vstupuje do mne očima; jsem osvětlen zevnitř ochuzujícím světlem. Určitě by stačila pouhá čtvrthodina a byl bych sám sebou na nejvyšší míru zhnusen.
Děkuju pěkně, nestojím o to. A také si znovu nepřečtu, co jsem včera napsal o Rollebonově pobytu v Petrohradě. Zůstávám sedět se spuštěnými pažemi nebo bez odvahy načrtávám několik slov, zívám a čekám, až se setmí. Až bude tma, vyjdou předměty i já z předpeklí.
Účastnil se Rollebon nebo neúčastnil atentátu na Pavla I.? Tato otázka je na pořadu dne: až sem jsem došel a nemohu pokračovat, dokud ji nerozhodnu.
Podle Čerkova byl podplacen hrabětem Pahlenem. Čerkov tvrdí, že většina spiklenců by se byla spokojila svržením cara a jeho uvězněním. (Opravdu se zdá, že Alexandr byl stoupencem tohoto řešení.) Ale Pahlen prý chtěl s Pavlem skoncovat dočista. Pan de Rollebon byl údajně pověřen, aby spiklence po jednom přivedl k vraždě.
„Navštívil každého z nich a zahrál scénu, k níž mělo dojít, se silou, která nemá obdoby. Tak v nich vyvolal nebo rozvinul šílený nápad na vraždu."
Před Čerkovem se ale mám na pozoru. Není to rozumný svědek, je to sadistický mág a poloviční blázen: všemu dává démonický přídech. Vůbec si nedovedu představit pana de Rollebon v oné melodramatické úloze. Že sehrál scénu zavraždění? Prosím vás! Je chladný, nedá se obvykle unést: neukazuje, jen našeptává a jeho nevýrazná bezbarvá metoda může uspět jen u lidí jeho ražení, intrikánů přístupných rozumným úvahám, u politiků.
„Adhémar de Rollebon," píše paní de Charrieres, „vůbec nemluvil uhlazeně, nedělal gesta, neměnil intonaci. Oči měl vždy přivřené a mezi řasami se jen stěží daly zahlédnout okraje jeho hnědých zřítelnic. Teprve v posledních letech se odvažuji přiznat, že mě do nemožnosti nudil. Mluvil podobně, jako abbé Mably psal."
A tenhle člověk prý svým hereckým talentem… Ale jak tedy sváděl ženy? A pak je tu ta podivná historka uváděná Ségurem, a jež mi připadá pravdivá:
„Roku 1787 umíral v jedné hospodě poblíž Moulins nějaký stařec, byl to přítel Diderotův a odchovanec filozofů. Kněží z okolí byli u konce svých sil, všechno zkusili, leč marně; ten člověk odmítal poslední pomazání, byl to panteista. Pan de Rollebon, který v nic nevěřil, tudy projížděl a vsadil se s moulinským farářem, že přivede nemocného ke křesťanskému cítění za necelé dvě hodiny. Farář sázku přijal a prohrál: nemocný byl podroben náporu ve tři ráno, v pět se vyzpovídal a v sedm umřel. ‚Ovládáte tak dobře umění disputace?' zeptal se ho farář. ‚To máte vrch nad námi.'
‚Nediskutoval jsem,' odpověděl pan de Rollebon, ‚nahnal jsem mu strach z pekla.'
Ale teď jde o tohle, účastnil se opravdu zavraždění?
Onoho večera kolem osmé ho jeden jeho známý důstojník doprovodil až k jeho dveřím. Jestliže znovu odešel, jak by byl mohl přejít celý Petrohrad, aniž ho někdo znepokojoval? Napůl šílený Pavel dal příkaz, aby po deváté hodině večer byli zatčeni všichni chodci, kromě porodních bab a lékařů. Máme věřit absurdní legendě, podle níž se Rollebon převlékl za porodní bábu, aby se dostal až do paláce? Když se to tak vezme, schopen toho byl. V noci, kdy došlo k zavraždění, rozhodně nebyl doma, to se zdá dokázáno. Alexandr ho zřejmě silně podezíral, protože jedním z prvých činů jeho vlády bylo, že markýze odstranil pod neurčitou záminkou poslání na Dálném východě.
Pan de Rollebon mě nudí. Vstávám, pohybuji se v tom bledém světle; vidím, jak se mi to světlo na rukou a na rukávech saka mění: nemohu dost silně vyjádřit, jak se mi to světlo hnusí. Zívám. Rozsvěcím lampu na stole: snad její jas potře denní světlo, ale kdepak: lampa sotva vytváří kolem stojánku žalostnou kaluž. Zhasínám; vstávám. Na zdi je bílá díra, zrcadlo. Je to léčka. Vím, že se do ní nechám lapit. Už se stalo. V zrcadle se objevuje šedivá věc. Přistupuji blíž a dívám se na ni, nemohu už odejít.
Je to odraz mého obličeje. Za těchto ztracených dnů ho často dlouze pozoruji. Ničemu v tom obličeji nerozumím. Obličeje ostatních lidí mají nějaký smysl. Můj nikoliv.
Nemohu se dokonce ani rozhodnout, zda je hezký nebo ošklivý. Myslím, že je ošklivý, protože mi to lidé říkali.
Ale to mě nezaráží. V podstatě mě pohoršuje, že mu někdo může přisuzovat vlastnosti tohoto druhu, je to jako kdyby někdo tvrdil o kousku půdy nebo o balvanu, že je hezký nebo ošklivý.
Ale na jednu věc je přece jen radost pohledět, nad měkkými partiemi tváří, nad čelem: je to ten krásný rudý plamen, zdobící mou lebku, jsou to mé vlasy. Na ty je příjemný pohled. Je to alespoň jasná barva: těší mě, že jsem zrzavý. Je to tamhle v zrcadle, je to vidět, září to. Mám přece jen štěstí: kdyby mé čelo zdobily takové ty mastné vlasy, které se nemohou rozhodnout, zda jsou kaštanové nebo plavé, ztrácela by se má tvář v neurčitu a mně by se z ní točila hlava.
Můj pohled sklouzává pomalu a nerad na čelo, na tváře: nenachází nic pevného, vnořuje se do písku. Nachází samozřejmě nos, oči, ústa, ale nic z toho nemá smysl, ba dokonce ani lidský výraz. Anny i Vélines však tvrdili, že vypadám živě; možná že jsem na svůj obličej příliš zvyklý.
Když jsem byl malý, říkávala mi teta Bigeoisová: „Když se budeš dívat moc dlouho do zrcadla, uvidíš opici." Asi jsem se díval ještě déle: to, co vidím, je hluboko pod opicí, na pomezí rostlinného světa, na úrovni polypů. Žije to, to nikterak nepopírám; ale takový život neměla Anny na mysli; vidím lehké záchvěvy, vidím fádní maso, rozvíjí se a odevzdaně sebou škube. Především oči jsou z takové blízkosti hrozné. Je to sklovité, měkké, slepé, červeně olemované, vypadá to jako rybí šupiny.
Opřu se celou vahou o kameninovou předprseň a přibližuji tvář k zrcadlu, až se ho dotýkám. Oči, nos a ústa mizí: nezůstává už nic lidského. Hnědé rýhy po obou stranách horečně vzdutých rtů, prolákliny a krtiny. Hebké bílé chmýří sbíhá po velkých svazích tváří, dva chlupy vylézají z nozder: je to plastická geologická mapa. A přesto je mi tento měsíční svět důvěrně známý. Nemohl bych tvrdit, že rozeznávám jednotlivosti. Ale celek na mne působí dojmem už viděného, a to mě umrtvuje: pozvolna upadám do spánku.

Chtěl bych se vzchopit: náhlý a ostrý pocit by mě vysvobodil. Tisknu levou ruku na tvář a tahám za kůži: šklebím se na sebe. Celá jedna polovina tváře povoluje, levá polovina úst se křiví a nadýmá, odhalujíc tím jeden zub, očnice se rozevírá nad bílou bulvou, nad růžovým a krvavým masem. To jsem nehledal: nic silného, nic nového; je to jemné, lehounké, už viděné! Usínám s otevřenýma očima a už se mi zvětšuje tvář, zvětšuje se v zrcadle, je to obrovská bledá svatozář, vklouzává do světla…
Náhle se probouzím, protože ztrácím rovnováhu. Usazuji se rozkročmo na židli, ještě úplně zmámený. Je pro ostatní lidi rovněž tak těžké posuzovat vlastní tvář? Mám dojem, že svou tvář vidím tak, jako cítím své tělo, prostřednictvím tupého a organického pocitu, ale ostatní?
Což například Rollebon? Rovněž ho uspával pohled na to, čemu paní de Genlis říká „jeho malá vrásčitá, čistá a jasná tvář, celá podobaná od neštovic, plná podivuhodné zloby, jež bila do očí, ať se jakkoliv snažil ji zakrýt.
Velice dbal," dodává, „na svůj účes a nikdy jsem ho neviděla bez paruky. Ale tváře měl modré až dočerna, protože měl hustý vous a chtěl se sám holit, což dělal velmi špatně.
Jako Grimm měl ve zvyku natírat se bělobou. Pan de Dangeville říkával, že s tou bělobou a tou modří vypadá tak trochu jako roquefortský sýr."
Domnívám se, že musel být velmi příjemný. Ale paní de Charrieres se přece jen takhle nejevil, připadal jí, myslím, spíše vyhaslý. Možná že nelze pochopit vlastní tvář. Nebo je to proto, že jsem sám? Lidé žijící ve společnosti se naučili vidět se v zrcadlech tak, jak je vidí jejich přátelé. Já nemám přátele: je snad proto mé maso tak nahé? Dalo by se říci – ano, dalo by se říci příroda bez lidí.
Nemám už chuť pracovat, nemohu už nic dělat, jen čekat na noc.

Půl šesté

Nejde to, vůbec to nejde: mám ji, mám to svinstvo, mám Nevolnost. A tentokrát to je něco nového: popadlo mě to v kavárně. Až dosud byly kavárny mým jediným útočištěm, protože jsou plné lidí a dobře osvětlené; teď už nebudu mít ani tohle; až budu štván v pokoji, nebudu vědět, kam jít.
Přišel jsem souložit, ale sotva jsem vstoupil do dveří, zavolala na mne číšnice Madeleine: „Paní tu není, šla do města nakoupit."
Pocítil jsem ostré zklamání v pohlaví, dlouhé nepříjemné polechtání. Zároveň jsem ucítil, jak se mi košile tře o prsní bradavky, obklopil mě a uchopil pomalý, barevný vír, vír z mlhy, ze světel v kouři a v zrcadlech, na jehož dně se leskly lavice, a já nechápal, ani proč tam je, ani proč je ťo tak. Stál jsem na prahu, váhal jsem, pak ale nastal obrat, přes strop přeběhl stín a já cítil, že jsem postrkován vpřed. Vznášel jsem se, byl jsem omráčen zářivými opary, jež do mne naráz odevšad vnikaly. Vznášející se Madeleine se přiblížila a sundala mi převlečník a já si všiml, že si sčesala vlasy dozadu a vzala si náušnice: nepoznal jsem ji. Díval jsem se na její obrovské tváře, které se bez konce táhly k uším. V prohlubních tváří pod lícními kostmi měla dvě růžové a osamělé skvrny, vypadaly, jako by se na tom bídném mase nudily. Tváře se táhly, táhly se k uším a Madeleine se usmívala: „Co si dáte, pane Antoine?"
A tu mě uchvátila Nevolnost, spustil jsem se na lavici, nevěděl jsem už ani, kde jsem; viděl jsem, jak se kolem mne pomalu otáčejí barvy, chtělo se mi zvracet. Tak: od té chvíle mě Nevolnost nepustila, drží mě.
Zaplatil jsem. Madeleine odnesla můj talířek. Má sklenice drtí na mramoru rozlité světlé pivo, v němž plave bublina. V místě, kde sedím, je lavice zborcená, a abych nesklouzl, musím se podrážkami pevně zapřít do podlahy; je zima.
Vpravo hrají karty na vlněné dečce. Neviděl jsem je, když jsem vcházel; jen jsem cítil, že tam je vlahý balík; napůl na lavici, napůl na stole vzadu, a pohybující se paže. Zatím jim Madeleine donesla v dřevěné krabici karty, dečku a žetony.
Jsou tři nebo je jich pět, nevím, nemám odvahu se podívat.
Praskla ve mně nějaká pružina, mohu pohybovat očima, ale ne hlavou. Hlava je úplně měkká, pružná, dalo by se říct, že mi jen tak sedí na krku; jestli ji otočím, upadne. Přesto slyším krátký dech a občas zahlédnu koutkem očí načervenalý blesk pokrytý bílými chlupy. Je to ruka.
Když jde majitelka nakoupit, zastupuje ji za pultem její bratranec. Jmenuje se Adolf. Začal jsem ho pozorovat, když jsem usedl, a pak jsem pokračoval, protože jsem nemohl otočit hlavu. Je bez saka, má fialové šle; rukávy u košile si vyhrnul až nad loket. Šle jsou na modré košili sotva vidět, úplně mizí a splývají s modří, ale to je falešná skromnost: ve skutečnosti nedovolují, aby se na ně zapomínalo, děsí mě svou beraní tvrdohlavostí, jako by původně byly měly v úmyslu stát se fialovými a pak se cestou zastavily, aniž se vzdaly svých pretencí. Člověk by měl chuť jim říct: „Tak dělejte, staňte se fialovými, aby už s tím byl pokoj." Ale kdepak; zůstávají nerozhodné, zasažené ve svém nedokončeném úsilí. Někdy na ně vklouzne okolní modř a dočista je překryje: chvílemi je vůbec nevidím. Je to ale pouze vlna, brzy začíná modř místy blednout a já vidím, jak se z ní váhavě vynořují fialové ostrůvky, zvětšují se a spojují a znovu vytvářejí šle. Bratranec Adolf nemá oči: napuchlá a vyhrnutá víčka se jen nepatrně rozevírají nad něčím bílým. Ospale se usmívá: občas si odfrkne, zaštěká a chabě se otřese, jako snící pes.
Jeho modrá bavlněná košile se radostně odráží od čokoládové zdi. To rovněž způsobuje Nevolnost. Lépe řečeno, to je Nevolnost. Nevolnost není ve mně: pociťuji ji tamhle na zdi, na šlích, všude kolem. Tvoří jeden jediný celek s kavárnou, a já jsem v ní.
Po mé pravici začíná vlahý balík hlučet, pohybuje pažemi.
„Koukej, tady máš ten trumf." – „Co je trumf?" Velký, černý hřbet skloněný nad hrou: „Ha, ha, ha!"
„Co? Tady je trumf, zrovna ho vynesl."
„Tak nevím, neviděl jsem to…"
„Ale ovšem, zrovna jsem nesl trumf."

„No prosím, tak tedy červená je trumf.“ Prozpěvuje: „Červená trumf, červená trumf, červená trumf.“ Říká: „Co to znamená?
Co to znamená? Beru!“
Znovu ticho – chuť pocukrovaného vzduchu vzadu v ústech. Vůně. Šle.
Bratranec se zvedl, udělal pár kroků, ruce dal za záda, usmívá se, zvedá hlavu a na hranách podpatků se zaklání dozadu. V té pozici usíná. Zůstává stát, kývá se, stále se usmívá a tváře se mu chvějí. Upadne. Zaklání se dozadu, zaklání se, zaklání, obličej má úplně obrácený ke stropu, a pak, ve chvíli, kdy by měl upadnout, se obratně zachycuje o okraj pultu a obnovuje svou rovnováhu. A pak začíná znovu. Mám toho dost, přivolávám číšnici: „Buďte tak hodná, Madeleine, a zahrajte mi něco na gramofonu. Víte, tu, jak mám rád: Some of these days.“
„Dobře, ale ty pány to možná bude rušit; nemají rádi hudbu, když si dávají partičku. Ale co, zeptám se jich.“
Vynakládám veliké úsilí a otáčím hlavu. Jsou čtyři. Číšnice se sklání k ruměnému starci s černě lemovaným lorňonem na špičce nosu. Karty schovává na hrudi a zespoda si mě prohlíží.
„Jen račte.“
Úsměvy. Má zkažené zuby. Červená ruka nepatří jemu, ale jeho sousedovi, chlapovi s černým knírem. Ten chlap s knírem má obrovské nozdry, mohly by pumpovat vzduch pro celou rodinu a zabírají mu polovinu obličeje, ale přesto dýchá ústy a trošku supí. Dále je s nimi mladý muž s psí hlavou. Čtvrtého hráče nerozeznávám.
Karty dopadají na vlněnou dečku v rundách. Pak je zvedají prsty s prsteny a škrábou přitom nehty o dečku. Ruce vytvářejí na dečce bílé skvrny, vypadají nafouklé a zaprášené. Padají stále další karty, ruce se pohybují sem a tam. Podivné zaměstnání: nevypadá to ani jako hra, ani jako obřad, ani jako zvyk. Myslím, že to provozují, aby prostě zaplnili čas. Ale čas je příliš rozsáhlý, nedá se zaplnit. Vše, co se do něho ponoří, změkne a protáhne se. Například ten pohyb červené ruky, když klopýtavě sbírá karty: je úplně splasklý. Bylo by třeba ho rozpárat a uvnitř přestříhnout.
Madeleine otáčí klikou gramofonu. Jen jestli se nespletla a nedala tam jako onehdy velikou árii z Cavalleria Rusticana. Ne, je to ono, poznávám nápěv po prvních taktech.
Je to starý ragtime se zpívaným refrénem. Slyšel jsem ho v roce 1917 na ulici v La Rochelle, pískali si ho američtí vojáci. Pochází jistě z doby před válkou. Nahrávka je však mnohem mladší. Ale stejně je to nejstarší deska v celé sbírce, deska Pathé na jehlu se safírovým hrotem.
Co nevidět se ozve refrén: ten mám obzvlášť rád a taky to, jak se náhle vrhá vpřed, jako skála proti moři. Zatím hraje džez; nemá to melodii, jen noty, tisíce drobných záchvěvů. Neznají odpočinek, neoblomný řád je přivádí na svět a ničí, nikdy jim nenechá možnost, aby se vzchopily a existovaly samy pro sebe, utíkají, spěchají, cestou mě suše udeří a hynou, rád bych je zadržel, jenže dobře vím, že kdybych jednu z nich zadržel, zůstal by mi v prstech jen odporný, umdlévající zvuk. Musím přijmout jejich smrt; musím dokonce tu smrt chtít: znám jen málo tak trpkých a zároveň tak silných dojmů.
Začínám se zahřívat a cítit se šťastný. To není ještě nic zvláštního, jen drobné štěstí Nevolnosti: rozprostírá se na dně lepkavé louže, na dně našeho času – času fialových šlí a zborcených lavic –, skládá se ze širokých a měkkých okamžiků, jež se na okrajích zvětšují jako skvrna od oleje.
Sotva se zrodí, hned je staré, zdá se mi, že je znám už dvacet let.
Je ještě jiné štěstí: venku, je tam ta ocelová páska, úzké trvání hudby, jež přetíná náš čas od kraje do kraje, odmítá ho a roztrhává krátkými suchými špičkami; je ještě jiný čas.
„Pan Randu nese červenou, musíš hodit eso.“
Hlas klouže a mizí. Nic nenahlodává ocelovou pásku, ani otvírající se dveře, ani proud studeného vzduchu tekoucího mi přes kolena, ani příchod veterináře s dcerkou: hudba propichuje ty nejasné barvy a prochází jimi.
Sotva holčička usedla, hned ji to popadlo: ustrnula, oči má zeširoka otevřené; poslouchá a pěstí tře o stůl.
Ještě několik vteřin a černoška začne zpívat. Vypadá to nevyhnutelně, tak silná je totiž nezbytnost té hudby: nic ji nemůže přerušit, nic, co přichází z času, v němž svět ztroskotal; přestane sama, podle řádu. Především proto miluji ten krásný hlas: nikoliv pro jeho mohutnost či smutek, ale protože to je událost, kterou připravovalo z takové dálky tolik not a ty umíraly, aby se mohl zrodit. Přesto jsem neklidný; stačí tak málo, aby se deska zastavila: aby prasklo pero, aby si bratranec Adolf něco vzal do hlavy. Je to divné, je to dojemné, že tato tvrdost je tak křehká. Noc ji nemůže přerušit a cokoliv ji může zlomit.
Zahynul poslední akord. V nastávajícím krátkém tichu silně cítím, že je to tu, že se něco stalo.
Ticho.
SOME OF THESE DAYS
YOU’LL MISS ME HONEY
Stalo se, že Nevolnost zmizela. Když se do ticha zvedl hlas, pocítil jsem, jak mi tuhne tělo, a Nevolnost omdlela. Naráz: stát se náhle tak tvrdý, tak zářivě rudý bylo téměř bolestné. Zároveň se roztahovalo tempo hudby, vzdouvalo se jako smršť. Hudba zaplňovala sál svou kovovou průzračností a drtila o zeď náš ubohý čas. Jsem uvnitř hudby.
V zrcadlech se otáčejí plamenné koule; kouřové kruhy je obepínají a otáčejí jimi, a tím zahalují a odhalují tvrdý úsměv světla. Má sklenice piva se zmenšila, usazuje se na stole: vypadá hutně a nepostradatelně. Chci ji uchopit a potěžkat, natahuji ruku… Můj Bože! Vždyť právě to se změnilo, mé pohyby. Ten pohyb mé paže se rozvinul jako majestátní téma, klouže podél černoščina zpěvu; měl jsem dojem, že tančím.
Je tu Adolfova tvář opřená o čokoládovou zeď; zdá se docela blízko. Ve chvíli, kdy se mi zavírala ruka, jsem spatřil jeho hlavu; měla zřejmost a nutnost závěru.Tisknu prsty na sklo, dívám se na Adolfa: jsem šťastný.
„Tak!“

Nějaký hlas se vyšvihuje na pozadí hluku. Mluví můj soused, ten stařec z pálené hlíny. Jeho tváře tvoří fialovou skvrnu na hnědé kůži lavice. Praští kartou o stůl. Kárová desítka.
Ale mladý muž s psí hlavou se usmívá. Zarudlý hráč je shrben nad stolem a zespoda na něho číhá, připraven ke skoku.
„Tady je to!“
Ruka mladého muže vystupuje ze stínu, chvíli se vznáší, bílá a netečná, a pak se náhle vrhne střemhlav jako luňák a přilepí na dečku kartu.
„Do prdele! On trumfuje.“
Obrys srdcového krále se objevuje ve scvrklých prstech, pak je otočen čelem ke stolu a hra pokračuje. Krásný král, přišel z takové dáli, cestu mu uchystalo tolik kombinací a tolik zmizelých pohybů. A teď sám mizí, aby se mohly zrodit další kombinace a další gesta, útoky, repliky, zvraty štěstí, spousta drobných dobrodružství.
Jsem vzrušen, cítím své tělo jako odpočívající jemný přístroj. Já, já jsem měl opravdová dobrodružství. Nevzpomínám si na žádnou podrobnost, jen vidím přísnou návaznost okolností. Překročil jsem moře, zanechal jsem za sebou města a plavil se proti proudu řek, nebo naopak jsem pronikal do lesů a vždy jsem směřoval k dalším městům. Měl jsem ženy, bil jsem se s chlapy; a nikdy jsem se nemohl vrátit zpátky, jako se nemůže deska otáčet pozpátku. A to všechno mě vedlo, kam? K této minutě, k této lavici, k této bublině jasu hučící hudbou.
AND WHEN YOU LEAVE ME
Já, který jsem v Římě tak rád sedával na břehu Tiberu, který jsem večer v Barceloně chodíval stokrát sem a tam po Ramblas, který jsem viděl blízko Angkoru, na ostrůvku Baray Prah-Kan, jak banyán ovíjí kořeny kolem svatyně nágů, tedy já jsem zde, žiji touž minutu jako ti hráči manilly, naslouchám, jak zpívá černoška, zatímco venku bloumá chabá noc.
Deska se zastavila.
Vstoupila noc, nasládlá a váhající. Není ji vidět, ale je tu, zahaluje lampy; ve vzduchu dýcháme něco hustého: to je ona. Je zima. Jeden z hráčů strká rozházené karty jinému a ten je srovnává. Jedna zůstala ležet. Což ji nevidí? Je to srdcová devítka. Někdo ji konečně bere a podává mladému muži s psí hlavou.
„Podívejme, srdcová devítka!“
Je to dobré, odejdu. Nafialovělý stařec se naklání nad lístkem a cucá špičku tužky. Madeleine ho pozoruje jasným a prázdným pohledem. Mladý muž otáčí v prstech sem a tam srdcovou devítku. Můj Bože…!
Namáhavě se zvedám; v zrcadle nad veterinářovou lebkou vidím proklouzávat nelidský obličej.
Později půjdu do biografu.
Vzduch mi dělá dobře: nechutná po cukru, nevoní navinule jako vermut. Dobrotivý Bože, je ale zima!
Je půl osmé, nemám hlad a biograf začíná až v devět hodin, co si počnu? Musím rychle chodit, abych se zahřál.
Váhám: za mnou vede bulvár do středu města, k velikým plamenným okrasám hlavních ulic, k paláci Paramount, k Imperiálu, k obchodnímu domu Jahan. To mě ani trochu neláká: je hodina aperitivu; prozatím mám dost živých věcí, psů, lidí, všech měkkých hmot, jež spontánně vytvářejí smečky.
Zatáčím vlevo, vnořím se do té díry tamhle na konci řady plynových lamp: půjdu po Noirově bulváru až ke Galvaniho třídě. Z díry fičí ledový vítr: jsou tam jen kameny a půda. Kameny jsou tvrdé a nehýbou se.
Kus cesty je protivný: na pravém chodníku hučí jako lastura plynná hmota, šedivá s ohnivými stopami; je to staré nádraží. Jeho přítomnost oplodnila prvních sto metrů Noirova bulváru – od bulváru Reduty až k Rajské ulici –, z ní se zrodila desítka svítilen a čtyři vedle sebe ležící kavárny, Dostaveníčko železničářů a tři další, po celý den skomírají, avšak v noci se rozsvěcují a vrhají na silnici světelné pravoúhelníky. Ještě třikrát se vykoupu ve žlutém světle, vidím, jak z koloniálu-galantérie Rabache vychází stařena, stahuje si šátek přes hlavu a dává se do běhu: a hotovo. Stojím na kraji chodníku Rajské ulice u poslední pouliční lampy. Dehtový pás náhle končí. Na druhé straně ulice je tma a bláto. Přecházím Rajskou ulici.
Jednou nohou stoupnu rovnou do louže, mám mokrou ponožku; procházka začíná.
V této části Noirova bulváru se nebydlí. Je tu příliš drsné podnebí, půda je příliš nevděčná, takže tam život nezakotví a nerozvíjí se. Tři pily bratří Soleilových (bratři
Soleilovi dali vybudovat štukovanou klenbu v kostele svaté Cecilie Mořské, stála sto tisíc franků) jsou všemi vraty a všemi okny obráceny na západ, do něžné ulice Jeanne-Berthe Coeuroyové a naplňují ji svým hukotem.
K bulváru Victora Noira obracejí svá troje záda, splývající se zdmi. Tyto budovy lemují v délce čtyř set metrů levý chodník: není tam jediné okno, ba ani špehýrka.
Tentokrát jsem stoupl oběma nohama do strouhy. Přecházím přes silnici: na druhém chodníku osvětluje jediná plynová lampa, jako maják na nejzazším výběžku země, místy poškozený a rozebraný dřevěný plot.
Na laťkách jsou ještě přilepené kusy plakátů. Krásná tvář zkřivená nenávistí na zeleném pozadí je roztržená do hvězdy; pod nos jí někdo přikreslil zakroucený knír. Na dalším cáru lze ještě rozluštit slovo „čistotné“, vytištěné bílými písmeny, z nichž kapou červené kapky, snad kapky krve. Je možné, že tvář a slovo byly původně na jednom a témž plakátu. Teď je plakát rozkouskován, zmizely prosté a záměrné spoje, jež je sjednocovaly, vytvořila se však jiná jednota mezi těmi zkřivenými ústy, kapkami krve, bílými písmeny a koncovkou „ně“: vypadá to, jako by se zločinná, neutuchající vášeň pokoušela vyjádřit se těmi záhadnými znaky. Mezi laťkami jsou vidět zářící světla železnice. Na dřevěný plot navazuje dlouhá zeď. Zeď bez otvorů, bez dveří, bez oken, která končí po dvou stech metrů u nějakého domu. Dostal jsem se za akční rádius pouliční lampy; vstupuji do černé díry. Když vidím, jak mi u nohou stín splývá s temnotou, mám dojem, že se nořím do ledové vody. Před sebou, až úplně na konci, rozeznávám přes hustou tmu něco bledě růžového: je to Galvaniho třída. Otáčím se; za plynovou lampou, ale velmi daleko, lze tušit jas: je to nádraží a čtyři kavárny. Za mnou i přede mnou jsou lidé, v hospodách popíjejí a hrají karty.

Tady je jen tma. Vítr mi přerývaně přináší slabé, osamělé zvonění, jež přichází z daleka. Domácké zvuky, rachocení aut, křik a štěkání, vůbec neopouštějí osvětlené ulice, zůstávají v teple. Ale to zvonění proniká temnotou a doléhá až sem: je tvrdší a ne tak lidské jako ostatní zvuky.
Zastavuji se a naslouchám. Je mi zima, bolí mě v uších; mám je asi úplně červené, ale už se vůbec necítím: zasáhla mě čistota toho, co mě obklopuje; nic nežije; vítr fičí, přímé čáry ubíhají do noci. Noirův bulvár nemá neslušný vzhled měšťáckých ulic, jež se uklánějí kolemjdoucím.
Nikdo se nepostaral o jeho výzdobu: je to jenom rub. Rub ulice Jeanne-Berthe Coeuroyové, rub Galvaniho třídy.
V okolí nádraží na něj Bouvillští ještě trochu dbají; občas ho čistí, kvůli cestujícím. Ale hned za nádražím ho nechávají být a on utíká rovnou za nosem, poslepu, až vrazí do Galvaniho třídy. Město na něj zapomnělo. Někdy jím plnou rychlostí a s hromovým rachotem projede těžký nákladák zemité barvy. Dokonce se tu ani nevraždí, chybějí vrazi i oběti. Noirův bulvár je nelidský. Jako nerost.
Jako trojúhelník. Ještě štěstí, že je v Bouville takový bulvár. Bývají většinou jen ve velkoměstech, v Berlíně kolem Neukollnu nebo směrem na Friedrichshain – v Londýně za Greenwichem. Rovné, špinavé chodby samý průvan a široké chodníky bez stromů. Člověk je většinou najde mimo obvod města, v oněch podivných čtvrtích, kde se města vyrábějí, poblíž nákladových nádraží, tramvajových vozoven, jatek a plynojemů. Dva dny po prudkém dešti, kdy je celé město vlahé v slunci a vyzařuje vlhké teplo, jsou ještě studené a zachovávají si své bláto a louže. Bývají v nich dokonce kaluže, které nikdy nevysychají, až na jediný měsíc v roce, totiž v srpnu.
Nevolnost zůstala tam, v žlutém světle. Jsem šťasten: ten chlad je tak čistý, tak čistá je noc; nejsem snad i já vlna ledového vzduchu? Nemít krev, nemít mízu, nemít maso.
Téci tím dlouhým kanálem k bledému světlu na konci. Být jen chlad.
Jsou tu lidé. Dva stíny. Proč museli přijít právě sem?
Je to drobná žena, vlekoucí za rukáv muže. Mluví rychle a tlumeně. Nerozumím, co říká, to pro ten vítr.
„Tak už zavři hubu!“ říká muž.
Žena mluví dál. Náhle ji muž odstrčí. Dívají se na sebe, váhají, pak muž vrazí ruce do kapes a bez ohlédnutí odchází.
Muž zmizel. Od té ženy mě už dělí sotva tři metry.
Náhle ji začínají drásat chraplavé a vážné zvuky, odtrhují se od ní a s neobyčejnou prudkostí zaplňují celou ulici.
„Karle, prosím tě, víš, co jsem ti říkala? Vrať se, Karle, mám toho až po krk, jsem tak nešťastná!“
Procházím tak blízko ní, že bych se jí mohl dotknout. Je to… Ale jak uvěřit, že to rozpálené tělo, ten obličej vyzařující bolest…? Poznávám však šátek, kabát a velké, vínově červené mateřské znaménko na pravé ruce; je to ona, je to Lucie, naše pokojská. Neodvažuji se nabídnout jí podporu, musí však vědět, že o ni může v případě potřeby požádat: pomalu procházím kolem ní a dívám se na ni.
Upírá na mne oči, asi mě však nevidí; zdá se, že se ve svém utrpení nepoznává. Udělám několik kroků. Otáčím se… Ano, je to ona, je to Lucie. Ale proměněná, celá bez sebe, trpí s šílenou velkorysostí. Závidím jí. Stojí tam úplně rovně s rozpřaženýma rukama, jako by očekávala stigmata; otevírá ústa, dusí se. Mám dojem, že zdi po obou stranách ulice vyrostly, že se přiblížily, že je Lucie na dně studny. Několik okamžiků: čekám, mám strach, že nehybná upadne: je příliš hubeňoučká, aby mohla snášet takovou nezvyklou bolest. Nehýbe se však, vypadá jako z nerostu, přesně jako celé její okolí. Chvilku uvažuji, zda jsem se v ní nespletl, zda se mi tu náhle nezjevila její pravá podstata…
Lucie malinko zavzdychá. Zvedá ruku ke krku a do široka otevírá udivené oči. Ne, sílu snášet takové utrpení nečerpá ze sebe. Přichází zvenčí… je to tenhle bulvár. Člověk by ji měl popadnout za ramena, odvést na světlo, mezi lidi, do něžných a růžových ulic: tam se nedá tak silně trpět; změkla by, vrátil by se jí pozitivní vzhled a obvyklá úroveň jejího utrpení.
Obracím se k ní zády. Když se to tak vezme, má štěstí.
Já jsem už tři roky příliš klidný. Nemohu už nic přijímat od těch tragických samot, leda trochu prázdné čistoty.
Odcházím.

ČTVRTEK, PŮL DVANÁCTÉ

Dvě hodiny jsem pracoval v čítárně. Zašel jsem si do Hypotéčního dvora vykouřit dýmku. Náměstí vydlážděné růžovými cihlami. Bouvillští jsou na ně hrdí, protože pochází z osmnáctého století. Ústí Bubnové a Suspédardovy ulice uzavírají staré řetězy, aby tudy nemohla projet vozidla. Dámy v černém, jež přišly vyvenčit psy, proklouzávají podél zdí pod podloubím. Málokdy přicházejí až na denní světlo, ale ze strany vrhají kradmé a spokojené dívčí pohledy na sochu Gustava Impétraze. Jistě nevědí, jak se ten bronzový obr jmenuje, ale podle převlečníku a cylindru je jim jasné, že byl z lepší společnosti. Klobouk drží v levé ruce a pravou má položenou na hromadě foliantů: je to tak trochu, jako by tam na podstavci stál jejich dědeček, odlitý do bronzu. Nemusí se na něho dlouho dívat, aby pochopily, že smýšlel jako ony, přesně jako ony, a to o všem. Svou autoritu a obrovské vzdělání načerpané z foliantů, jež drtí těžkou rukou, dal do služeb jejich omezených a zbytnělých takémyšlenek. Dámy v černém pociťují úlevu, mohou se klidně věnovat péči o domácnost a věnčit psy: obhajoba posvátných myšlenek, správných myšlenek, jež zdědily po otcích, už není jejich odpovědností; jejich strážcem se stal muž z bronzu.
Ve velké Encyklopedii je tomuto muži věnováno několik řádek: loni jsem si je přečetl. Svazek jsem položil na okenní římsu; oknem jsem viděl Impétrazovu zelenou lebku. Dověděl jsem se, že byl slavný kolem roku 1890.
Byl školským inspektorem. Maloval přenádherné nicůtky a sestavil tři knihy: O popularitě u starých Řeků (1887), Rollinovu pedagogii (1891) a v roce 1899 Básnickou závěť.
Zemřel roku 1902, provázen dojatou lítostí svých rodáků a lidí vybraného vkusu.

Opřel jsem se o průčelí knihovny. Tahám z dýmky, protože téměř vyhasla. Vidím starou dámu, která bázlivě vychází z podloubí a pozoruje Impétraze bystrým a zatvrzelým pohledem. Náhle si dodává odvahy, rychle přecupitá dvůr a pohybujíc čelistmi zastavuje se na okamžik před sochou. Pak prchá, černá na růžové dlažbě, a mizí skulinou ve zdi.
Kolem roku 1800 bylo možná tohle náměstí se svými růžovými cihlami a domy veselé. Teď však je strohé a zlé, jemný hrot úděsu. To způsobuje ten člověk na podstavci.
Když dali toho univerzitního činitele odlít do bronzu, udělali z něho čaroděje.
Pozoruji Impétraze zpředu. Nemá oči, jen náznak nosu, vous mu prožralo zvláštní malomocenství, jež někdy napadne jako epidemie všechny sochy v nějaké čtvrti.
Impétraz zdraví; na vestě má v krajině srdeční velkou, světle zelenou skvrnu. Vypadá churavě a nedobře. Nežije, to ne, ale není ani neživý. Vyzařuje z něj tupá síla: je jako vítr, který mě odstrkuje: Impétraz by mě chtěl vyhnat z Hypotéčního dvora. Neodejdu, dokud nedokouřím dýmku.
Za mnou se náhle vynořuje velký hubený stín. Nadskakuji.
„Promiňte, prosím, nechtěl jsem rušit. Viděl jsem, že pohybujete rty. Jistě jste si opakoval věty ze své knihy.“
Zasmál se. „Honil jste alexandriny.“
Užasle si Autodidakta prohlížím. Zdá se, že ho můj úžas udivuje: „Což se nemáme v próze alexandrinům co nejpečlivěji vyhýbat?“
Nepatrně jsem u něho upadl ve vážnosti. Ptám se ho, co tu v tuto hodinu pohledává. Vysvětluje, že mu šéf dal volno, a tak šel rovnou do knihovny; že nepůjde na oběd, bude číst až do uzavření. Už ho vůbec neposlouchám, ale asi odbočil od původního námětu, protože náhle slyším: „… mít jako vy to štěstí psát knihu.“
Musím něco říct.
„Štěstí…,“ opakuji pochybovačně.
Špatně si vykládá smysl mé odpovědi a rychle se opravuje: „Spíš jsem měl říci: zásluhu.“
Stoupáme po schodech. Nemám chuť do práce. Někdo nechal na stole Evženii Grandetovou, kniha je otevřená na straně dvacet sedm. Bezděky ji beru do rukou a začínám číst stranu dvacet sedm, pak stranu dvacet osm: nemám odvahu začít od začátku. Autodidakt zamířil hbitě k regálům u zdi; vrací se s dvěma svazky a klade je na stůl jako pes, když našel kost.
„Co čtete?“
Mám dojem, že se mu příčí mi to říct: trochu váhá, poulí velké vyjevené oči, pak mi stísněně knihy podává. Je to Rašelina a rašeliniště od Larbalétriera a Hitópadéša aneb Vzácné učení od Lastexe. A co má být? Nechápu, proč je na rozpacích: ta četba mi připadá velice slušná. Pro klid svědomí listuji v Hitópadéši a nacházím tam jen povznášející věci.
Tři hodiny
Odložil jsem Evženii Grandetovou. Začal jsem pracovat, ale bez elánu. Autodidakt vidí, že píšu, a pozoruje mě s uctivou žádostivostí. Čas od času pozvedám hlavu a vidím obrovský stojatý celuloidový límeček, z něhož čouhá jeho kuřecí krk. Nosí ošuntělé šaty, ale prádlo má oslnivě bílé. Bere si další svazek z téhož regálu, luštím název pozpátku: Caudebecův šíp, normandská kronika od slečny Julie Lavergneové. Autodidaktova četba mě vždycky zneklidňuje. Náhle se mi v paměti vybavují jména posledních autorů, do jejichž děl nahlížel: Lambert, Langlois, Larbalétrier, Lastex, Lavergneová. Je to jako náhlé osvícení: pochopil jsem Autodidaktovu metodu: vzdělává se v abecedním pořádku.
Pohlížím na něho s jistým obdivem. Musí mít hrozně silnou vůli, aby pozvolna a zatvrzele uskutečňoval plán tak obrovitého rozsahu. Jednoho dne před osmi lety (řekl mi, že studuje už sedm let) vstoupil velmi slavnostně do tohoto sálu. Přelétl pohledem nespočetné knihy, jež tu zdobí zdí, a asi si řekl trochu jako Rastignac: „My dva zvládneme lidské vědění.“ Pak si došel pro první svazek v prvním regále úplně vpravo; s pocitem úcty a bázně, spojeným s neoblomným rozhodnutím, jej otevřel na první stránce.
Dnes je u písmene L. K po J. L po K. Přešel brutálně od studia koleopter ke kvantové teorii, od díla o Tamerlánovi ke katolickému pamfletu proti darwinismu: ani na okamžik nebyl vyveden z míry. Všechno četl: nacpal si do hlavy polovinu všeho, co je známo o partenogenezi, polovinu argumentů proti vivisekci. Za ním a před ním je celý vesmír. A blíží se den, kdy si řekne, zavíraje poslední svazek z posledního regálu úplně vlevo: A co teď?
Je doba svačiny, bezelstně pojídá chleba a tabulku čokolády Gala Peter. Má sklopená víčka, a tak mohu po libosti pozorovat jeho krásně zatočené řasy – ženské řasy. Táhne z něho vůně zatuchlého tabáku, do níž se mísí, když vydechuje, sladká vůně čokolády.

PÁTEK, 3 HODINY

Chybělo málo, a chytil jsem se do pasti zrcadla. Unikl jsem jí, jen abych upadl do pasti okenní tabule: nemaje co dělat, přistupuji s klátícími se pažemi k oknu. Staveniště, Ohrada, Staré nádraží. – Staré nádraží, Ohrada, Staveniště. Zívám tak silně, až mi z očí vytryskne slza. Dýmku držím v pravé ruce a balíček tabáku v levé. Potřeboval bych si dýmku nacpat. Ale nemám dost odvahy. Paže visí, čelo opírám o sklo. Ta stařena mě děsí. Zatvrzele cupitá se ztraceným pohledem. Občas se s bázlivým výrazem zastaví, jako by o ni zavadilo neviditelné nebezpečí. Teď právě je pod mým oknem, vítr jí lepí sukně na kolena.
Zastavuje se, upravuje si šátek. Ruce se jí chvějí. Znovu vykračuje, nyní ji vidím zezadu. Stará stonožka! Zahne asi doprava na Noirův bulvár. Musí tedy ujít ještě asi sto metrů: tempem, jakým jde, jí to potrvá dobrých deset minut, deset minut, během nichž zůstanu, jak jsem, budu se za ní dívat, čelo přilepené na okenní tabuli. Dvacetkrát se zastaví, zase půjde dál, zastaví se…

Vidím budoucnost. Je tu, leží na ulici, je jen nepatrně bledší než přítomnost. Proč se musí uskutečnit? Co tím získá? Stařena se klopýtavě vzdaluje, zastavuje se a tahá za šedivou kadeř, jež vylézá pod šátkem. Kráčí, byla tamhle, teď je tady… nevím už, na čem jsem: vidím její pohyby nebo je předvídám! Nerozlišuji už přítomnost od budoucnosti, a přece to trvá a postupně se uskutečňuje: stařena postupuje pustou ulicí, přemisťuje své velké mužské boty.
To právě je čas, holý čas, pozvolna to začíná existovat, dává to na sebe čekat, a když to přijde, je člověku úzko, protože si uvědomuje, že už to tu dávno je. Stařena se blíží k nároží, je už pouhou kupou černých látek. Dobře, prosím, připouštím, to je něco nového, před chvílí tam nebyla. Je to však poskvrněná novost, deflorovaná, taková, co nikdy nemůže překvapit. Zahne za roh, zahýbácelou věčnost.
Odtrhávám se od okna a vrávoravě přebíhám pokoj; přilepím se k zrcadlu, dívám se na sebe, jsem si odporný: další věčnost. Konečně unikám vlastnímu obrazu a vrhám se na lože. Dívám se na strop, chtěl bych spát.
Klid. Klid. Necítím už klouzání a dotek času. Vidím obrazy na stropě. Nejdříve světelné kruhy, pak křížek.
Třepotá se to. A pak se náhle utváří jiný obraz; tentokrát v hloubi mých očí. Je to velké klečící zvíře. Vidím přední nohy a sedlo. Zbytek je v mlze. Přesto je zřetelně poznávám: je to velbloud, kterého jsem viděl v Marrákeši uvázaného ke kameni. Šestkrát za sebou poklekl a zvedl se; kluci se smáli a hlasitě ho povzbuzovali.
Před dvěma lety to bylo báječné: stačilo zavřít oči, a okamžitě mi začalo v hlavě bzučet jako v úlu: viděl jsem tváře, stromy, domy, Japonku z Kamaiši, jak se nahá koupe v kádi, mrtvého Rusa vykuchaného velkou zející ranou a vedle něho kaluž veškeré jeho krve. Nalézal jsem opět chuť kuskusu, vůni oleje, jež v poledne zaplňuje burgoské ulice, vůni fenyklu vznášející se v ulicích Tetuánu a pískání řeckých pastevců; byl jsem dojat. Jenže tahle radost se už dávno opotřebovala. Zrodí se dneska znovu?
Palčivé slunce mi v hlavě strnule klouže jako deska laterny magiky. Za ním následuje kus modrého nebe; po několikerém zatřepání znehybní a celého mě uvnitř pohltí. Od kterého marockého (nebo alžírského? nebo syrského?) dne se ta záře náhle odpoutala? Nechávám se unášet minulostí.
Mekneš. Jak vlastně vypadal ten horal, co nás vylekal v uličce mezi Berdénovou mešitou a tím kouzelným náměstím ve stínu moruše? Sel proti nám, Anny byla po mé pravici. Nebo po levici?
To slunce i to modré nebe byly pouhý klam. Už posté jsem se dal nachytat. Mé vzpomínky jsou jako zlaťáky z ďáblovy tobolky: když ji člověk otevře, jsou v ní pouze zvadlé listy.
Z horala vidím už jen velké, vyhaslé, kalné oko. Je vůbec to oko jeho? Lékař, který mi v Baku vysvětloval zásady státních klinik pro potraty, byl rovněž jednooký, a když si chci vybavit jeho tvář, objevuje se mi právě ta bělavá koule. Ti dva muži mají, jako norny, jen jedno oko a postupně si je předávají.
S tím náměstím v Mekněsu, kam jsem ostatně chodil denně, je to ještě mnohem jednodušší: vůbec už je nevidím. Zůstal ve mně nejasný pocit, že bylo půvabné, a čtyři neoddělitelně spjatá slova: půvabné náměstí v Mekněsu.
Kdybych zavřel oči nebo kdybych je upřel jen tak na strop, mohl bych si ten výjev vybavit: v dálce strom a proti mně běží tmavá, podsaditá postava. Ale to vše si vymýšlím pro zdůvodnění. Ten Maročan byl velký a hubený, viděl jsem ho ostatně, až když se mě dotkl. Tak ještě vím, že byl velký a hubený: některé zkratkovité poznatky mi uvízly v paměti. Ale už nic nevidím: mohu se po libosti hrabat v minulosti, ale vylovím jen úlomky obrazů a nevím dobře, co představují, ani zda to jsou vzpomínky či fikce.
Ostatně v mnoha případech zmizely i ty úlomky: zůstávají jen slova: mohl bych ještě vyprávět příhody, vyprávět je příliš dobře (v anekdotách se nikoho nebojím, jen námořních důstojníků a profesionálů), ale jsou to už pouhé kostry. Mluví se v nich o chlapovi, který dělá to i ono, ale to nejsem já, nemám s ním nic společného.
Toulá se zeměmi, o nichž toho vím tak málo, jako kdybych tam nikdy nebyl. Občas se stává, že ve svém vyprávění vyslovím nějaká krásná jména, jež čítáme v atlasech,
Aranjuez nebo Canterbury. Z nich se ve mně rodí úplně nové obrazy, podobné těm, které si vytvářejí na základě četby lidé, kteří nikdy necestovali: prostě sním nad slovy.
Nicméně ze sta mrtvých historek jedna dvě zůstávají živé. Ty si někdy opatrně vybavuji, ne příliš často, abych je snad neopotřeboval. Vylovím jednu, vidím znovu prostředí, lidi, postoje. Náhle se zarazím: vycítil jsem opotřebování, pod osnovou pocitů vykouklo slovo. Tuším, že to slovo vbrzku zaujme místo mnoha obrazů, jež mám rád.
Okamžitě se zarážím a rychle myslím na něco jiného; nechci unavovat své vzpomínky. Marně; až je příště budu chtít vyvolat, valná část bude ztuhlá.
Nejistě se pokouším vstát, abych si došel pro fotografie z Meknesu, jsou v krabici zastrčené pod stolem. Proč vlastně? Ta afrodisiaka už na mou paměť vůbec nepůsobí.
Onehdy jsem našel pod pijákem malou vybledlou fotku.
Nějaká žena se usmívala u bazénu. Dlouho jsem se na ni díval, ale nepoznal jsem ji. Pak jsem na rubu spatřil: „Anny. Portsmouth 7. dubna 27.“
Ještě nikdy jsem neměl tak silný pocit, že nemám žádné tajné rozměry, že jsem omezen na své tělo a na nevážné myšlenky stoupající z něho jako bubliny, jako dnes. Buduji vzpomínky z přítomnosti. Jsem vržen zpátky do přítomnosti, jsem v ní zanechán. Marně se pokouším dosáhnout minulosti: nedokážu si uniknout.
Někdo klepe. Je to Autodidakt: zapomněl jsem na něho. Slíbil jsem, že mu ukážu fotografie z cest. Čert ho vzal.
Usedá na židli; napjatým zadkem se dotýká lenochu a strnulou hruď naklání dopředu. Seskakuji z postele, rozsvěcím:
„Ale proč to? Bylo to příjemné.“
„Ale ne na prohlížení fotografií…“
Beru mu z rukou klobouk, neví, co si s ním počít.
„Opravdu? Vskutku mi je chcete ukázat?“
„Samozřejmě.“

Je to vypočítavost: doufám, že při prohlížení fotografií bude mlčet. Nořím se pod stůl, pokládám krabici vedle jeho lakových střevíců a na kolena mu kladu plnou náruč pohlednic a fotografií: Španělsko a Španělské Maroko.
Z jeho úsměvného a srdečného vzezření mi je jasné, že jsem se hrozivě mýlil, když jsem počítal s tím, že ho přinutím mlčet. Letmo pohlédne na pohled San Sebastianu vzatý z hory Ingueldo, položí ho opatrně na stůl a chvíli mlčí. Pak vzdechne: „Drahý pane. Máte štěstí. Je-li pravda, co se říká, pak nejlepší školou je cestování. Sdílíte tento názor?“
Dělám neurčitý pohyb. Naštěstí neskončil.
„Musí to být takový obrovský převrat. Kdybych se někdy vydal na cesty, chtěl bych asi před odjezdem pečlivě písemně zachytit i ty nejnepatrnější rysy své povahy, abych mohl po návratu porovnat, jaký jsem byl a jakým jsem se stal. Dočetl jsem se, že někteří cestovatelé se fyzicky i duševně tak změnili, že je po návratu nepoznali ani nejbližší příbuzní.“
Roztržitě prohrabává velký balík fotografií. Jednu vyndá a pokládá na stůl, aniž na ni pohlédne; pak se soustředěně zadívá na další fotografii, představující svatého Jeronýma vytesaného na kazatelně burgoské katedrály.
„Viděl jste Krista ve zvířecí kůži, který se nachází v Burgosu? O těch sochách ve zvířecí kůži, ba dokonce i v lidské, byla napsána velmi podivná kniha. A Černou Pannu jste viděl? Že není v Burgosu, ale v Zaragose? Ale není jedna i v Burgosu? Poutníci ji líbají, vidte? – chci říci tu v Zaragose. Je na dlaždici otisk její nohy? A ta je v díře? A matky do ní kladou děti?“
Drží se strnule a oběma rukama strká imaginární dítě.
Vypadá to, jako by odmítal Artaxerxovy dary.
„Ach, zvyky, to je… to je divná věc.“
Je poněkud udýchaný a míří na mne svou velkou oslí čelistí. Je cítit tabákem a tlející vodou. Krásné, vyjevené oči mu září jako dvě ohnivé koule a lebku rozmlžuje svatozář zbylých vlasů. Pod tou lebkou provozují Samojedové, Ňamňamové, Malgašové a obyvatelé Ohnivé země nejpodivnější obřady, pojídají staré otce, děti, za zvuku tam-tamu se až do vyčerpání otáčejí kolem vlastní osy, oddávají se frenetickému amoku, spalují své mrtvé, nechávají je na střechách, pouštějí je po vodě v loďce osvětlené pochodní, náhodně se páří, matka se synem, otec s dcerou, bratr se sestrou, mrzačí se, vyklešťují, vytahují si rty destičkami, dávají si do zad vyřezávat obludná zvířata.
„Lze říci s Pascalem, že zvyk je druhá přirozenost?“
Černýma očima se zabodl do mých, žadoní o odpověď.
„Jak kdy,“ říkám.
Vydechne.
„To jsem si rovněž říkal. Ale já si strašně nedůvěřuji: člověk by musel všechno přečíst.“
Nad příští fotografií šílí. Vyráží radostný pokřik.
„Segovia! Segovia! O Segovii jsem četl knihu.“
Dodává s jistou dávkou důstojnosti:
„Nevzpomínám si na jméno autora. Někdy mám okno.
N…No…Nod…
„To není možné,“ namítám prudce, „vždyť jste teprve u Lavergneové.“
Vzápětí té věty lituji: vždyť se mnou nikdy nemluvil o způsobu, jak čte, musí to být tajné poblouznění. Opravdu ho to vyvedlo z míry a plačtivě špulí tlusté rty. Pak sklání hlavu a asi tucet fotografií si prohlíží bez jediného slova.
Ale po půl minutě mi je jasné, že ho nadouvá nějaké nadšení a že praskne, jestli nepromluví: „Až ukončím své vzdělání (počítám, že na to budu potřebovat ještě šest let), připojím se, bude-li mi to umožněno, ke studentům a profesorům, kteří každoročně cestují po Blízkém východě. Rád bych si upřesnil některé vědomosti,“ říká vroucně, „a mimoto bych si přál, aby se mi přihodilo něco nečekaného, něco nového, zkrátka a dobře nějaká dobrodružství.“
Ztlumil hlas a zatvářil se šibalsky.
„Jaká dobrodružství?“ ptám se překvapeně.
„Ale všelijaká. Člověk si splete vlak. Dojede do neznámého města. Ztratí náprsní tašku, je omylem zatčen, stráví noc ve vězení. Domníval jsem se, vážený pane, že dobrodružství lze definovat: událost, jež vybočuje z obyčejnosti, aniž je bezpodmínečně neobyčejná. Mluvívá se o kouzlu dobrodružství. Připadá vám ten výraz správný?
Rád bych vám položil jednu otázku.“
„Jakou?“
Začervenal se a usmál.
„Je to možná indiskrétní…“
„Jen ven s tím.“
Naklání se ke mně a ptá se s přivřenýma očima:
„Zažil jste mnoho dobrodružství?“
Odpovídám automaticky:
„Několik,“ a zakláním se dozadu, abych se vyhnul jeho otravnému dechu. Ano, řekl jsem to docela automaticky, bez rozmýšlení. Obvykle jsem totiž dost pyšný na to, že jsem zažil tolik dobrodružství. Ale dnes se mě zmocňuje mohutné rozhořčení proti sobě samému, sotva jsem ta slova vyslovil: zdá se mi, že lžu, že jsem v životě neprožil sebemenší dobrodružství, či spíš že už vůbec nevím, co to slovo znamená. Zároveň začínám pociťovat na ramenou tíhu oné sklíčenosti, jež se mě zmocnila téměř před čtyřmi roky v Hanoji, když na mne Mercier začal naléhat, abych se k němu připojil, a kdy jsem se upřeně díval na khmerskou sošku a neodpovídal. A je tu MYŠLENKA, ta mohutná bílá masa, jež se mi tehdy tak zhnusila: už čtyři roky jsem na ni nenarazil.
„Mohl bych se vás zeptat…,“ říká Autodidakt.

Sakra! Co kdybych mu tak vyprávěl jedno z těch obrovských dobrodružství. Nechci však už o té věci říct ani slovo.
„Tohle," říkám, nakláním se mu přes úzká ramena a pokládám prst na jednu fotografii, „je Santillana, nejhezčí vesnice ve Španělsku."
„Santillana z Gila Blasel Nevěřil jsem, že existuje. Kdybyste věděl, vážený pane, jak je rozhovor s vámi užitečný. Je vidět, že jste zcestovalý."
Nacpal jsem Autodidaktovi kapsy pohlednicemi, rytinami a fotografiemi a vyhodil jsem ho. Odešel okouzlen a já zhasl. Teď jsem sám. Ne však docela sám. Je tu ještě přede mnou ta myšlenka a čeká. Stočila se do koule, číhá jako tlustá kočka; nic nevysvětluje, nehýbe se, stačí jí, že říká ne. Ne, žádná dobrodružství jsem nezažil.
Nacpávám si dýmku, zapaluji ji, natahuji se na postel a přes nohy si dávám plášť. Překvapuje mě, že se cítím tak smutný a ochablý. I kdyby byla pravda, že jsem nikdy nezažil žádná dobrodružství, co mi vlastně na tom sejde? Především mám dojem, že je to čistě otázka slov. Tak například ta záležitost v Meknesu, na niž jsem před chvílí myslel: proti mně vyrazil Marokánec a chtěl mě bodnout velkým nožem. Dal jsem mu však ránu pěstí a ta ho zasáhla nad spánkem… Pak začal arabsky něco křičet, seběhla se spousta otrhanců a ti nás pronásledovali až na suk Attarin. Prosím, lze to nazvat jakýmkoliv jménem, rozhodně to však je událost, jež se mi přihodila.
Je už úplná tma a nevím už ani, jestli mi hoří dýmka.
Projíždí tramvaj: rudý záblesk na stropě. Pak rozechvívá celý dům těžké vozidlo. Je asi šest hodin.
Nezažil jsem žádná dobrodružství. Přihodily se mi příhody, události, incidenty, všechno možné. Ale žádná dobrodružství. To není otázka slov: začínám tomu rozumět. Je něco, na čem mi záleželo víc než na všem ostatním– aniž jsem si to jasně uvědomoval. Nebyla to láska, Bože, to ne, ani sláva, ani bohatství. Bylo to… zkrátka představoval jsem si, že v určitých okamžicích může můj život nabýt vzácné a cenné hodnoty. K tomu nebylo zapotřebí mimořádných okolností: jen jsem požadoval trochu přísnosti. Můj nynější život není nikterak zářivý: ale čas od času, například když v kavárnách hrála hudba, jsem se vracel zpátky a říkal si: kdysi v Londýně, v Meknésu, v Tokiu jsem prožil nádherné chvíle, měl jsem dobrodružství. A to právě se mi teď bere. Dovídám se náhle a bez zjevného důvodu, že jsem se deset let obelhával. Dobrodružství jsou v knihách. A samozřejmě všechno, co se vypráví v knihách, se může doopravdy stát, jenomže trochu jinak. Mně právě záleželo na tom, jak se to může stát.
Za prvé by začátky musely být skutečnými začátky. Žel!
Teď vidím přesně, co jsem chtěl. Skutečné začátky, které se zjevují jako hlas trubky, jako první tóny džezové melodie náhle rázem přerušují nudu a posilují trvání; takové večery mezi ostatními večery, o nichž se později říká: „Procházel jsem se, byl májový večer." Člověk se prochází, vychází měsíc, člověk zahálí, je nečinný, trochu prázdný. A pak si náhle pomyslí: „Něco se stalo." Cokoliv:lehké zapraskání ve stínu, lehká silueta přecházející ulici.
Ta nepatrná událost se však nepodobá ostatním: člověk okamžitě vidí, že předchází veliký tvar, jehož obrys se ztrácí v mlze, a zároveň si říká: „Něco začíná."
Něco začíná, aby to skončilo: dobrodružství se nedá nastavovat; dostává smysl jen svým skonem. K tomu skonu, který bude možná i mým skonem, jsem nenávratně vlečen. Každý okamžik se objevuje, jen aby přivedl ty následující. Na každém okamžiku mi z celého srdce záleží: vím, že je jedinečný, nenahraditelný – a přesto bych neučinil jediný pohyb, abych zabránil jeho zkáze. Ta poslední minuta – v Berlíně, v Londýně – strávená v náručí ženy, s níž jsem se setkal předevčírem – minuta, kterou tak vášnivě miluji, žena, kterou jsem ochoten milovat –, skončí, vím to. Za chvíli odjedu do jiné země. Nenajdu tam ani tu ženu, ani už nikdy tu noc. Skláním se nad každou vteřinou, pokouším se ji vyčerpat; neděje se nic, čeho bych se nechopil, co bych navždy nezafixoval v sobě, nic, ani prchavá něha těch krásných očí, ani hluk z ulice, ani falešný jas přísteří: a zatím minuta ubíhá a já ji nezadržuji, líbí se mi, že uplyne.
A pak se náhle něco rázem zlomí. Dobrodružství skončilo, čas nabývá opět své každodenní měkkosti. Otáčím se; ten krásný melodický tvar se za mnou úplně noří do minulosti. Zmenšuje se, stahuje se a ubývá, teď už tvoří konec jediný celek se začátkem. Jak sleduji očima ten zlatý hrot.
myslím si, že bych byl ochoten – i když jsem přitom málem zemřel, přišel o majetek, o přítele – prožít vše znovu, za týchž okolností, od jednoho konce k druhému. Ale dobrodružství nikdy nezačíná znovu, ani se neprodlužuje.
Ano, to jsem chtěl – a bohužel ještě stále chci. Je mi tak dobře, když zpívá nějaká černoška: kdoví jakých vrcholků bych dosáhl, kdyby můj vlastní život byl hmotou, z níž je melodie.
Stále je tu ještě Myšlenka, je nepojmenovatelná. Klidně čeká. V této chvíli jako by říkala: „Tak? Tedy tohle jsi chtěl? To je ovšem přesně to, co jsi nikdy neměl (vzpomeň si: omamoval ses slovy, dobrodružstvím jsi nazýval pozlátko cestování, milování s holkami, půtky, cingrlátka) a nikdy mít nebudeš – ani ty, ani nikdo jiný."
Ale proč? PROČ?

SOBOTA, POLEDNE

Autodidakt mě neviděl, když jsem vstoupil do čítárny.
Seděl až na konci posledního stolu; před ním ležela kniha, ale nečetl. S úsměvem se díval na svého souseda po pravici, špinavého studenta, který často chodí do knihovny.
Ten se nechal chvíli pozorovat, pak náhle vyplázl jazyk a odporně se zašklebil. Autodidakt se začervenal, rychle strčil nos do knihy a ponořil se do četby.
Zaměstnávaly mě mé včerejší úvahy. Byl jsem úplně vyprahlý: bylo mi jedno, zda jsem prožil nějaká dobrodružství. Jen mě zajímalo, jestli bych je nemohl prožít.
Napadlo mě tohle: k tomu, aby se z nejobyčejnější události stalo dobrodružství, musí ji člověk vyprávět, a to úplně stačí. To právě lidi klame: každý člověk je za všech okolností vypravěčem příhod, žije obklopen svými příhodami a příhodami druhých lidí, vše, co se s ním děje, vidí jejich prismatem; a snaží se žít svůj život, jako by ho vyprávěl.

Je však třeba volit: žít, nebo vyprávět. Když jsem byl například v Hamburku, s tou Emou, jíž jsem nedůvěřoval a která se mě bála, vedl jsem podivnou existenci. Byl jsem však uvnitř, nemyslel jsem na to. A pak si jednou večer v kavárničce na Sankt Pauli Ema odskočila na záchod.
Zůstal jsem sám, gramofon hrál Blue Sky. Začal jsem si vyprávět, co se přihodilo od mého přistání. Řekl jsem si: „Když jsem třetího dne večer vstupoval do dancingu Modrá jeskyně, všiml jsem si velké přiopilé ženy. A to je žena, na niž teď čekám, poslouchaje Blue Sky, vrátí se, usedne po mé pravici a obejme mě kolem krku.“ A pak jsem prudce pocítil, že prožívám dobrodružství. Ale Ema se vrátila, posadila se vedle mne, objala mě kolem krku a začala se mi hnusit, ani jsem dobře nevěděl proč. Teď to chápu: to proto, že jsem zase musel začít žít, dobrodružství se rozplynulo.
Když člověk žije, neděje se nic. Mění se dekorace, lidé přicházejí a odcházejí, toť vše. Nikdy nic nezačíná. Dny na sebe navazují bez ladu a skladu, je to jen nekonečné a jednotvárné sčítání. Čas od času udělá člověk dílčí součet: řekne si: tak už tři roky cestuji, už tři roky jsem v Bouville.
Nikdy také nic nekončí: člověk nikdy neopustí nějakou ženu, přítele či město naráz. A pak, všechno si je podobné: Šanghaj, Moskva, Alžír, po čtrnácti dnech je všechno stejné. Občas – ale jen málokdy – člověk něco upřesní, povšimne si, že je připoután k nějaké ženě, že se zapletl do šlamastiky. Je to rychlé jako blesk. A pak průvod pokračuje, člověk zase sčítá hodiny a dny. Pondělí, úterý, středa. Duben, květen, červen. 1924,1925,1926.
To znamená žít. Ale když člověk život vypráví, všechno se mění; jenomže nikdo tu změnu nepostřehne: to dokazuje skutečnost, že se mluví o pravdivých příhodách. Jako kdyby mohly pravdivé příhody být; události probíhají jedním směrem a my je vyprávíme obráceně. Vypadá to, jako bychom začínali od začátku: „Byl krásný podzimní večer roku 1922. Byl jsem úředníkem u notáře v Marommes.“
A ve skutečnosti jsme začali od konce. Je v tom konec, neviditelný a všudypřítomný, a dodává těm několika slovům honosnosti a významu začátku. „Šel jsem na procházku, a aniž jsem to zpozoroval, vyšel jsem z vesnice, myslel jsem na své finanční potíže.“ Kdybychom vzali tuto větu prostě tak, jak je, znamenala by, že onen člověk byl zamyšlený, mrzutý, na sto honů vzdálený jakéhokoliv dobrodružství, přesně v oné náladě, kdy necháváme kolem sebe projít události, aniž je vnímáme. Ale je tu konec a ten všechno přeměňuje. Pro nás už je ten chlap hrdinou příběhu. Jeho mrzoutství a jeho finanční potíže jsou mnohem důležitější než naše vlastní, jsou pozlaceny světlem budoucích vášní. A vyprávění pokračuje obráceně: okamžiky se přestaly náhodně vršit jeden na druhý, konec příběhu je lapí, přitahuje je a každý okamžik přitahuje ten předcházející: „Byla tma, ulice byla pustá.“ Věta je hozena ledabyle, vypadá přebytečná; ale my se nedáme oklamat a uložíme ji stranou: je to informace, jejíž hodnotu pochopíme dodatečně. Cítíme, že hrdina prožil všechny podrobnosti oné noci jako zvěstování, jako přísliby, nebo že dokonce prožíval jen ty, které něco slibovaly, a byl hluchý a slepý ke všemu, co neohlašovalo dobrodružství. Zapomínáme, že budoucnost tam ještě nebyla; ten chlap se procházel ve tmě, jež nic nevěštila, halabala mu nabízela své jednotvárné bohatství, a on si nevybíral.
Přál jsem si, aby chvíle mého života šly za sebou a aby byly uspořádány jako chvíle života, na který vzpomínáme.
Je to, jako by člověk chtěl lapit čas za ocas.

NEDĚLE

Dnes ráno jsem zapomněl, že je neděle. Vyšel jsem z domu a procházel ulicemi jako obvykle. Vzal jsem si s sebou Evženii Grandetovou. A pak, když jsem otvíral vrátka do parku, měl jsem náhle dojem, že mi něco dává znamení. Park byl opuštěný a holý. Ale… jak to vyjádřit?
Nevypadal jako obvykle, usmíval se na mne. Chvíli jsem stál opřený o mříž a pak jsem naráz pochopil, že je neděle. Bylo to na stromech a na trávnících jako lehký úsměv.
Nedalo se to popsat, bylo by bývalo třeba vyslovit velmi rychle: „Je to park v zimě, v neděli ráno.“
Pustil jsem se mříže, obrátil se k domům a měšťanským ulicím a řekl tlumeně: „Je neděle.“
Je neděle: za doky, podél moře, u nákladového nádraží a vůbec kolem celého města jsou prázdné haly a ve tmě nehybné stroje. Ve všech domech se za okny holí muži; hlavu mají hozenou zpátky, upřeně se dívají hned do zrcadla, hned na chladné nebe, aby zjistili, jestli bude hezky. Bordely otevírají pro první zákazníky, venkovany a vojáky. V kostelích při světle svíček pije nějaký muž víno před klečícími ženami. Na všech předměstích a mezi nekonečnými zdmi továren se daly na pochod dlouhé, černé zástupy a zvolna postupují do středu města. Pro jejich přijetí se ulice zařídily jako při vzpourách: ve všech obchodech, s výjimkou obchodů v Hospodské ulici, spustili kovové rolety.
Zanedlouho zaplaví kolony mlčky ulice, jež vypadají jako po vymření: nejdřív přijdou železničáři z Tourville se svými ženami, které pracují v Saint-Symphorinu v továrnách na mýdlo, pak drobní měšťané z Jouxtebouville, po nich dělníci z Pinotových prádelen a za nimi všichni nádeníci ze čtvrti Saint-Maxence: chlapi z Thiérache přijedou poslední tramvají v jedenáct hodin.
Zanedlouho se uprostřed zarýglovaných obchodů a zamčených dveří zrodí nedělní dav.
Hodiny odbíjejí půl desáté, vydávám se na cestu: tou dobou lze v neděli vidět v Bouville vynikající podívanou, ale nesmí se přijít příliš pozdě po skončení hrubé mše.
Ulička Joséphina Soularyho je jako po vymření, páchne sklepením. Ale jako každou neděli ji zaplňuje honosný hluk, hukot moře. Zahýbám do ulice Předsedy Chamarta, kde jsou třípatrové domy s dlouhými, bílými okenicemi.
Této ulice notářů se plně zmocnil mohutný nedělní povyk.
V Gilletovu průchodu rámus ještě sílí, poznávám ho: je to rámusení lidí. A pak náhle po levici výbuch světla a zvuků. Dorazil jsem: jsem v Hospodské ulici, stačí, abych zaujal místo mezi sobě rovnými, a uvidím, jak si budou lepší páni vzájemně smekat.

Před pouhými šedesáti lety by se nikdo zázračný osud Hospodské ulice, kterou dnes obyvatelé Bouville nazývají malým Pradem, nebyl odvážil předvídat. Viděl jsem plán města z roku 1847, na němž ta ulice ani není vyznačená. V té době to asi bývala tmavá, páchnoucí díra se strouhou, v níž mezi dlažebními kostkami plavaly rybí hlavy a vnitřnosti. Ale na sklonku roku 1873 vyhlásilo Národní shromáždění, že je v obecném zájmu, aby byl na pahorku Montmartre vybudován kostel. O několik měsíců později měla žena bouvillského starosty vidění: její patronka, svatá Cecílie, jí přišla vyčinit. Což je vůbec možné, aby se smetánka každou neděli vláčela blátem na mši do Saint –
– René nebo do Saint-Claudienu a poslouchala ji ve společnosti kramářů? Což nejde Národní shromáždění příkladem vstříc? Bouville se těší v dané chvíli díky ochraně Nebes prvotřídní hospodářské situaci: nebylo by tedy správné, kdyby se k větší slávě Páně postavil kostel?
Tato vidění byla schválena: městská rada konala historické zasedání a biskup se uvolil, že bude sbírat subskripce. Zbývalo ještě vybrat místo. Staré obchodnické a loďařské rodiny soudily, že kostel se má postavit na vrcholku Zeleného vrchu, kde bydlely, „aby svatá Cecílie mohla ochraňovat Bouville jako Nejsvětější srdce Ježíšovo Paříž“. Noví páni z Námořního bulváru, jichž sice tehdy byla pouhá hrstka, zato však byli velice bohatí, se dali slyšet: dají, co bude třeba, ale kostel postaví na Marignanském náměstí; když kostel zaplatí, hodlají mít možnost ho užívat; ani v nejmenším se nerozpakovali dát pocítit svou moc té hrdé buržoazii, která se k nim chovala jako k zbohatlíkům. Biskup připadl na kompromis: kostel byl vybudován na půl cestě mezi Zeleným vrchem a Námořním bulvárem, na náměstí Trescího trhu, jež bylo přejmenováno na náměstí Svaté Cecílie Mořské. Ta obludná stavba, dokončená roku 1887, stála dobrých čtrnáct miliónů.
Hospodská ulice, široká, ale špinavá a se špatnou pověstí, musela být od základů přestavěna a její obyvatelé byli rázně zatlačeni za náměstí Svaté Cecílie; malé Prado se stalo – obzvláště v neděli dopoledne – dostaveníčkem elegánů a honorace. S příchodem elity se začaly jeden po druhém objevovat krásné obchody. Na velikonoční pondělí a na Štědrý večer jsou otevřené po celou noc a každou neděli až do oběda. Vedle uzenáře Juliena, jehož teplé paštiky jsou pověstné, vystavuje své známé speciality, vynikající kónické koláče s fialovým máslem a ozdobené cukrovou fialkou, cukrář Foulon. Za výlohou knihkupce Dupatyho se najdou novinky od Plona, několik technických knih, jako například teorie plavidla nebo pojednání o plachtoví, velké ilustrované dějiny Bouville a elegantně rozložená luxusní vydání: Koenigsmarck v modré kůži, Kniha mých synů od Paula Doumera v béžové kůži s purpurovými květy. Ghislaine: Módní salón, pařížské modely je mezi květinářem Piégeoisem a starožitníkem Paquinem. Kadeřník Gustave, zaměstnávající čtyři manikýrky, zabírá celé jedno patro v nové, žlutě natřené budově.
Před dvěma léty vystavoval ještě drzý krámek na rohu uličky Dvou mlýnů a Hospodské ulice reklamu na Tu-pu –
– nez, prostředek na hubení hmyzu. Před sto lety, kdy se ještě na náměstí Svaté Cecílie s pokřikem nabízely tresky, ten krámek vzkvétal. Přední skla byla málokdy umytá: jen se značným úsilím se dal přes prach a bláto rozeznat houf voskových figurek v kabátcích ohnivé barvy, představující krysy a myši. Zvířata vystupovala z válečné lodi a opírala se o hole; sotva vstoupila na pevnou půdu, zahnala je na útěk koketně oblečená, avšak sinalá a od špíny černá venkovanka tím, že je pokropila Tu-pu-nezem. Míval jsem rád ten krámek, vypadal cynicky a zatvrzele, drze zdůrazňoval práva havěti a špíny dva kroky od nejnákladnějšího kostela v celé Francii.
Stará bylinářka zemřela a její synovec dům prodal. Stačilo zbourat několik zdí; teď je z toho malý přednáškový sál, „Bonboniéra“. Henry Bordeaux tam loni vykládal o alpinismu.
V Hospodské ulici se nesmí spěchat: rodiny kráčejí zvolna. Občas se člověk dostane o řadu dopředu, protože celá rodina zajde k Foulonovi nebo Piégeoisovi. Jindy se zase musí zastavit a trpělivě čekat, protože se dvě rodiny, jedna z levého a druhá z pravého proudu, setkaly a pevně se popadly za ruce. Postupuji drobnými kroky. O celou hlavu převyšuji oba proudy a vidím klobouky, celé moře klobouků. Většinou jsou černé a tvrdé. Čas od času vidím, jak nějaký klobouk na konci paže vyletí a odhalí jemné zrcadlení lebky; a pak, po několika okamžicích těžkého letu, zase dosedne. V čísle 16 Hospodské ulice vyvěsil kloboučník Urbain, odborník na vojenské čapky, jako znak obrovský červený arcibiskupský klobouk a jeho zlaté třásně visí dva metry nad zemí.
Zastávka: přímo pod třásněmi se vytvořila skupina. Můj soused trpělivě vyčkává, ruce svisle podél těla: ten drobný stařeček, bledý a křehký jako porcelán, je tuším předseda obchodní komory Coffier. Prý nahání všem lidem hrůzu, protože nikdy nic neříká. Bydlí na vrcholku Zeleného vrchu ve velkém cihlovém domě, v němž jsou všechna okna neustále dokořán. Skončeno: skupinka se rozpustila, zase se jde. Vytváří se další, ale ta nezabírá tolik místa: sotva vznikla, odstrkala se ke Ghislainově výkladu.
Proud se ani nezastavuje: jen nepatrně se vyhýbá; procházíme kolem šesti lidí držících se za ruce: „Dobrý den, vážený pane, drahý pane, jak se daří; jen nechte na hlavě, vždyť se nachladnete; děkuji, milostivá paní, opravdu není teplo. Má drahá, dovol, abych ti představil doktora Lefranpoise; velice mě těší, pane doktore, manžel neustále mluví o doktorovi Lefrancoisovi, který ho tak dobře léčil, jen si nasaďte klobouk, pane doktore, v té zimě byste onemocněl. Ovšem lékař by se rychle uzdravil; bohužel mají lékaři, milostiva paní, nejhorší ošetření; pan doktor je vynikající hudebník. Můj Bože, to jsem nevěděla, pane doktore, že hrajete na housle. Pan doktor je velmi nadaný.“
Ten stařeček vedle mne je určitě Coffier; ve skupině je jedna žena, bruneta, a ta ho hltá očima, i když se přitom usmívá na lékaře. Vypadá, jako by si říkala: „To je pan Coffier, předseda obchodní komory; jde z něho hrůza, prý je hrozně chladný.“ Pan Coffier se nesnížil k tomu, aby něco viděl: jsou to lidé z Námořního bulváru, nepatří ke společnosti. Od té doby, co chodím do téhle ulice pozorovat, jak se lidé v neděli vzájemně zdraví, naučil jsem se rozeznávat lidi z Bulváru a lidi z Vrchu. Když má nějaký chlap úplně nový převlečník, měkký plstěný klobouk, oslnivou košili a zabírá mnoho místa, není mýlka možná: je to někdo z Námořního bulváru. Lidé ze Zeleného vrchu se vyznačují něčím neurčitě ubohým a utlačeným. Mívají úzká ramena a ve vyžilých obličejích drzý výraz. Ten tlustý pán držící za ruku dítě je určitě z Vrchu, na to bych vzal jed: má úplně popelavý obličej a kravatu uvázanou jako špagát.

Tlustý pán se k nám blíží: upřeně se dívá na pana Coffiera. Ale kousek předtím, než ho mine, odvrátí hlavu a začne otcovsky žertovat se svým kloučkem. Udělá ještě několik kroků skloněn k synkovi, oči ponořené do jeho očí, od hlavy až k patě pouhý tatínek; a pak se náhle hbitě obrátí k nám, vrhne živý pohled na stařečka a obřadně a suše pozdraví s rozhozenou paží. Klučík, vyvedený z míry, nesmekl: to je záležitost dospělých.
Na rohu ulice Babí mělčina naráží náš proud na proud věncích jdoucích ze mše; asi tucet lidí se srazí a vířivě se zdraví, klobouky se však zvedají příliš rychle, takže je nemohu přesně zaznamenat; nad touto tučnou bledou masou se tyčí kostel Svaté Cecílie ve své ohyzdné, bílé hmotě: křídová běl na temném nebi; za svítivým zdivem zachycuje ve svých postranicích trochu noční temnoty. Jde se dál v mírně pozměněném pořádku. Pana Coffiera odstrčili za mne. Nějaká dáma v tmavomodrém se mi přilepila na levý bok. Přichází ze mše. Mrká, trochu ji omráčilo, že je dopoledne. Před ní kráčí pán, má velmi hubený zátylek, je to její manžel.
Na druhém chodníku zašeptal nějaký pán své ženě, kterou si vede pod paží, do ucha několik slov a začal se usmívat. Ona okamžitě odstraňuje z mléčné tváře každý náznak výrazu a několik kroků jde po slepu. Ty příznaky nemohou oklamat: budou někoho zdravit. A opravdu, za malou chvilku pán vymrští ruku do vzduchu. Když se mu prsty dostanou do blízkosti plstěného klobouku, na vteřinu zaváhají a pak se delikátně spustí na krempu. Zatímco jemně zvedá klobouk a přitom trochu sklání hlavu, aby usnadnil její obnažení, jeho žena poskočí a vykouzlí na obličeji mladistvý úsměv. Míjí je uklánějící se stín: ale jejich blíženecké úsměvy nezmizí naráz: ulpívají jim několik okamžiků na rtech, z jakési setrvačnosti. Když mě pán s dámou míjejí, jsou zase nehybní, jen kolem úst jim zůstal veselý výraz.
Je konec: dav prořídl, nesmeká se už tak často, výkladní skříně už nejsou tak vybrané: došel jsem na konec Hospodské ulice. Přejdu a vrátím se po druhém chodníku?
Tak mám dojem, že toho mám dost, že jsem viděl dost růžových lebek a drobných, distingovaných a setřených tváří. Přecházím Marignanské náměstí. Když se vymotávám z proudu, vynoří se docela blízko mne z černého klobouku hlava skutečného pána. Je to manžel dámy v tmavomodrém. Ach! Krásná dlouhá lebka dolichokefalů, porostlá krátkými tuhými vlasy, krásný, stříbrně prokvetlý americký knír. A pak úsměv, především ten obdivuhodný úsměv. Někde na nose má rovněž skřipec.
Obrátil se k ženě a řekl jí: „Je to nový návrhář z továrny. Co ten tady pohledává?
Je to hodný chlapec, trochu nesmělý, baví mě.“
Před zrcadlem uzenáře Juliena jeví návrhář, který si zase nasadil klobouk, ještě celý ruměný, se sklopenýma očima a zatvrzelým výrazem, všechny vnější znaky vypjaté smyslnosti. Je nade vší pochybnost, že se poprvé odvážil projít v neděli Hospodskou ulicí. Vypadá jako po biřmování. Zkřížil ruce za zády a s neobyčejně vzrušujícím výrazem studu se obrátil tváří k výkladní skříni; dívá se, aniž je vidí, na čtyři jitrničky lesknoucí se v rosolu a rozložené na ozdobné petrželi.
Z uzenářství vychází nějaká žena a zavěšuje se do něho.
Je to jeho žena, přes vrásčitou pleť je velmi mladá. Může se klidně točit po Hospodské ulici, nikdo ji nebude pokládat za dámu; prozrazuje ji cynický záblesk v očích a její rozumný a znalý výraz. Skutečné dámy nevědí, co co stojí, líbí se jim krásné nesmysly; jejich oči jsou krásné, nevinné květiny, skleníkové květiny.
Úderem jedné hodiny vstupuji do Vézelizova hostince.
Starci tam jsou jako obvykle. Dva z nich už začali obědvat.
Čtyři hrají při aperitivu manillu. Ostatní stojí, a zatímco jim prostírají, pozorují hru. Největší, s vlajícím vousem, je senzál. Další je komisař Loďařského rejstříku ve výslužbě. Jedí a pijí jako ve dvaceti letech. V neděli si dávají kyselé zelí s uzeným. Pozdní příchozí volají na ostatní, kteří už jedí.
„Tak co? Zase nedělní zelí?“
Usedají a ulehčené si vydechnou:
„Marietto, miláčku, velké bez pěny a kyselé zelí.“
Ta Marietta je číslo. Jak usedám ke stolu docela vzadu, nějaký brunátný dědek, jemuž nalévá vermut, se vztekle rozkašle.
„Jen mi to ještě pěkně dolijte,“ říká mezi kašlem.
Ale teď se rozhněvá ona: ještě nepřestala nalévat: „Tak mě nechte nalívat, kdo vám co dělá? Jste jako ta osoba, co se cítí dotčená, ještě než s ní někdo promluví.“
Ostatní se dají do smíchu.
„Jedna nula!“
Senzál si jde sednout a cestou vezme Mariettu za ramena: „Dneska je neděle, Marietto. Tak co, odpoledne se jde s šamstrem do kina?“
„To bych řekla! Dneska má službu Antoinetta.
A pokud jde o toho šamstra, ten den si špendýruju já.“
Senzál usedl proti nešťastně vypadajícímu, čistě vyholenému starci. Vyholený stařec začne okamžitě vzrušeně vyprávět. Senzál ho neposlouchá: dělá obličeje a tahá se za vousy. Nikdy jeden druhého neposlouchají.
Poznávám své sousedy: jsou to drobní obchodníci z okolí. V neděli má služebná „frei“. Proto chodí sem a vždy se usazují u téhož stolu. Manžel pojídá krásně růžové hovězí žebro. Zblízka si je prohlíží a občas k němu přivoní. Žena se nimrá v talíři. Je to silná čtyřicetiletá blondýna s červenými houbovitými tvářemi. Pod saténovou blůzou má krásná pevná ňadra. Při každém jídle vytáhne láhev bourdeauxského, jako chlap.
Budu si číst Evženii Grandetovou. Ne že bych v tom nacházel obzvláštní potěšení, ale něco člověk dělat musí.
Otvírám knihu nazdařbůh: matka a dcera hovoří o rodící se Evženině lásce:Evženie jí políbila ruku se slovy: „Jsi tak hodná, milá mamimko!“

Při těchto slovech se matčina stará tvář, zbrázděná četnými zármutky, rozzářila: „Líbí se ti? „ zeptala se Evženie.
Paní Grandetová odpověděla pouze úsměvem; pak po chvilkovém mlčení řekla tiše: „Že bys ho už milovala? To by nebylo dobré.“
„Nebylo dobré?“ pokračovala Evženie, „proč? Tobě se líbí, líbí se Nanoně, proč by se nelíbil mně? Pojď, maminko, prostřeme mu k obědu.“
Odložila ruční práci, matka učinila totéž se slovy: „Jsi blázen!“
Rozhodla se však ospravedlnit dceřino bláznovství tím, že je sdílela.
Evženie zavolala Nanonu.
„Copak zase chcete, slečinko?“
„Že máš na poledne smetanu, Nanono?“
„No, na poledne mám,“ odpověděla stará služka.
„Tak mu tedy udělej silnou kávu, slyšela jsem od pana des Grassins, že v Paříži se vaří hodně silná káva. Dej jí hodně.“
„A kde ji mám podle vás vzít?“
„Kup ji.“
„A co když mě potká pán?“
„Je na svých loukách…“
Od mého příchodu setrvali mí sousedé v mlčení, ale náhle mě manželův hlas vytrhl z četby.
Manžel pronesl pobaveně a tajemně:
„Poslyš, vidělas to?“
Žena nadskakuje a dívá se na něho, jako by ji vytrhl ze sna.
On jí a pije a pak pokračuje stejně škodolibě: „Ha, ha!“
Ticho, žena znovu upadla do snění.
Náhle se zachvěje a ptá se:
„Co říkáš?“
„Zuzana včera.“
„No ovšem,“ říká žena, „byla za Viktorem.“
„Co jsem ti říkal?“
Žena odstrkuje netrpělivě talíř.
„Není to dobré.“
Okraje talíře má lemované kousíčky šedého masa, které vyplivla. Manžel rozvíjí dál svou myšlenku.
„Ta ženuška…“
Odmlčí se a neurčitě se usmívá. Naproti nám hladí starý senzál Mariettě paži a trochu přitom oddechuje. Po chvilce manžel říká:
„Však jsem ti to onehdy říkal.“
„Cos mi říkal?“
„O Viktorovi, že půjde za Viktorem. Co je,“ ptá se náhle ustaraně, „nechutná ti to?“
„Není to dobré.“
„Už to není ono,“ říká manžel důležitě, „už to není jako za Hécarta. Víš, kde je Hécart?“
„Je přece v Domremy, ne?“
„Ovšem, ovšem, kdo ti to řekl?“
„Ty, řekls mi to v neděli.“
Žena jí drobek chleba povalující se na papírovém ubrusu. A pak říká váhavě, uhlazujíc rukou papír na okraji stolu:
„Poslyš, mýlíš se, Zuzana je spíš…“
„To je možné, holčičko, to je možné,“ odpovídá manžel roztržitě. Očima hledá Mariettu a dává ji znamení.
„Je vedro.“
Marietta se důvěrně opře o kraj stolu.
„To tedy ano, je tu vedro,“ říká žena a vzdychá, „člověk se tu dusí a hovězí taky není dobré, řeknu to šéfovi, už to není ono, otevřte, prosím, vyhlídku, Mariettko.“
Manžel se vrací k pobavenému tónu:
„Poslyš, vidělas její oči?“
„Kdy, má hlavičko?“
Netrpělivě se po ní opičí: „Kdy, má hlavičko? To jsi celá ty: až naprší a uschne.“
„Myslíš včera? Jo tak!“
Muž se zasměje, zadívá se do dálky a odříkává velmi rychle s jistou horlivostí: „Oči kočky, co dělá do řezanky.“
Je tak spokojený, že zřejmě zapomněl, co chtěl říct.
Žena se rovněž rozveselí, bez postranní myšlenky.
Jemně mu poklepává na rameno:
„Chytráku, chytráku.“
„Cha, cha, ty jsi chytrák.“
Muž opakuje s větší jistotou:
„Oči kočky, co dělá do řezanky.“
Žena se už nesměje.
„Ne, ale vážně, je to slušná holka.“

Muž se naklání a šeptá jí do ucha dlouhou historku.
Žena chvíli civí s otevřenými ústy, trochu napjatá a rozjařená, jako někdo, kdo vyprskne smíchy, pak se náhle zvrátí dozadu a popadne muže za ruce.
„To není pravda, to není pravda."
Muž říká rozumným a klidným tónem: „Poslyš, maličká, vždyť to říkal: proč by to říkal, kdyby to nebyla pravda?"
„Ne, ne."
„Ale vždyť to říkal: poslyš, řekněme…"
Žena se dá do smíchu:
„Směju se, protože jsem si vzpomněla na Reného."
„Ovšem."
Manžel se rovněž směje. Žena pokračuje tiše a důležitě:
„Tak si toho tedy všiml v úterý."
„Ve čtvrtek."
„Ne, v úterý, víš přece, že kvůli…"
Načrtne ve vzduchu jakousi elipsu.
Dlouhé ticho. Manžel namáčí kousky chleba do omáčky. Marietta jim vyměňuje talíře a přináší dortíčky. Já si za chvíli také dám dortíček. Náhle oznámí žena trochu zasněným, unylým hlasem, s hrdým a mírně pohoršeným úsměvem na rtech: „Ale ne, však víš!"
V jejím hlase je tolik smyslnosti, že ho to dojímá, a hladí ji mastnou rukou po šíji.
„Charlesi, dej pokoj, vzrušuješ mě, miláčku," zamumlá žena a usmívá se plnými ústy.
Pokouším se pokračovat v četbě: „A kde ji mám podle vás vzít?"
„Kup ji."
„A co když mě potká pán?"
Ale přitom slyším ženu, jak říká: „Poslyš, to ale Martu rozesměju, až jí povím…"
Mí sousedé se odmlčeli. Po dortíčku jim Marietta přinesla vařené švestky a žena se plně soustředila na to, aby půvabně skládala pecky na lžičku. Manžel, oči upřené na strop, vyklepává na stůl nějaký pochod. Téměř se zdá, že mlčení je pro ně normální stav, kdežto slova lehká horečka, jež je občas zachvátí.
„A kde ji mám podle vás vzít?"
„Kup ji."
Zavírám knihu, půjdu se projít.
Když jsem vyšel z Vézelizova hostince, byly skoro tři hodiny; v celém ztěžklém těle jsem cítil odpoledne. Nikoliv mé odpoledne: jejich odpoledne, odpoledne sta tisíc Bouvillských, kteří se chystali prožít je společně. Právě v tu hodinu se všichni po mohutném a dlouhém obědě zvedali od stolu a něco pro ně zemřelo. Neděle ztratila své lehké mládí. Bude třeba strávit kuře a dort, obléci se a jít ven.
Zvonek kina Eldorádo se rozléhal v čistém vzduchu. To zvonění za bílého dne je dobře známý nedělní zvuk. Přes sto lidí stálo ve frontě u zelené zdi. Dychtivě čekali na dobu něžných temnot, uvolnění a nenucenosti, na dobu, kdy bude plátno, lesknoucí se jako oblázek pod vodou, mluvit a snít za ně. Marná touha: něco v nich zůstane křečovitého; příliš se bojí, že by jim někdo mohl zkazit jejich krásnou neděli. Za chvíli budou zklamáni, jako každou neděli bude film pitomý, soused bude kouřit dýmku a plivat mezi kolena, nebo Lucien bude strašně nepříjemný, neřekne jediné milé nebo vlídné slovo, nebo na ně jako naschvál zrovna dneska, když si jednou vyšli do kina, přijdou zase mezižeberní bolesti. Za chvíli začnou v temném sále narůstat drobné, němé hněvy, jako každou neděli.
Šel jsem klidnou Bressanovou ulicí. Slunce rozehnalo mraky, udělalo se hezky. Z vily Vlna vyšla rodina. Dcera si na chodníku zapínala rukavice. Mohlo jí být tak třicet.
Matka stála na prvním schodě před domem, sebejistě se dívala rovnou před sebe a zhluboka dýchala. Z otce jsem viděl jen obrovská záda. Byl shrben nad zámkem a zamykal dveře. Dům zůstane až do jejich návratu pustý a temný. V okolních domech, už zavřených na několik západů a opuštěných, tiše praskal nábytek a parkety. Před odchodem uhasili oheň v krbu v jídelně. Otec se připojil k oběma ženám a celá rodina bez jediného slova vykročila. V neděli se chodí na monumentální hřbitov, nebo se navštěvují příbuzní, nebo, když je někdo úplně svobodný, jde se projít na Molo. Byl jsem svobodný: šel jsem dál Bressanovou ulicí, která ústí na Promenádní molo.
Nebe bylo světle modré: několik kouřových skvrn, několik chomáčků; čas od času proplul kolem slunce zbloudilý mrak. V dálce jsem viděl balustrádu z bílého cementu, lemující po celé délce Promenádní molo, mezerami probleskovalo moře. Rodina zabočila vpravo do ulice Almužníka Hilaria, vinoucí se vzhůru k Zelenému vrchu. Viděl jsem, jak stoupají pomalým krokem, na asfaltovém zrcadle tvořili tři černé skvrny. Zahnul jsem vlevo a vmísil se do davu na mořském pobřeží.
Byl mnohem pestřejší než dopoledne. Vypadalo to, jako by lidé už neměli dost síly zachovávat onu krásnou společenskou hierarchii, na niž byli před obědem tak hrdí.
Obchodníci a úředníci kráčeli bok po boku; dovolovali, aby se jich chudě vypadající drobní úředníci dotýkali, aby do nich dokonce strkali a odstrkovali je. Aristokracie, smetánka a členové svobodných povolání splynuli s vlahým davem. Zůstávali téměř osamocení lidé a ti už nic nepředstavovali.
Světelná skvrna v dálce bylo moře při odlivu. Několik úskalí sahajících až k hladině proráželo svými vrcholky jasný povrch. Několik rybářských loděk odpočívalo na písku poblíž lepkavých kamenných kvádrů, porůznu rozmístěných pod molem, aby je chránily, mezi nimi zůstaly otvory plné hukotu. V ústí vnějšího přístavu přeřezávala bagrovací loď

svůj stín na sluncem vybílené obloze. Každý večer bagr až do půlnoci řve a sténá a vyvádí jako sto čertů. Ale v neděli se dělníci procházejí po pevnině, na palubě zůstal jen hlídač: bagr mlčí.
Slunce bylo jasně průsvitné: jako lehké bílé víno. Sluneční světlo se jen sotva dotýkalo těl, nedávalo jim stíny ani plastičnost: obličeje a ruce vytvářely bledě zlaté skvrny. Vypadalo to, jako by se všichni lidé v převlečnících vznášeli lehounce několik stop nad zemí. Čas od času k nám vítr dohnal stíny chvějící se jako voda; obličeje na okamžik zhasínaly, byly náhle jako z křídy.
Byla neděle: uzavřen mezi balustrádou a ploty výletních hostinců, plynul dav v drobných vlnách, aby se za obrovskou budovou Transatlantické společnosti ztratil v tisíci potůčcích. A těch dětí! Děti v kočárku, v náručí, děti držící se za ruku a kráčející ve dvou či ve třech jako spoutané před rodiči. Všechny ty tváře jsem viděl před několika málo hodinami téměř vítězoslavné v mladosti nedělního odpoledne. A teď, zalité sluncem, vyjadřovaly už jen klid, uvolnění a jistou zatvrzelost.
Málo pohybů: občas ještě někdo smekl, ale ne tak obřadně a s tak nervózní veselostí jako dopoledne. Všichni se zakláněli trochu dozadu, se vztyčenou hlavou, s pohledem upřeným do dáli, a dávali se napospas větru, který je postrkoval a vzdouval jim kabáty. Občas se ozval suchý smích, brzy byl udušen; pokřik matky, Jeníčku, Jeníčku, prosím tě. A pak ticho. Lehká vůně světlého tabáku: to kouří příručí. Salambo. Aicha, nedělní cigarety.
Na několika odevzdanějších tvářích jako bych vyčetl trochu smutku: kdepak, ti lidé nejsou ani smutní, ani veselí: odpočívají. Jejich doširoka rozevřené a upřené oči trpně odrážejí moře a oblohu. Co nevidět se vrátí, vypijí šálek čaje, mezi svými, u stolu v jídelně. Teď zatím chtějí žít s co nejmenšími náklady, hospodařit s pohyby, slovy a myšlenkami, chtějí plavat naznak: mají jen jediný den na odstranění vrásek, vějířků kolem očí a hořkých záhybů, jež způsobuje práce během týdne. Jeden jediný den. Cítí, jak jim minuty proklouzávají mezi prsty; budou mít čas nasbírat dostatek svěžesti, aby mohli v pondělí v devět ráno začít nanovo? Dýchají z plných plic, protože mořský vzduch oživuje: jen jejich dech, pravidelný a hluboký jako dech spáčů, dokazoval, že ještě žijí. Kráčel jsem tiše, nevěděl jsem, co si počít se svým tvrdým a svěžím tělem uprostřed onoho tragického, odpočívajícího davu.
Teď mělo moře břidlicovou barvu; zvolna stoupalo.
V noci bude nejvyšší příliv; dnes v noci bude Promenádní molo opuštěnější než bulvár Victora Noira. Vpředu a trochu vlevo bude v průplavu zářit červené světlo.
Slunce pomalu zapadalo k moři. Cestou zapálilo okno normandské chalupy. Nějaká oslněná žena zvedla malátně ruku k očím a pohnula hlavou.
„Oslňuje mě to, Gastone," řekla a váhavě se zasmála.
„Cha, cha! Je to hodné sluníčko," řekl jí manžel, „nehřeje, ale stejně je příjemné."
Žena ještě řekla, obracejíc se k moři: „Doufala jsem, že ho uvidíme."
„Vyloučeno," odpověděl muž, „je ve slunci."
Jistě mluvili o ostrůvku Caillebotte, jižní cíp měl být vidět mezi bagrovací lodí a nábřežím předního přístavu.
Světlo bylo měkčí. V té přechodné hodině něco oznamovalo večer. Neděle už měla minulost. Vily a šedá balustráda vypadaly jako docela blízké vzpomínky. Obličeje ztrácely jeden po druhém pohodu a některé vypadaly téměř něžně.
Nějaká těhotná žena se opírala o světlovlasého mladého muže brutálního vzezření.
„Tamhle, tamhle, tamhle, podívej se," řekla.
„Co?"
„Tamhle, tamhle, racci."
Pokrčil rameny: žádní racci tam nebyli. Nebe bylo téměř čisté, na obzoru mírně narůžovělé.
„Slyšela jsem je. Poslouchej, jak křičí."
Odpověděl:
„To jen něco zaskřípalo."
Zazářila plynová lampa. Myslel jsem, že už přišel lampář. Děti na něho číhají, protože dává znamení k návratu.
Ale byl to jen poslední odraz slunce. Nebe bylo ještě světlé, ale země byla ponořena do polostínu. Dav se vyjasňoval, bylo zřetelně slyšet hučení moře. Nějaká mladá žena, opírajíc se oběma rukama o balustrádu, pozvedla k nebi modrý obličej, černě přeťatý rtěnkou. Chvilku jsem uvažoval, jestli nezačnu mít rád lidi. Ale konečně je to jejich neděle, nikoliv moje.
První rozsvícené světlo byl maják na Caillebotte; vedle mne se zastavil malý chlapeček a zamumlal u vytržení:
„Hele, maják!"
A tu jsem pocítil, jak se mi srdce vzdouvá silným pocitem dobrodružství.
Zahýbám vlevo a ulicí Plachetnic se vracím do malého Prada. Zatím stáhli přes výlohy železné rolety. Hospodská ulice je osvětlená, ale pustá, ztratila svou chvilkovou dopolední slávu; v tuto dobu se nikterak neodlišuje od okolních ulic.
Zvedl se dosti silný vítr. Slyším, jak skřípe plechový arcibiskupský klobouk.
Jsem sám, většina lidí se vrátila domů, čtou večerní noviny a poslouchají při tom rádio. Skončená neděle v nich zanechala chuť popele a jejich myšlenky se už obracejí k pondělí. Ale pro mne není ani pondělí, ani neděle.
Jsou jen dny, které se neuspořádaně postrkují, a pak náhle blesky, jako ten dnešní.
Nic se nezměnilo, a přitom všechno existuje jinak.
Nedokážu to popsat: je to jako Nevolnost, a přitom je to její pravý opak: konečně prožívám dobrodružství, a když se sám sebe ptám, zjišťuji, že prozívám to, že jsem sám sebou a že jsem zde; to já pronikám tmou, jsem šťastný jako hrdina románu.
Něco se stane: ve stínu ulice Babí mělčina na mne něco čeká, právě tam, na rohu té poklidné ulice, začne můj život.
Vidím se, jak jdu dál s pocitem osudovosti. Na rohu je jakási bílá přehrada. Z dálky vypadala úplně černá, ale s každým

krokem víc bělá. To temné těleso, jež se postupně rozsvěcuje, na mne působí podivuhodným dojmem: až bude úplně světlé, úplně bílé, zastavím se těsně u něho a začne dobrodružství. Ted je ta bílá záře vycházející ze stínu tak blízko, že na mne skoro jde strach, chvilku uvažuji, jestli bych neuměl udělat čelem vzad. Nemohu však zrušit kouzlo. Jdu dál, napřahuji ruku, dotýkám se přehrady.
Tady je ulice Babí mělčina a obrovská masa Svaté Cecílie ukrytá ve stínu s lesknoucími se vitrážemi. Plechový klobouk skřípe. Nevím, zda se svět náhle semkl, nebo zda já obdaruji zvuky a tvary tak mohutnou jednotou: nedovedu si ani představit, že by něco z toho, co mě obklopuje, mohlo být jiné, než je.
Na okamžik se zastavuji, čekám, cítím, jak mi buší srdce; očima prohledávám opuštěné náměstí. Nic nevidím.
Zvedl se dosti silný vítr. Spletl jsem se, ulice Babí mělčina byla pouhou zastávkou: ta věc mě čeká na konci Ducotonova náměstí.
Nijak nespěchám, abych pokračoval v chůzi. Mám dojem, že jsem dosáhl vrcholu blaha. Co všechno jsem dělal v Marseilli, Šanghaji či Meknesu, abych dosáhl tak plného pocitu. Dnes už nic nečekám, vracím se domů na sklonku pusté neděle: pocit tu je.
Dávám se na cestu. Vítr ke mně přináší výkřik sirény.
Jsem úplně sám, pochoduji však jako oddíl postupující k městu. V tuto chvíli jsou na moři lodě rozezvučené hudbou; ve všech evropských městech se rozsvěcují světla;
v berlínských ulicích po sobě střílejí komunisté a nacisté, v New Yorku jsou na dlažbě nezaměstnaní, v teplých pokojích sedí před toaletními stolky ženy a nanášejí si na řasy maskaru. A já jsem tady, v této pusté ulici a každý výstřel z okna Neuköllnu, každé krvavé škytnutí odklízených raněných, každý přesný drobounký pohyb krášlících se žen odpovídá každému mému kroku, každému úderu mého srdce.
Před Gilletovým průchodem už nevím, co si počít. Cožpak mě v hloubi průchodu nic nečeká? Ale zároveň mě na Ducotonově náměstí, na konci Hospodské ulice potřebuje nějaká věc k tomu, aby se mohla zrodit. Jsem pln úzkosti: sebemenší pohyb mě zavazuje. Nedokážu uhodnout, co se ode mne chce. Přesto musím volit: obětuji Gilletův průchod, nikdy se nedovím, co pro mne skrýval.
Ducotonovo náměstí je prázdné. Zmýlil jsem se snad?
Mám pocit, že bych to nesnesl. Což se opravdu nic nestane? Blížím se ke světlům Mablyho kavárny. Jsem dezorientován, nevím, zda tam vstoupím: nakukuji dovnitř velkými zamženými okny.
Místnost je nabitá k prasknutí. Vzduch je modrý od cigaretového kouře a páry vystupující z vlhkých oděvů.
Pokladní je za pultem. Dobře ji znám: je zrzavá jako já; má nemocné břicho. Tiše pod sukněmi zahnívá, s melancholickým úsměvem připomínajícím fialkovou vůni, kterou někdy vydávají těla v rozkladu. Od hlavy až k patě mě zamrazilo: to… to ona na mne čekala. Byla tu, nehybnou hruď vypjatou nad pultem, a usmívala se. Z hlubin kavárny se něco vrací k rozptýlených okamžikům této neděle a spájí jeden s druhým, dává jim smysl: prošel jsem celý ten den, abych skončil zde, s hlavou na skle, a pozoroval ten jemný obličej zářící na granátové zácloně. Všechno se zastavilo; můj život se zastavil: toto veliké sklo, ten těžký vzduch, modrý jako voda, ta tučná, bílá rostlina ve vodní hlubině i já sám, my všichni tvoříme nehybný a plný celek: jsem šťasten.
Když jsem se zase octl na bulváru Reduta, zůstala mi trpká lítost. Říkal jsem si: „Snad na ničem mi ve světě tak nezáleží jako na tom pocitu dobrodružství. Jenže přichází, kdy se mu zlíbí; strašně rychle mizí, a když zmizí, jsem vyschlý! Obdaruje mě svými krátkými, ironickými návštěvami, aby mi ukázal, že jsem promarnil život?“
Za mnou, ve městě, ve velkých, rovných ulicích, v chladném světle pouličních lamp skomírala společenská událost: končila neděle.

PONDĚLÍ

Jak jsem mohl včera napsat tu absurdní a honosnou větu: „Byl jsem úplně sám, pochodoval jsem však jako oddíl postupující k městu.“
Nemám zapotřebí dělat věty. Píšu, abych si ujasnil určité okolnosti. Mít se na pozoru před literaturou. Musím se při psaní nechat unášet perem; nehledat slova.
V podstatě se mi příčí, že jsem byl včera večer vznešený.
Když mi bylo dvacet let, opíjel jsem se a pak jsem vysvětloval, že jsem člověk Descartova typu. Cítil jsem ovšem, že se nadouvám hrdinstvím, ale nezabrzdil jsem se, líbilo se mi to. Na druhý den jsem pak býval tak zhnusen, jako bych se probudil v úplně pozvracené posteli. Nezvracím, když se opiju, ale i to by bylo lepší. Včera jsem se nemohl ani vymlouvat na opilost. Vytahoval jsem se jako pitomec.
Musím se očistit abstraktními myšlenkami, průzračnými jako voda.
Ten pocit dobrodružství určitě nepramení z událostí: důkaz je nasnadě. Je to spíš způsob, jak na sebe navazují okamžiky. Tedy, myslím, že je to takhle: člověk náhle cítí, že čas plyne, že každý okamžik vede k lepšímu okamžiku, ten zase k dalšímu a tak pořád dál: že každý okamžik hyne, že nestojí za to jej zadržovat, atd., atd. A tak člověk připisuje tuto vlastnost událostem, jež se mu objevují v jednotlivých okamžicích; co přísluší formě, přenáší na obsah. Když se to vezme kolem a kolem, o tom proslaveném plynutí času se hodně mluví, ale nikdy není vidět.
Člověk vidí ženu, napadne ho, že zestárne, jenomže ji nevidí stárnout. Ale chvílemi se mu zdá, že ji vidí stárnout a že má pocit, jako by stárnul s ní: to je pocit dobrodružství.
Tomu se říká, pokud si správně pamatuji, nenávratnost času. Pocit dobrodružství by tedy byl prostě pocitem nenávratnosti času. Ale proč jej nemá člověk stále? Což není čas vždycky nenávratný? Občas má člověk dojem, že může dělat, co chce, jít vpřed nebo se vracet zpátky, že na tom nesejde; jindy zase by řekl, že se oka utáhla, a v takových případech nelze šlápnout vedle, protože začít znovu by vůbec nebylo možné.

Anny dovedla vytěžit z času vše, co jí mohl poskytnout.
V době, kdy byla v Džibuti a já v Adenu, jezdíval jsem za ní na čtyřiadvacet hodin a ona obratně množila nedorozumění mezi námi, až zůstalo pouhých šedesát minut, přesně před mým odjezdem; šedesát minut, právě tolik je zapotřebí, aby člověk cítil, jak ubíhá jedna vteřina za druhou.
Vzpomínám si na jeden takový strašný večer. Měl jsem odjet o půlnoci. Zašli jsme do kina pod širým nebem; byli jsme zoufalí, ona stejně jako já. Jenomže ona řídila hru.
V jedenáct hodin, když začal hlavní film, mě uchopila za ruku a beze slova ji stiskla ve svých. Cítil jsem, jak mě zaplavuje pronikavá radost, a aniž jsem se musel podívat na hodinky, pochopil jsem, že je jedenáct hodin. Od onoho okamžiku jsme začali vnímat, jak minuty ubíhají.
Tehdy jsme se loučili na tři měsíce. V jednu chvíli promítali na plátno úplně bílý obraz, tma poněkud ustoupila a já viděl, že Anny pláče. A pak o půlnoci náhle upustila mou ruku, již předtím zuřivě tiskla; zvedl jsem se a bez jediného slova odešel. To byla dobře vykonaná práce.

Sedm hodin večer

Pracovní den. Nešlo to právě nejhůř; napsal jsem šest stránek a to s jistým potěšením. Bylo o to větší, že šlo o abstraktní úvahy o vládě Pavla I. Po včerejší orgii jsem byl po celý den přísně upjatý. Nebylo by bývalo vhodné apelovat na můj cit! Ale rozebírat mašinérii ruské aristokracie mi skvěle vyhovovalo.
Jen ten Rollebon mě děsí. Tváří se záhadně i v maličkostech. Co jen pohledává na Ukrajině v srpnu 1804?
O své cestě hovoří zastřenými slovy: „Potomci posoudí, zda si mé úsilí, jež nemohlo být odměněno úspěchem, nezasloužilo něco lepšího než surové zavržení a pokoření, které jsem musel mlčky snášet, až jsem v sobě měl čím umlčet posměváčky a naplnit je obavami.“
Jednou jsem na to naletěl: o jedné své krátké návštěvě, již vykonal v Bouville roku 1790, okázale pomlčel. Ztratil jsem celý měsíc ověřováním jeho skutků a činů. A výsledek: přivedl do jiného stavu dceru jednoho svého nájemce. Není to jen prachsprostý komediant?
Jsem celý naježený na toho hrozně prolhaného hejska; snad je to jen vztek: byl jsem nadšen, když obelhával jiné, ale byl bych chtěl, aby v mém případě udělal výjimku;
myslel jsem si, že se domluvíme jako šejdíři na trhu přes hlavy všech těch mrtvých a že mi nakonec řekne pravdu! Neřekl mi nic, vůbec nic; o nic víc než Alexandrovi nebo Ludvíkovi XVIII., které oba balamutil. Pro mne je důležité, aby byl Rollebon pořádný člověk. Je to darebák, o tom není pochyb: ale kdo není darebák? Ale je malý nebo velký darebák? Neválím si natolik historického bádání, abych ztrácel čas s mrtvým, jemuž bych se zaživa ani neuráčil podat ruku. Co o něm vím? Nelze si přát krásnější život, než byl jeho: ale žil ho? Kdyby jen jeho dopisy nebyly tak přepjaté…Ach! Bylo by třeba znát jeho pohled, snad dovedl okouzlujícím způsobem naklánět hlavu k rameni nebo zlomyslně zvedat ukazovák k nosu či občas dal mezi dvěma zdvořilými lžemi průchod prchlivosti, kterou okamžitě ovládl. Je však mrtev: zůstalo po něm jen Pojednání o strategii a Úvahy o ctnosti.
Kdybych si popustil uzdu, dovedl bych si ho tak krásně představit: pod oslňující ironií, která zapříčinila tolik obětí, je to prosťáček, téměř naivka. Příliš nepřemýšlí, ale díky hluboké milosti dělá při každé příležitosti přesně, co je třeba. Jeho darebáctví je otevřené, spontánní, zcela velkodušné a právě tak upřímné jako jeho láska k ctnosti.
A když hezky zradil své dobrodince a přátele, obrací se vážně k událostem, aby z nich vytěžil morální poučení.
Nikdy ho nenapadlo, že by měl nejmenší právo na druhé nebo druzí na něho: dary, které mu poskytuje život, pokládá za neospravedlněné a zbytečné. Dovede se mocně k čemukoliv připoutat, ale odpoutává se lehce.
A své dopisy a díla vůbec nenapsal: dal je vyhotovit veřejným písařem.
Jenomže kdybych byl chtěl dojít až sem, byl bych měl raději psát o markýzovi de Rollebon román.

Jedenáct hodin v noci

Večeřel jsem v Dostaveníčku železničářů. Protože tam byla šéfová, musel jsem s ní souložit, ale udělal jsem to jen z čiré zdvořilosti. Trošku se mi hnusí, je příliš bílá a navíc voní jako novorozeně. V přemíře vášně mi tiskla hlavu na hruď: domnívá se, že jedná správně. Pokud jde o mne, jen jsem jí roztržitě pod přikrývkou osahával pohlaví; pak mi ruka znehybněla. Myslil jsem na pana de Rollebon: co mi vlastně brání, abych napsal o jeho životě román? Paže mi poklesla podél šéfčina boku a já spatřil náhle před sebou zahrádku s nízkými, rozložitými stromky, na nichž visely obrovské listy pokryté chlupy. Všude běhali mravenci, stonožky a moli. Byli tam ještě odpornější tvorové: tělo měli z kousku opečeného chleba, jaký se dává pod holuby; pohybovali se stranou a za pomoci krabích klepet. Velké listy se černaly hmyzem. Za kaktusy a fíkovníky ukazovala Velleda z Městského parku rukou na své pohlaví. „Ten park páchne jako pozvracený,“ vykřikl jsem.
„Nechtěla jsem vás vzbudit,“ řekla šéfová, „ale tlačilo mě shrnuté prostěradlo pod zadkem a pak taky musím jít dolů, přijdou lidi od pařížského vlaku.“

MASOPUSTNÍ ÚTERÝ

Nařezal jsem na zadek Maurici Barresovi. Byli jsme tři vojáci a jeden z nás měl uprostřed obličeje díru. Maurice Barres přistoupil a řekl nám: „To je dobře!“ a každému z nás dal kytičku fialek. „Nevím, kam s ní,“ řekl voják s děravou hlavou. A Maurice Barres řekl: „Musíte si ji dát doprostřed té díry v hlavě.“ Voják odpověděl: „Strčím ti ji do prdele.“ Otočili jsme Maurice Barrèse a stáhli mu kalhoty. Pod kalhotami měl rudý kardinálský šat. Zvedli jsme šat a

Maurice Barres začal křičet: „Pozor, mám kalhoty se štrumplemi.“ Zmlátili jsme ho do krve a na zadek jsme mu fialkovými lístky nakreslili Dérouledův portrét.
Od určité doby si příliš často pamatuji své sny. Ve spánku se zřejmě hodně vrtím, protože mám každé ráno přikrývky na zemi. Dnes je masopustní úterý, ale v Bouville to celkem nic neznamená; v celém městě jde v maškarách sotva sto lidí.
Když jsem scházel po schodech, zavolala na mne majitelka hotelu.
„Máte tu dopis.“
Dopis: poslední dopis jsem dostal od ředitele Rouenské knihovny v květnu loňského roku. Majitelka mě vede do své kanceláře; podává mi podlouhlou žlutou a naditou obálku: napsala mi Anny. Už pět let jsem od ní nedostal žádné zprávy. Dopis šel nejdřív na mou bývalou pařížskou adresu, má razítko z prvního února.
Jdu ven; obálku držím v prstech, neodvažuji se ji otevřít; Anny nezměnila dopisní papír, napadá mě, zda ho stále kupuje v tom malém papírnictví na Piccadilly. Myslím, že si asi ponechala i svůj účes, ty těžké, světlé vlasy, které nechtěla ostříhat. Jistě trpělivě zápolí před zrcadly, aby zachránila svou tvář: není to ani z koketérie, ani ze strachu před stárnutím; chce zůstat, jaká je, přesně jaká je. Ta mohutná a přísná věrnost nejmenším rysům její podoby se mi na ní možná líbila ze všeho nejvíc.
Pevná písmena na adrese, napsaná fialovým inkoustem
(inkoust rovněž nezměnila), se ještě trochu lesknou.
„Pan Antoine Roquentin.“
Strašně rád čtu své jméno na obálkách. Jako v mlze jsem si vybavil její úsměv, uhodl její oči a nakloněnou hlavu: když jsem seděl, vždycky se přišla s úsměvem postavit přede mne. Převyšovala mě tak o půl těla, uchopila mě za ramena a s nataženými pažemi mnou lomcovala.
Obálka je těžká, je v ní nejméně šest stránek. Blešky mé bývalé domovnice rajtují po tom krásném písmu: „HOTEL PRINTAN1A – BOUVILLE“
Ta drobná písmena se nelesknou.
Když rozlepuji dopis, mládnu deziluzí o šest let: „Nevím, jak to Anny dělá, že dokáže tak nafouknout obálku: uvnitř nikdy nic není.“
Tuto větu jsem pronesl nejméně stokrát na jaře 1924, když jsem zápolil jako dnes, abych z vnitřku obálky vylovil kousek čtverečkovaného papíru. Vnitřek obálky je nádherný: tmavozelený se zlatými hvězdami; člověk by řekl, těžká škrobená látka. Tvoří tři čtvrtiny váhy obálky.
Anny napsala tužkou:
„Za několik dnů se zastavím v Paříži. Přijď za mnou 20.
února do Španělského hotelu. Prosím tě (připsala „prosím tě“ nad řádek a připojila to k „za mnou“ podivnou spirálou). Musím s Tebou mluvit. Anny.“
Když jsem se v Meknesu nebo v Tangem večer vracel domů, nacházel jsem občas na posteli vzkaz: „Chci s Tebou okamžitě mluvit.“ Spěchal jsem, Anny mi otevřela s povytaženým obočím a udiveným výrazem: neměla už, co by mi řekla; trochu mi zazlívala, že jsem přišel. Zajdu za ní; možná že mě odmítne přijmout. Nebo mi řeknou v hotelové kanceláři: „Nikdo toho jména u nás nebydlí.“
Nevěřím, že by udělala něco takového. Jenomže za týden mi může napsat, že si to rozmyslela a že se to odkládá na jindy.
Lidé jsou v práci. Ohlašuje se velice bezvýrazné masopustní úterý. Ulice Invalidů je silně cítit vlhkým dřevem, jako vždycky, když se schyluje k dešti. Nemám rád takové podivné dny: v biografu mají odpolední představení, školní děti mají volno: v ulicích je mírně sváteční nálada, která neustále vyžaduje pozornost, ale mizí, jakmile ji člověk vezme na vědomí.
Velmi pravděpodobně se setkám s Anny, ale nemohu říct, že mě ta představa naplňuje zvláštní radostí. Od chvíle, kdy jsem dostal její dopis, mi není do práce. Naštěstí je poledne; nemám hlad, ale půjdu se najíst, abych zabil čas.
Vstupuji ke Camillovi v Hodinářské ulici.
Je to dost uzavřený podnik; celou noc se tam podává kyselé zelí a fazole s masem. Lidé tam chodí po divadle na večeři; městští strážníci tam posílají cestující, kteří projíždějí v noci a mají hlad. Osm mramorových stolků. Podél zdi kožená lavice. Dvě zrcadla pokrytá rezavými skvrnami. Tabulky v obou oknech a ve dveřích jsou z mléčného skla. Pult je ve výklenku. Vedle je ještě jedna místnost.
Nikdy jsem v ní nebyl; je pro párečky.
„Dejte mi omeletu se šunkou.“
Číšnice, obrovská dívka s červenými tvářemi, se nedokáže nesmát, když mluví s nějakým mužem.
„To nemohu. Chcete omeletu s brambory? Šunka je zamčená: tu krájí jen šéf.“
Objednávám si fazole s masem. Šéf se jmenuje Camille a je to hulvát.
Číšnice odchází. Jsem sám v té staré, ponuré místnosti.
V náprsní tašce mám dopis od Anny. Falešný stud mi brání si ho znovu přečíst. Pokouším se vybavit si věty jednu po druhé.
„Můj drahý Antoine.“
Usmívám se: to určitě ne, Anny určitě nenapsala, „můj drahý Antoine“.
Před šesti lety – právě jsme se po vzájemné dohodě rozešli – jsem se rozhodl odjet do Tokia. Napsal jsem jí pár slov. Nemohl jsem ji už oslovit „má lásko“; začal jsem docela nevinně „má drahá Anny“.

„Obdivuji se tvé nenucenosti," odpověděla; „nikdy jsem nebyla a nejsem tvou drahou Anny. A tebe prosím, abys mi věřil, že nejsi můj drahý Antoine. Jestli nevíš, jak mě oslovit, tak mě neoslovuj, bude to lepší."
Beru její dopis z náprsní tašky. Nenapsala „můj drahý Antoine". Na konci dopisu rovněž není žádná zdvořilostní formule. „Musím s Tebou mluvit. Anny." Nic, co by mě mohlo poučit o jejích citech. Nemohu si stěžovat: v tom poznávám její zálibu v dokonalostech. Vždycky chtěla uskutečňovat „dokonalé okamžiky". Jestliže se k tomu chvíle nehodila, přestala se o všechno zajímat, život jí před očima zmizel, jen tak lenivě bloumala jako velká dívka v klackovitých letech. Nebo se pokoušela se mnou pohádat:
„Smrkáš obřadně jako měšťák a se zadostiučiněním pokašláváš do kapesníku."
Nesmělo se odpovídat, bylo třeba vyčkávat: náhle, na nějaké znamení, jež mi unikalo, se zachvěla, její krásné, unylé rysy ztvrdly, a ona se pustila do mravenčí práce.
Měla pánovité a půvabné kouzlo; prozpěvovala si mezi zuby, rozhlížejíc se na všechny strany, pak se s úsměvem zvedla, šla mi zalomcovat rameny a po několik okamžiků budila dojem, jako by udílela rozkazy předmětům kolem sebe. Rychlým, hlubokým hlasem mi vysvětlovala, co ode mne očekává.
„Poslouchej, snaž se alespoň trochu, prosím tě. Posledně jsi byl tak pitomý. Vidíš, jak by tato chvíle mohla být krásná? Podívej se na nebe, podívej se na barvu slunce na koberci. Schválně jsem si vzala zelené šaty a nenalíčila jsem se, jsem úplně bledá. Odstup, jdi si sednout do stínu; chápeš, co máš dělat? Tak prosím! Ty jsi ale pitomý!
Mluv!"
Cítil jsem, že úspěch celého podniku je v mých rukou: okamžik měl nějaký nejasný smysl, je třeba ho opracovat a zdokonalit; je třeba učinit jisté pohyby, pronést jistá slova: drtila mě tíha odpovědnosti, rozevíral jsem oči a nic jsem neviděl, oháněl jsem se uprostřed obřadů, které
Anny na místě vymýšlela, a roztrhával jsem je velkýma rukama jako pavučiny. V oněch okamžicích mě nenáviděla. Rozhodně za ní zajdu. Vážím si jí a dosud ji z celého srdce miluji. Doufám, že někdo jiný měl víc štěstí a byl obratnější ve hře na dokonalé okamžiky.
„Tvé ďábelské vlasy všechno kazí," říkávala. „Co si mám počít se zrzavým člověkem?"
Usmívala se. Nejdříve se mi ztratila vzpomínka na její oči, pak na její dlouhé tělo. Podržel jsem si, jak nejdéle jsem mohl, její úsměv, a pak jsem ho před třemi roky rovněž ztratil. Před chvilkou, zrovna když jsem bral dopis z rukou majitelky hotelu, se náhle vrátil: zdálo se mi, že vidím, jak se Anny usmívá. Snažím se to ještě vybavit;
musím cítit veškerou něhu, jíž mě Anny naplňuje; ta něha je tu, je docela blízko, nic si tak nežádá, jako moci se zrodit. Ale úsměv se už nevrací: je konec. Jsem prázdný a vyschlý.
Vstoupil nějaký člověk, celý prokřehlý.
„Dobrý den, dámy a pánové."
Usedá, ani nesvleče nazelenalý převlečník. Mne si dlouhé ruce a proplétá přitom prsty.
„Čím vám posloužím?"
Trhne sebou, má neklidné oči: „Co? Dejte mi byrrh s vodou."
Číšnice se nehýbá. Její tvář v zrcadle vypadá, jako by spala. Má sice otevřené oči, jsou to však jen štěrbiny. To je celá ona, nemá naspěch s obsluhováním hostů, vždycky se chvíli nad objednávkami zasní. Myslí asi na láhev, jak ji vezme nad pultem, na bílou nálepku s červeným nápisem, na hustý černý sirup, který nalije: je to téměř, jako by sama pila.
Zastrkuji dopis od Anny do náprsní tašky: dal mi vše, co mohl; nemohu dojít k ženě, jež ho vzala složený do rukou a vložila do obálky. Je vůbec možné myslit na někoho v minulosti? Dokud jsme se milovali, nepřipustili jsme, aby se i sebenepatrnější okamžik, i sebelehčí bolest od nás odpoutala a zůstala pozadu. Zvuky, vůně, odstíny dne, ba i nevyřčené myšlenky jsme si odnášeli s sebou a všechno zůstávalo živé: nepřestávali jsme se tím těšit i trápit v přítomnosti. Ani jediná vzpomínka; nenasytná a palčivá láska beze stínů, bez ústupů, bez útočiště. Tři roky přítomné naráz. Právě proto jsme se rozešli: neměli jsme už dost sil, abychom snášeli takové břímě. A když mě pak Anny opustila, zřítily se ty tři roky náhle a naráz do minulosti.
Ani jsem netrpěl, měl jsem pocit prázdnoty. Pak začal čas ubíhat a prázdnota se zvětšila. Když jsem se později v Saigonu rozhodl vrátit do Francie, všechno, co ještě zůstalo – cizí tváře, místa, nábřeží podél dlouhých řek –, se propadlo v nicotu. Tak je to; má minulost je pouze obrovská díra. Moje přítomnost: ta číšnice v černé blůze, jež sní u pultu, ten človíček. Mám dojem, že vše, co vím o svém životě, jsem se dozvěděl z knih. Benátské paláce, terasa Krále malomocných a javanské chrámy se svými obrovskými rozbitými schodišti se na chvilku odrazily v mých očích, ale zůstaly tam, na svém místě. Tramvaj, která jezdí kolem hotelu Printania, neodváží večer na svých sklech odraz neónové reklamy; na okamžik zaplane a pak se vzdálí s temnými skly.
Ten člověk se nepřestává na mne dívat: otravuje mě. Na svou výšku se tváří dost důležitě. Číšnice se konečně odhodlala ho obsloužit. Lenivě zvedla velkou černou paži, uchopila láhev a nese ji se skleničkou.
„Prosím, pane."
„Pane Achille," pronesl zdvořile.
Číšnice neodpovídá a nalévá; muž náhle odtáhne rychle prst z nosu a položí obě ruce dlaněmi na stůl. Hlavu zvrátil dozadu, oči mu svítí. Říká chladně:
„Chudinko."
Číšnice nadskočí a já rovněž nadskakuji: muž má ve tváři nedefinovatelný výraz, snad výraz údivu, jako kdyby byl promluvil někdo jiný. Všichni tři jsme zrozpačitěli.
První se vzchopila velká číšnice: nemá představivost.
Důstojně si pana Achilla měří; dobře ví, že by ho dokázala jednou rukou zvednout a vyhodit ze dveří.
„Pročpak bych měla být chudinka?"

Muž váhá. Dívá se na ni vyveden z míry a pak se zasměje. Obličej se mu zkrabatí tisíci vráskami, lehce pohybuje rukou v zápěstí: „Dotkl jsem se jí. To člověk řekne jen tak; řekne chudinko. Neúmyslně.“
Číšnice se však k němu obrací zády a jde si stoupnout za pult: opravdu se urazila. Muž se pořád směje:
„Cha! Cha! Poslyšte, to mi jen tak vyklouzlo. Urazila jste se? Je uražená,“ říká a neurčitě se obrací ke mně.
Odvracím hlavu. Muž nepatrně nazvedne skleničku, ale k pití se nemá: překvapeně a zastrašeně mhouří oči; vypadá, jako by se snažil na něco si vzpomenout. Číšnice usedla k pokladně; vzala si nějaké šití. Zase se rozhostilo ticho: ale není to už stejné ticho. A je tu déšť: lehce bubnuje do mléčných skel; jestli jsou v ulicích ještě děti převlečené za maškary, změknou jim na dešti papírové masky a barvy se rozmočí.
Číšnice rozsvěcí lampy: nejsou ještě dvě hodiny, ale nebe je úplně temné, takže nevidí na šití. Něžné světlo; lidé jsou doma, jistě si také rozsvítili. Čtou, oknem se dívají na nebe. Pro ně… je to něco jiného. Jinak zestárli. Žijí uprostřed odkazů a darů a každý kus nábytku je nějaká vzpomínka. Přívěšky, medaile, portréty, škeble, těžítka, paravány, šály. Skříně mají plné lahví, látek, obnošeného šatstva a novin; všechno si uchovali. Minulost je přepych majitele.
Kde bych si uložil tu svou? Do kapsy člověk minulost nestrčí; potřebuje domov, aby ji tam uložil. Já vlastním jen své tělo; úplně samotný člověk, jen se svým tělem, nemůže zadržet vzpomínky; procházejí mimo něho. Neměl bych si stěžovat: chtěl jsem přece být svobodný.
Človíček je vzrušený a vzdychá. Zachumlal se do svrchníku, ale čas od času se vzpřímí a zatváří se povýšeně. Ani on nemá minulost. Kdyby člověk důkladně hledal, našel by asi u bratranců, kteří se s ním už nestýkají, nějakou fotografii, kde je zachycen na svatbě, se stojatým límečkem, v košili s náprsenkou a s tvrdým knírem mladého muže. Myslím, že ze mne nezbylo už ani to.
Už zase se na mne dívá. Tentokrát mne osloví, celý jsem ztuhl. To není sympatie mezi námi: jsme prostě stejní. Je sám, jako já, ale je hlouběji ponořen do samoty než já.
Čeká asi na svou Nevolnost nebo na něco v tom duchu.
Tak tedy nyní jsou lidé, kteří mě poznávají a říkají si, když si mě prohlídli: „Ten patří k nám.“ Nu a? Co chce? Určitě přece ví, že nemůžeme jeden pro druhého nic udělat.
Rodiny jsou doma, uprostřed svých vzpomínek. A my jsme zde, dva zatracenci bez paměti. Kdyby se náhle zvedl, kdyby mě oslovil, vyletěl bych do vzduchu.
Dveře se hlučně otevírají: je to doktor Rogé.
„Dobrý den vespolek.“
Vstupuje nevlídný a podezíravý, trochu se motá na dlouhých nohou, které jen s námahou nesou jeho trup.
Často ho v neděli vídám ve Vézelizově hostinci, ale on mě nezná. Je stavěn jako někdejší Joinvillovi rádci: paže jako stehna, sto deset kolem hrudníku a nedrží to pohromadě.
„Jano, Janičko.“
Rychlými krůčky dojde až k věšáku a zavěšuje na hák velký plstěný klobouk. Číšnice složila šití a beze spěchu, jako ve spánku, jde vytáhnout doktora z nepromokavého pláště.
„Co si dáte, pane doktore?“
Vážně si ji prohlíží. Tomu říkám krásná mužská hlava.
Opotřebovaná a zbrázděná životem a vášněmi. Ale lékař život pochopil a vášně zvládl.
„Nemám tušení, co bych si dal,“ říká hlubokým hlasem.
Spustil se na lavici naproti mně; otírá si čelo. Jakmile nestojí na nohou, cítí se dobře. Jeho oči nahánějí strach, jsou to velké, černé a panovačné oči.
„Dám si…dám si, dám si, dám si…starý calvados, děťátko.“
Číšnice se ani nehýbe a pozoruje ten obrovský zvrásněný obličej. Zadumala se. Človíček pozvedl hlavu s osvobozujícím úsměvem. Je to tak: ten kolos nás osvobodil. Bylo tu něco strašného, co by nás bylo uchvátilo. Hlasitě oddechuji: teď jsme mezi lidmi.
„Tak co je s tím mým calvadosem?“
Číšnice nadskočí a odchází. Doktor natáhl silné paže a uchopil stůl za hrany. Pan Achille je radostí celý pryč; rád by upoutal doktorovu pozornost. Ale ať sebevíc klátí nohama a poskakuje na lavici, je tak drobný, že nenadělá žádný hluk.
Číšnice přináší calvados. Pohybem hlavy upozorňuje lékaře na jeho souseda. Doktor Rogé pomalu otáčí trup: nemůže pohnout krkem.
„Ale to jsi ty, ty stará špíno,“ zvolá, „tak ty jsi neumřel?“
Obrací se k číšnici: „To tu trpíte?“
Divokýma očima si prohlíží toho človíčka. Je to přímý pohled, vrací věci na jejich místa. Vysvětluje:
„Je to starý pomatenec, nic jiného.“
Ani se nenamáhá naznačit, že žertuje. Ví, že se ten starý pomatenec neurazí, že se usměje. A taky ano: ten druhý se pokorně usmívá. Starý pomatenec: pookřál, cítí, že je chráněn před sebou samým; dnes se mu nic nestane. Nejlepší na tom je, že i já mám pocit jistoty. Starý pomatenec: tak je to, nic víc.
Doktor se směje, vrhá na mne zavazující a spiklenecký pohled: asi kvůli mé postavě – a pak, mám čistou košili –, chce, abych se podílel na jeho žertování.
Nesměji se, neodpovídám na jeho dvoření: zaměřuje proto na mne, aniž se přestal smát, strašlivou palbu svých zornic.
Několik vteřin se navzájem mlčky prohlížíme; měří si mne, tváří se krátkozrace, zařazuje mě. Do kategorie pomatenců? Mezi uličníky?

Ale je to stejně on, kdo odvrací hlavu: že maličko splaskl před osamělým chlapem bez společenského významu, to nestojí ani za řeč, to se hned zapomene. Ukroutil si cigaretu a zapaluje si, pak znehybní s upřenýma, tvrdýma očima, jak to dělají starci.
Krásné vrásky; má všechny druhy vrásek: příčné rýhy na čele, vějířky kolem očí, zahořklé záhyby na obou stranách úst, nemluvě o žlutých šňůrách, jež mu visí pod bradou.
Tady máte chlapa, co měl štěstí: i když ho člověk vidí ze sebevětší dálky, řekne si, že musel trpět a že je to někdo, kdo něco prožil. Ostatně si svou tvář zaslouží, ani chvíli neváhal, jak zadržet a upotřebit svou minulost: prostě ji vycpal a udělal z ní zkušenost určenou ženám a mladým lidem.
Pan Achille je šťastný, jako asi už dávno nebyl. Obdivně zírá: pije svůj byrrh malými doušky a nafukuje přitom tváře. Tak vida! Doktor ho dokázal nachytat! To doktor by se nedal fascinovat starým pomatencem natolik, aby dostal záchvat; pěkně jim vyčinit, pár ostrých, šlehavých slov, to na ně platí. Doktor je zkušený. Zkušenost je jeho obor: lékaři, kněží, soudci a důstojníci znají lidi, jako by je byli sami vytvořili.
Je mi za pana Achilla stydno. Jsme na téže lodi, měli bychom se proti nim spojit. Jenže on mě opustil, přešel na jejich stranu: on totiž upřímně věří na Zkušenost. Nikoliv na svou, ani na mou. Na zkušenost doktora Rogéa. Před chvilkou se ještě pan Achille cítil divně, měl dojem, že je úplně sám; teď však ví, že už byli lidé jeho druhu, bylo jich mnoho: doktor Rogé s nimi přišel do styku, mohl by panu Achillovi vylíčit příběh každého z nich a povědět mu, jak skončili. Pan Achille je prostě případ a dá se snadno redukovat na několik obecných pouček.
Jak rád bych mu pověděl, že ho klamou, že hraje důležitě se tvářícím lidem do ruky. Odborníci na zkušenost? Po celý život se vláčeli malátně v polospánku, náhle se z netrpělivosti oženili a děti nadělali náhodně. S ostatními lidmi se setkávali v kavárnách, na svatbách a na pohřbech.
Občas, když je chytil vír, se pokoušeli vymanit, aniž chápali, co se s nimi děje. Vše, co se dělo kolem nich, začalo a skončilo mimo jejich život; dlouhé, neurčité tvary, události přicházející z daleka se o ně rychle otřely, a když se chtěli podívat, vše už skončilo. A pak kolem čtyřicítky překřtí své drobné umíněnosti a několik přísloví na zkušenost, proměňují se v automatické rozdělovače: dva groše do levého otvoru a vypadnou anekdoty zabalené do staniolu; dva groše do pravého otvoru a dostanete cenné rady, které se lepí na zuby jako měkké karamely. Takhle bych se také mohl nechávat zvát k lidem a oni by si říkali, že jsem velký cestovatel před Hospodinem. Ovšem: mohamedáni močí v podřepu, hindské porodní báby používají místo ergotinu skla rozdrceného v kravím trusu; na Borneu musí dívka, jež má měsíčky, strávit tři dny a tři noci na střeše svého domu. V Benátkách jsem viděl pohřby v gondolách, v Seville procesí o velikonočním týdnu, viděl jsem pašijové hry v Oberammergau. To jsou samozřejmě nepatrné ukázky mého vědění: mohl bych se zvrátit na židli a začít: „Znáte Jihlavu, milostivá paní? Je to podivuhodné městečko na Moravě, kde jsem byl v roce 1924…“
A až bych skončil, předseda soudu, který poznal tolik případů, by si vzal slovo: „Svatá pravda, vážený pane, a je to tak lidské. Zažil jsem podobný případ na počátku své kariéry. Bylo to roku
1902. Byl jsem náhradním soudcem v Limoges…“
Jenomže s tímhle se mě v mládí příliš naotravovali. Přitom jsem nepocházel z rodiny odborníků. Jsou však také amatéři. To jsou tajemníci, úředníci, obchodníci, lidé, kteří v kavárnách poslouchají ty druhé: když se blíží čtyřicítka, začínají překypovat zkušeností, která nemůže přetéci. Naštěstí mají děti, a tak je nutí ji na místě zkonzumovat. Chtěli by nám namluvit, že jejich minulost není ztracena, že jejich vzpomínky se zhustily a svou dření se proměnily v Moudrost. Šikovná minulost! Kapesní minulost, zlatá knížečka plná krásných maxim. „Věřte mi, mluvím ze zkušenosti, všechno, co vím, mám ze života.“ Že by Život byl vzal na sebe myslit za ně? Nové vysvětlují starým – a staré vysvětlili ještě staršími událostmi, jako ti historici, kteří dělají z Lenina ruského Robespierra a z Robespierra francouzského Cromwella: když se to tak vezme, nepochopili vůbec nic… Za jejich důležitostí tušíme rozmrzelou lenivost: vidí přecházet zdání, zívají, říkají si, že není nic nového pod sluncem.
„Starý pomatenec“, – doktor Rogé přitom neurčitě vzpomínal na jiné staré pomatence, avšak ani na jednoho z nich se přesně nepamatuje. Nyní už nás nic z toho, co by mohl udělat pan Achille, nemůže překvapit: vždyť je to starý pomatenec!
Není to starý pomatenec: bojí se. Čeho se bojí? Když chce člověk pochopit nějakou věc, musí se postavit před ni, úplně sám a bez pomoci; veškerá minulost světa mu není nic platná. A pak ta věc zmizí a co jsme pochopili, mizí s ní. Všeobecné názory jsou lichotivější. A pak, odborníci a dokonce i amatéři mají nakonec vždycky pravdu. Moudrost jim káže, aby nenadělali příliš hluku, aby pokud možná nežili, aby na sebe dali zapomenout. Jejich nejlepší historky jsou o rozumných a podivínských lidech, kteří byli potrestáni. Nu ovšem: tak to bývá a nikdo nebude tvrdit opak. Pan Achille třebas nemá příliš klidné svědomí.
Říká si možná, že by nebyl takhle dopadl, kdyby byl uposlechl rad svého otce či starší sestry. Doktor má právo mluvit: nezkazil si život; dokázal se udělat užitečným.
Klidný a mocný tyčí nad tímto zatracencem; je to skála.
Doktor Rogé dopil svůj calvados. Jeho velké tělo se uvelebilo, víčka mu těžce klesla. Poprvé vidím jeho tvář bez očí: vypadá jako papírová maska, které dnes prodávají v obchodech. Tváře má odporně růžové… Náhle chápu pravý stav věcí: ten člověk co nevidět zemře. Určitě to ví; stačí, aby se na sebe podíval do zrcadla: každý den vypadá trochu víc jako mrtvola, jíž se stane. Tak tohle je tedy ta jejich zkušenost, proto jsem si tolikrát říkal, že páchne smrtí: je to jejich poslední obrana. Doktor by tomu rád věřil, rád by zakryl nesnesitelnou skutečnost: že je sám, že nic neví, že nemá žádnou minulost, že jeho inteligence bytní a tělo se mu rozkližuje. A tak si vybudoval, pěkně zařídil a hezky zakuklil své kompenzační poblouznění:

říká si, že se vyvíjí. Mívá díry v myšlení, okamžiky, kdy to v hlavě pracuje naprázdno? To proto, že jeho úsudek už není tak zbrklý jako v mládí. Nechápe už, co čte v knihách? To proto, že jsou mu nyní knihy tak vzdálené.
Nemůže už milovat? Ale dělával to. Že kdysi miloval, je mnohem lepší, než kdyby to dělal dosud: odstupem člověk soudí, srovnává a uvažuje. A ta strašlivá mrtvolná tvář?
Aby snášel pohled na ni v zrcadle, pokouší se namluvit si, že jsou do ní vryta ponaučení ze zkušenosti.
Doktor nepatrně otáčí hlavu. Víčka se pootevírají, dívá se na mne očima zarudlýma spánkem. Usmívám se na něho. Chtěl bych, aby mu ten úsměv odhalil vše, co se pokouší zakrýt. Probudilo by ho, kdyby si mohl říci:
„Tohle je někdo, kdo ví, že chcípnu!“ Ale víčka mu znovu padají: usíná. Odcházím, nechávám pana Achilla, aby bděl nad jeho spánkem.
Přestalo pršet, vzduch je vlahý, na nebi se pomalu odvíjejí krásné, temné obrazy: je to víc než dostatečný rámec pro dokonalé okamžiky; aby se tyto obrazy měly kde odrážet, vyvolala by Anny v našich srdcích temné kalužinky. Já ale nedokážu využít příležitosti: kráčím, kam mě nohy nesou, prázdný a klidný, pod nepoužitým nebem.

STŘEDA

Člověk se nesmí bát.

ČTVRTEK

Napsal čtyři stránky. Pak dlouho pocit spokojenosti. Neuvažoval přespříliš o ceně Dějin. Tím vzniká nebezpečí, že se člověku dějiny zhnusí. Neměl bych uveřejnit, co pan de Rollebon znamená v době, kdy je jediným ospravedlněním mé existence.
Ode dneška za týden uvidím Anny.

PÁTEK

Na bulváru Reduty byla tak hustá mlha, že jsem pokládal za rozumné jít podél zdi Kasáren; po mé pravici hnala auta před sebou vlhké světlo a vůbec se nedalo rozpoznat, kde končí chodník. Kolem mne byli lidé; slyšel jsem hluk kroků a občas hukot slov; ale nikoho jsem neviděl. Jednou se ve výši mého ramene objevila ženská tvář, ale mlha ji okamžitě pohltila; pak zase o mne někdo zavadil, těžce oddechuje. Nevěděl jsem, kam jdu, byl jsem příliš zaujat:
musel jsem postupovat obezřetně, prozkoumávat půdu špičkou nohy a dokonce natahovat před sebe ruce. Tato činnost mě ostatně nijak nebavila. Přesto jsem nepomýšlel na návrat, byl jsem lapen. Konečně asi po půl hodině jsem v dálce zahlédl namodralou páru. Dal jsem se jí vést a brzy jsem dospěl na okraj obrovské záře: uprostřed jsem rozpoznal Mablyho kavárnu, provrtávající mlhu svými světly.
V Mablyho kavárně je dvanáct elektrických lamp; svítily však jen dvě, jedna nad pokladnou, druhá u stropu.
Jediný číšník mě násilím zatlačil do temného kouta.
„Sem, prosím, uklízím.“
Byl v saku, bez vesty a tvrdého límečku, měl bílou košili s fialovými proužky. Zíval, mrzutě si mě prohlížel a prohrabával se prsty ve vlasech.
„Černou kávu a rohlíky.“
Bez odpovědi si protřel oči a vzdálil se. Přítmí mi sahalo až k očím, odporné, ledové přítmí. RadiátoT určitě nebyl zapnutý.
Nebyl jsem sám. Naproti mně seděla žena voskové pleti, ruce neměla ani na okamžik v klidu, buď si přihlazovala blůzu, nebo upravovala černý klobouk. Byla ve společnosti velkého blondýna, který beze slova pojídal briošku.
Ticho mi připadalo těžké. Měl jsem chuť zapálit si dýmku, ale upoutat jejich pozornost škrtnutím zápalky by mi bývalo nepříjemné.
Zazvonil telefon. Ruce se zastavily: zůstaly viset na blůze. Číšník si dával načas. Klidně dometl a pak teprve šel sejmout sluchátko. „Haló, to je pan Georges? Dobrý den, pane Georges… Ovšem, pane Georges… Šéf tu není… Ano, už by tu měl být… To víte, v takové mlze… Většinou chodí kolem osmé. Ovšem, pane Georges, vyřídím to. Na shledanou, pane Georges.“
Mlha visela na sklech jako těžký závěs z šedivého sametu. Na okamžik se na tabuli přitiskl obličej a zmizel.
Žena pronesla naříkavě: „Zapni mi střevíc.“
„Nerozepjal se,“ řekl muž, aniž se podíval. Zneklidněla.
Ruce jí začaly pobíhat po blůze a po krku jako velicí pavouci.
„Ale ano, jen mi ho zapni.“
Unaveně se shýbl a lehce se pod stolem dotkl její nohy:
„Hotovo.“
Spokojeně se usmála. Muž přivolal číšníka.
„Pane vrchní, kolik to dělá?“
„Kolik briošek?“ zeptal se číšník. Sklopil jsem oči, aby se nezdálo, že je pozoruji. Za chvíli jsem zaslechl praskání, objevil se lem sukně a dva střevíce pokryté zaschlým blátem. Pak přišly mužské boty, naleštěné a špičaté. Přiblížily se ke mně, znehybněly a udělaly čelem vzad: muž si oblékal kabát. V tu chvíli začala po sukni sestupovat ruka na konci napjaté paže; trochu zaváhala, škrábala sukni.
„Jsi hotová?“ řekl muž.

Ruka se otevřela, dotkla se velké hvězdice z bláta na pravém střevíci a zmizela.
„Uf!“ pronesl muž.
Uchopil zavazadlo, stojící vedle věšáku. Odešli, viděl jsem, jak se ponořili do mlhy.
„Jsou to artisti,“ řekl mi číšník, když mi přinesl kávu, „vystupovali o přestávce v Ciné-Palace. Žena si zaváže oči a čte příjmení a stáří diváků. Dneska odjíždějí, protože je pátek a mění se program.“
Šel pro košík rohlíků, stojící na stole, od něhož právě odešli artisté.
„To není třeba.“
Neměl jsem na tamty rohlíky chuť.
„Musím zhasnout elektriku. Dvě lampy pro jediného hosta v devět Táno: šéf by mi vyhuboval.“
Kavárnu zaplnil polostín. Vysokými skly padalo nyní dovnitř slabé světlo s šedivými a hnědými čmouhami.
„Chtěla bych mluvit s panem Fasquellem.“
Neviděl jsem, kdy ta stařena přišla. Zatřásl jsem se v závanu ledového vzduchu.
„Pan Fasquelle ještě nepřišel.“
„Posílá mě paní Florentová,“ pokračovala stařena, „není jí dobře. Dneska nepřijde.“
Paní Florentová byla rusovlasá pokladní.
„Tohle počasí,“ řekla stařena, „není na její břicho.“
Číšník se zatvářil důležitě:
„To je mlhou,“ odpověděl, „jako u pana Fasquella;
divím se, že ještě nepřišel. Telefonovali mu. Obvykle chodí v osm hodin.“
Stařena pohlédla automaticky ke stropu:
„Je nahoře?“
„Ano, má tam pokoj.“
Stařena řekla protáhle, jako by mluvila pro sebe: „Kdyby třeba umřel…“
„No teda!“ číšník měl na tváři výraz hlubokého rozhořčení, „no teda, pěkně děkuju.“
Kdyby třeba umřel… Ta představa se kolem mne mihla.
Byla z onoho druhu nápadů, které člověk mívá při takové mlze.
Stařena odešla. Byl bych měl učinit totéž: byla zima a tma. Mlha prosakovala pode dveřmi; postupně začne stoupat a všechno zaplaví. V městské knihovně bych našel světlo a teplo.
Znovu se na sklo přitiskla tvář; šklebila se.
„Jen počkej,“ řekl číšník rozzlobeně a vyběhl ven.
Tvář zmizela, zůstal jsem sám. Trpce jsem si vyčítal, že jsem odešel ze svého pokoje. Touto dobou už do něho asi vnikla mlha; bál bych se tam vrátit.
Ve stínu za pokladnou něco zapraštělo. Na soukromém schodišti: přichází konečně majitel? Kdepak: nikdo se neobjevil; to jen zapraskaly schody. Pan Fasquelle ještě spí. Anebo je tam nad mou hlavou mrtvý. Nalezen mrtev v posteli za mlhavého rána. – A v podtitulku: v kavárně snídali nic netušící hosté…
Ale je ještě v posteli? Nepřevrátil se, nestáhl s sebou přikrývky a nenarazil hlavou o podlahu?
Znám pana Fasquella velmi dobře; občas se poptá na mé zdraví. Je to veselý tlouštík s upraveným vousem: jestli umřel, tedy na mrtvici. Bude mít barvu lilku a jazyk mu bude viset z úst. Vous potrčí do vzduchu; krk pod kudrnatými chlupy bude fialový.
Soukromé schodiště se ztrácelo ve tmě. Sotva jsem rozeznal kouli na zábradlí. Musel bych projít tím stínem.
Schodiště by praskalo. Nahoře bych našel dveře pokoje…
Tělo je tam nahoře, nad mou hlavou. Otočil bych vypínačem: dotkl bych se té vlažné kůže, abych se přesvědčil.
– Déle to nevydržím, vstávám. Jestli mě číšník zastihne na schodišti, řeknu, že jsem zaslechl hluk.
Číšník se náhle vrátil celý udýchaný.
„Prosím!“ volal.
Pitomec. Šel ke mně.
„Dělá to dva franky.“
„Slyšel jsem shora nějaký hluk,“ řekl jsem mu.
„Nejvyšší čas!“
„Ale zdálo se mi, že něco není v pořádku: jakoby chroptění a pak tupý zvuk.“
V té zatemnělé místnosti s mlhou za okny to znělo docela přirozeně. Nezapomenu na jeho oči.
„Měl byste se tam jít podívat,“ dodal jsem záludně.
„To ne!“ opáčil; a pak! „Bojím se, že by mě načapal.
Kolik je hodin?“
„Deset.“
„Jestli mezitím nepřijde, zajdu tam v půl jedenácté.“
Vykročil jsem ke dveřím.
„Vy už jdete? Nezůstanete tu?“
„Ne.“
„Opravdu to bylo chroptění?“
„Nevím,“ řekl jsem na odchodu, „bylo to možná jen mým rozpoložením.“
Mlha se poněkud zvedla. Spěchal jsem, abych už byl v Hospodské ulici: potřeboval jsem její světla. Zklamání:

bylo tam ovšem světlo, stékalo po výkladních skříních obchodů. Nebylo to však veselé světlo: bylo úplně bílé mlhou a padalo na ramena jako sprcha.
Byla tam spousta lidí, hlavně ženy, služebné, hospodyně, taky šéfové, ty, co říkají: „Nakupuji raději sama, je to jistější.“ Chvíli okukovaly výklady a nakonec vstoupily dovnitř.
Zastavil jsem se před Julienovým uzenářstvím. Občas jsem zahlédl ruku, jak ukazuje na plněné nožičky a jitrnice. A pak se naklonila silná blondýnka a vystrkujíc poprsí brala do prstů konečky mrtvého masa. Pět minut odtud ležel pan Fasquelle ve svém pokoji mrtev.
Hledal jsem kolem sebe pevnou oporu, obranu proti vlastním myšlenkám. Nic takového tu nebylo: mlha se pozvolna protrhávala, ale na ulici po ní zůstalo něco zneklidňujícího. Možná že žádná opravdová hrozba: bylo to vybledlé, průsvitné. Ale to právě nakonec nahání strach.
Opřel jsem čelo o výkladní skříň. Na majonéze ruského vajíčka jsem zpozoroval temně rudou kapku: byla to krev.
Z té červené na žluté se mi zvedal žaludek.
Náhle jsem měl vidění: někdo upadl obličejem do talířů a krvácel. Vajíčko se zakutálelo do krve; ozdobný plátek rajského jablíčka se odlepil a padl naplocho, červený do červené. Majonéza se trochu rozlila: kaluž žlutého krému, rozdělující stužku krve na dvě ramena.
„To je nesmysl, musím se vzpamatovat. Půjdu do knihovny pracovat.“
Pracovat? Věděl jsem přesně, že nenapíšu ani řádek.
Zase promarněný den. Když jsem procházel parkem, zahlédl jsem na lavici, kde sedávám, nehybnou, velkou modrou pelerínu. To je někdo, komu není zima.
Když jsem vstupoval do čítárny, Autodidakt právě odcházel. Vrhl se ke mně: „Musím vám poděkovat. Díky vašim fotografiím jsem strávil nezapomenutelné chvíle.“
Když jsem ho spatřil, měl jsem chvilkovou naději: ve dvou se snad ten den dá snadněji překonat. Ale s Autodidaktem je člověk ve dvou vždycky jen zdánlivě.
Poklepal na knihu kvartového formátu. Byly to Dějiny náboženství.
„Nikdo nebyl lépe kvalifikován než Noucapié, aby se pokusil o tak obrovskou syntézu. Je to tak?“
Vypadal unaveně a ruce se mu třásly.
„Vypadáte špatně,“ řekl jsem mu.
„To bych řekl! Stalo se mi totiž něco úděsného.“
Blížil se k nám dozorce: byl to malý vzteklý Korsičan s knírem vojenského kapelníka. Po celé hodiny se prochází mezi stolky a klape podpatky. V zimě pliva do kapesníků, jež pak suší na kamnech. Autodidakt ke mně přistoupil tak blízko, že mi dýchal do obličeje:
„Před tím člověkem neřeknu ani slovo,“ řekl důvěrně.
„Kdybyste chtěl…“
„Copak?“
Začervenal se a půvabně se zavlnil v bocích: „Vážený pane, ach: dávám se v plen. Prokázal byste mi tu čest a poobědval byste se mnou ve středu?“
„Velmi rád.“
Měl jsem přibližně stejnou chuť s ním poobědvat jako se oběsit.
„Uděláte mi obrovskou radost,“ řekl Autodidakt. Rychle dodal: „Přijdu pro vás, když dovolíte,“ a zmizel, asi se bál, že bych si to mohl rozmyslit, kdyby mi nechal čas.
Bylo půl dvanácté. Pracoval jsem až do tři čtvrti na dvě.
Nevalně: měl jsem před sebou knihu, ale v myšlenkách jsem se neustále vracel do Mablyho kavárny. Přišel už pan Fasquelle dolů? V hloubi duše jsem na jeho smrt příliš nevěřil a právě to mě děsilo! Byl to nápad, který se vznášel, a já jsem ani nedokázal mu uvěřit, ani se ho zbavit. Na podlaze vrzaly Korsičanovy boty. Několikrát si přede mnou stoupl, jako by se mnou chtěl mluvit. Pak se vždycky vzpamatoval a odešel.
Kolem jedné hodiny odešli poslední čtenáři. Neměl jsem hlad: hlavně jsem nechtěl jít pryč. Ještě chvíli jsem pracoval a pak jsem nadskočil: měl jsem pocit, že jsem pohřben v tichu.
Zvedl jsem hlavu: byl jsem sám. Korsičan asi šel dolů ke své ženě, domovnici v knihovně; zatoužil jsem po šramotu jeho kroků. Jen stěží jsem zaslechl, jak se v kamnech nepatrně sesulo uhlí. Do místnosti vnikla mlha: nikoliv skutečná mlha, ta se už dávno rozplynula – ta druhá, jíž byly ještě plné ulice, ta, co vychází ze zdí a dláždění. Jakási nesoudržnost věcí. Knihy tu samozřejmě byly i nadále, seřazeny v abecedním pořádku na regálech, se svými černými či hnědými hřbety a nálepkami VP fl 7.996 (Veřejná potřeba – Přírodní vědy). Jenomže… jak to vyjádřit?
Obvykle mocné a zavalité, oplocují budoucnost spolu s kamny, zelenými lampami, velkými okny a žebříky.
Pokud člověk zůstane v těchto zdech, vše, co se stane, se stane buď vpravo, či vlevo od kamen. I kdyby vstoupil sám svatý Denis s klíčem v ruce, musil by vstoupit vpravo, projít mezi regály vyhrazenými francouzské literatuře a stolem vyhrazeným pro lektory. A kdyby se nedotýkal země, kdyby se vznášel dvacet centimetrů nad podlahou, nacházel by se jeho krvavý krk přesně ve výši třetí police s knihami. Tak pomáhají tyto předměty alespoň určovat hranice pravděpodobnosti.
Jenže dnes neurčoval vůbec nic: působilo to, jako by i jejich vlastní existence byla brána v pochybnost, jako by je stálo velikou námahu přejít od jednoho okamžiku k druhému. Pevně jsem svíral v rukou svazek, v němž jsem četl: ale i nejprudší vjemy byly otupělé. Nic mi nepřipadalo skutečné, měl jsem pocit, že mě obklopují papírové kulisy, které by mohly být náhle přemístěny. Svět čekal se zadržovaným dechem a dělal se při tom co nejmenšíčekal na svou krizi, na svou Nevolnost, jako onehdy pan Achille.

Zvedl jsem se. Nemohl jsem už déle vydržet uprostřed oněch oslabených věcí. Šel jsem se podívat z okna na Impétrazovu lebku. Mumlal jsem si: Všechno se může přihodit, všechno se může stát. Samozřejmě ne něco z té hrůzy, kterou si vymysleli lidé: Impétraz nezačne na podstavci tančit: to by bylo něco jiného.
Zděšeně jsem se díval na ty nestálé bytosti, jež se možná za hodinu či za minutu zhroutí; nu ovšem: byl jsem tam, žil jsem uprostřed knih napěchovaných vědomostmi, z nichž jedny popisují neměnné tvary zvířecích druhů, jiné pak vysvětlují, že množství energie se ve vesmíru integrálně zachovává: byl jsem tam, stál jsem před oknem, jehož tabulky měly přesně stanovený index lomu. Takové chabé překážky. Předpokládám, že si je svět den ze dne podobný jen z lenosti. Dnes vypadal, jako by se chtěl změnit. A pak tedy by se mohlo stát všechno, všechno.
Nemohu ztrácet čas: na počátku tohoto nepříjemného pocitu je příhoda z Mablyho kavárny. Musím se tam vrátit, musím spatřit živého pana Fasquella, musím se případně i dotknout jeho vousu či rukou. Pak budu možná vysvobozen.
Ve chvatu jsem popadl převlečník a hodil si ho jen tak přes ramena; utekl jsem. Když jsem procházel parkem, zastihl jsem muže v peleríně na témže místě; měl obrovský sinalý obličej mezi dvěma ušima, rudýma od zimy.
Mablyho kavárna z dáli zářila: tentokrát asi svítilo všech dvanáct žárovek. Přidal jsem do kroku: je třeba s tím skoncovat. Nejdřív jsem nahlédl dovnitř velkým, zaskleným výklenkem; místnost byla liduprázdná. Pokladní tam nebyla, číšník rovněž ne – a ani pan Fasquelle.
Musil jsem vynaložit velké úsilí, abych vstoupil; nesedl jsem si. Zavolal jsem: „Pane vrchní!“ Nikdo neodpověděl.
Na jednom stole stál prázdný šálek. Na podšálku kostka cukru.
„Nikdo tu není?“
Na věšáku visel kabát. Na stolku ležela kupa časopisů v černých deskách. Se zadržovaným dechem jsem číhal na sebemenší hluk. Soukromé schodiště lehce zapraskalo.
Venku zazněla lodní siréna. Vyšel jsem pozpátku, nespouštěje schodiště z očí.
Vím dobře: ve dvě odpoledne jsou tu hosté vzácností.
Pan Fasquelle leží s chřipkou; asi poslal číšníka na pochůzky – možná že pro lékaře. Ovšem, jenže já potřeboval pana Fasquella vidět. Na rohu Hospodské ulice jsem se otočil, s odporem jsem se zadíval na zářící a opuštěnou kavárnu. V prvním patře byly zatažené žaluzie.
Zmocnila se mě opravdová panika. Nevěděl jsem už, kam jdu. Pobíhal jsem podél doků a zahýbal do opuštěných uliček ve čtvrti Beauvoisis: domy se dívaly pochmurnýma očima, jak utíkám. Opakoval jsem si úzkostně: kam jít? Všechno se může stát. Čas od času jsem s tlukoucím srdcem udělal čelem vzad: co se děje za mými zády? Třebas to začne za mnou, až se náhle obrátím, bude možná už pozdě. Dokud budu moci fixovat předměty, nepřihodí se nic: díval jsem se na ně, seč jsem mohl, na dláždění, domy, plynové lampy; očima jsem přecházel rychle od jednoho předmětu k druhému, abych je překvapil a zarazil uprostřed jejich proměny. Nevypadaly zrovna přirozeně, říkal jsem si však důrazně: to je plynová lampa, to je kašna, a silou svého pohledu jsem se pokoušel zredukovat je na jejich každodenní vzhled.
Několikrát jsem na cestě narazil na barvy: na Bretaňskou kavárnu, na Námořnický bar.
Vždycky jsem se zastavil a zaváhal před záclonami z růžového tylu: třebas byly tyto dobře utěsněné podniky ušetřeny, třebas je v nich uzavřen ještě izolovaný a opuštěný kousek včerejšího světa. Byl bych však musel vzít za kliku a jít dovnitř. Netroufal jsem si; šel jsem dál. Především mi naháněly strach vchody do domů. Bál jsem se, aby se samy od sebe neotevřely. Nakonec jsem kráčel prostředkem jízdní dráhy.
Náhle se přede mnou otevřelo nábřeží Severních nádrží.
Rybářské čluny, malé jachty. Šlápl jsem na kruh zapuštěný do kamene. Zde, daleko od domů a daleko od vchodů, najdu chvilku oddechu. Na klidné hladině poseté černými zrnky plula zátka.
„A pod vodou? Nenapadlo tě, co může být pod vodou?“
Živočich? Velký krunýř napůl trčící v blátě? Dvanáct párů klepet pomalu zrývá bahno. Živočich se čas od času trošku nadzvedne. Ve vodní hlubině. Přistoupil jsem blíž, číhaje na zvíření, na nepatrné zvlnění. Zátka se uprostřed černých zrnek nehýbala.
V tu chvíli jsem zaslechl hlasy. Bylo už načase. Otočil jsem se kolem vlastní osy a pokračoval v cestě.
V Castiglionské ulici jsem dohonil dva rozmlouvající muže. Při zvuku mých kroků se prudce zachvěli a společně se otočili. Viděl jsem jejich neklidné oči, upřely se na mne a pak za mne, aby zjistili, zda nepřichází ještě něco jiného. Jsou snad jako já, bojí se? Když jsem je míjel, pohlédli jsme na sebe: chybělo jen málo a byli bychom se oslovili. V pohledech se však náhle objevila nedůvěra: v takový den člověk jen tak s někým nemluví.
Vzpamatoval jsem se, celý udýchaný, v Boulibetově ulici. Budiž, kostky jsou vrženy: vrátím se do knihovny, vezmu si nějaký román a pokusím se číst. Když jsem šel kolem železného plotu parku, zahlédl jsem muže v peleríně. Pořád ještě seděl v opuštěném parku; nos mu zatím zčervenal stejně jako uši.
Chtěl jsem otevřít vrátka, ale výraz jeho tváře mě zmrazil: mhouřil oči a nasládle se napůl pošklebo val. Zároveň se upřeně díval před sebe na něco, co jsem neviděl, a to s takovou tvrdostí a intenzitou, že jsem se prudce otočil.
Před ním stála jako očarovaná na jedné noze a s pootevřenými ústy asi dvanáctiletá holčička a prohlížela si ho, nervózně přitom popotahujíc šátek a vystrkujíc špičatý obličej.
Člověk se usmíval sám pro sebe, jako někdo, kdo chystá povedenou taškařici. Náhle se zvedl, ruce v kapsách peleríny, jež mu spadala až k patám. Udělal dva kroky a oči se mu zkroutily. Myslel jsem, že upadne. On se však dál ospale usmíval.
Naráz jsem pochopil: pelerína! Byl bych tomu chtěl zabránit. Bylo by stačilo, abych zakašlal nebo strčil do vrátek. Ale teď jsem byl já jako očarovaný obličejem té holčičky. Měla rysy stažené strachem, asi jí strašlivě tlouklo srdce: jenomže zároveň jsem z toho krysího čumáku vyčetl něco mocného a špatného. Nebyla to zvědavost, spíš jakési drzé čekání. Měl jsem pocit bezmoci: byl jsem vně, na pokraji parku, na pokraji jejich drobného dramatu; oni však

připoutávali jeden druhého temnou mocí svých tužeb, tvořili dvojici. Zadržel jsem dech, chtěl jsem vidět, co se objeví v té zestárlé tváři, až človíček za mými zády roztrhne šosy peleríny.
Malička však náhle vysvobozené zatřásla hlavou a rozběhla se. Chlap s pelerínou mě zahlédl: to ho zarazilo. Na chvilku zůstal bez hnutí stát uprostřed aleje a pak odcházel se shrbenými zády. Pelerína mu plandala kolem lýtek.
Vrazil jsem do vrátek a jedním skokem jsem byl u něho.
„Poslyšte!“ zavolal jsem.
Roztřásl se.
„Veliká hrozba visí nad městem,“ řekl jsem zdvořile, jda kolem.
Vešel jsem do čítárny a na jednom stolku jsem si vzal Kartouzu parmskou. Snažil jsem se ponořit do četby, najít úkryt v jasné Stendhalově Itálii. Trhaně, v krátkých halucinacích se mi to dařilo, pak jsem upadal zpět do onoho hrozivého dne, naproti sípajícímu starci a mladíkovi, který snil zvrácen v židli.
Hodiny ubíhaly, okenní tabulky potemněly. Byli jsme čtyři, když nepočítám Korsičana, razítkujícího u stolu nejnovější přírůstky do knihovny. Byl tam ten stařeček, onen plavovlasý mladík, mladá žena, připravující diplomovou práci – a já.
Čas od času někdo z nás zvedl hlavu, vrhl rychlý a nedůvěřivý pohled na ostatní tři, jako by se bál.
V jedné chvíli se stařeček začal smát: povšiml jsem si, že mladá žena se od hlavy až k patám zachvěla. Rozluštil jsem však pozpátku název knihy, kterou četl: byl to veselý román.
Za deset minut sedm. Náhle jsem si uvědomil, že knihovna v sedm zavírá. Znovu budu vyvržen do města. Kam půjdu? Co si počnu?
Stařec dočetl román. Neměl se však k odchodu. Suchými, pravidelnými údery klepal prstem na stůl.
„Pánové,“ prohlásil Korsičan, „co nevidět zavíráme.“
Mladík nadskočil a krátce na mne pohlédl. Mladá žena se obrátila ke Korsičanovi, pak se opět chopila knihy a zřejmě se do ní ponořila.
„Zavíráme,“ řekl za pět minut Korsičan.
Stařec nerozhodně zavrtěl hlavou. Mladá žena odstrčila knihu, ale nezvedla se.
Korsičan z toho byl celý pryč. Udělal několik váhavých kroků a pak otočil jedním vypínačem. Lampy na čtenářských stolcích zhasly. Svítila už jen střední žárovka.
„Musíme už jít?“ zeptal se vlídně stařec.
Mladík pomalu a nerad vstával. Šlo o to, kdo si dokáže nejdéle oblékat kabát. Když jsem odcházel, žena ještě seděla s jednou rukou naplocho rozloženou na knize.
Dole civěla vrata do noci. První šel mladík, otočil se, pomalu šel po schodech a přešel halu; na prahu se na okamžik zarazil, pak se vrhl do tmy a zmizel.
Když jsem došel na poslední schod, zvedl jsem hlavu.
Za chvilku vyšel stařík z čítárny a zapínal si převlečník.
Když sešel po prvních třech schodech, rozběhl jsem se a se zavřenýma očima jsem skočil.
Ucítil jsem na tváři drobné, svěží polaskání. V dáli někdo pískal. Zvedl jsem víčka: pršelo. Jemný, klidný déšť.
Náměstí bylo pokojně osvětleno čtyřmi pouličními svítilnami. Provinční náměstí v dešti. Mladík se vzdaloval dlouhými kroky; to on si pískal; na ty dva zbývající, kteří ještě nic neviděli, jsem chtěl zavolat, aby bez obav vyšli ven, že hrozba minula.
Na prahu se objevil stařeček. Rozpačitě se poškrábal na tváři, pak se zeširoka usmál a otevřel deštník.

SOBOTA DOPOLEDNE

Slunce nádherně svítí a je lehký opar, slibující pro ten den krásné počasí. Nasnídal jsem se v Mablyho kavárně.
Pokladní, paní Florentová, se na mne vlídně usmála.
Zavolal jsem na ni od stolu: „Pan Fasquelle je nemocný?“
„Ano; má pořádnou chřipku: musí zůstat několik dní v posteli. Dnes ráno za ním přijela dcera z Dunkerque. Zůstane tu a bude ho ošetřovat.“
Od okamžiku, kdy jsem dostal její dopis, se poprvé upřímně těším na setkání s Anny. Co dělala těch šest let? Budeme na rozpacích, až se sejdeme? Anny neví, co jsou rozpaky. Přijme mě, jako bychom se byli rozešli včera.
Pokud ovšem neprovedu něco pitomého a hned na počátku ji nerozladím. Nesmím zapomenout, že jí nemám při příchodu podat ruku: nenávidí to.
Kolik dnů zůstaneme spolu? Zavezu ji možná do Bouville. Stačilo by, aby tam strávila několik hodin; aby se jednou vyspala v hotelu Printania. Potom už by to nebylo totéž: už bych se nikdy nemohl bát.

ODPOLEDNE

Když jsem loni poprvé navštívil Bouvillské muzeum, padl mi do očí portrét Oliviera Blévigne. Nějaká chyba v proporcích? V perspektivě? Nebyl bych to dokázal vyjádřit, ale něco mi vadilo: ten poslanec působil na plátně nevyváženě.
Pak jsem se ještě několikrát zašel na něho podívat. Ale ten pocit, že mi něco vadí, zůstal. Nechtěl jsem připustit, že by Bordurin, nositel Římské ceny a šesti medailí, mohl něco zkazit v kresbě.
Teprve dnes odpoledne, když jsem listoval ve starých ročnících Bouvillského satirika, vyděračského plátku, jehož majitel byl za války obžalován z velezrady, jsem vytušil pravdu. Okamžitě jsem opustil knihovnu a šel se podívat do muzea.

Rychle jsem prošel přístřeším vestibulu. Na bílých a černých dlaždicích nebylo mé kroky vůbec slyšet. Kolem mne si celý sádrový dav vykrucoval paže. Cestou jsem zahlédl dvěma velkými otvory popraskané vázy, talíře a modrožlutého satyra na podstavci. Byl to sál Bernarda Palissyho, věnovaný keramice a podružnějším odvětvím umění. Ale keramika mě nerozveseluje. Nějaký pán a dáma ve smutku si uctivě prohlíželi předměty z pálené hlíny.
Nad vstupem do velkého salónu neboli Bordurinova a Renaudasova salónu – pověsili, pravděpodobně nedávno, veliké plátno, které jsem neznal. Bylo podepsané Richard Séverand a jmenovalo se Smrt starého mládence.
Byl to státní dar.
Starý mládenec, až po pás nahý a s trupem poněkud nazelenalým, jak se sluší na nebožtíky, skomíral na neustlané posteli. Rozházené prostěradlo a přikrývky svědčily o dlouhém umírání. Usmíval jsem se při vzpomínce na pana Fasquella. Ten není sám: ošetřuje ho dcera. Na plátně otevírá už služebná, služka milenka s rysy poznamenanými neřestí, zásuvku a počítá zlaťáky. Pootevřenými dveřmi je vidět v pološeru muže v čepici, jak čeká s cigaretou přilepenou na dolním rtu. U stěny vylizuje kočka lhostejně mléko.
Ten člověk žil jen pro sebe. Jako přísný a zasloužený trest mu nikdo nepřišel na smrtelné posteli zatlačit oči.
Obraz byl pro mne posledním varováním: ještě je čas, ještě se mohu vrátit. Ale kdybych toho nedbal, nechť vím: ve velkém salónu, do něhož vstoupím, visí na zdech sto padesát portrétů; s výjimkou několika mladých lidí, kteří byli předčasně vyrváni svým rodinám, a matky představené jednoho sirotčince, ani jeden z vyobrazených nezemřel jako starý mládenec, ani jeden nezemřel bezdětný či bez dědiců, ani jeden bez posledního pomazání. Vyrovnáni, onoho dne jako kdy jindy, s Bohem i lidmi, vklouzli nepozorovaně do smrti, aby mohli požadovat podíl na věčném životě, na nějž měli nárok.
Neboť oni měli právo na všechno: na život, na práci, na bohatství, na velení, na úctu a konečně i na nesmrtelnost.
Na okamžik jsem se zamyslel a pak jsem vstoupil.
U okna dřímal hlídač. Světlé světlo, padající okenními tabulkami, dělalo na obrazech skvrny. Ve velkém pravoúhlém sále nebylo nic živého, jen kočka, která při mém vstupu utekla. Cítil jsem však na sobě pohled sto padesáti párů očí. Všichni, kdo patřili v letech 1875 až 1910 k bouvillské smetánce, muži i ženy, byli tu svědomitě vymalováni Renaudasem a Bordurinem.
Muži postavili Svatou Cecílii Mořskou. Roku 1882 založili Sdružení bouvillských lodařů a obchodníků, jež mělo „spojovat v jediném svazku všechny lidi dobré vůle, spolupracovat na díle národní obrody a držet na uzdě strany rozvratu…“ Z Bouville udělali nejlépe vybavený obchodní přístav pro vykládání uhlí a dřeva ve Francii. Prodloužení a rozšíření mol bylo jejich dílem. Patřičně zvětšili Námořní výkladiště a vytrvalým bagrováním dosáhli 10 m 70 cm ponoru při odlivu. Za dvacet let vzrostla díky jim tonáž rybářských lodí z 5 000 tun v roce 1869 na 18 000 tun. Aby umožnili postup nejlepším představitelům pracující třídy, necouvali před žádnými oběťmi a z vlastní iniciativy založili řadu technických a odborných učilišť, jež vzkvétala pod jejich vznešenou patronací. Zlomili slavnou stávku z roku 1898 a ve čtrnáctém roce dali Vlasti své syny.
Ženy, společnice hodné těchto bojovníků, založily většinu Podpůrných spolků, Jeslí a Dobročinných sdružení. Především však byly manželkami a matkami. Vychovaly krásné děti, vštěpovaly jim jejich povinnosti a práva, náboženství a úctu k tradicím, které vytvořily Francii.
Převládající odstín portrétů šel do tmavohnědé. Živé barvy byly zavrženy s ohledem na slušnost. Na portrétech od Renaudase, který s oblibou maloval starce, se nicméně bílá barva vlasů a licousů ostře odráží od černého pozadí; Renaudas zvlášť vynikal ve zpodobňování rukou. U Bordurina, který byl méně zručný, přicházely ruce poněkud zkrátka, zato tvrdé límečky svítily jako bílý mramor.
Bylo hrozné horko a hlídač tiše chrápal. Jediným pohledem jsem obhlédl stěny: viděl jsem ruce a oči; tu i onde pohlcovala obličej světelná skvrna. Když jsem zamířil k portrétu Oliviera Blévigne, něco mě zarazilo: z římsy na mne vrhal jasný pohled obchodník Pacóme.
Stál, hlavu nepatrně hozenou zpátky, a u perlově šedých kalhot držel v ruce cylindr a rukavice. Neubránil jsem se jistému obdivu; nenacházel jsem na něm nic průměrného, nic, co by mohlo dát možnost ke kritice: malé nohy, útlé ruce, široká zápasnická ramena, diskrétní elegance s náznakem fantazie. Zdvořile předkládal návštěvníkům hladký obličej bez vrásek; na rtech se mu chvěl náznak úsměvu. Šedé oči se však neusmívaly. Mohlo mu být tak padesát: byl mladý a svěží jako ve třiceti. Byl krásný.
Vzdal jsem se, přestal jsem na něm hledat nějakou chybu. Ale on mě nepouštěl. V jeho očích jsem četl klidný a neoblomný soud.
Tu jsem pochopil, co všechno nás dělí: co o něm soudím, se ho nedotýká; v nejlepším případě to je psychologizování, jaké bývá v románech. Ale soud mě protínal jako meč a uváděl v pochybnost dokonce i mé právo na existenci. Bylo to správné, odjakživa jsem si to uvědomoval: nemám právo na existenci. Objevil jsem se náhodou, existuji jako kámen, jako rostlina, jako mikrob. Můj život probíhá náhodně a na všechny strany. Občas ke mně vysílá neurčité signály: jindy vnímám pouze bezvýznamný bzukot.
Ale pro onoho krásného, dnes mrtvého muže bez kazu, pro Jeana Pacóma, syna Pacoma z Národní obrany, to bylo docela jiné: tlukot srdce a tupé hučení jeho orgánů k němu docházelo ve formě okamžitých a čistých drobných práv. Po šedesát let nepřetržitě užíval práva žít. Ty nádherné šedé oči! Nikdy se v nich neobjevila sebemenší pochybnost. Pacóme se ostatně nikdy nezmýlil.
Vždycky konal svou povinnost, veškerou svou povinnost, povinnost syna, manžela, otce, šéfa. Rovněž tak požadoval neochvějně svá práva: jako dítě právo na dobrou výchovu v jednotné rodině, na poddění neposkvrněného jména a vzkvétajícího podniku; jako manžel právo na to, aby o něho bylo pečováno, aby byl obklopen něžnou náklonností; jako otec právo, aby byl ctěn; jako šéf právo na to, aby ho bez reptání poslouchali. Neboť právo je vždycky pouze druhou

stránkou povinnosti. Jeho neobyčejný úspěch (Pacfimovi jsou dnes nejbohatší rodina v Bouville) ho asi nikdy nepřekvapil. Nikdy si neřekl, že má štěstí, a když se z něčeho radoval, jistě to činil zdrženlivé a říkal: „Odpočívám.“ A tak potěšení ztrácelo svou agresivní malichernost, protože rovněž přešlo do skupiny práv. Vlevo, maličko nad jeho namodrale šedými vlasy, jsem si povšiml knih na poličce. Měly krásné vazby; určitě to byli klasici. Pacóme si pravděpodobně vždy večer před usnutím přečetl pár stránek „svého starého Montaigne“
nebo nějakou Horatiovu ódu v latinském originále. Občas si asi pro informaci přečetl i nějaké současné dílo. Tak se seznámil s Barresem a Bourgetem. Po chvíli knihu odložil.
Usmíval se. Jeho pohled ztrácel svou obdivuhodnou bdělost a byl téměř zasněný. Říkal: „Oč jednodušší a oč těžší je konat svou povinnost!“
Víc o sobě nikdy neuvažoval: byl to šéf.
Na zdech viseli další šéfové: nebyl tu dokonce nikdo jiný. Ten velký měděný stařec v lenošce byl šéf. Jeho bílá vesta příhodně připomínala jeho stříbrné vlasy. (Z těchto portrétů, namalovaných především pro mravní ponaučení a s přesností dohnanou až do krajnosti, nebyla vyloučena umělecká starost.) Dlouhou, štíhlou ruku měl položenou na hlavě malého chlapečka. Na kolenou přikrytých pokrývkou mu ležela otevřená kniha. Pohledem však bloudil v dáli. Viděl všechno, co je pro mladé lidi neviditelné. Jeho jméno napsali na kosočtverce z pozlaceného dřeva pod portrétem: jmenoval se asi Pacóme, Parrotin nebo Chaigneau. Nezachtělo se mi přečíst si je; pro své nejbližší, pro ono dítě i pro sebe to byl prostě Dědeček: kdyby v té chvíli usoudil, že nadešel vhodný čas, aby odhalil vnoučeti rozsah jeho budoucích povinností, hovořil by o sobě ve třetí osobě.
„Musíš slíbit dědečkovi, že budeš hrozně rozumný, milánku, a že se budeš příští rok dobře učit. Příští rok tu dědeček možná už nebude.“
Na sklonku života poděloval všechny své lidi shovívavou dobrotou. Kdyby mě viděl – byl jsem však pro jeho oči vzduch –, našel bych i já v jeho očích milost: řekl by si, že jsem kdysi míval babičku a dědečka. Nic nepožadoval: v onom věku lidé už požadavky nemívají. Jen aby lidé nepatrně ztišili hlas, když vstoupí, jen aby při jeho příchodu bylo v úsměvech trochu něhy a úcty, jen aby jeho snacha občas řekla: „Tatínek je pozoruhodný; je mladší než my všichni;“ jen aby jedině on dokázal uklidnit rozvztekaného vnuka tím, že mu vloží ruce na hlavu, a aby pak mohl říct: „A takový veliký žal dovede uchlácholit jen dědeček;“ nepožadoval nic, jen aby ho syn přišel několikrát do roka požádat o rady v choulostivých otázkách, a konečně aby se cítil vyrovnaný, upokojený a neskonale moudrý. Ruka starého pána se sotva dotýkala vnukových kadeří: bylo to skoro požehnání. Nač asi myslí? Na svou počestnou minulost, jež mu dávala právo o všem mluvit a mít poslední slovo. Onehdy jsem nezašel dost daleko: zkušenost není jen obranou proti smrti: je to právo, právo starců.
Generál Aubry s velikou šavlí, visící nad římsou, byl rovněž šéf. A další šéf, předseda Hébert, jemný vzdělanec a přítel Impétrazův. Měl dlouhou, pravidelnou tvář s nekonečnou bradou, zvýrazněnou přesně pod rty císařskou bradkou; trochu vystrkoval čelist s pobaveným výrazem, jako by rozlišoval, jako by zachrčel zásadní námitku jako lehké krknutí. Snil, držel husí brk: hrome, on rovněž odpočíval, skládal totiž verše. Měl však orlí pohled šéfů.
A vojáci? Stál jsem ve středu místnosti, na mušce všem těm vážným zrakům. Nebyl jsem ani dědeček, ani otec, ba ani manžel. Nehlasuji, nanejvýš platím nějaké daně: nemohu se honosit ani právy poplatníka či voliče, ba ani skromným právem na počestnost, které zaměstnanec získává po dvacetileté poslušnosti. Moje existence mě začala vážně udivovat. Nejsem pouhým zdáním?
„Hele,“ řekl jsem si náhle, „to já jsem voják!“ To mě rozesmálo, bez jakékoliv hořkosti.
Buclatý padesátník mě zdvořile obdařil krásným úsměvem. Renaudas ho namaloval s láskou, žádný tah nebyl dost jemný pro masitá, vycizelovaná ouška a především pro dlouhé, nervózní ruce s útlými prsty: skutečné ruce vědce nebo umělce. Jeho tvář jsem neznal: asi jsem často prošel bez povšimnutí kolem onoho obrazu. Přistoupil jsem blíž a četl: „Remy Parrottin, narozen v Bouville roku 1849, profesor lékařské fakulty v Paříži.“
Parrottin: doktor Wakefield mi o něm vyprávěl: „Jednou v životě jsem se setkal s velkým člověkem. Byl to Remy Parrottin. Chodil jsem na jeho přednášky v zimě 1904 (víte, že jsem strávil dva roky v Paříži, kde jsem studoval porodnictví). U něho jsem pochopil, co to je šéf.
Přísahám vám, že měl fluidum. Elektrizoval nás, byl by dokázal odvést nás na konec světa. A přitom to byl gentleman: měl obrovský majetek, jehož valnou část věnoval na podporu chudých studentů.“
Proto ve mně vyvolal tento kníže vědy mocné pocity, když jsem o něm slyšel poprvé. Teď jsem stál před ním a on se na mne usmíval. Kolik inteligence a vlídnosti bylo v jeho úsměvu! Tlusťoučké tělo spočívalo měkce v hlubinách velkého koženého křesla. S tímto nenáročným vědcem se každý ihned cítil volně. Nebýt jeho oduševnělého pohledu, mohli ho lidé pokládat za dětinu.
Nedalo mi mnoho práce uhodnout, v čem spočívala jeho prestiž: měli ho rádi, protože všechno chápal; člověk mu mohl všechno říct. Když se to tak vezme, připomínal trochu Renana, jenže byl výraznější. Patřil k lidem, kteří říkají: „Socialisté? Já jdu dál než oni!“
Když ho někdo sledoval po té nebezpečné cestě, musel se záhy s chvěním vzdát rodiny, vlasti, práva na majetek, těch nejsvětějších hodnot. Na vteřinu dokonce zapochyboval o právu buržoazní elity na vládu. Ještě krok, a vše se náhle zase ustavilo postaru a nádherně spočinulo na pevných důvodech. Když se člověk ohlédl, zahlédl v dáli za sebou úplně maličké socialisty, jak mávají kapesníky a volají: „Počkejte na nás.“
Věděl jsem ostatně od Wakefielda, že Mistr, jak sám říkal s úsměvem, rád „rodil duše“. Zůstal mladý a obklopoval se mládím: často k sobě zval mladé lidi z dobrých rodin, kteří se hodlali věnovat medicíně. Wakefield u něho byl několikrát na obědě. Po jídle se šlo do kuřáckého salónu. Starý se choval k studentům, kteří měli teprve nedávno za sebou první cigaretu, jako k mužům: nabízel jim cigára. Natáhl se na pohovku a s přivřenýma očima, obklopen

dychtivým houfem svých žáků, dlouze rozprávěl. Vyvolával vzpomínky, vyprávěl anekdoty a z nich vyvozoval břitké, hluboké mravní ponaučení.
Když byl mezi těmi dobře vychovanými mladíky někdo trochu zarputilý, projevoval o něho Parrottin zvláštní zájem. Nechával ho mluvit, pozorně ho poslouchal, dodával mu nápady a náměty k úvahám. Jednou pak muselo dojít k tomu, že onen mladý muž, překypující ušlechtilými myšlenkami, podrážděný nepřátelstvím rodiny, unavený přemýšlet docela sám a proti všem, požádal Starého, zda by k němu nemohl přijít sám, a pak mu vyklopil, zadrhávaje nesmělostí, své nejdůvěrnější myšlenky, svá rozhořčení, své naděje. Parrottin ho přivinul k srdci. Řekl: „Chápu vás, od prvního dne jsem vás chápal.“ Povídali si. Parrottin šel daleko, ještě dál, tak daleko, že ho ten mladík mohl jen s námahou sledovat. Po několika rozpravách tohoto druhu se u mladého vzbouřence dalo pozorovat citelné zlepšení. Měl v sobě jasno, začínal chápat hluboké svazky, jež ho pojí k rodině a k prostředí; konečně pochopil obdivuhodnou roli elity. A tak se nakonec, jakoby kouzlem, zbloudilá ovečka, sledující Parrottina krok za krokem, vrátila osvícená a kajícná do Ovčince. „Uzdravil víc duší,“ zakončil Wakefield, „než já těl.“
Rémy Parrottin se na mne přívětivě usmíval. Váhal, snažil se pochopit mé stanovisko, aby je mohl nenápadné vyvrátit a vrátit mě do stáda. Ale já se ho nebál: nejsem ovečka. Prohlížel jsem si jeho krásné, klidné čelo bez vrásek, jeho bříško, jeho ruku naplocho položenou na koleno. Vrátil jsem mu úsměv a opustil ho.
Jeho bratr Jean Parrottin, předseda S. A. B.{ *Snad Société des Armateurs Bouvillois (Spolek bouviilských rejdařů*) }, se opíral oběma rukama o okraj stolu pokrytého papíry; celým svým postojem naznačoval návštěvníkovi, že audience skončila. Měl podivuhodný pohled: jakoby abstraktní a vyzařující čiré právo. Oslňující oči mu ujídaly celý obličej. Pod tímto žárem jsem zahlédl úzké, sevřené rty mystika. „To je divné,“ řekl jsem si, „je podobný Rémymu Parrottinovi.“ Obrátil jsem se k Velkému Muži: když jsem ho zkoumal ve světle oné podoby, objevilo se náhle v jeho mírném obličeji cosi vyprahlého a zoufalého, rodinná podoba. Vrátil jsem se k Jeanu Parrottinovi.
Ten člověk byl prostý jako myšlenka. Zbyly z něho jen kosti, mrtvé maso a Čiré Právo. Opravdový případ posedlosti, napadlo mě. Když se Právo zmocní nějakého člověka, nedokáže je vyhnat žádný exorcismus; Jean Parrottin zasvětil celý život myšlence na své Právo: na nic jiného.
Místo lehké bolesti hlavy, jejíž počátky jsem právě pociťoval jako při každé návštěvě muzea, by byl on cítil ve spáncích bolestné právo být ošetřován. Nesmělo se příliš ho nutit k přemýšlení, obracet jeho pozornost na nepříjemné skutečnosti, na možnost smrti, na utopení druhých. Na smrtelné posteli, v oné chvíli, vyhrazené již od dob Sokratových proslovení několika vznešených slov, jistě řekl své ženě totéž, co řekl jeden můj strýček své ženě, jež u něho probděla dvanáct nocí: „Tobě, Terezo, neděkuji; konala jsi pouze svou povinnost.“ Když dospěje člověk až sem, je třeba před ním smeknout.
Očima, na něž jsem užasle civěl, mi naznačoval, že jsem propuštěn. Neodešel jsem, byl jsem zatvrzele indiskrétní. Protože jsem v knihovně Escorialu dlouho pozoroval jeden portrét Filipa II., věděl jsem, že když se člověk dívá zepředu na tvář vyzařující právo, záře za chvilku pohasne a zůstane jen sedlina popele: právě ta sedlina mě zajímala. Parrottin vytrvale odolával. Ale náhle jeho pohled vyhasl, obraz ztratil lesk. Co zůstalo? Slepé oči, ústa úzká jako mrtvý had a tváře: na plátně se rozprostíraly bledé, kulaté tváře dítěte. Zaměstnanci S. A. B. to nikdy netušili: nikdy nezůstali dost dlouho v Parrottinově kanceláři. Při vstupu naráželi na ten strašlivý pohled jako na zeď. Tváře, bílé a měkké, byly za ním schovány. Po kolika letech si jich povšimla jeho žena? Po dvou letech? Po pěti? Asi když jednou manžel spal po jejím boku a měsíční paprsek mu laskal nos, nebo když namáhavě v horku trávil, uveleben v křesle, s přivřenýma očima a se zábleskem slunce na bradě, odvážila se pohlédnout mu zpříma do obličeje: všechno to maso se jí jevilo bezbranné, nafouklé, uslintané, mírně obscénní. Od toho dne asi paní Parrottinová převzala velení.
Ustoupil jsem o několik kroků, jediným pohledem jsem obsáhl všechny ty významné osobnosti: Pacóma, předsedu Héberta, oba Parrottřny, generála Aubryho. Nosívali cylindry; v neděli se setkávali v Hospodské ulici s paní starostovou Gratienovou, jež viděla ve snu svatou Cecílii.
Velice obřadně se s ní zastavili, avšak tajemství těchto pozdravů je ztraceno.
Byli vymalováni velice přesně; a přece pod štětcem obnažily jejich tváře záhadnou slabost lidských tváří.
Jejich obličeje, i ty nejsplihlejší, byly hladké jako majolika: marně jsem pátral po nějakém příbuzenství se stromy a zvířaty, s představami země či vody. Zaživa samozřejmě tuto potřebu nepociťovali. Ale ve chvíli, kdy přecházeli k potomstvu, svěřili se do rukou věhlasného malíře, aby v jejich tvářích diskrétně provedl všechno to bagrování, vrtání a zavlažování, kterým oni sami v celém okolí Bouville změnili moře a pole. A tak si za pomoci Renaudase a Bordurina podrobili veškerou Přírodu: mimo sebe i v sobě. Tyto temné obrazy předkládaly mým očím člověka promyšleného člověkem, jehož jedinou ozdobou je nejnádhernější výdobytek člověčenstva: kytice Lidských a Občanských Práv. Bez postranní myšlenky jsem se obdivoval lidskému panství.
Vstoupil nějaký pán s dámou. Byli v černém a snažili se být co nejmenší. Zaujatě se zastavili na prahu a pán automaticky smekl.
„Ach! To je něco!“ pronesla dáma hluboce vzrušena.
Pánovi se vrátila chladnokrevnost rychleji. Řekl uctivě: „Je to celá jedna epocha!“
„Ano,“ řekla dáma, „epocha mé babičky.“
Udělali několik kroků a setkali se s pohledem Jeana Parrottina. Dáma zůstala civět s otevřenými ústy, ale pán nebyl nijak hrdý: vypadal pokorně, měl asi zkušenost se zastrašujícími pohledy a rychle ukončenými audiencemi.
Jemně zatahal ženu za ruku: „Podívej se na tamhle toho.“
Při úsměvu Rémyho Parrottina se pokorní lidé vždy cítili dobře. Žena přistoupila a pečlivě četla: „Portrét Rémyho Parrottina, narozeného v Bouville roku 1849, profesora lékařské fakulty v Paříži, od Renaudase.“
„Parrottin z Akademie věd,“ řekl její manžel, „namalovaný Renaudasem z Institutu. To jsou Dějiny!“

Dáma přikývla a pak se zadívala na Starého.
„Ten je vlídný," řekla, „a vypadá tak inteligentně."
Manžel se zeširoka rozmáchl.
„To oni vytvořili Bouville," řekl prostě.
„Dobře že je sem dali všechny pohromadě," řekla dáma dojatě.
Byli jsme tři vojáci manévrující v tom obrovském sále.
Manžel, tiše a uctivě se usmívající, vrhl na mne neklidný pohled a náhle se přestal smát. Obrátil jsem se a šel si stoupnout před portrét Oliviera Blévigne. Zaplavila mě sladká radost: měl jsem tedy pravdu. Bylo to opravdu hrozně komické!
Žena se ke mně přiblížila.
„Gastone," řekla s náhlou odvahou, „tak přece pojď!"
Manžel k nám zamířil.
„Poslyš," pokračovala, „tenhle má svou ulici: Olivier Blévigne. Víš, je to ta ulička, co vede nahoru na Zelený vrch, těsně před Jouxtebouville."
Po chviličce dodala:
„Nevypadá zrovna přívětivě."
„To ne! V něm jistě narazili nespokojenci na partnera."
Věta byla adresována mně. Pán se na mne díval koutkem oka a tentokrát se zasmál trochu chrčivě, se sebeuspokojeným a puntičkářským výrazem, jako by on byl Olivier Blévigne.
Olivier Blévigne se nesmál. Natahoval k nám staženou čelist a Adamovo jablko mu vyčuhovalo.
Chvíli bylo ticho plné vzrušení.
„Vypadá, jako by se chtěl pohnout," řekla dáma.
Manžel jí ochotně vysvětloval:
„Byl to obchodník s bavlnou ve velkém. Pak se pustil do politiky a stal se poslancem."
Věděl jsem to. Před dvěma lety jsem se na něho podíval do Malého slovníku bouvillských Velkých mužů od abbého Morelleta. Heslo jsem si opsal.
„Blévigne Olivier-Martial, syn předcházejícího, narodil se a zemřel v Bouville (1849-1908), studoval v Paříži právo a roku 1872 promoval. Hluboce na něho zapůsobila vzpoura Komuny, jež ho jako tolik Pařížanů přinutila, aby se utekl do Versailles pod ochranu Národního shromáždění, a proto ve věku, kdy mladí lidé myslí jen na své potěšení, přísahal, že zasvětí svůj život znovunastolení 'Pořádku'! Svému slovu dostál: ihned po návratu do rodného města založil slavný Klub pořádku, v němž se po řadu let scházeli každý večer nejvýznamnější obchodníci a loďaři z Bouville. Tento aristokratický kroužek, o němž se dalo žertem říci, že byl uzavřenější než Jockey Club, měl až do roku 1908 blahodárný vliv na osudy našeho velkého obchodního přístavu. Olivier Blévigne se roku 1880 oženil s Marií Louisou Pacómovu, nejmladší dcerou obchodníka Charlese Pacóma (viz jeho jméno), po jehož smrti založil obchodní dům Pacóme-Blévigne a syn. Brzy poté se obrátil k aktivní politice a kandidoval na poslance.
‚Naše země,' prohlásil ve slavném projevu, ‚trpí neobyčejně vážnou chorobou: vládnoucí třída již nechce vládnout. A kdo tedy, pánové, má vládnout, jestliže se lidé, kteří jsou svým původem, výchovou i zkušenostmi nejlépe uzpůsobeni pro výkon moci, od toho z rezignace či umdlenosti odvracejí? Mnohokrát jsem již řekl: vládnout není právo elity; je to její hlavní povinnost. Zapřísahám vás, pánové: obnovme zásadu autority!'
Byl zvolen v prvním kole 4. října 1885 a od té doby byl neustále volen znovu. Obdařen energickou a drsnou výřečností, pronesl mnoho brilantních projevů. Když roku 1898 vypukla strašlivá stávka, byl právě v Paříži. Okamžitě se vrátil do Bouville, kde se stal hlavním organizátorem odporu. Z vlastní iniciativy začal vyjednávat se stávkujícími. Tato jednání, nesená duchem neobyčejně smířlivým, byla přerušena nepředloženými nepokoji v Jouxtebouville. Jak známo, klid byl obnoven v důsledku diskrétního zásahu vojsk.
Předčasná smrt jeho syna Octava, který v útlém mládí vstoupil na Vysoké učení technické a z něhož chtěl ‚udělat šéfa', znamenala pro Oliviera Blévigne strašlivou ránu.
Nikdy se z ní nevzpamatoval a zemřel dva roky poté, v únoru 1908.
Svazky projevů: Morální síly (1894 – rozebráno), Povinnost trestat (1900. Všechny projevy z tohoto svazku byly prosloveny v souvislosti s Dreyfusovou aférou. Rozebráno.), Vůle (1902. Rozebráno.). Po jeho smrti byly sebrány poslední projevy spolu s dopisy nejbližším a vydány pod názvem Labor improbus (u Plona, 1910). Ikonografie: v Bouvillském muzeu je vynikající portrét od Bordurina."
Vynikající portrét, budiž. Olivier Blévigne má malý černý knír a jeho olivová tvář trochu připomíná Maurice Barrěse. Ti dva lidé se určitě znali: zasedali v týchž lavicích. Avšak bouvillský poslanec nemá nenucenost předsedy Vlastenecké ligy. Je neskladný a dere se ze svého obrazu jako čertík ze škatulky. Oči mu svítí: má černé panenky a zarudlé bělmo. Zatíná drobné, masité rty a pravou ruku si tiskne na hrud.
Ten portrét mě hrozně trápil! Někdy mi Blévigne připadal příliš velký, jindy zase příliš malý. Teď však už vím, na čem jsem.
Dověděl jsem se pravdu, když jsem listoval Bouvillským satirikem. Číslo ze 6. listopadu 1905 je celé věnované Blévigneovi. Na obálce je vyobrazen docela maličký, zavěšený na vlasech starého Combese, a pod tím nápis: Lví veš. Počínaje první stránkou se všechno vysvětlilo: Olivier Blévigne měřil metr padesát tři. Časopis se posmíval jeho malé postavě i žabímu hlasu, který nejednou rozesmál celou sněmovnu. Dobírali si ho, že si dává do bot gumové patky. Oproti tomu paní Blévigneová, rozená Pacómová, byla jako kůň. „V tomto případě lze říci," dodává pisatel, „že jeho polovina je jeho dvojnásobkem."

Metr padesát tři! Nu ovšem: Bordurin dbal žárlivě na to, aby ho obklopil pouze takovými předměty, jež by ho nezmenšovaly; polštářem, nízkým křeslem, etažérkou s několika svazky dvanácterkového formátu a perským stolečkem. Jenomže ho vymaloval stejně velkého jako jeho souseda Jeana Parrottina a oba obrazy mají stejné rozměry. Tak se stalo, že stoleček na jednom je téměř tak velký jako obrovský stůl na druhém a že by polštář sahal Parrottinovi skoro až po ramena. Oči bezděky porovnávají oba portréty: z toho pramenilo moje zneklidnění.
Teď jsem měl chuť se smát: metr padesát tři! Kdybych byl chtěl s Blévignem mluvit, byl bych se musil shýbnout nebo pokrčit kolena. Už mě neudivovalo, že tak vzpurně zvedá nos do vzduchu: osud lidí s takovou postavou se vždycky odehrává několik palců nad jejich hlavou.
Síla umění je obdivuhodná. Z toho človíčka s přeostrým hlasem zůstane potomstvu zachován jen hrozivý obličej, nádherné gesto a krví podlité býčí oči. Studenta vystrašeného Komunou a miniaturního, zuřícího poslance odstranila smrt. Avšak díky Bordurinovi se stal předseda Klubu pořádku a řečník Morálních sil nesmrtelným.
„Ach, ten chudáček Pipo!“
Dáma tlumeně vykřikla: pod portrétem Octava Blévigne, „Syna předcházejícího“, načrtla zbožná ruka tato slova: „Zemřel na Polytechnice roku 1904.“
„Zemřel! Jako mladý Arondel. Vypadá inteligentně.
Pro jeho matku to musil být strašný žal! Oni totiž v těch slavných školách příliš pracují. Mozek pracuje i ve spánku. Mně se líbí tyhle dvourohé klobouky, je to slušivé.
A tomu se říká kasuáry?“
„Ne, kasuáry mají v Saint-Cyru.“
Začal jsem si rovněž prohlížet technika zesnulého v útlém věku. Už jeho vosková pleť a dobrotivý knír by stačily vyvolat představu o blízké smrti. Předvídal ostatně svůj osud: z jeho jasných očí, jež viděly daleko, lze vyčíst jistou rezignaci. Zároveň však měl vztyčenou hlavu; ve své uniformě ztělesňoval francouzskou armádu.
Tu Marcellus eris! Manibus dáte lilia plenis….
Utržená růže, mrtvý technik: může být něco smutnějšího?
Pomalu jsem kráčel dlouhou galerií, a aniž jsem se zastavil, zdravil jsem cestou významné tváře vystupující z příšeří: pana Bossoira, předsedu obchodního soudu, pana Fabyho, předsedu správní rady nezávislého přístavu Bouville, obchodníka pana Boulange s rodinou, bouvillského starostu pana Rannequina, pana Luciena, narozeného v Bouville, jenž byl francouzským velvyslancem ve Spojených státech a básníkem, nějakého neznámého v uniformě prefekta, Svatou Marii Louisů, matku představenou Velkého sirotčince, pana a paní Thérésonovy, pana Thiboust-Gourona, generálního předsedu smírčího výboru práce, pana Bobota, hlavního administrátora Loďařského rejstříku, pány Briona, Minetta, Grelota, Lefebvra, pana doktora a paní Painovy a samotného Bordurina, jehož vymaloval jeho syn Pierre Bordurin. Samé jasné a chladné pohledy, jemné rysy a úzké rty, pan Boulange byl obrovský a trpělivý, matka představená Svatá Marie Louisa zbožně pilná, pan Thiboust-Gouron byl stejně tvrdý na sebe jako na druhé. Paní Thérésonová bojovala bez umdlení s těžkou nemocí. Její bezmezně zemdlená ústa hovoří výmluvně o jejím utrpení. Tato zbožná žena však nikdy neřekla: „Mám bolesti.“ Byla nad nimi: sestavovala jídelní lístky a předsedala dobročinným společnostem. Občas zavírala uprostřed věty pomalu víčka a z jejího obličeje vyprchal život. Tato slabost však trvala sotva vteřinu; paní Thérésonová zase rychle otevřela oči a pokračovala ve větě. V dílně se šeptalo: „Chudinka paní Thérésonová! Nikdy si nestěžuje.“
Prošel jsem po celé délce Bordurinův a Renaudasův salón. Otočil jsem se. Sbohem, krásné lilie, celé vyšňořené ve vymalovaných svatyňkách, sbohem, krásné lilie, naše pýcho a naše oprávnění. Sbohem. Darebáci.

PONDĚLÍ

Už nepíšu knihu o Rollebonovi; s tím je konec, nemohu už psát. Co si počnu se svým životem?
Byly tři hodiny. Seděl jsem u stolu; vedle sebe jsem položil svazek dopisů, které jsem ukradl v Moskvě; začal jsem psát: „Postarali se o to, že se začaly šířit temné zvěsti. Pan de Rollebon asi na tento manévr naletěl, protože 13. září napsal svému synovci, že právě sestavil svou závěť.“
Markýz tu byl přítomen: zatímco jsem čekal, až ho definitivně zasadím do historické existence, zapůjčil jsem mu svůj život. V břišním důlku jsem pociťoval jakési lehké teplo.
Náhle jsem si uvědomil, s jakou námitkou se bezesporu setkám: Rollebon nebyl ke svému synovci vůbec upřímný, chtěl ho využít jakožto vývodního svědka před Pavlem I., kdyby se podnik nezdařil. Je docela dobře možné, že si celou příhodu se závětí vymyslil, aby vypadal jako naiva.
Byla to nepatrná námitka; nestojí ani za řeč. Přesto mě uvrhla do mrzutých úvah. Náhle se mi vybavila tlustá servírka u Camilla, vyjevená hlava pana Achilla, místnost, kde jsem tak jasně vycítil, že jsem zapomenut, opuštěn v přítomnosti. Řekl jsem si zemdleně:
„Jak bych mohl doufat, že zachráním něčí minulost, když nemám ani dost sil, abych zadržel svou vlastní?“
Chopil jsem se pera a pokoušel se pokračovat v práci; měl jsem až po krk toho přemýšlení o minulosti, přítomnosti a o světě. Požadoval jsem jediné: abych mohl v klidu dokončit svou knihu.
Ale když můj pohled padl na hromadu bílých listů, upoutal mě jejich vzhled a já zůstal sedět s perem ve vzduchu a pozoroval ten zářivý papír: byl tak tuhý a křiklavý, byl tak přítomný. Byla v něm výhradně přítomnost. Písmena, která jsem na něj načrtl, ještě docela neoschla, a už mi nepatřila.
„Postarali se o to, že se začaly šířit temné zvěsti…“

Tuto větu jsem si vymyslil, byla původně kousek mne samého. Teď byla zapsána na papír a postavila se proti mně. Už jsem ji nepoznával. Dokonce jsem už ani nedokázal ji znovu promyslet. Byla tu přede mnou; marně bych v ní byl hledal známku jejího původu. Kdokoliv by ji byl mohl napsat. Písmena už nesvítila, oschla. I to zmizelo:
z jejich efemérního lesku nezbylo vůbec nic.
Úzkostně jsem se rozhlédl; přítomnost, pouze a jedině přítomnost. Lehký i pevný nábytek pevně zaklíněný do své přítomnosti, stůl, postel, skříň se zrcadlem – a já.
Odhalila se skutečná podstata přítomnosti: je tím, co existuje, a vše, co není přítomné, neexistuje. Minulost neexistuje. Vůbec ne. Ani ve věcech, ba ani v mých myšlenkách. Už dávno jsem samozřejmě pochopil, že mi má minulost uniká. Ale až dosud jsem se domníval, že mi prostě unikla z dosahu. Minulost byla pro mne pouze přeřazením do výslužby: byl to jiný způsob existence, stav prázdnin a nečinnosti; když skončí svou úlohu, uloží se každá událost hezky sama do škatulky a stává se čestnou událostí: je tak těžké představit si nicotu. Teď však jsem věděl: věci jsou úplně celé, jak se jeví – a za nimi…není nic.
Tato myšlenka mě ještě na několik minut zaujala. Pak jsem udělal prudký pohyb rameny, abych se osvobodil, a přitáhl jsem si tu hromadu papíru.
„…že právě sestavil svou závěť.“
Náhle mě zaplavila obrovská nevole a pero mi vypadlo z prstů, až vystříkl inkoust. Co se stalo? Měl jsem Nevolnost? Ne, to nebylo ono, pokoj měl svůj každodenní otcovský vzhled. Stůl mi snad připadal jen nepatrně těžší a mé plnicí pero kompaktnější. Jenomže pan de Rollebon podruhé zemřel.
Před chvílí tu ještě byl, ve mně, teplý a klidný, a čas od času jsem cítil, že se hýbe. Byl docela živý, pro mne byl živější než Autodidakt nebo majitelka Dostaveníčka železničářů. Měl nepochybně své rozmary, dokázal se po několik dnů neukázat; ale často, za záhadně krásného počasí, vystrkoval nos jako hydrometrický kapucín a já zahlédl jeho pobledlý obličej a namodralé tváře. A i když se neukázal, ležel mi těžce na srdci a já měl pocit plnosti.
Teď z něho nezůstalo vůbec nic. Právě tak jako na těch stopách suchého inkoustu nezůstala ani vzpomínka na jejich svěží lesk. Je to má chyba; pronesl jsem jediná slova, jež neměla být vyslovena: řekl jsem, že minulost neexistuje. A tak se pan de Rollebon naráz a nehlučně vrátil do své nicoty.
Vzal jsem do rukou jeho dopisy a začal je poněkud zoufale omakávat: „Ale to přece on,“ říkal jsem si, „to přece on načrtl jeden po druhém tyto znaky. Opíral se o tento papír, položil prst na tento list, aby se mu pod perem nezkroutil.“
Bylo příliš pozdě: slova ztratila smysl. Existoval pouze svazek žlutých listů, který jsem tiskl v rukou. Samozřejmě došlo k té složité historce: synovec pana de Rollebon byl roku 1810 zavražděn carskou policií, jeho písemnosti byly zkonfiskovány a dopraveny do tajného archívu, po sto deseti letech byly Sověty, kteří přišli k moci, předány do Státní knihovny, odkud jsem je v roce 1923 ukradl. Ale nevypadalo to pravdivě a já si neuchoval žádnou opravdovou vzpomínku na krádež, které jsem se sám dopustil.
Abych vysvětlil, jak se tyto papíry dostaly do mého pokoje, byl bych mohl najít nejméně sto dalších a pravděpodobnějších historek: ale v konfrontaci s těmi scvrklými lístky by všechny vypadaly prázdné a lehké jako bubliny.
Než spoléhat na ně, abych navázal spojení s Rollebonem, měl bych se raději rovnou obrátit na stolečky spiritistů. Rollebon už není. Vůbec už není. Pokud z něho ještě zbyly nějaké kosti, existují samy pro sebe, jsou úplně nezávislé, je to pouze trocha fosfátu a uhličitanu vápenatého se solemi a s vodou.
Učinil jsem poslední pokus; opakoval jsem si slova paní de Genlis, s jejichž pomocí si – obvykle – markýze vybavuji: „Jeho malá, vrásčitá, čistá a jasná tvář, celá podobaná od neštovic, plná podivuhodné zloby, jež bila do očí, ať se jakkoliv snažil ji zakrýt.“
Poslušně se mi zjevil jeho obličej, špičatý nos, namodralé tváře, jeho úsměv. Mohl jsem si vybavit jeho rysy, kdy se mi zlíbilo, dokonce možná snadněji než dříve. Jenomže to byl pouhý obraz ve mně, fikce. Povzdechl jsem si, opřel jsem se dozadu o opěradlo židle a měl jsem dojem, že mi něco nesnesitelného chybí.
Odbíjejí čtyři hodiny. Tak tu už tedy sedím s plandajícíma rukama celou hodinu na židli. Začíná se stmívat. Jinak se v tom pokoji nic nezměnilo: bílý papír je stále ještě na stole vedle plnicího pera a kalamáře… Jenomže na započatou stránku už nikdy nic nenapíšu. Už nikdy nepůjdu ulicí Invalidů a přes bulvár Reduty do knihovny, abych se podíval do archívu.
Mám chuť vyskočit a jít ven, udělat cokoliv, abych se rozptýlil. Jenomže vím, co se stane, jestli jen pohnu prstem, jestli nezůstanu úplně v klidu. Nechci ještě, aby se to stalo. Stejně to přijde až dost brzy. Nehýbu se; automaticky čtu na stránce v bloku odstavec, který jsem nechal nedokončený: „Postarali se o to, že se začaly šířit temné zvěsti. Pan de Rollebon asi na tento manévr naletěl, protože 13. září napsal svému synovci, že právě sestavil svou závěť.“
Velká rollebonská záležitost skončila obdobně jako veliká vášeň. Budu si muset najít něco jiného. Před několika lety jsem se náhle v Šanghaji v Mercierově kanceláři probral ze sna, probudil jsem se. Pak jsem zase snil, žil jsem na carském dvoře ve starých palácích, tak chladných, že se v zimě nad dveřmi tvořily rampouchy. Dnes se probouzím před kupou bílého papíru. Zmizely svíce, ledové slavnosti, uniformy i krásná, chvějící se ramena. Místo toho zůstává něco ve vlahém pokoji, něco, co nechci vidět.
Pan de Rollebon byl mým společníkem: potřeboval mě, aby byl, a já ho potřeboval, abych necítil sama sebe. Já dodával surovinu, onu surovinu, jíž jsem měl nadbytek, a nevěděl jsem, co si s ní počít: existenci, svou existenci.
Jeho úlohou bylo znázorňovat. Stál přede mnou a zmocnil se mého života, aby mi znázorňoval ten svůj. Vůbec už jsem nevnímal, že existuji, neexistoval jsem už sám v sobě, ale v něm; to pro něho jsem jedl, pro něho jsem dýchal, každý můj pohyb měl smysl venku, tamhle přede mnou, v něm; neviděl markýze, který si ono gesto vyžádal a jehož existenci

toto gesto prodlužovalo a upevňovalo. Byl jsem pouhým prostředkem, aby mohl žít, on byl mým životním oprávněním, osvobodil mě ode mne samého. Co budu dělat teď?
Hlavně se nehýbat, nehýbat se… Ach!
Nedokázal jsem zadržet ten pohyb ramenou…
Ta čekající věc zpozorněla, vrhla se na mne, proudí ve mně, jsem jí naplněn. – Nic to není. Ta Věc, to jsem já. Osvobozená, odpoutaná existence se ke mně vrátila. Existuji.
Existuji. Je to příjemné, tak příjemné a tak pomalé.
A lehké: člověk by řekl, že to visí docela samo ve vzduchu. Hýbe se to. Jsou to všudypřítomné lehoučké doteky, rozplývají se a umdlévají. Velice něžné, velice něžné.
V ústech mám pěnivou vodu. Polykám ji, klouže mi do krku, laská mě – a náhle se mi znovu rodí v ústech. Mám napořád v ústech kaluž bělavé – diskrétní – vody, jež se mi otírá o jazyk. A ta kaluž, to jsem zase já. A jazyk, a krk, to jsem také já.
Vidím svou ruku, ležící na stole. Žije – jsem to já. Otevírá se, prsty se roztahují a natahují. Ruka leží na zádech. Ukazuje mi své tlusté břicho. Vypadá jako převrácené zvíře. Prsty jsou nohy. Bavím se tím, že je rozhýbávám, velice rychle, jako nohy kraba, který spadl na záda. Krab je mrtvý: nohy se scvrkávají, vracejí se na břicho ruky.
Vidím nehty – to jediné ze mne nežije. A kdoví. Ruka se obrací, rozplácne se na břicho, teď mi předkládá záda. Stříbřitá, mírně lesklá záda – jakoby záda ryby, nebýt těch zrzavých chloupků a prstních kloubů.
Cítím svou ruku. To jsem já, ta dvě zvířata zmítající se na konci mých paží. Má ruka škrábe jedno klepeto nehtem druhého; cítím její váhu na stole, který nejsem já. Ten dojem váhy je dlouhý, dlouhý, konce nebere. Není důvodu, proč by to mělo vzít konec. Natrvalo je to nesnesitelné… Odtahuji ruku, zasouvám ji do kapsy. Ale okamžitě cítím přes látku teplo stehna. Ihned vytahuji ruku z kapsy; nechávám ji viset na opěradle židle. Teď cítím její váhu na konci paže. Trochu táhne, jen nepatrně, chabě, jemně existuje. Nenaléhám: kamkoliv ji položím, bude existovat dál, a já budu cítit, že existuje; nemohu ji potlačit, nemohu potlačit ani ostatní tělo, vlahé teplo, jež mi špiní košili, ani veškerý ten teplý tuk, který se lenivě převaluje, jako by ho někdo míchal lžící, ani všechny ty pocity, které se procháze jí tam uvnitř, přicházejí a odcházejí, stoupají od boku do podpaží nebo tichounce vegetují od rána do večera ve svém obvyklém koutku.
Prudce se zvedám: kdybych jen mohl přestat myslet, hned by to bylo lepší. Myšlenky jsou ze všeho nejnezajímavější. Jsou ještě nezajímavější než maso. Táhnou se bez konce a zanechávají podivnou příchuť. A pak tu jsou slova, uvnitř myšlenek, nedokončená slova, náčrtky vět, jež se neustále vracejí: „Musím to dokončit… Exis…
Mrtvý….Pan de Roli… je mrtvý… Já ne… Exis…“ Pokračuje to, pokračuje… a konce to nebere. Je to horší než všechno ostatní, protože se cítím odpovědný a spoluvinný.
Například to bolestné přežvykování: existuji, to udržuji já.
Já. Tělo žije docela samo, když už jednou začalo. Ale myšlence dávám pokračovat já, já ji rozvíjím. Existuji. Domnívám se, že existuji. Ach, ten dlouhý závit, ten pocit existence – rozvíjím ho velice jemně… Kdybych si mohl zabránit v myšlení! Zkouším to, daří se mi to: mám dojem, že se mi hlava zaplňuje kouřem… a už to začíná: „Kouř… nemyslet… Nechci myslet… Myslím, že nechci myslet.
Nesmím si myslet, že nechci myslet. Protože i to je myšlenka.“ Což to nikdy neskončí?
Moje myšlenka, to jsem já: proto nemohu přestat. Existuji, protože myslím… a nemohu si zabránit v myšlení. Dokonce v tomto okamžiku – je to úděsné –, jestliže existuji, pak proto, že mám hrůzu z existence. To já, já se vytahuji z nicoty, o niž usiluji: nenávist, zhnusení existencí, to jsou jen různé způsoby, jimiž jsem přiveden k existenci, jež mě ponořují do existence. Myšlenky se rodí za mnou jako závrať, cítím, jak se mi rodí za hlavou…jestliže povolím, přijdou dopředu, mezi – vždycky povoluji, myšlenka bytní, bytní a už tu je, obrovitá, celého mě zaplňuje a obnovuje mou existenci.
Mám nasládlé sliny, tělo vlahé; cítím, že jsem bez chuti.
Můj kapesní nůž leží na stole. Otevírám ho. Proč ne? Rozhodně to bude malá změna. Pokládám levou ruku na zápisník a vrážím si nůž pořádně do dlaně. Pohyb byl příliš nervózní; čepel sklouzla, zranění je povrchní. Krvácí to.
A co má být? Co se změnilo? Přesto se dívám s uspokojením na bílý papír, kde maličká kaluž krve na řádcích, které jsem před chvílí napsal, konečně přestala být mnou.
Čtyři řádky na bílém papíře, krvavá skvrna, to vytváří dobrou vzpomínku. Budu muset pod to napsat: „A onoho dne jsem se rozhodl, že knihu o markýzi de Rollebon nenapíšu.“
Ošetřím si ruku? Váhám. Pozoruji jednotvárný pramének krve. Právě se začíná srážet. Je konec. Kolem řezu vypadá má kůže rezavě. Pod kůží zůstává už jen nepatrný pocit, podobný těm ostatním, snad ještě nevýraznější.
Odbíjí půl páté. Zvedám se, studená košile se mi lepí na tělo. Odcházím. Proč? Prostě proto, že právě tak nemám žádný důvod to neudělat. I kdybych zůstal, i kdybych se tiše ukryl do kouta, nezapomněl bych se. Byl bych tu, tlačil bych na podlahu. Jsem.
Cestou si kupuji noviny. Senzace. Tělo maličké Lucienny bylo nalezeno! Vůně tiskařské barvy, a papír se mi mačká v prstech. Odporné individum uprchlo. Dítě bylo znásilněno. Našli její tělo, prsty byly zaťaté do bláta. Mačkám noviny do koule, prsty sevřené v novinách; vůně tiskařské barvy; můj Bože, dnes existují věci tak silně. Malá Lucienna byla znásilněna. Uškrcena. Její tělo, její zavražděné maso ještě existuje. Ona už neexistuje. Její ruce. Ona už neexistuje. Domy. Chodím mezi domy, jsem mezi domy, jež stojí rovně na chodnících; chodník pod mýma nohama existuje, domy se nade mnou zavírají, jako se nade mnou zavírá voda na hoře papíru, bílém jako labuť, jsem. Jsem, existuji, myslím, tudíž jsem; jsem, protože myslím, proč jenom myslím? Nechci už myslet, jsem, protože si myslím, že

už nechci být, myslím, že… protože…fuj! Prchám, odporné individuum uprchlo, měla znásilněné tělo. Cítila to druhé maso, které do ní vklouzávalo. Já…
teď já… Znásilněná. Zezadu se mě zmocňuje jemná, krvavá touha po znásilnění, docela jemná, někde za ušima, uši se táhnou za mnou, zrzavé vlasy na mé hlavě jsou zrzavé, mokrá tráva, rusá tráva, jsem tu také já? A ty noviny, to jsem také já? Držet noviny, to je existence proti existenci, věci existují jedna proti druhé. Pouštím noviny. Dům vytryskává, existuje; jdu před sebou podél zdi, existuji podél dlouhé zdi, před zdí, krok, zeď existuje přede mnou, jedna dvě, za mnou, prst, který mi škrábe v kalhotách, škrábe, škrábe a vytahuje prst té maličké umazaný od bláta, bláto na mém prstu, který vylezl z blátivého příkopu a pozvolna padá zpátky, pozvolna měkne, neškrábe tak silně jako prsty té maličké, kterou uškrtili, to odporné individuum, ty prsty škrábaly bláto, méně pevnou zemi, prst se pozvolna sune, padá hlavou dopředu a teple stočen, laská mi stehno; existence je měkká a stáčí se a viklá se, já se viklám mezi domy, jsem, existuji, myslím, proto se viklám, jsem, existence je padlý pád, nepadne, padne, prst škrábe na vikýř, existence je nedokonalost. Ten pán. Ten krásný pán existuje. Ten pán cítí, že existuje. Ne, ten kolemjdoucí krásný pán, hrdý a něžný jako svlačec, necítí, že existuje. Ten krásný pán existuje. Čestná legie, knír existuje, toť vše; jak musí být někdo šťastný, že je pouze Čestnou legií a knírem, zbytek nikdo nevidí, on vidí jen zašpičatělé konce svého kníru po obou stranách nosu; nemyslím, proto jsem knír. On nevidí ani své hubené tělo, ani veliké nohy, kdyby mu někdo prohledal kalhoty, určitě by tam našel dvě malé, šedivé gumy. Má Čestnou legii, darebáci mají právo existovat: „Existuji, protože to je moje právo.“ Mám právo existovat, proto mám právo nemyslet: prst se zvedá. Jestlipak… budu hladit pod bílými prostěradly bílé, uvolněné maso, jež mírně padá, budu se dotýkat kvetoucí vlhkosti v podpaží, elixírů a tekutin a světélkování masa, vstoupím do existence toho druhého, do rudých sliznic s těžkou, sladkou, sladkou vůní existence, pocítím, že existuji mezi sladkými, vlhkými rty, rty rudými bledou krví, chvějícími se rty, které zívají, navlhčené existencí, úplné mokré od světlého hnisu, mezi navlhlými, nasládlými rty, které pláčí jako oči? Mé tělo z masa, jež žije, maso, které se třepotá a zvolna se mění v tekutiny, mění se ve smetanu, maso, které se mění, mění, mění, něžná a nasládlá voda mého masa, krev mé ruky, bolí mě, je příjemná pro mé pohmožděné maso, které se mění v chůzi, jdu, prchám, jsem odporné individuum s pohmožděným masem, ubitým existencí na těchto zdech. Je mi zima, udělám krok, je mi zima, další krok, zahýbám vlevo, rovněž zahýbá vlevo, myslí si, že zahýbá vlevo, ten blázen, jsem blázen? Říká, že má strach, jestli není blázen, existence, vidíš trošku do existence, zastavuje se, tělo se zastavuje, myslí si, že se zastavuje, odkud přichází? Co dělá? Zase jde dál, má strach, hrozný strach, odporné individuum, touha jako mlha, touha, zhnusení, říká, že se mu zhnusilo existovat, je zhnusený? Unavený a zhnusený existencí.
Utíká. V co doufá? Utíká, aby uprchl, aby se vrhl do vodní nádrže? Utíká, srdce, srdce, které bije, to je slavnost. Srdce existuje, nohy existují, dech existuje, existují v běhu, při dýchání, při bití, docela měkký, úplně něžný se zadýchá, mě zadýchá, říká, že se zadýchal; existence se zmocňuje zezadu mých myšlenek a pozvolna je zezadu rozkládá; zezadu se mě zmocňují, zezadu mě nutí, abych myslil, tudíž abych byl, za mnou, který dýchám v lehkých bublinách existence, je ten pán bublinou mlžné touhy, v zrcadle je bledý jako mrtvola, Rollebon je mrtvý, Antoine Roquetin není mrtvý, omdlít: říká, že by chtěl omdlít, běží, běží za fretkou (zezadu) zezadu, zezadu, malá Lucienna přepadena zezadu, znásilněna existencí zezadu, prosí o milost, stydí se, že prosí o milost, slitování, pomoc, pomoc, tedy existuji, vstupuje do Námořnického baru, malá zrcadla malého bordelu, je bledý v malých zrcadlech malého bordelu, ten velký zrzavý měkkota, který se spoustí na lavici, gramofon hraje, existuje, všechno se otáčí, gramofon existuje, srdce bije: otáčejte se, otáčejte, tekutiny mého života, otáčejte se želatiny, sirupy mého masa, něžnosti… gramofon.
When the low moon begins to beam
Every night I dream a little dream.
Vážný a chraplavý hlas se náhle objevuje a svět mizí, svět existencí. Nějaká žena z masa měla tento hlas, zpívala před deskou ve své nejkrásnější toaletě a její hlas nahráli.
Žena: nu což, existovala jako já, jako Rollebon, nestojím o to ji poznat. Ale je tu tohle. Nelze říct, že to existuje. Otáčející se deska existuje, vzduch, na nějž naráží vibrující hlas, existuje, hlas, který se vryl do desky, existoval. Já, který naslouchám, existuji. Všechno je plné, všude samá existence, hustá a těžká a mírná. Ale daleko za tou mírností je tak nedostupná, docela blízká, žel tak vzdálená, mladá, nelítostná a klidná… neoblomnost.

ÚTERÝ

Nic. Existoval.

STŘEDA

Na papírovém ubrusu je sluneční kotouč. V kotouči se potuluje otupělá moucha, ohřívá se a tře si o sebe přední nožky. Posloužím jí tím, že ji rozmačkám. Nevidí, jak se vynořuje ten obrovský ukazovák, jehož nazlátlé chlupy září v slunci. „Nezabíjejte ji!“ křičí Autodidakt.
Rozprskla se, z břicha jí lezou bílá střívka; zbavil jsem ji existence. Říkám suše Autodidaktovi: „Tím jsem jí jen posloužil.“
Proč jsem tady? – A proč bych tu nebyl? Je poledne, čekám, až bude čas jít spát. (Naštěstí spánek přede mnou neprchá.) Za čtyři dny zase uvidím Anny: to je v dané chvíli můj jediný důvod k životu. A potom? Až mě Anny opustí? Vím, že tajně doufám: doufám, že mě už nikdy neopustí. Přitom bych měl dobře vědět, že Anny zanic nepřipustí, aby mi zestárla před očima. Jsem slabý a sám, potřebuji ji. Byl bych se s ní rád shledal v plné síle: Anny nemá slitování pro trosky:
„Není vám dobře? Necítíte se dobře?“

Autodidakt se na mne dívá ze strany smějícíma se očima. Jaksi ztěžka dýchá s otevřenými ústy, jako zchvácený pes. Přiznávám se: dnes dopoledne jsem byl skoro rád, že ho zase vidím, měl jsem potřebu s někým mluvit.
„Jsem tak šťastný, že sedíte se mnou u stolu," řekl mi.
„Kdyby vám byla zima, můžeme si sednout ke kamnům.
Ti páni už brzy odejdou, už říkali, že chtějí platit."
Někdo se o mne stará, ptá se, jestli mi není zima; mluvím s druhým člověkem: už léta se mi to nepřihodilo.
„Už odcházejí, chcete si přisednout?"
Ti dva pánové si zapálili cigarety. Odcházejí, už jsou na čerstvém vzduchu, na slunci. Jdou kolem velikých skel, klobouky drží oběma rukama. Smějí se; vítr jim vzdouvá kabáty. Ne, nechci si přisednout. K čemu by to bylo?
A pak, přes skla, mezi bílými stříškami kabin vidím zelené, kompaktní moře.
Autodidakt vytáhl z náprsní tašky dva čtverce fialového kartónu. Za chvíli je odevzdá v pokladně. Luštím pozpátku na jednom z nich:
„Podnik Bottanet, měšťanská kuchyně.
Oběd za pevnou cenu: 8 franků.
Předkrmy dle výběru.
Masa se zeleninovou přílohou.
Sýr nebo moučník.
Předplatné na 20 obědů 140 franků."
Teď poznávám chlapa, který jí u kulatého stolu blízko dveří: bydlívá v hotelu Printania, je to obchodní cestující.
Čas od času na mně spočine pozorným a usměvavým pohledem: ale nevidí mě; je příliš zaujat tím, co jí. Na druhé straně pokladny si dva zarudlí, podsaditi muži pochutnávají na škeblích a popíjejí k tomu bílé víno. Ten menší, s úzkým zažloutlým knírkem, vypráví historku a ohromně se baví. Dává si načas a směje se, přitom ukazuje zářící zuby. Druhý se nesměje; má tvrdé oči. Ale často přikývne. U okna čte hubený, tmavý člověk pozorně noviny, vypadá distingované a má krásné bílé, dozadu sčesané vlasy. Na lavici vedle sebe položil koženou aktovku.
Pije vichyskou minerálku. Za chvíli všichni ti lidé odejdou;
ztěžklí jídlem, půjdou laskáni vánkem s otevřeným svrchníkem, s poněkud teplou, poněkud hučící hlavou podél zábradlí a budou se dívat na děti na pláži a lodě na moři;
půjdou za svou prací. Já, já nepůjdu nikam, nemám žádnou práci.
Autodidakt se nevinně směje a slunce mu pohrává v jeho řídkých vlasech:
„Co si, prosím, vyberete?"
Podává mi jídelní lístek: mám právo na předkrm podle výběru: pět koleček salámu, nebo ředkvičky, nebo šedivé krevety, nebo misku celeru v majonéze. Na šneky po burgundsku je příplatek.
„Dejte mi salám," říkám číšnici.
Autodidakt mi vytrhává lístek z rukou:
„Není tam nic lepšího? Mají přece šneky po burgundsku."
„Jenomže já šneky moc nerad."
„Tak? A což ústřice?"
„Jsou o čtyři franky dražší," říká číšnice.
„Tak tedy ústřice, slečno – a pro mne ředkvičky."
Celý se červená a vysvětluje:
„Mám hrozně rád ředkvičky."
Já také.
„A potom?" ptá se mě.
Prohlížím si hlavní chody. Lákalo by mě hovězí dušené na víně. Vím však předem, že dostanu kuře po myslivečku, je to jediné maso s příplatkem.
„Pánovi dáte," říká Autodidakt, „kuře po myslivečku.
A mně dušené hovězí, slečno."
Obrací lístek: na rubu jsou nápoje: „Dáme si nějaké víno," říká poněkud slavnostně.
„To jsou mi věci," říká číšnice. „Nikdy víno nepijete."
„Občas klidně sklenku snesu, slečno. Dejte nám karafu růžového anjouského."
Autodidakt pokládá na stůl jídelní lístek, rozlamuje chléb na malé kousky a utírá si ubrouskem příbor.
Pohlédne na muže s bílými vlasy, který čte noviny, a usměje se na mne: „Obvykle sem chodím s knihou, i když mi to lékař nedoporučuje: při čtení se jí příliš rychle a pořádně se nekouše. Ale mám kachní žaludek, mohu spolykat cokoliv. V zimě 1917, když jsem byl v zajetí, bylo jídlo tak špatné, že z toho všichni onemocněli. Hlásil jsem se samozřejmě na marodku jako ostatní: ale nic mi nebylo."
Byl v zajetí… O tom mi říká poprvé; nevycházím z údivu: nedovedu si ho představit jinak než jako Autodidakta.
„Kde jste byl v zajetí?"
Neodpovídá. Odložil vidličku a prohlíží si mě s obrovskou soustředěností. Začne mi vykládat o svých nesnázích: teď si vzpomínám, že v Knihovně něco nebylo v pořádku. Napínám uši: dychtím po tom, abych se mohl dojmout nesnázemi někoho druhého, bude to pro mne změna. Nemám žádné nesnáze, mám peníze jako nějaký rentiér, nemám žádného šéfa, ani ženu, ani děti; existuji, toť vše. A ta nesnáz je tak vágní, tak metafyzická, že se za ni stydím.
Autodidakt nevypadá, že by chtěl mluvit. Vrhá na mě takový divný pohled: není to pohled, který chce vidět, spíš slouží splynutí duší. Autodidaktova duše mu vystoupila až do nádherných očí slepce a na jejich povrchu zůstává.

Kdyby tak ta moje udělala totéž, kdyby přitiskla nos na sklo: mohly by si vyměňovat zdvořilosti.
Nechci žádné splynutí duší, tak hluboko jsem ještě neklesl. Couvám. Ale Autodidakt naklání nad stolem tělo vpřed a nespouští mě z očí. Naštěstí mu číšnice přinesla ředkvičky. Klesá zpátky na židli, duše z očí mizí a on se dává poslušně do jídla.
„Ty vaše nesnáze se urovnaly?“
Nadskočí: „Jaké nesnáze?“ ptá se vyděšeně.
„Pamatujete se přece, onehdy jste mi o nich vykládal.“
Prudce se začervená.
„Cha!“ říká suše. „Cha! Ovšem, onehdy. Víte, to ten Korsičan, ten Korsičan v Knihovně.“
Podruhé zaváhá, tváří se zarputile jako beran.
„Jsou to lapálie, nechci vás tím obtěžovat.“
Nenaléhám. Ani se to nezdá, ale jí neobyčejně rychle.
Snědl ředkvičky, než mi přinesli ústřice. Na talířku mu zůstala jen hromádka zelené natě a trochu mokré soli.
Venku se dva mladí lidé zastavili před jídelním lískem, který jim předkládá levou rukou (v pravé drží pánev na smažení) kuchař z lepenky. Váhají. Ženě je zima, strká bradu do kožešinového límce. Mladík se rozhodl první, otevřel dveře a ustoupil, aby jeho společnice mohla projít.
Žena vstoupila. Vlídně se rozhlíží a maličko se chvěje: „Je tu teplo,“ říká vážným hlasem.
Mladík zavírá dveře.
„Dobrý den vespolek,“ říká.
Autodidakt se otáčí a říká přívětivě: „Dobrý den.“
Ostatní hosté neodpovídají, jen distingovaný pán poněkud sklání noviny a pronikavým pohledem zkoumá nově příchozí.
„Děkuji, neobtěžujte se.“
Než mohla číšnice, jež mu přispěchala na pomoc, udělat jediný pohyb, mladík hbitě svlékl nepromokavý plášť. Místo saka má koženou bundu na zip. Číšnice se poněkud zklamaně obrátila k mladé ženě. Ale mladík ji opět předešel a jemnými, přesnými pohyby pomohl své společnici z kabátu. Usedli blízko nás, proti sobě. Nezdá se, že by se znali dlouho. Mladá žena má zemdlený, čistý, poněkud rozmrzelý obličej. Náhle si sundala klobouk a s úsměvem si roztřepala černé vlasy.
Autodidakt je dlouze a dobrácky pozoruje; pak se obrací ke mně a něžně na mne mrkne, jako by říkal: „Nejsou krásní?“ Nejsou ošklivi. Mlčí, jsou šťastni, že jsou spolu, šťastni, že je lidé vidí pohromadě. Když jsme někdy s Anny vstupovali do nějaké restaurace na Piccadilly, cítili jsme, že jsme něžně pozorováni. Anny to děsilo, já však musím přiznat, že jsem na to byl maličko pyšný. Především mě to udivovalo; nikdy jsem neměl ten čisťounký vzhled, který tomu mladíkovi tak sluší, a nelze také říci, že by má ošklivost mohla někoho rozněžnit. Byli jsme prostě mladí: teď jsem ve věku, kdy by mě mohlo rozněžňovat mládí druhých. Nerozněžňuji se. Žena má tmavé, mírné oči; mladík má naoranžovělou pleť, poněkud zrnitou, a rozkošnou malou, rozhodnou bradu. Pravda, dojímají mě, ale zároveň mě trochu odpuzují. Cítím, že mi jsou hrozně vzdáleni: zmalátnělí z tepla, rozvíjejí v srdci týž velice něžný a velice slabý sen. Cítí se volně, důvěřivě si prohlížejí žluté stěny, lidi, domnívají se, že svět je v pořádku, tak jak je, přesně tak jak je, a prozatím každý z nich čerpá smysl svého života z toho druhého. Brzy už budou tvořit dohromady jeden jediný život, život pomalý a vlahý, který nebude mít vůbec žádný smysl – ale toho si nepovšimnou.
Vypadají, jako by jeden druhého uváděli do rozpaků.
Nakonec bere mladík neobratně a rozhodně špičkami prstů ruku mladé ženy. Ta silně oddychuje a společně se sklánějí nad jídelním lístkem. Ano, jsou šťastní. A co potom?
Autodidakt se tváří pobaveně a trochu záhadně: „Viděl jsem vás předevčírem.“
„A kde?“
„Cha! Cha!“ škádlí mě uctivě.
Nechává mě chvilku čekat a dodává: „Vycházel jste z Muzea.“
„Ano, ovšem,“ říká, „jenomže ne předevčírem: v sobotu.“
Předevčírem mi rozhodně nebylo do prohlídek muzeí.
„Viděl jste to slavné vyobrazení Orsiniho atentátu vyřezané do dřeva?“
„To neznám.“
„Je to možné? Je v malém sále vpravo od vchodu. Je dílem povstalce z Komuny, který žil v Bouvílle až do amnestie, byl schovaný někde na půdě. Chtěl se nalodit do Ameriky, ale zdejší přístavní policie dobře funguje. Byl to obdivuhodný člověk. Využil svého nuceného volného času k tomu, že vyřezal veliký dubový reliéf. Jeho jediné nástroje byly kapesní nůž a pilník na nehty. Jemné kusy dělal pilníkem: ruce, oči. Reliéf je metr padesát dlouhý a metr široký; dílo je z jednoho kusu; je na něm sedmdesát postav velikosti mé ruky, a to nepočítám dva koně, kteří táhnou císařský kočár. A ty obličeje, obličeje vyřezané pilníkem, každý má svůj výraz, vypadají lidsky. Smím-li vyslovit svůj názor, je to dílo, které stojí za vidění.“
Nechtěl jsem se zaplést: „Chtěl jsem si jen znovu prohlédnout Bordurinovy obrazy.“
Autodidakt náhle posmutněl: „Ty portréty ve velkém salóně?“ říká s rozechvělým úsměvem. „Vůbec nerozumím malířství. Postřehl jsem samozřejmě, že Bordurin je velký malíř, je na tom vidět ruka mistra, osobitý rukopis, jak se říká. Ale uspokojení, estetické uspokojení je mi cizí.“
Říkám souhlasně:
„Se mnou je to takové u soch.“

„Ach, u mne bohužel také. A s hudbou, a s tancem.
A přitom leccos znám. Je to nepochopitelné: viděl jsem mladé lidi, kteří neznají ani polovinu toho co já, a přitom když stali před obrazem, zřejmě pocitovali nějaké uspokojení.“
„Asi jen předstírali,“ řekl jsem povzbudivě.
„Možná…“
Autodidakt se na okamžik zasnil:
„Mě ani tak nemrzí, že jsem ochuzen o určitý druh potěšení, jako spíš že mi zůstává uzavřeno celé jedno odvětví lidské činnosti… A přece jsem člověk a ty obrazy udělali lidé..“
Náhle pokračuje změněným hlasem: „Jednou jsem se odvážil domněnky, že krásno je výhradně záležitostí vkusu. Což nemá každé období svá vlastní pravidla? Dovolíte?“
S překvapením vidím, že vytahuje z kapsy zápisník z černé kůže. Chvilku v něm listuje: je tam mnoho bílých stránek a tu i onde pár řádek napsaných červeným inkoustem. Úplně zbledl. Rozložil zápisník naplocho na ubrus a velkou ruku položil na otevřenou stránku. Rozpačitě zakašlal: „Občas mě napadnou – neodvažuji se říct, že myšlenky.
Je to velice zvláštní: sedím, čtu něco a náhle, nevím, odkud se to bere, jako by mě něco osvítilo. Zpočátku jsem tomu nevěnoval pozornost, pak jsem se rozhodl, že si koupím zápisník.“
Zaráží se a dívá se na mne: čeká.
„Hm, hm,“ říkám.
„Tyto maximy jsou samozřejmě prozatímní: nedokončil jsem ještě svoje vzdělání.“
Bere zápisník chvějícíma se rukama, je velmi vzrušen: „Tady zrovna je něco o malířství. Byl bych šťasten, kdybyste mi dovolil, abych vám to přečetl.“
„S radostí.“
Čte:
„Nikdo už nevěří tomu, co 18. století pokládalo za pravdivé. Proč bychom tedy měli nacházet potěšení v dílech, která byla v onom století pokládána za krásná?“
Prosebně se na mne dívá.
„Co si má člověk myslit? Není to snad poněkud paradoxní? Domníval jsem se, že mohu svou ideu vyjádřit formou vtipu.“
„Víte, mně… mně to připadá velmi zajímavé.“
„Už jste to někde četl?“
„To ne, rozhodně ne.“
„Opravdu nikde? Pak tedy,“ celý zrudl, „to určitě není správné. Kdyby to bylo správné, bylo by to určitě už někoho napadlo.“
„Počkejte,“ řekl jsem mu, „když o tom tak uvažuji, mám dojem, že jsem něco podobného už četl.“
Oči se mu rozzářily; vytahuje tužku.
„U jakého autora?“ ptá se jasně.
„U… u Renana.“
Je v sedmém nebi.
„Byl byste tak laskav a ocitoval mi přesně to místo?“
žádá a olizuje špičku tužky.
„Víte, už je to dávno, co jsem to četl.“
„No, to nevadí, to nevadí.“
Zapsal si do zápisníku pod svou maximu Renanovo jméno.
„Setkal jsem se s Renanem! Poznamenal jsem si jméno tužkou,“ vysvětluje uchváceně, „ale večer je přepíši červeným inkoustem.“
Chvíli se dívá u vytržení na zápisník a já čekám, až začne předčítat další maximy. On ho však opatrně zavírá a zastrkuje do kapsy. Soudí asi, že pro jednou tolik štěstí stačí.
„Je to velice příjemné,“ říká důvěrně, „když člověk může občas tak nenucené rozprávět.“
Jak se dalo předpokládat, rozdrtila tahle dlažební kostka náš skomírající rozhovor. Nastalo dlouhé ticho.
Od příchodu dvou mladých lidí se ovzduší v restauraci změnilo. Oba brunátní muži se odmlčeli; nestydatě a důkladně si prohlížejí půvaby mladé ženy. Distingovaný pán odložil noviny a shovívavě, téměř spiklenecky se dívá na dvojici. Říká si, že stáří je moudré, mládí krásné, s jistou koketností naklání hlavu: ví dobře, že je dosud krásný, pozoruhodně zachovalý, že je se svou snědou pletí a štíhlým tělem ještě svůdný. Hraje si na otcovské pocity. Pocity číšnice jsou zřejmě mnohem jednodušší: stoupla si před ty mladé lidi a s otevřenými ústy na ně civí.
Tiše rozmlouvají. Donesli jim předkrm, ale nedotkli se ho. Když napínám uši, mohu zachytit zlomky rozhovoru. Rozumím lépe, co říká žena svým zvučným a zastřeným hlasem.
„Ne, Jeane, ne.“
„Proč ne?“ šeptá mladík s vášnivou živostí.
„Už jsem vám to řekla.“
„To není žádný důvod.“
Několik slov mi uniká, pak udělá žena rozkošný, umdlelý pohyb:
„Příliš často jsem se o to pokoušela. Vyrostla jsem z let, kdy se může začít žít znovu. Víte, že jsem stará.“
Mladík se ironicky směje. Žena pokračuje:
„Nesnesla bych… zklamání.“

„Musíte mi důvěřovat," říká madík; „to, co děláte teď, není žádný život."
Žena vzdychne:
„Já vím!"
„Podívejte se na Jeannettu."
„Ano," ušklíbne se žena.
„Vidíte, mně se ohromně líbí, co dělá. Má kuráž."
„Abyste věděl," říká mladá žena, „ona se vlastně vrhla na příležitost. Musím vám říct, že kdybych byla chtěla, mohla jsem mít stovky podobných příležitostí. Raději jsem čekala."
„To bylo správné," odpovídá mladík něžně, „to bylo správné, že jste čekala na mne."
Teď se směje ona.
„Ten je namyšlený! To jsem neřekla."
Přestal jsem je poslouchat: děsí mě. Vyspí se spolu.
Vědí to. Oba vědí, že ten druhý to ví. Ale protože jsou mladí a cudní a slušní, protože si oba chtějí zachovat vlastní úctu i úctu toho druhého a protože láska je něco velkého a poetického, co se nesmí vylekat, chodí spolu několikrát v týdnu tančit a do restaurací, kde předvádějí své rituální, automatické tanečky…
Ostatně nějak se čas ubít musí. Jsou mladí a dobře stavění, mají před sebou ještě takových třicet let. Proto nespěchají, zpomalují, je to správné. Až se spolu vyspí, budou muset najít něco jiného, čím by zakryli obrovitou absurdnost své existence. Ale stejně… je tak docela nezbytné si lhát?
Přelétávám očima místnost. Je to fraška! Všichni ti lidé tu sedí s vážnými tvářemi a jedí. Nikoliv, nejedí: obnovují své síly, aby mohli dobře splnit úkol, jenž jim připadl.
Každý z nich má nějaký ten osobní vrtoch, který jim nedovoluje, aby si povšimli, že existují; jeden každý je přesvědčen, že je pro někoho nebo pro něco nezbytný. Což mi onehdy neřekl Autodidakt: „Nikdo není lépe kvalifikován než tamhleten obchodní cestující, aby prodával zubní pastu Swan. Nikdo není tak dobře kvalifikován jako ten zajímavý mladík, aby šmejdil pod sukněmi sousedky. A já jsem mezi nimi, a pokud se vůbec na mne dívají, nepochybně si říkají, že nikdo není tak kvalifikován jako já, aby dělal to, co dělám. Jenomže já vím. Vypadám jako nic, ale vím, že existuji a že oni existují. A kdybych ovládal umění přesvědčovat, šel bych si sednout ke krásnému pánovi s bílými vlasy a vysvětlil bych mu, co je existence.
Když jsem si představil, jak by se zatvářil, vybuchl jsem smíchy. Autodidakt se na mne udiveně dívá. Rád bych přestal, ale nemohu: směji se až k slzám.
„Jste veselý," říká Autodidakt obezřetně.
„Tak mě napadlo," odpovídám se smíchem, „že si tu všichni, jak tu jsme, pojídáme a popíjíme, abychom uchovali svou vzácnou existenci, a přitom není žádný, ale žádný důvod proč existovat."
Autodidakt zvážněl, usilovně se snaží mi porozumět.
Smál jsem se příliš hlasitě: zahlédl jsem, jak se ke mně obrátilo několik hlav. Ostatně lituji, že jsem tolik řekl. Vždyť do toho konečné nikomu nic není.
Autodidakt pomalu opakuje: „Žádný důvod proč existovat… Jistě jste chtěl říct, že život nemá žádný cíl? Neříká se tomu pesimismus?"
Ještě chvilku uvažuje a pak říká mírně: „Před několika lety jsem četl knihu amerického autora, jmenovala se Stojí život za to, aby se žili To je otázka, kterou si kladete, že?"
Samozřejmě ne, tuto otázku si nekladu. Nechci však nic vysvětlovat.
„V závěru dospěl autor," pronesl Autodidakt chlácholivě, „k dobrovolnému optimismu. Život má smysl, jestliže mu ho člověk chce dát. Nejdříve je třeba jednat, vrhnout se do nějakého podniku. Když o tom pak člověk uvažuje, kostky jsou vrženy, jste angažován. Nevím, co o tom soudíte."
„Nic," řekl jsem.
Naopak, myslím si, že to je přesně ten druh lži, jakou si neustále předkládají obchodní cestující, ti dva mladí a pán s bílými vlasy.
Autodidakt se malinko zlomyslně a velice slavnostně usmívá: „Můj názor to rovněž není. Domnívám se, že nemusíme hledat smysl našeho života tak daleko."
„Prosím?"
„Je tu cíl, je tu cíl… lidé."
Je to pravda: zapomněl jsem, že je humanista. Na vteřinu se odmlčel, a to stačilo, aby čistě a neúprosně zmizela polovina dušeného hovězího a celý krajíček chleba.
„Lidé…" ten citlivka se celý vykreslil. – Ano, jenomže to neumí dobře povědět. Duše mu čouhá z očí, to se nedá oddiskutovat, ale duše nestačí. Kdysi jsem se stýkal s pařížskými humanisty, stokrát jsem slýchal, jak opakovali „lidé", to bylo něco jiného! Virgan neměl sobě rovného.
Sundal si brýle, jako by se chtěl ukázat nahý, ve svém lidském mase, upřel na mne své dojemné oči, svůj těžký, unavený pohled, kterým jako by mne svlékal, aby mohl lépe uchopit mou lidskou podstatu, a pak melodicky zašeptal: „Lidé, můj milý, ještě tu jsou lidé," přičemž dával výrazu „ještě tu jsou" jistou neobratnou sílu, jako by jeho neustále novou a udivenou lásku k lidem uváděla její mohutná křídla do rozpaků.
Autodidaktova mimika nemá onu hebkost; jeho láska k lidem je naivní a barbarská: venkovský humanista.
„Lidé," řekl jsem mu, „lidé… vy rozhodně nevypadáte, že byste si s nimi dělal veliké starosti: jste pořád sám, pořád s nosem v knihách."
Autodidakt spráskl ruce a začal se zlomyslně smát:

„Mýlíte se. Dovolte, abych vám řekl: nesmírně se mýlíte!“
Na okamžik se sebral a diskrétně zakončil polykání.
Tvář mu září jako jitřenka. Za ním se mladá žena lehce zasmála. Její společník se k ní naklonil a něco jí povídal do ucha.
„Váš omyl je zcela přirozený,“ říká Autodidakt, „měl jsem vám to říci už dávno… Ale jsem nesmělý: hledal jsem příležitost.“
„A nalezl,“ řekl jsem zdvořile.
„Také si to myslím. Také si to myslím! To, co vám povím…“ Zarazil se s uzarděním: „Ale neobtěžuji vás?“
Uklidňuji ho. Šťastně vydechne.
„Člověk, jako jste vy, s takovým rozhledem a pronikavou inteligencí, se nenajde každý den. Celé měsíce se chystám promluvit si s vámi, abych vám vysvětlil, co jsem byl a čím jsem se stal…“
Jeho talíř je prázdný a čistý, jako by mu ho právě donesli. Náhle obdivuji vedle svého talíře cínovou nádobu, kde v hnědé omáčce plave kus kuřecího stehna. Musím to sníst.
„Před chvílí jsem vám vykládal, že jsem byl v Německu v zajetí. Tam to všechno začalo. Před válkou jsem byl sám a vůbec jsem si to neuvědomoval; žil jsem s rodiči, byli to hodní lidé, ale nevycházel jsem s nimi. Když si na ta léta vzpomenu… Jak jen jsem tak mohl žít? Byl jsem mrtvý a netušil jsem to; sbíral jsem známky.“
Dívá se na mne a přerušuje se:
„Jste bledý, vypadáte unaveně. Snad vás nenudím?“
„Velice mě to zajímá.“
„Přišla válka a já se hlásil, ani jsem nevěděl proč. Dva roky jsem nic nechápal, protože život na frontě neskýtá moc času k přemýšlení, a vojáci byli příliš hrubí. Koncem roku 1917 jsem byl zajat. Od té doby jsem slyšel, že v zajetí mnoho vojáků znovu nalezlo víru z dětství. Víte,“ říká Autodidakt a sklápí víčka přes zanícené zřítelnice, „já nevěřím v Boha; věda jeho existenci vyvrací. Ale ve sběrném táboře jsem se naučil věřit v lidi.“
„Snášeli svůj osud statečně?
„Ano,“ říká neurčitě, „to také. Ostatně s námi dobře zacházeli. Chtěl jsem však hovořit o něčem jiném.
V posledních měsících války nám už nedávali vůbec žádnou práci. Když pršelo, nahnali nás do velkého hangáru z prken; když jsme se smáčkli, vešlo se nás tam asi dvě stě.
Zavřeli vrata a nechali nás namačkané jednoho na druhého téměř v úplné tmě.“
Na okamžik zaváhal.
„Nedokázal bych vám to vysvětlit. Všichni ti lidé tam byli, člověk je sotva viděl, jen je cítil proti sobě a slyšel, jak dýchají… Jednou, bylo to hned zkraje, kdy nás začali zavírat do hangáru, byl tlak tak silný, že jsem si zprvu myslil, že se udusím, pak se ve mně náhle probudila mohutná radost, div jsem se nezhroutil: pocítil jsem, že miluji ty lidi jako své bratry, byl bych je nejraději všechny objal. Kdykoliv jsem se tam pak vrátil, pociťoval jsem touž radost.“
Musím sníst to kuře, určitě už je studené. Autodidakt dávno dojedl a číšnice čeká, aby nám vyměnila talíře.
„Ten hangár nabyl v mých očích posvátného charakteru. Občas se mi podařilo oklamat bdělost našich strážců a vklouznout dovnitř docela sám a tam v šeru, při vzpomínce na radost, kterou jsem poznal, jsem upadal do jakési extáze. Hodiny míjely, nevšímal jsem si toho. Stávalo se, že jsem se rozvzlykal.“
Jsem asi nemocný: jinak si nedovedu představit ten ohromný vztek, který mnou začal lomcovat. Ano, vztek nemocného: ruce se mi třásly, krev mi stoupala do obličeje a nakonec se mi začaly třást i rty. To všechno jen proto, že kuře bylo studené. Ostatně já jsem byl také studený a to bylo to nejbolestnější: chci říct, že jsem zůstal uvnitř, jaký jsem už třicet šest hodin, úplně studený, ledový.
Vztek mnou proběhl jako vítr, bylo to něco jako zachvění, úsilí měho vědomí reagovat, bojovat proti tomu poklesu teploty. Marné úsilí: určitě bych byl pro maličkost zmlátil Autodidakta nebo číšnici a zasypal je zároveň nadávkami. Nebyl bych však vstoupil do té hry celý. Moje zuřivost se pohybovala na povrchu a jednu chvíli jsem měl trapný dojem, že jsem kus ledu zabalený do ohně, jakási omeleta –
– surprise. Povrchní vzrušení pominulo a já slyšel, jak
Autodidakt říká:
„Každou neděli jsem chodil na mši. Nikdy jsem nebyl věřící. Ale což nelze říci, že skutečné mystérium mše spočívá v splynutí lidí? Mši sloužil francouzský kurát, měl jen jednu ruku. Měli jsme harmonium. Poslouchali jsme vestoje, s odkrytou havou, a zatímco mě unášely zvuky harmonia, cítil jsem, že tvořím jeden jediný celek s lidmi, kteří mě obklopují. Kdybyste věděl, jak jsem měl ty mše rád. Ještě teď chodím někdy v neděli dopoledne do kostela, kvůli té vzpomínce. U Svaté Cecílie máme vynikajícího varhaníka.“
„Asi se vám často po onom životě stýskalo?“
„Ano, v roce 1919. Toho roku mě pustili. Prožil jsem žalostné měsíce. Jakmile jsem někde viděl shromážděné lidi, vetřel jsem se mezi ně. Stávalo se dokonce,“ dodává s úsměvem, „že jsem chodil na pohřby neznámých lidí.
Jednou jsem ze zoufalství spálil svou sbírku známek… Ale nalezl jsem svou cestu.“
„Opravdu?“
„Někdo mi poradil… Vím, že se mohu spolehnout na vaši diskrétnost. Jsem… třebas tyto myšlenky nesdílíte, ale jste velmi svobodomyslný – jsem socialista.“
Sklopil oči a dlouhé řasy se chvějí: „Od září 1921 jsem zapsán v socialistické straně S. F. I. O.
Právě to jsem vám chtěl povědět.“
Hrdostí celý září. Dívá se na mne s hlavou pohozenou dozadu, s přivřenýma očima a pootevřenými ústy, tváří se jako mučedník.

„To je výborné," řekl jsem mu, „je to moc hezké."
„Věděl jsem, že mi to schválíte. A jak by také někdo mohl odsoudit člověka, který mu přišel povědět: naložil jsem se svým životem tak a tak a jsem nyní dokonale šťasten."
Rozpřáhl paže, a když ke mně obrátil dlaně s prsty směřujícími k zemi, bylo to, jako by čekal na stigmata. Má skelný pohled a vidím, jak se mu v ústech převaluje temně růžová hmota.
„Pokud jste šťastný…"
„Šťastný?" Jeho pohled mi vadí, rozevřel víčka a tvrdě se na mne zadíval. „To posoudíte sám. Než jsem dospěl k tomuto rozhodnutí, cítil jsem se tak příšerně osamělý, že jsem uvažoval o sebevraždě. Zadržela mě pouze představa, že by má smrt nikoho, ale absolutně nikoho nedojala a že bych byl ve smrti ještě osamělejší než v životě."
Napřimuje se, tváře se mu nadouvají.
„Teď už nejsem sám. Nikdy."
„Znáte mnoho lidí?" ptám se.
Usmívá se a já si okamžitě uvědomuji svou naivitu: „Chci říci, už se necítím osamělý, není samozřejmě nutné, abych s někým byl."
„Ale přece," říkám, „v místní organizaci socialistické strany…"
„Ovšem, tam znám všechny. Ale většinou jen podle jména. Což je třeba," říká škodoliběb, „vybírat si společníky tak úzce? Mými přáteli jsou všichni lidé. Když jdu ráno do kanceláře, jsou přede mnou i za mnou jiní lidé, kteří jdou do práce. Vidím je; kdybych si troufal, usmál bych se na ně, říkám si, že jsem socialista, že oni všichni jsou smyslem mého života, mého usilování a že to ještě nevědí. Pro mne to je svátek."
Táže se očima: na souhlas kývnu hlavou, cítím však, že je poněkud zklamán, rád by trochu víc nadšení. Co mohu dělat? Mohu za to, když ve všem, co mi říká, poznávám okamžitě výpůjčku, citát? Když se mi během jeho řeči zjevují všichni humanisté, které jsem kdy poznal? Znal jsem jich bohužel velmi mnoho! Radikální humanista je především přítelem úředníků. Hlavní starostí takzvaného levého humanisty je ochrana lidských hodnot; nepřísluší k žádné straně, protože nechce zradit člověka, ale jeho sympatie patří poníženým; poníženým zasvěcuje svou krásnou, klasickou kulturu. Většinou to bývá vdovec s krásnýma očima, neustále naplněnýma slzami; pláče na narozeninách. Mívá rovněž rád kočky, psy a všechny vyšší savce. Komunistický spisovatel miluje člověka od druhé pětiletky; trestá, protože miluje. Je cudný jako všechny silné bytosti, dovede zakrýt své city, dovede však také pohledem, hlasovým zabarvením naznačit, že se za jeho drsnými slovy vykonavatele spravedlnosti skrývá dychtivá a něžná láska k jeho bratřím. Katolický humanista, ten pozdně příchozí, ten benjamínek, hovoří o člověku užasle.
Jak krásnou pohádkou, říká, je i ten nejubožejší život londýnského dokaře nebo prošívačky střevíců! Vybral si humanismus andělů; a pro povznesení andělů píše smutné, leč krásné dlouhé romány, které často získávají cenu Fémina.
To jsou velké hlavní úlohy. Jsou však ještě další, celá řada dalších: humanistický filozof, který se sklání k svým bratrům jako starší bratr, vědomý si své odpovědnosti;
humanista, který miluje člověka takového, jaký je, který ho miluje, jaký by měl být, který ho chce zachránit s jeho souhlasem, i ten, který ho chce zachránit proti jeho vůli, humanista, který vytváří nové mýty, i ten, který se spokojuje mýty starými, humanista, který miluje v člověku vlastní smrt, ten, který v něm miluje vlastní život, veselý humanista, který dovede vždycky rozesmát, vážný humanista, který dovede vždycky rozesmát, vážný humanista, s nímž se setkáváme především u lože zemřelého. Všichni se navzájem nenávidí: samozřejmě jako jednotlivci – nikoliv jako lidé. To však Autodidakt netuší: zašil je do sebe jako kočky do koženého pytle a oni se navzájem trhají na kusy, aniž on cokoliv tuší.
Už se na mne dívá s menší důvěrou.
„Necítíte to stejně jako já?"
„Můj Bože…"
Tváří se tak zneklidněně, ba nevraživě, že na vteřinu lituji, že jsem ho zklamal. On však vlídně navazuje: „Já vím: vy máte své bádání, své knihy, sloužíte té věci po svém."
Mé knihy, mé bádání, je to pitomec. Větší botu ani udělat nemohl.
„To není důvod, proč píši."
Autodidaktova tvář se v mžiku mění: dalo by se říct, že zvětřil nepřítele, nikdy jsem u něho podobný výraz neviděl. Něco mezi námi odumřelo.
Ptá se, předstíraje překvapení: „Ale… není-li to indiskrétní, proč tedy vlastně píšete?"
„Tak tedy… ani nevím; jen tak, abych psal."
Ačkoliv se mile usmívá, je přesvědčen, že mě vyvedl z míry: „Psal byste na pustém ostrově? Což nepíší lidé vždycky, aby byli čteni?"
Jen ze zvyku dal své větě podobu otázky. Ve skutečnosti jde o tvrzení. Nátěr vlídnosti a nesmělosti poodprýskl; nepoznávám ho. V jeho rysech se objevuje těžká zatvrzelost; je to zeď namyšlenosti. Ještě jsem se nevzpamatoval z údivu, a už ho slyším: „Když mi někdo tvrdí: píši pro určitou společenskou vrstvu, pro skupinu přátel, prosím. Píšete možná pro potomstvo… Ale ať chcete nebo ne, píšete pro někoho."
Očekává odpověď. Když nepřichází, chabě se usměje.
„Nejste náhodou misantrop?"
Vím, co se skrývá za tím proradným pokusem o smíření. Žádá ode mne v podstatě tak málo: abych přijal určitou etiketu. Je to však léčka: kdybych na to přistoupil, Autodidakt by triumfoval, okamžitě bych byl obrácen, uchopen, překonán, neboť humanismus přijímá a přetavuje všechny lidské postoje. Když mu člověk čelí přímo, jde mu na ruku;

žije totiž z protiv. Je plemeno zatvrzelých omezenců, loupežníků, kteří proti němu vždycky prohrávají: ztrácí veškeré jejich násilnictví, jejich nejhorší výstřelky a udělá z nich bílou, šumivou mízu. Humanismus stráví antiintelektualismus, manicheismus, mysticismus, pesimismus, anarchismus i egotismus: staly se z nich jen etapy, nedokonalé myšlenky, nacházející své ospravedlnění jen v něm samém. Misantropie má v tomto koncertu rovněž své místo: je to pouze disonance, nezbytná pro celkovou harmonii. Misantrop je člověk: proto musí i humanista být do jisté míry misantropem. Je to však misantrop vědecký, dovede odměřovat svou nenávist a nenávidí zprvu lidi jen proto, aby je pak mohl o to lépe milovat.
Nechci být začleněn a nechci, aby má krásná rudá krev pomáhala vykrmovat to lymfatické zvíře: nedopustím se té hlouposti, abych se označil za „antihumanistu“. Nejsem humanista, toť vše.
„Domnívám se,“ říkám Autodidaktovi, „že lidi nelze nenávidět, právě tak jako je nelze milovat.“
Autodidakt se na mne dívá vzdáleným, protektorským pohledem. Šeptá, jako by nedával pozor na slova: „Je třeba je milovat, je třeba je milovat…“
„Koho je třeba milovat? Ty lidi, co tady sedí?“
„Ty také. Všechny lidi.“
Obrací se k párku, z něhož vyzařuje mládí: takové je třeba milovat. Chvíli uvažuje nad pánem s bílými vlasy; v jeho tváři čtu němou otázku. Hlavou naznačuji „ne“.
Vypadá, jako by měl se mou slitování.
„Ale vy,“ říkám zděšeně, „je taky nemáte rád.“
„Opravdu? Dovolíte, abych byl opačného mínění?“
Je už zase uctivý až po konečky prstů, ale tváří se ironicky jako člověk, který se obrovsky baví. Nenávidí mě. Byla by to chyba rozněžňovat se nad tím maniakem. Teď se ho vyptávám já: „Tak vy milujete ty dva mladé lidi za vámi?“
Znovu se na ně dívá, uvažuje: „Chcete, abych řekl,“ odpovídá podezíravě, „že je miluji, aniž je znám. Přiznávám, neznám je… Pokud ovšem právě láska není tím pravým poznáním,“ dodává s ješitným úsměvem.
„Co na nich tedy milujete?“
„Vidím, že jsou mladí, a miluji v nich mládí. Mezi jiným.“
Přerušuje se a nastavuje uši:
„Rozumíte, co si říkají?“
Jestli rozumím! Mladík, povzbuzený sympatiemi, jež ho obklopují, vykládá hlasitě o fotbalovém zápase, který v minulém roce jeho mužstvo vyhrálo proti nějakému klubu z Havru.
„Něco jí vypravuje,“ říkám Autodidaktovi.
„Aha! Neslyším dobře. Ale slyším hlasy, něžný hlas, vážný hlas: střídají se. Je to… je to sympatické.“
„Jenomže já bohužel slyším, i co si říkají.“
„No a?“
„No a, hrají komedii.“
„Opravdu? Snad komedii mládí?“ ptá se ironicky.
„Když dovolíte, já ji pokládám za velmi užitečnou. Stačí snad ji hrát, aby se člověk vrátil do jejich věku?“
Jsem hluchý k jeho ironii; pokračuji:
„Jste k nim obrácen zády, uniká vám, co říkají… Jakou barvu vlasů má ta mladá žena?“
Zneklidní: „Víte, já…“ – zalétne pohledem k těm mladým a navazuje jistě –, „černou!“
„Tak vidíte!“
„Co?“
„Tak vidíte, že ty dva nemilujete. Možná že byste je na ulici ani nepoznal. Pro vás to jsou jen symboly. Vůbec se nerozněžňujte nad nimi; rozněžňujte se nad Lidským mládím, nad Láskou Muže a Ženy, nad Lidským hlasem.“
„No a? Což to neexistuje?“
„Ovšem že to neexistuje! Ani Mládí, ani Zralý věk, ani
Stáří, ani Smrt…“
Autodidaktovi strnul obličej, žlutý a tvrdý jako kdoule, v karatelské tetanové křeči. Nicméně pokračuji:
„To je jako ten starý pán za vámi, co pije minerálku.
V něm asi milujete Zralého člověka; Zralého člověka, který se statečně ubírá ke svému konci a pečlivě o sebe dbá, protože nechce zchátrat?“
„Přesně tak,“ odpovídá Autodidakt vzpurně.
„Což nevidíte, že je to lump?“
Směje se, připadám mu popletený, letmo pohlédne na krásnou tvář orámovanou bílými vlasy:
„Ale i kdybych přiznal, že působí tak, jak říkáte, cožpak je možné posuzovat člověka podle vzhledu? Tvář v klidu nám nepoví nic.“
Zaslepení humanisté! Ten obličej je tak výmluvný, tak jasný – ale jejich něžnou a abstraktní duši by nikdy nezasáhl smysl nějakého obličeje.
„Jak můžete,“ říká Autodidakt, „zarazit člověka, říkat, že je to či ono? Kdo dokáže člověka vyčerpat? Kdo dokáže rozpoznat jeho zdroje?“
Vyčerpat člověka! Zdravím cestou katolický humanismus, od něhož si Autodidakt tuto formuli nevědomky vypůjčil.
„Vím jen,“ říkám mu, „vím jen, že všichni lidé jsou obdivuhodní. Vy jste obdivuhodný. Já jsem obdivuhodný. Samozřejmě jako tvorové boží.“
Dívá se na mne nechápavě, pak se nepatrně usměje:

„Jistě žertujete, nicméně je pravda, že všichni lidé mají právo na náš obdiv. Je těžké, je velice těžké být člověkem.“
Aniž si toho povšiml, opustil lásku lidí v Kristu; vrtí hlavou a v důsledku podivného mimetického fenoménu připomíná toho chudáka Guéhenna.
„Promiňte,“ řekl jsem mu, „ale v tom případě si nejsem jist, zda jsem člověk: nikdy mi to nepřipadalo těžké. Měl jsem dojem, že stačí se pustit.“
Autodidakt se upřímně směje, oči však má i nadále zlé.
„Jste příliš skromný. Abyste mohl snášet svůj úděl, lidský úděl, potřebujete jako všichni ostatní hodně odvahy. Nadcházející okamžik může být třebas okamžikem vaší smrti, vy to víte a můžete se nad tím usmívat: hleďme! Není to obdivuhodné? I ve vašich nejbezvýznamnějších činech,“ dodává trpce, „je obsaženo obrovské hrdinství.“
„A co si dáte teď?“ ptá se číšnice.
Autodidakt je celý bílý, víčka mu z poloviny zakrývají kamenné oči. Chabě pokývne rukou, jako by mě vyzýval, abych si vybral.
„Sýr,“ říkám hrdinsky.
„A pán si dá?“
Autodidakt nadskočí.
„Co? Ovšem: víte, já si nedám nic, skončil jsem.“
„Louiso!“
Oba zavalití muži platí a odcházejí. Jeden z nich kulhá.
Majitel je doprovází až ke dveřím: jsou to důležití zákazníci, láhev vína jim naservírovali v kbelíku s ledem.
Pozoruji Autodidakta s nepatrnými výčitkami: celý týden se těšil vyhlídkou na tenhle oběd, při němž by mohl sdělit jinému člověku, jak má rád lidi. Má tak zřídkakdy příležitost mluvit. A prosím: já mu tu radost zkazil. Ve skutečnosti je právě tak osamělý jako já; nikdo se o něho nezajímá. Jenomže on si svou osamocenost neuvědomuje.
Nu ovšem: nepříslušelo však mně otevřít mu oči. Cítím se celý nesvůj: zuřím, ale ne na něho, na Virgana a ty druhé, na všechny, kdo otrávili ten jeho ubohý mozeček. Kdybych je tak dostal před sebe, leccos bych jim pověděl.
Autodidaktovi neřeknu nic, chovám k němu sympatie: je to někdo jako pan Achille, jsem na téže lodi, zradil z nevědomosti, z dobré vůle!
Z rozmrzelého snění mě vytrhuje Autodidaktův výbuch smíchu: „Promiňte, ale když si představím, jak hluboká je má láska k lidem, jak mocný elán mě k nim žene, a když pak vidím, jak tu sedíme, uvažujeme, diskutujeme… je mi to k smíchu.“
Mlčím a nucené se usmívám. Číšnice přede mne staví talířek s kouskem křídového camembertu. Přelétnu pohledem místnost a zaplaví mě hnus. Co tu pohledávám?
Proč jen jsem se zapletl do debaty o humanismu? Proč jsou tu ti lidé? Proč jedí? Ovšem, oni nevědí, že existují.
Mám chuť odejít, odebrat se někam, kde bych byl opravdu na svém místě, kde bych se zařadil… Ale mé místo není nikde: jsem přespočetný.
Autodidakt se obměkčil. Očekával z mé strany větší odpor. Ochotně smaže vše, co jsem řekl. Důvěrně se ke mně naklání: „V hloubi duše je máte rád, milujete je jako já: rozdělují nás pouze slova.“
Nemohu už mluvit, jen přikyvuji. Autodidaktův obličej je docela blízko mého. Ješitně se usmívá, docela blízko mého obličeje, jako ve zlém snu. S námahou žvýkám kousek chleba, protože se nemohu odhodlat ho spolknout.
Lidé. Je třeba milovat lidi. Lidé jsou obdivuhodní. Je mi na zvracení – a náhle je to tu: Nevolnost.
Krásný záchvat; otřásá mnou od hlavy až k patě. Už hodinu jsem tušil, že se dostaví, jen jsem si to nechtěl přiznat. Ta chuť sýra v ústech… Autodidakt žvaní a jeho hlas mi příjemně hučí v uších. Ale vůbec už nevím, o čem mluví.
Automaticky přikyvuji. Ruka svírá střenku nože na sýr. Cítím tu střenku z černého dřeva. Drží ji má ruka. Má ruka. Já osobně bych raději nechal ten nůž na pokoji: proč se pořád něčeho dotýkat? Předměty nejsou od toho, aby se jich někdo dotýkal. Mnohem lepší je proklouzávat mezi nimi a pokud možno se jim vyhýbat. Občas vezme člověk nějaký předmět do ruky a musí ho co nejrychleji pustit.
Nůž padá na talíř. Při tomto hluku pán s bílými vlasy nadskočí a zadívá se na mne. Znovu beru nůž, opírám čepel o stůl a ohýbám ji.
Tak to je tedy Nevolnost: ta oslepující zřejmost? A já si tím tak lámal hlavu! Psal jsem o tom! Teď už vím: existuji – svět existuje – a já vím, že svět existuje. Toť vše. Ale je mi to jedno. Je divné, že je mi všechno tak jedno: děsí mě to.
Už od onoho památného dne, kdy jsem chtěl házet žabky. Chtěl jsem hodit oblázek, díval jsem se na něj a tehdy všechno začalo: cítil jsem, že existuje. Později přišly další Nevolnosti; čas od času vám začínají předměty existovat v rukou. Byla tu ta Nevolnost v Dostaveníčku železničářů a ještě jedna předtím, když jsem se jednou v noci díval z okna; pak se jedna dostavila v neděli v parku a byly i další. Ale ještě nikdy to nebylo tak silné jako dnes.
„… o antickém Římu?“
Myslím, že se mne Autodidakt vyptává. Obracím se k němu s úsměvem. Prosím? Co je? Pročpak se scvrkává na židli? Naháním mu teď hrůzu? Muselo to tak skončit.
Je mi to ostatně jedno. Není to ani chyba, že mají strach: jasně cítím, že bych mohl udělat cokoliv. Například vnořit ten nůž na sýr Autodidaktovi do oka. Potom by mě všichni ti lidé skopali, vyrazili by mi zuby svými botami. Mě však zadržuje něco jiného: ale chuť krve v ústech místo chuti sýra, to není žádný rozdíl. Jen by bylo třeba udělat nějaké gesto, přivodit nějakou přebytečnou událost: ten
Autodidaktův výkřik by byl přebytečný – i krev, která by mu stékala po tváři, i to, jak by sebou všichni přítomní škubli. Už tak je dost věcí, které existují jen tak.

Všichni se na mne dívají; představitelé mládí přerušili svou něžnou rozpravu. Žena pootevřela ústa jako slepičí zadek. Mělo by jim přece jen být zřejmé, že jsem neškodný.
Zvedám se, všechno se kolem mne točí. Autodidakt na mne upírá veliké oči, které mu nevypíchnu.
„Už odcházíte?“ šeptá.
„Jsem trochu unavený. Bylo od vás milé, že jste mě pozval. Na shledanou.“
Už na odchodu si uvědomuji, že v levé ruce pořád ještě svírám nůž a sýr. Odhazuji ho na talíř, talíř zazvoní. Přecházím místnost za úplného ticha. Nikdo už nejí: dívají se na mne, přešla je chuť k jídlu. Kdybych přistoupil k té mladé ženě a udělal „Hu!“, začala by docela určitě řvát.
Nemá to smysl.
Ale než vyjdu ze dveří, přece jen se otáčím a ukazuji jim svůj obličej, aby si ho mohli vrýt do paměti.
„Na shledanou, dámy a pánové.“
Nikdo neodpovídá. Odcházím. Teď už se jim asi zase vrací barva do tváří, začnou brebentit.
Nevím, kam bych šel, zůstávám stát vedle lepenkového kuchaře. Aniž se obracím, vím, že mě okny pozorují. Udiveně a zhnuseně se mi dívají na záda; domnívali se, že jsem jako oni, že jsem člověk, a já je oklamal. Náhle jsem ztratil lidský vzhled a oni spatřili kraba, který prchá pozpátku z té tak lidské místnosti. Teď už odhalený vetřelec unikl: zasedání pokračuje. V zádech cítím hemžení a bzučení pohledů a polekaných myšlenek a děsí mě to.
Přecházím ulici. Protější chodník vede podél pláže a koupacích kabin.
Na mořském břehu se prochází spousta lidí, obracejí k moři jarní, poetické tváře: to kvůli slunci, je to pro ně svátek. Jsou tu ženy ve světlém, co si oblékly šaty z minulého jara; jsou dlouhé a bílé jako rukavice z glazé kozinky;
dále tu jsou velcí kluci z gymnázia a z obchodní akademie a starci s řády. Neznají se, ale spiklenecky se na sebe dívají, protože je krásně a protože jsou lidé. Ve dnech vyhlášení války se lidé objímají, aniž se znají; každé jaro se na sebe usmívají. Pomalými kroky se blíží kněz a čte si v brevíři. Chvílemi pozvedá hlavu a zadívá se na moře schvalujícím pohledem: moře je rovněž brevíř, hovoří o Bohu.
Lehké barvy, lehké vůně, jarní duše. „Je krásně, moře je zelené, mám raději tu suchou zimu než vlhkost.“ Básníci! Kdybych jednoho z nich popadl za klopy a řekl mu, „pojď mi pomoct,“ pomyslil by si, „co je to za kraba?“ a utekl by, zanechav mi v rukou svůj kabát.
Obracím se k nim zády, oběma rukama se opírám o zábradlí. Skutečné moře je studené a černé, plné zvířat;
leze pod tou tenkou zelenou vrstvou, která tu je, aby klamala lidi. Sylfy, které mě obklopují, na to naletěly: vidí jen tu tenkou vrstvu, to ona je důkazem existence Boží. Já vidím pod ni! Nátěry se roztékají, zářivé sametové kůžičky, broskvové kůžičky Pánaboha se odevšad pod mým pohledem rozprskávají, pukají a odchlipují. Přijíždí tramvaj do Saint-Elémiru, otáčím se kolem své osy, se mnou se otáčejí věci, bledé a nazelenalé jako ústřice. Je to zbytečné, docela zbytečné naskakovat do tramvaje, když přece nikam jet nechci.
Za skly trhaně defilují namodralé předměty, strnulé a ostré. Lidé, zdi; otevřenými okny mi nějaký dům nabízí své černé srdce; skly vše černé bledne a modrá, modrá i ta veliká budova ze žlutých cihel, která se váhavě a roztřeseně přibližuje, náhle se však zastavuje a dloube se v nose.
Nastupuje nějaký pán a usedá proti mně. Žlutá budova se znovu dává do pohybu, skokem vklouzne k oknům, je tak blízko, že už je vidět jen její část, ztmavla. Skla se chvějí.
Drtivá budova se zvedá, mnohem výš, než kam lze dohlédnout, se stovkami oken, otevřených na černá srdce; budova klouže podél krabice, dotýká se jí. Za chvějícími se okny nastala tma. Dům nekonečně klouže, žlutý jako bahno, a okna jsou blankytně modrá. A najednou tu není, zůstal vzadu, do krabice vniká jasně šedivá záře a šíří se s nesmlouvavou spravedlností; je to nebe; okny je vidět další a další husté vrstvy nebe, protože stoupáme k Elipharu a je krásně vidět na obě strany, napravo až k moři, vlevo až k letišti. Kouřit je zakázáno, dokonce i gitanky.
Opírám ruku o lavici, ale rychle ji odtahuji: existuje. Ta věc, na níž sedím, o kterou jsem si opřel ruku, se jmenuje lavice. Vyrobili ji speciálně proto, aby se na ní dalo sedět, vzali kůži, péra, látku a dali se do práce, aby udělali sedadlo, a když skončili, je z toho tohle. Zanesli to sem, do téhle krabice a ta krabice teď jede a drkotá, skla se jí chvějí a na bocích má tu rudou věc. Šeptám: je to lavice, trochu jako zařízkadlo. Slovo mi však zůstává trčet na rtech: odmítá usadit se na věci. Ta zůstává, čím je, se svou červenou srstí, s tisíci drobných červených nožiček, mrtvé nožičky strnule trčící do vzduchu. To obrovské, nahoru obrácené břicho, krvavé a nafouklé – zanícené mrtvými nožičkami, břicho vznášející se v krabici, na šedivém nebi, to přece není lavice. Stejně dobře by to mohl být například mrtvý osel, nafouklý vodou, kterého nese proud břichem vzhůru po veliké šedivé řece, po rozvodněné řece; a já bych seděl oslu na břiše s nohama v čiré vodě. Věci se osvobodily od svých jmen. Jsou tu, groteskní, zatvrzelé, obrovité a působí pitomě nazývat je lavicemi nebo cokoliv o nich říkat: jsem uprostřed Věcí, těch nepojmenovatelných. Jen když budu sám, beze slov, bezbranný, vyhnou se mi, pode mnou, za mnou, nade mnou. Nic nepožadují, nevnucují se: jsou tu. Pod čalouněním lavice podél dřevěné přepážky je stínová čárka, černá čárka, lemující lavici záhadným a škodolibým způsobem, téměř s úsměvem.
Vím dobře, že to není úsměv, a přesto to existuje, ubíhá to pod bělavými skly, pod drnčením skel, utkvívá pod namodralými obrazy, které procházejí za skly, zastavují se a zase jdou dál, je to zatvrzelé jako nepřesná vzpomínka na úsměv, jako napůl zapomenuté slovo, z něhož si pamatujeme jen první slabiku, a to nejlepší, co lze udělat, je odvrátit oči a myslit na něco jiného, na muže napůl ležícího na lavici proti mně, na jeho hlavu z pálené hlíny s modrýma očima. Celá pravá polovina těla mu klesla, pravou paži má přitisknutou k tělu, pravá polovina sotva žije, těžce, skoupě, jako by byl ochrnutý. Ale v celé levé pólovině je drobná přížívnická existence a ta bují, nádor: paže se začala chvět, pak se zvedla, ruka na konci byla strnulá.

Pak se začala chvět i ruka, a když dospěla do výše lebky, jeden prst se natáhl a začal nehtem škrábat chlupatou kůži. Na pravé polovině úst se usadila jakási rozkošnická grimasa a levá strana zůstala mrtvá. Skla se chvějí, paže se chvěje, nehet škrábe, škrábe, ústa se pod upřenýma očima usmívají a muž snáší, aniž to vnímá, tuto drobnou existenci, která mu nadouvá pravou stranu a vypůjčila si jeho pravou paži a pravou tvář, aby se uskutečnila. Průvodčí mi zahrazuje cestu.
„Počkejte na stanici."
Odstrkuji ho a vyskakuji z tramvaje. Už jsem to nemohl vydržet. Už jsem nemohl vydržet, že věci byly tak blízké. Otevírám vrátka, vstupuji, lehké existence se jediným skokem vymršťují a usedají na nejvyšší větve. Ted poznávám, vím, kde jsem: jsem v parku. Spouštím se na lavičku mezi velkými černými kmeny, mezi černýma uzlovitýma rukama, které se vztahují k nebi. Pod mýma nohama škrábe strom černým nehtem zemi. Tak rád bych všeho nechal, zapomněl na sebe, usnul, ale nemohu, dusím se: všudy do mne vniká existence, očima, nosem, ústy…
A náhle, naráz se závoj protrhává, pochopil jsem, viděl jsem.

Šest hodin večer

Nemohu říct, že bych měl pocit úlevy nebo uspokojení; naopak, drtí mě to. Jenomže jsem dosáhl svého cíle: vím, co jsem chtěl vědět; pochopil jsem všechno, co se se mnou od ledna dálo. Nevolnost mě neopustila a jsem přesvědčen, že mě hned tak neodpustí; ale už jí netrpím, není to už choroba nebo přechodný záchvat: jsem to já.
Byl jsem tedy před chvílí v parku. Kořen kaštanu se nořil do země právě pod mou lavicí. Už jsem si neuvědomoval, že to je kořen. Slova zmizela a s nimi i význam věcí, způsob jejich užívání, slabé znaky, které lidé načrtli na jejich povrchu. Seděl jsem sám, trochu shrbený a se sklopenou hlavou, proti té černé, uzlovité, úplně syrové mase, jež mi naháněla strach. A pak se dostavilo osvícení.
Vzalo mi to dech. Nikdy, až na několik posledních dnů, jsem netušil, co to znamená „existovat". Byl jsem jako ti druzí, jako lidé, kteří se procházejí po břehu moře v jarních oděvech. Jako oni jsem říkal, „moře je zelené; ten bílý bod v dáli je racek", necítil jsem však, že to existuje, že racek je „racek existující"; existence se obvykle skrývá.
Je tu, kolem nás, v nás, je my, nelze říct dvě slova a nezmínit se o ní, ale koneckonců se jí nedotýkáme. Když jsem se domníval, že na ni myslím, je třeba předpokládat, že jsem si nemyslil nic, že jsem měl prázdnou hlavu nebo že jsem měl v hlavě pouze slovo, slovo „býti". Anebo jsem si myslel… jak to vyjádřit? Myslel jsem příslušnost, říkal jsem si, že moře přísluší do třídy zelených předmětů nebo že zeleň je jednou z vlastností moře. Když jsem se díval na věci, byl jsem dokonce na hony vzdálen představě, že existují: připadaly mi jako dekorace. Bral jsem je do rukou, sloužily mi jako nástroje, předvídal jsem jejich odpor. Ale to vše se odehrávalo na povrchu. Kdyby se mě byl někdo zeptal, co je existence, byl bych odpověděl s nejlepším svědomím, že to není nic, tak nanejvýš prázdná forma, jež se připojuje k věcem zvenčí, aniž cokoliv mění na jejich podstatě.
A pak to tu náhle bylo, bylo to nad slunce jasné: existence se náhle odhalila. Ztratila neškodný vzhled abstraktní kategorie: bylo to vlastní těsto věcí, kořen stromu byl vhněten do existence. Nebo spíš zmizel i ten kořen, mříže parku, lavička, nádherný drn trávníku, všechno to zmizelo; rozmanitost věcí, jejich individualita byla pouhým zdáním, nátěrem. Nátěr se rozplynul, zůstaly jen monstrózní, měkké a neuspořádané hmoty – holé ve své děsivé, obscénní nahotě.
Měl jsem se na pozoru před sebenepatrnějším pohybem, nemusel jsem se však hýbat, stejně jsem viděl za stromy modré sloupy a lustr hudebního pavilónu a Vellédu uprostřed vavřínových keřů. Všechny tyto předměty…
jak to vyjádřit? Byly mi na obtíž; byl bych si přál, aby existovaly s menší silou, tak nějak sušeji, abstraktněji, s větší zdrženlivostí. Kaštan se mi tiskl na oči. Až do poloviny byl pokryt zelenou snětí; černá, zanícená kůra připomínala vařenou kůži. Do uší mi pronikalo bublání vody z Masqueretovy kašny, zahnízdilo se v nich a naplňovalo je vzdechy; nozdry mi přetékaly zelenou, tlející vůní. Všechny věci se pozvolna a něžně oddávaly existenci jako unavené ženy, jež se poddávají smíchu a říkají navlhlým hlasem: „Je dobré se smát;" byly rozloženy proti sobě a sdělovaly si podlé důvěrnosti o své existenci. Pochopil jsem, že není střední cesty mezi neexistencí a touto ochablou hojností. Jestliže se existuje, je třeba existovat až sem, až po zplesnivění, až po zánět, až po obscénnost. V jiném světě si kruhy a hudební melodie zachovávají své čisté a přísné linie. Ale existence je ohnutí. Stromy, temně modré pilíře, šťastné ševelení fontány, živé vůně, drobné mlhy tepla vznášející se v chladném vzduchu, zrzavý člověk trávící na lavičce: všechny tyto dřímoty, všechno toto trávení, vzaty dohromady působily mírně komicky.
Komicky… Ne: tak daleko to nešlo, nic, co existuje, nemůže být komické; byla to jakási vznášející se, téměř nepostihnutelná analogie s jistými situacemi ve vaudevillech.
Byla nás celá kupa rozpačitých existujících, znepokojených sebou samými, neměli jsme nejmenší důvod tam být, ani jedni, ani druzí, každý zmatený a nejasně neklidný existující se ve vztahu k těm druhým cítil přespočetný. Přespočetný: to byl jediný vztah, který se mi podařilo ustavit mezi stromy, mřížemi, kamínky. Marně jsem se pokoušel spočítat kaštany a situovat je ve vztahu k Vellédě, srovnat jejich výšku s výškou platanů: každý z nich unikal vztahům, do nichž jsem se pokoušel je uzavřít, izoloval se a přesahoval. Uvědomoval jsem si svévolnost těchto vztahů, které jsem se snažil udržet, abych oddálil zhroucení lidského světa, měr, kvantit a směrů; nepůsobily už na věci. Přespočetný byl kaštan trochu vlevo přede mnou.
Přespočetná byla Velléda…
A já – měkký, zmalátnělý, obscénní, trávící, otřásající se ponurými myšlenkami – já jsem také byl přespočetný.
Naštěstí jsem to necítil, hlavně jsem to chápal, ale cítil jsem se nesvůj, protože jsem se bál, že to pocítím (ještě teď se toho bojím – bojím se, aby mě to nepopadlo zezadu za hlavu a aby mě to nezvedlo jako vlnu na vodní hladině). Nejasně jsem snil o tom, že se odstraním, abych alespoň zničil jednu přespočetnou existenci. Ale i má smrt by byla přespočetná.

Přespočetná by byla má mrtvola, má krev na těchto kaménčích, mezi těmito rostlinami v hloubi usmívající se zahrady. A rozežrané maso by bylo přespočetné v zemi, jež by je přijala, konečně i mé kosti, očištěné, oloupané, čisté a hladké jako zuby, by byly přespočetné: byl jsem přespočetný navěky.
Teď se mi rodí pod perem slovo Absurdita: před chvílí v parku jsem je nenašel, ale ani jsem je nehledal, nepotřeboval jsem je: myslel jsem beze slov, na věcech, s věcmi.
Absurdita, to nebyla ani myšlenka v mé hlavě, ani dech hlasu, ale ten dlouhý mrtvý had u mých nohou, ten dřevěný had. Had, nebo dráp, nebo kořen, nebo spár dravce, na tom nesejde. A aniž bych cokoliv jasně formuloval, pochopil jsem, že jsem našel klíč k Existenci, klíč k mým Nevolnostem, k vlastnímu životu. Skutečně vše, co se mi podařilo později pochopit, vychází z této základní absurdity. Absurdita: zase slovo; bráním se slovům; tam dole jsem se dotýkal věcí. Ale zde bych chtěl fixovat absolutní povahu této absurdity. Každé gesto, každá událost v malém lidském světě je absurdní vždycky jen relativně: ve vztahu k průvodním okolnostem. Promluvy blázna jsou například absurdní ve vztahu k situaci, v níž se nalézá, nikoli ve vztahu k jeho deliriu. Ale já jsem před chvílí zakusil absolutno: absolutno nebo absurdno. Pro ten kořen není nic, ve vztahu k čemu by nebyl absurdní. Ach! jak bych to mohl slovy fixovat? Absurdní: ve vztahu ke kaménkům, k chomáčům žluté trávy, k uschlému blátu, ke stromu, k nebi, k zeleným lavičkám. Absurdní, nepřizpůsobitelný;
nic – ani hluboké a tajné delirium přírody – ho nemůže vysvětlit. Nevěděl jsem samozřejmě všechno, neviděl jsem, jak klíčilo semínko, ani jak strom mohutněl. Ale před onou zavalitou, vrásčitou prackou byla bezvýznamná i nevědomost, i vědomost: svět vysvětlení a důvodů není světem existence. Kruh není absurdní, dá se snadno vysvětlit rotací úsečky kolem jednoho jejího konce.
Jenomže kruh neexistuje. Ten kořen naopak existoval potud, pokud jsem ho nedokázal vysvětlit. Uzlovitý, inertní, bez jména, fascinoval mě, zaplňoval mi oči, neustále mě přiváděl ke své vlastní existenci. Mohl jsem si nakrásně opakovat: „Je to kořen,“– už to nezabíralo. Bylo mi jasné, že nelze přejít od jeho funkce kořene, aspirující na okázalost, k tomu, k té tvrdé a kompaktní tulení kůži, k tomu olejnatému, mozolnatému, sveřepému vzhledu.
Funkce nevysvětluje nic: dovoluje pochopit v širokých obrysech, co je to kořen, ale rozhodně ne tento kořen.
Tento kořen, se svou barvou, svým tvarem, svým strnulým pohybem byl… pod jakýmkoliv vysvětlením. Všechny jeho vlastnosti mu trochu unikaly, šly mimo něj, napůl tuhly, stávaly se téměř věcmi; každá z nich byla v kořeni přespočetná a celý kmen na mne nyní působil dojmem, že se kutálí trochu vně sebe, že se popírá a ztrácí ve zvláštním nadbytku. Podpatkem jsem škrábl o ten černý spár: byl bych ho rád trošku odřel. Jen tak, z trucu, aby se na ztmavlé kůži objevil absurdně růžový škrábanec; abych si hrál s absurdností světa. Ale když jsem nohu odtáhl, viděl jsem, že kůra zůstala černá.
Černá? Cítil jsem splaskující slovo, jež se neobyčejně rychle zbavovalo svého smyslu. Černá? Kořen nebyl černý, na tom kusu dřeva nebyla čerň – bylo to… něco jiného; čerň, jako kruh, neexistuje. Díval jsem se na kořen: je víc než černý nebo přibližně černý? Brzy jsem si však přestal klást otázky, protože jsem měl dojem, že jsem ve známých končinách. Ano, už jsem zkoumal s týmž neklidem nepojmenovatelné předměty, už jsem se pokoušel – marně – myslet něco na nich: a už jsem pocítil, jak se mi jejich chladné a inertní vlastnosti vymykají a proklouzávají mi mezi prsty. Onehdy večer Adolfovy šle v Dostaveníčku železničářů. Nebyly fialové. Znovu jsem spatřil ty dvě nedefinovatelné skvrny na košili. A oblázek, ten slavný oblázek, původce celé téhle záležitosti: nebyl – už si přesně nepamatuji, co odmítal být. Ale nezapomněl jsem na jeho pasivní rezistenci. A Autodidaktova ruka: jednou jsem ji v knihovně uchopil a stiskl a pak jsem měl dojem, že to není tak docela ruka. Myslel jsem na velkého bílého červa, ale ani to nebylo ono. A ta poťouchlá průsvitnost piva v Mablyho kavárně. Poťouchlé: takové právě jsou zvuky, vůně, chutě. Když vám rychle prolétnou kolem nosu jako štvaní zajíci a vy nedáváte dobrý pozor, můžete se domnívat, že jsou úplně prosté a uklidňující, můžete se domnívat, že na světě je skutečná modř, skutečná červeň, skutečná vůně mandlí nebo fialek. Ale jakmile je člověk na okamžik zadrží, ustupuje ten pohodlný a bezpečný pocit a na jeho místo přichází hluboký neklid: barvy, chutě, vůně nejsou nikdy pravé, nikdy nejsou zkrátka jen sebou a pouze sebou. Nejprostší vlastnost, nejnerozložitelnější vlastnost má v sobě něco přespočetného ve vztahu k sobě samé, ve svém srdci. Ta čerň u mé nohy nevypadá jako čerň, ale spíše jako zmatené úsilí někoho, kdo čerň nikdy neviděl, představit si ji, někoho, kdo by se nedokázal zarazit a kdo by si za barvami představoval neurčitou bytost. Připomínalo to barvu, ale zároveň… i modřinu, sekreci, mastný pot – a ještě něco jiného, například vůni, rozplývalo se to ve vůni vlhké půdy, vlahého a vlhkého dřeva, v černou vůni, rozprostřeno jako lak na tom nervózním dřevu, rozplývalo se to v chuť rozžvýkaných, nasládlých vláken. Neviděl jsem prostě tu čerň: vidění je abstraktní vynález, očištěná, zjednodušená myšlenka, lidská myšlenka. Ta čerň, ta amorfní a měkká přítomnost, daleko přesahovala vidění, čich a chuť. To bohatství však přecházelo v konfúzi a nakonec nebylo nic, protože to bylo přespočetné.
Byl to podivuhodný okamžik. Byl jsem tam, nehybný a ledový, ponořený do strašlivé extáze. Ale v samém lůně oné extáze se začalo objevovat něco nového: chápal jsem Nevolnost, zmocnil jsem se jí. Po pravdě řečeno jsem si své objevy neformuloval. Domnívám se však, že nyní by pro mne bylo snadné vyjádřit je slovy. Podstatná je kontingence. Chci říct, že existence už svou definicí není nutnost. Existovat znamená prostě být tu: existující se objevují, dají se potkat, ale nikdy je nelze odvodit. Myslím, že někteří lidé to pochopili. Jenomže se pokusili překonat onu kontingenci tím, že si vymysleli nezbytnou bytost a příčinu sama sebe. Avšak žádná nezbytná bytost nemůže vysvětlit existenci: kontingence není falešnou podobou, zdáním, jež lze rozptýlit; je to absolutno, tedy dokonalá bezdůvodnost. Vše je bezdůvodné, tento park, toto město i já. Když se stane, že si to člověk uvědomí, zvedne se mu žaludek a všechno se začne vznášet, jako onehdy večer v Dostaveníčku železničářů: to je Nevolnost; a darebáciti ze Zeleného vrchu a ti ostatní – si to snaží zakrýt svou představou o právu. Ale je to ubohá lež: nikdo nemá právo; jsou úplně bezdůvodní jako

ostatní lidé, nedokáží necítit se přespočetní. A tajně, sami v sobě, jsou přespočetní, to znamená amorfní a vágní, smutní.
Jak dlouho trvala ta fascinace? Byl jsem kořen kaštanu.
Či spíš jsem byl celý vědomím jeho existence. Ještě oddělený od něho – protože jsem si to uvědomoval –, přitom však ztracený v něm, nic než on. Nedobře se cítící vědomí, které se přesto celou svou vahou, nepřímo, sneslo na ten kus nehybného dřeva. Čas se zastavil: malá černá kaluž u mých nohou; bylo nemožné, aby po oné chvíli něco přišlo. Byl bych se rád vytrhl z té příšerné rozkoše, ale ani mi nepřišlo na mysl, že by to bylo možné; byl jsem uvnitř;
černý pařez nepřešel, zůstal tam, v mých očích, jako když nějaké příliš velké sousto zůstane trčet v hrdle. Nemohl jsem ho ani přijmout, ani odmítnout. Za cenu jakého úsilí jsem pozvedl oči? A vůbec, pozvedl jsem je? Neodstranil jsem se spíš na okamžik, abych se o okamžik později znovu zrodil s hlavou dozadu zvrácenou a s očima obrácenýma vzhůru? Opravdu jsem si neuvědomil nějaký přechod. Ale náhle bylo pro mne nemožné uvažovat o existenci kořene. Zmizela a já si mohl nakrásně opakovat: existuje, je pořád ještě zde, pod lavicí, u mé pravé nohy; už to vůbec nic neznamenalo. Existence není něco, co připouští úvahy zdáli: musí to do vás prudce vpadnout, zarazit se na vás, těžce vám dolehnout na srdce jako velké, nehybné zvíře – anebo není vůbec nic.
Nebylo už vůbec nic, oči jsem měl prázdné a jásal jsem nad svým vykoupením. A pak se to náhle začalo před mýma očima hýbat lehkými a nejistými pohyby; vítr otřásal korunou stromu.
Nebylo mi nepříjemné dívat se, jak se něco hýbe, byla to změna po všech těch nehybných existencích, jež se na mne dívaly jako upřené oči. Sleduje pohupování větví, říkal jsem si: pohyby nikdy docela neexistují, jsou to přechody, prostředníci mezi dvěma existencemi, oslabené doby. Chystal jsem se, že je uvidím vycházet z nicoty, pozvolna dozrávat a mohutnět; konečně zastihnu existence ve stavu zrodu.
Stačily pouhé tři vteřiny, a všechny mé naděje byly smeteny. Na váhavých větvích, jež kolem sebe poslepu šmátraly, se mi nepodařilo zachytit „přechod“ k existenci. Ta představa přechodu je další výmysl lidí. Příliš jasná představa. Všechny ty drobné záchvěvy se izolovaly a zůstávaly samy pro sebe. Na všech stranách přesahovaly větve a haluze. Vířily kolem těch suchých rukou a oplétaly je drobnými cyklony. Pohyb je samozřejmě něco jiného než strom. Ale přesto je to absolutno. Věc. Mé oči však vždycky narážely jen na plnost. Na konci větví to vřelo existencemi, existencemi, které se bez ustání obnovovaly a nikdy se nerodily. Existující vítr se snesl na strom jako veliká moucha; a strom se chvěl. Ale chvění nebylo rodící se vlastností, přechodem od možnosti k činu; byla to věc; věc – chvění proudila do stromu, zmocňovala se ho, otřásala jím a náhle ho opouštěla, šla dál, aby se obrátila sama do sebe.
Vše bylo plné, vše v činu, žádná oslabená doba, vše, i ten nejnepostřehnutelnější záchvěv, bylo utvářeno existencí.
A všichni ti existující, kteří se hemžili kolem stromu, odnikud nepřicházeli a nikam nešli. Náhle existovali a pak náhle už neexistovali: existence nemá paměť; ze zmizelých si nezachovává nic – ani vzpomínku. Všude samá existence, do nekonečna, vždycky a všude, přespočetná; existence – jež je vždy vymezena pouze existencí. Spustil jsem se na lavičku, omámený, omráčený onou přemírou bytí bez původu: všude samé pučení, mohutnění, v uších mi hučelo existencemi, i mé tělo se ohmatávalo a pootevíralo se, oddávalo se všeobecnému rašení, bylo to odporné. „Ale nač,“ napadlo mě, „nač tolik existencí, když si všechny jsou podobné?“ K čemu tolik úplně stejných stromů? K čemu tolik nezdařených a zatvrzele obnovovaných a znovu nezdařených existencí – neobratných jako pokusy brouka, který spadl na záda? (Byl jsem jedním z těch pokusů.)
Tato hojnost nepůsobila jako štědrost, naopak. Byla zachmuřená, stonavá, rozpačitá sama nad sebou. Ty stromy, ta velká nemotorná těla… Rozesmál jsem se, protože jsem si vzpomněl na nádherná jara plná praskání, výbuchů a obrovitého rašení, jak se popisují v knihách.
Jsou pitomci, kteří vám vykládají o vůli k moci a bojí o život. Což se nikdy nepodívali na nějaké zvíře nebo strom? Ten platan s tuhými, opadávajícími listy, ten napůl prohnilý dub – byli by mi rádi namluvili, že je mám pokládat za mladé, dravé síly, jež se derou k nebi. A tenhle kořen? Byl bych si ho bezpochyby měl představovat jako dravý spár trhající půdu a vyřvávající jí potravu.
Takhle se na věci dívat nelze. Jako na měkkosti, slabosti, to ano. Stromy se vznášely. Draní se k nebi? Spíš upadání; každým okamžikem jsem čekal, že se kmeny začnou krabatět jako zvadlé pruty, že se začnou scvrkávat a že se zhroutí k zemi, černá měkká hromada laločnatá. Neměly chuť existovat, jenže tomu nemohly zabránit; tak. Proto tedy prováděly své drobné pikle, nenápadně, bez nadšení; míza stoupala pomalu a neochotně a kořeny se pomalu nořily do půdy. Ale neustále budily dojem, že užuž chtějí všeho zanechat a odstranit se. Unavené a staré dál nevlídně existovaly, protože byly prostě příliš slabé, aby mohly zemřít, protože smrt mohla přijít jen zvenčí: jen hudební melodie nesou v sobě pyšně vlastní smrt jako vnitřní nutnost; jenomže ty neexistují. Každý existující se rodí bezdůvodně, přežívá ze slabostí a umírá na setkání. Naklonil jsem se dozadu a zavřel víčka. Ale okamžitě upozorněné obrazy vyskočily a zaplnily mi zavřené oči existencemi: existence je plnost, kterou člověk nemůže opustit.
Podivné obrazy. Představovaly spousty věcí. Nikoliv skutečné věci, jiné, které se jim podobaly. Předměty ze dřeva, které se podobaly židlím a dřevákům, jiné předměty, které se podobaly rostlinám. A pak dvě tváře: byl to párek, který onehdy v neděli obědval v mé blízkosti v restauraci Vézelize. Byli tlustí, teplí, smyslní, absurdní, měli červené uši. Viděl jsem ramena a hrdlo ženy. Holá existence. Ti dva – náhle mě to vyděsilo – ti dva nadále někde v Bouville existují; někde – uprostřed jakých vůní? – se to něžné hrdlo laská se svěžími látkami, noří se do krajek a žena cítí, že její hrdlo dál existuje v blůze, myslí si: „mé kozičky, mé krásné hruštičky“, záhadně se usmívá, pozorně sledujíc mohutnění prsů, které ji lechtají, a pak jsem vykřikl a najednou jsem tam seděl s široce rozevřenýma očima.
Což se mi ta obrovská přítomnost zdála? Byla tu, utkvívala na parku, vyběhla do stromů, úplně měkká, všechno polepila, byla hodně hustá, byla to zavařenina. A já byl s celým parkem uvnitř? Měl jsem strach, ale především jsem měl vztek, připadalo mi to hloupé, nemístné, nenáviděl jsem tu podlou marmeládu. A co jí bylo, co jí bylo!

Stoupalo to až k nebi, rozbíhalo se to na všechny strany, všechno to naplňovalo svou rosolovitou malomyslností, viděl jsem, že toho jsou záplavy a záplavy, sahaly mnohem dál než na konec parku, dál, než sahal Bouville, nebyl jsem už v Bouville, nebyl jsem nikde, vznášel jsem se. Nepřekvapilo mě to, věděl jsem, že to je Svět, úplně holý Svět, který se náhle ukázal, a dusil jsem se zlostí na tu velikánskou absurdní bytost. Člověk si ani nemohl položit otázku, odkud to všechno vychází, ani jak je možné, že nějaký svět existuje, víc než co jiného. Nemělo to smysl, svět byl všude přítomen, vpředu, vzadu. Před ním nebylo nic. Nic. Nebyl ani okamžik, kdy by byl mohl neexistovat. To právě mě dráždilo: není samozřejmě žádný důvod, proč by ta tekoucí larva měla existovat.
Nebylo však možné, aby neexistovala. Bylo to nemyslitelné: aby si člověk mohl představit nicotu, musí být tu, uprostřed světa, s široce otevřenýma očima a živý: nicota je jen představa v mé hlavě, existující představa, jež se vznáší v té obrovitosti: ta nicota nepřišla před existencí, byla to existence jako každá jiná a objevila se až po mnoha jiných. Zvolal jsem, „taková špinavost, taková špinavost!“ a otřepal jsem se, abych se zbavil té lepkavé spinavosti, ulpívala však pevně, bylo jí spousta, tuny a tuny existence, donekonečna: dusil jsem se v hloubi té obrovské nepříjemnosti. A pak se náhle park vyprázdnil jako velikou dírou, svět zmizel stejně, jako se dostavil, anebo jsem se probudil – rozhodně jsem ho už neviděl; kolem mne byla jen žlutá půda, z níž vystupovaly mrtvé větve trčící do vzduchu.
Zvedl jsem se a odešel. Když jsem došel k vrátkům, obrátil jsem se. A park se na mne usmál. Opřel jsem se o mříž a dlouho jsem se díval. Úsměv stromů a vavřínového houští, to něco znamenalo; to bylo skutečné tajemství existence. Vzpomněl jsem si, že jednou v neděli, nanejvýš před třemi týdny, jsem už zachytil na věcech spiklenecký výraz. Obracel se na mne? Otráveně jsem cítil, že nemám možnost to pochopit. Žádnou možnost. Přesto to tu bylo, čekalo to, připomínalo to pohled. Bylo to tu, na kmeni kaštanu… byl to kaštan. Věci, jeden by řekl myšlenky, které se zastavují cestou, které se zapomínají, které zapomínají, co chtěly myslet, a které tu zůstávají, kolébajíce se, s divným drobným smyslem, který je přesahuje. Ten drobný smysl mě děsil: nemohl jsem ho pochopit, i kdybych zůstal opřen o mříž sto sedm let; dověděl jsem se o existenci vše, co mohu vědět. Odešel jsem, vrátil jsem se do hotelu a pak jsem to napsal.

V noci

Rozhodl jsem se: nemám už žádný důvod zůstat v Bouville, protože už nepíšu knihu; přestěhuji se do Paříže.
V pátek odjedu vlakem o páté, v sobotu uvidím Anny; předpokládám, že spolu strávíme několik dnů. Pak se sem vrátím, abych dal do pořádku některé záležitosti a zabalil.
Nejpozději 1. března budu definitivně usazen v Paříži.

PÁTEK

Dostaveníčko železničářů. Vlak mi jede za dvacet minut.
Gramofon. Mocný dojem dobrodružství.

SOBOTA

Anny mi otevírá v dlouhých černých šatech. Samozřejmě mi nepodává ruku a neříká dobrý den. Ponechal jsem pravou ruku v kapse převlečníku. Anny říká rozmrzele a velmi rychle, aby se zbavila formalit: „Pojď dál a posaď se, kam chceš, jen ne do křesla u okna.“
To je ona, celá ona. Má spuštěné paže a tvář má zakaboněnou, kdysi jí to dodávalo vzhledu dívenky v dospívajícím věku. Ted však už dívenku nepřipomíná. Je tlustá, má silná prsa.
Zavírá dveře a říká si přemítavě: „Nevím, jestli si sednu na postel.“
Nakonec se spustí na jakousi truhlu pokrytou kobercem. Její pohyby už nejsou stejné: přemisťuje se s majestátní těžkostí a nikoliv bez půvabu: vypadá, jako by ji její mladá zavalitost uváděla do rozpaků. Přesto, navzdory všemu, je to ovšem ona, je to Anny.
Anny vybuchuje smíchy.
„Proč se směješ?“
Neodpovídá hned, je to její zvyk, a zatváří se svárlivě.
„Řekni proč?“
„Kvůli tomu obrovskému úsměvu, který jsi při vstupu nasadil. Vypadáš jako otec, který právě provdal dceru. No tak tu nestůj. Odlož si kabát a posaď se. Ano, tam, když chceš.“
Následuje ticho, které se Anny nepokouší přerušit. Jak je ten pokoj holý! Kdysi s sebou Anny brávala na cesty obrovské zavazadlo plné šál, turbanů, mantil, japonských masek, barvotisků. Sotva přišla do nějakého hotelui když tam měla zůstat jen jednu noc –, šla nejdřív ze všeho otevřít to zavazadlo, vybalila z něho veškeré bohatství a začala je rozvěšovat po zdech, připevňovat na lampy, rozkládat po stolech nebo po zemi podle proměnlivého a složitého pořádku; za necelou půlhodinu nabyl i nejobyčejnější pokoj těžké, smyslné a téměř nesnesitelné osobnosti. Možná že se zavazadlo ztratilo, že zůstalo v úschovně… Tato chladná místnost s pootevřenými dveřmi do koupelny má v sobě něco ponurého. V luxusnějším a smutnějším vydání připomíná můj pokoj v Bouville.
Anny se pořád ještě směje. Poznávám ten příliš vysoký a poněkud nosový smích.
„Víš, ty ses vůbec nezměnil. Co tím vyděšeným výrazem sleduješ?“
Usmívá se, ale její pohled si mě prohlíží s téměř nepřátelskou zvědavostí.
„Jen jsem si říkal, že tenhle pokoj nevypadá, jako bys v něm bydlela.“
„Opravdu,“ říká neurčitě.

Znovu ticho. Teď usedla na postel, velmi bledá v těch černých šatech. Neostříhala si vlasy. Stále se na mne dívá, klidně, s mírně povytaženým obočím. Proč mě povolala?
To ticho je nesnesitelné.
Říkám náhle žalostně:
„Jsem rád, že tě vidím.“
Poslední slovo se mi zadrhlo v krku; byl bych měl raději mlčet, než vyrukovat s tímhle. Určitě se rozhněvá.
Předpokládal jsem ovšem, že první čtvrthodina bude trapná.
Vždycky v minulosti, když jsem uviděl znovu Anny, ať to bylo po čtyřiadvacetihodinové nepříjemnosti či ráno po probuzení, nikdy jsem nedokázal najít slova, na která čekala, hodící se k jejím šatům, k počasí, k posledním větám, jež jsme pronesli večer předtím. Co jenom chce?
Nemohu to uhodnout.
Zvedám oči. Anny se na mne dívá s jakousi něhou.
„Tak ty ses vůbec nezměnil? Jsi pořád stejně pitomý?“
Její tvář vyjadřuje spokojenost. Ale vypadá tak unaveně!
„Jsi patník,“ říká, „jsi patník u silnice. S naprostým klidem vysvětluješ a budeš celý život vysvětlovat, že do Melunu je dvacet sedm kilometrů a do Montargisu čtyřicet dva kilometry. Proto tě tak potřebuji.“
„Potřebuješ mě? Potřebovala jsi mě během těch čtyř let, co jsem tě neviděl? To jsi tedy byla ohromně diskrétní.“
Řekl jsem to s úsměvem: mohla by si myslet, že se na ni hněvám. Cítím, že ten úsměv je na mých ústech falešný, necítím se dobře.
„Ty jsi ale pitomý! Samozřejmě tě nepotřebuji vidět, což jsi asi chtěl říct. Víš, pro oči na tobě není nic zvlášť potěšujícího. Potřebuji, abys existoval a aby ses neměnil.
Jsi jako ten platinový metr, co ho uchovávají někde v Paříži nebo okolí. Nepředpokládám, že někdo někdy zatoužil si ho prohlédnout.“
„To se tedy mýlíš.“
„Na tom ostatně nesejde, já rozhodně ne. Víš, jsem ráda, že existuje, že měří přesně desetimilióntou část kvadrantu poledníku zemského. Myslím na něj pokaždé, když se něco vyměřuje v bytě nebo když si kupuji látku na metry.“
„Tak?“ podotkl jsem chladně.
„Abys věděl, mohla bych docela dobře na tebe myslit jen jako na nějakou abstraktní ctnost, jakousi mez. Můžeš mi poděkovat, že si pokaždé vybavím tvůj obličej.“
Tak se zase vrátily ty alexandrijské diskuse, které jsem musel kdysi snášet, když jsem měl srdce plné prostých a vulgárních tužeb, jako jí říct, že ji miluji, nebo ji vzít do náručí. Dnes žádné tužby nemám. Snad jen chuť mlčet a dívat se na ni a v tichu si uvědomovat veškerou důležitost této pozoruhodné události: že je Anny přede mnou.
A je pro ni tento den stejný jako všechny ostatní? Ruce se jí nechvějí. Určitě mi chtěla něco říct onoho dne, kdy mi napsala – nebo to byl prostě jen rozmar. Teď už tomu dávno tak není.
Náhle se na mne Anny usmívá s tak očividnou něhou, že mi vstupují slzy do očí.
„Myslela jsem na tebe mnohem častěji než na ten platinový metr. Neminul den, abych na tebe nemyslela.
A vybavovala jsem si tvou osobu až do nejmenších podrobností.“
Vstává a jde se mi opřít dlaněmi o ramena.
„Opovaž se říct, že ty sis vybavoval mou tvář, když si tak stěžuješ.“
„To je záludnost,“ říkám, „víš přece, že mám strašně mizernou paměť.“
„Tak se přiznáváš: dočista jsi na mne zapomněl. Byl bys mě poznal na ulici?“
„Samozřejmě. O to přece nejde.“
„Pamatoval sis alespoň barvu mých vlasů?“
„Ale ovšem! Jsou světlé.“
Směje se.
„Říkáš to s opravdovou hrdostí. Ale protože se ted na ně díváš, není v tom žádná zásluha.“
Prohrábne mi vlasy rukou.
„A ty máš zrzavé vlasy,“ říká napodobujíc mě; „když jsem tě viděla poprvé, měl jsi, na to nikdy nezapomenu, měkký klobouk dofialova, který se strašlivě tloukl s tvými zrzavými vlasy. Bylo trapné se na to dívat. Kde máš klobouk? Chci se přesvědčit, jestli máš pořád tak špatný vkus.“
„Nenosím už klobouk.“
Lehce zapíská a vyvalí oči.
„Na to jsi nepřišel sám od sebe! Ano? To ti tedy blahopřeju. Samozřejmě! Na to jsi měl myslet. Tyhle vlasy nic nesnášejí, tlučou se s klobouky, s poduškami na křeslech, dokonce i s tapetami na zdech, jež jim slouží jako pozadí. Nebo by sis musel narazit klobouk až po uši, jako ten anglický plstěný klobouk, co sis koupil v Londýně. Kadeř jsi zastrčil pod dýnko, nebylo už vůbec vidět, jestli máš nějaké vlasy.“
Dodává rozhodným tónem, jímž se zakončují staré hádky: „Vůbec ti neslušel.“
Nemám zdání, o který klobouk jde.
„Což jsem tvrdil, že mi sluší?“
„To bych řekla, žes to tvrdil! Nemluvil jsi dokonce o ničem jiném. A potají ses díval do zrcadla, když sis myslel, že tě nevidím.“
Ta znalost minulosti mě drtí. Anny ani nevypadá, jako by si vybavovala vzpomínky, její tón nemá onen rozněžnělý a vzdálený přídech, jenž takové činnosti přísluší. Tváří se, jako by mluvila o dnešku, nanejvýš tak o včerejšku;

udržela plně při životě své názory, své umíněnosti i své někdejší zloby. Pro mne je naopak vše ponořeno do poctivé neurčitosti; jsem přístupný jakýmkoliv koncesím.
Náhle mi říká bezbarvým hlasem: „Víš, ztloustla jsem, zestárla, musím o sebe dbát.“
Ano. A vypadá tak unaveně! Když chci promluvit, okamžitě dodává: „Hrála jsem v Londýně divadlo.“
„S Candlerem?“
„Kdepak, s Candlerem ne. To jsi celý ty. Vzal sis do hlavy, že budu hrát s Candlerem divadlo. Kolikrát ti mám opakovat, že Candler je dirigent? Ne, v jednom malém divadle na Soho Square. Hrál se Emperor Jones, hry Seana 0’Caseyho, Synge a Britannicus.“
„Britannicus!“ zeptám se překvapeně.
„Nu ovšem, Britannicus. Kvůli tomu jsem odešla. To já je přivedla na myšlenku, aby se hrál Britannicus; a oni chtěli, abych hrála Junii.“
„Tak?“
„Mohla jsem samozřejmě hrát jedině Agrippinu.“
„A co děláš teď?“
Udělal jsem chybu, že jsem se na to zeptal. Z obličeje jí úplně mizí život. Přesto okamžitě odpovídá:
„Už nehraju. Cestuju. Jeden chlap si mě vydržuje.“
Usmívá se: „Ach! Nedívej se na mne tak starostlivě, není to nic tragického. Vždycky jsem ti říkala, že by mi nevadilo, kdyby si mě někdo vydržoval. Je to ostatně starý chlap, nevadí mi.“
„Angličan?“
„Co ti, prosím tě, na tom sejde,“ říká zděšeně. „Nebudeme o tom člověku mluvit. Není vůbec důležitý, ani pro tebe, ani pro mne. Chceš čaj?“
Jde do koupelny. Slyším, jak chodí sem a tam, přemisťuje nádobí a mluví sama pro sebe; ostrý a nesrozumitelný šepot. Na nočním stolku vedle postele je jako vždy svazek Dějin Francie od Micheleta. Teď vidím, že nad postel zavěsila fotografii, jednu jedinou, reprodukci portrétu
Emily Bronteové od jejího bratra.
Anny se vrací a říká mi prudce: „Teď mi musíš něco povědět o sobě.“
Pak znovu mizí v koupelně. Na tohle si navzdory své špatné paměti vzpomínám: vždycky mi kladla takhle zpříma otázky, jež mi byly nepříjemné, protože jsem v tom cítil zároveň upřímný zájem a snahu co nejrychleji s tím skoncovat. Po této otázce jsou rozhodně všechny pochybnosti vyloučeny: něco ode mne chce. Zatím jde jen o předběžnosti: zbavuje se všeho, co by mohlo vadit, vyřizuje s konečnou platností druhotné otázky: „Teď mi musíš povědět něco o sobě.“ Za chvíli mi začne povídat o sobě.
Náhle ztrácím veškerou chuť cokoliv jí povědět. K čemu by to bylo dobré? Nevolnost, strach, existence… Bude lepší, když si to všechno nechám pro sebe.
„Tak si pospěš,“ volá přes přepážku.
Vrací se s čajovou konvicí.
„Co děláš? Žiješ v Paříži?“
„Žiju v Bouville.“
„V Bouville? Proč? Doufám, že ses neoženil?“
„Oženil?“ říkám s trhnutím.
Je mi velice příjemné, že to mohlo Anny napadnout.
„To je absurdní. Přesně ten druh naturalistické představivosti, kterou jsi mi kdysi vyčítala. Však víš: když jsem si tě představoval jako vdovu a matku dvou synů: a všechny ty historky, co jsem ti vyprávěl o tom, co se s námi stane. Nenávidělas to.“
„A ty sis v tom liboval,“ odpovídá nevzrušeně. „Říkals to, abys udělal dojem. Ty se ostatně v rozhovoru nerozhořčuješ, ale jsi takový zrádce, že by ses dokázal jednou v závětří oženit. Rok jsi se rozhořčeně bránil, že nepůjdeš na Císařské fialky. Když jsem pak jednou onemocněla, šel jsi na ně docela sám do malého místního biografu.“
„Jsem v Bouville,“ říkám důstojně, „protože píšu knihu o panu de Rollebon.“
Anny se na mne dívá se soustředěným zájmem.
„O panu de Rollebon? Žil v osmnáctném století?“
„Ano.“
„Vyprávěl jsi mi o něm, vzpomínám si,“ říká jen tak.
„Je to tedy historická kniha?“
„Ano.“
„Cha! Cha!“
Jestli mi položí ještě jednu otázku, vypovím jí všechno.
Ale ona se už vůbec na nic neptá. Asi usoudila, že toho o mně ví už dost. Anny umí ohromně dobře poslouchat, ale jen když chce. Dívám se na ni: sklopila víčka, přemýšlí, co mi řekne, jakým způsobem začne. Mám se jí teď vyptávat já? Nemyslím, že by o to stála. Začne mluvit, až se jí to bude zdát vhodné. Srdce mi velmi prudce bije.
Říká náhle:
„A já jsem se změnila.“
Tak tohle je začátek. Ale ona teď mlčí. Nalévá čaj do šálku z bflého porcelánu. Čeká, až promluvím: musím něco říct. Ne cokoliv, přesně to, nač čeká. Jsem jako na trní. Opravdu se změnila. Ztloustla, vypadá unaveně: ale to určitě neměla na mysli.

„Já nevím, mně se nezdá. Našel jsem znovu tvůj smích, tvůj způsob, jak se zvedáš a pokládáš mi ruce na ramena, tvou mánii hovořit sama pro sebe. Stále ještě čteš Micheletovy Dějiny. A je tu ještě spousta dalších věcí…“
Ten hluboký zájem, který projevuje o mou věčnou podstatu, a ta úplná lhostejnost ke všemu, co se mi může v životě přihodit – a pak ta podivná preciózita, pedantská a půvabná zároveň – a pak ten způsob hned při vstupu potlačit veškeré automatické formy zdvořilosti, přátelství, vše, co usnadňuje vztahy mezi lidmi, a nutit společníky k neustálému vymýšlení.
Krčí rameny.
„Ale ovšem, změnila jsem se,“ podotýká suše, „úplně a dočista jsem se změnila. Nejsem už táž osoba. Předpokládala jsem, že si toho všimneš při prvním pohledu. A ty mi vykládáš o Micheletových Dějinách.“
Stoupla si přede mne: „Podíváme se, jestli je ten člověk tak chytrý, jak předstírá. Hledej: v čem jsem se změnila?“
Váhám; podupává nohou, ještě se usmívá, ale je upřímně vyděšená.
„Kdysi jsi z něčeho byl jako na trní. Alespoň jsi to tvrdil. Ted je s tím konec, zmizelo to. Měl by sis toho všimnout. Necítíš se víc ve své kůži?“
Neopovažuji se odpovědět, že ne: sedím, jako kdysi, zadkem na kraji židle, dávám pozor, abych se vyhnul léčkám, abych nevyvolal nevysvětlitelný hněv.
Znovu usedla.
„Tak tedy,“ říká a přesvědčivě kývе hlavou, „když jsi to nepochopil, znamená to, že jsi spoustu věcí zapomněl. Víc, než jsem předpokládala. Podívejme se, už si nevzpomínáš na své někdejší prohřešky? Přišel jsi, mluvil jsi, odešel jsi: to všechno nevhod. Představ si, že by se nic nezměnilo:
byl bys vstoupil, na zdech by byly masky a šály, seděla bych na posteli a řekla bych ti (naklání hlavu dozadu, rozevírá chřípí a mluví divadelním hlasem, jako by se posmívala sama sobě): ‚Tak co? Nač čekáš? Posaď se.‘
A samozřejmě bych se ti byla chránila říct: jenom ne na křeslo u okna.“
„Stražilas na mě léčky.“
„Nebyly to léčky… A ty by sis byl samozřejmě šel sednout rovnou tam.“
„A co by se mi bylo stalo?“ ptám se a obracím se, abych si to křeslo se zájmem prohlédl.
Jeho vzhled je obyčejný, vypadá otcovsky a pohodlně.
„Samé špatné věci,“ odpovídá Anny stručně.
Nenaléhám: Anny se vždycky obklopovala předměty, které byly tabu.
„Mám dojem,“ říkám náhle, „že něco tuším. Ale bylo by to neobyčejně zvláštní. Počkej, nech mě hledat: opravdu, tenhle pokoj je úplně holý. Přiznej mi alespoň, že jsem si toho ihned všiml. Dobrá, byl bych vstoupil, byl bych spatřil na zdech masky, šály a to všechno. Hotel se vždycky zastavoval u tvých dveří. Tvůj pokoj, to bylo něco jiného… Nebyla bys mi přišla otevřít. Byl bych tě zahlédl schoulenou v koutě, možná sedící na tom červeném polštáři, který jsi vždycky s sebou vozila, jak se na mne bez shovívavosti díváš a čekáš… Sotva bych byl pronesl jediné slovo, udělal nějaký pohyb, nadechl se, byla bys začala vraštit obočí a já bych se byl cítil hluboce provinile, aniž bych věděl proč. A od minuty k minutě bych byl hromadil neobratnosti a nořil se do svého provinění…“
„Kolikrát se to přihodilo?“
„Stokrát.“
„Přinejmenším! Jsi teď obratnější, taktnější?“
„Ne!“
„Ráda slyším, když to říkáš. Tak tedy?“
„Tak tedy, nejsou už…“
„Cha! Cha!“ volá Anny divadelním hlasem. „Sotva se odvažuje tomu věřit!“
Tiše pokračuje:
„Můžeš mi věřit: už nejsou.“
„Dokonalé okamžiky?“
„Ne.“
Jsem zděšen. Naléhám.
„Cože, ty… Je konec s těmi… tragédiemi, s těmi náhlými tragédiemi, v nichž masky, šály, nábytek i já jsme měli každý svou drobnou úlohu – a ty velikou?“
Usmívá se.
„Nevděčníku! Někdy jsem ti dávala významnější role než sama sobě: ale tys nic netušil. Tak tedy ano: s tím je konec. Moc tě to překvapuje?“
„To mě tedy překvapuje! Byl jsem přesvědčen, že to k tobě patří, že kdyby ti to někdo vzal, bylo by to, jako by ti vyrval srdce.“
„Já jsem si to taky myslela,“ říká s výrazem, jako by ničeho nelitovala. Dodává s jistou ironií, jež na mne působí velmi nepříjemně: „Ale jak vidíš, mohu žít i bez toho.“
Propletla prsty a jedno koleno si drží v rukou. Dívá se do prázdna s neurčitým úsměvem, který jí omlazuje obličej. Vypadá jako zavalitá holčička, záhadná a spokojená.
„Ano, jsem ráda, že jsi zůstal stejný. Kdyby tě byli přemístili, nově natřeli a upevnili při jiné silnici, neměla bych už pevný bod, podle něhož bych se mohla orientovat. Jsi pro mne nepostradatelný: já se měním; rozumí se samo sebou, že ty jsi neměnný, a tak měřím své změny ve vztahu k tobě.“
Stejně mě to trochu rmoutí.
„Abys věděla, je to velmi nepřesné,“ říkám živě.

„V poslední době jsem se naopak velmi vyvinul a v podstatě jsem…“
„Ach,“ říká Anny s drtivým pohrdáním, „intelektuální změny! Já jsem se změnila až po zornice v oku.“
Až po zornice v oku… Co mě v jejím hlase tak rozrušilo? Každopádně jsem náhle nadskočil! Už nehledám zmizelou Anny. Tahle dívka, tahle tlustá, zničeně vypadající dívka mě dojímá, tu mám rád.
„Mám takovou jistotu… fyzickou jistotu. Cítím, že dokonalé okamžiky nejsou. Cítím to až do nohou, když chodím. Pořád to cítím, i když spím. Nemohu na to zapomenout. Nikdy jsem nezažila nic, co by se dalo nazvat zjevením; nemohu říct: od toho a toho dne, od té a té hodiny se můj život proměnil. Ale teď mám pořád tak trochu pocit, jako by se mi to bylo zjevilo náhle předešlého večera. Jsem zaslepená, necítím se ve své kůži, nemohu si zvyknout.“
Pronáší ta slova klidným hlasem, v němž zůstala stopa hrdosti na to, že se tak změnila. Houpe se na truhle s podivuhodným půvabem. Od chvíle, kdy jsem vstoupil, nebyla ani jednou tak podobná té někdejší Anny z Marseille. Zase se mě zmocnila, znovu jsem se ponořil do jejího zvláštního vesmíru, za posměch, za preciózitu, za vychytralost. Dokonce jsem znovu nalezl tu nepatrnou horečku, jež se mě v její přítomnosti vždy zmocňovala, tu hořkou chuť v ústech.
Anny uvolňuje ruce a pouští koleno. Mlčí. Je to sehrané ticho: jako když v Opeře zůstane jeviště prázdné přesně po dobu sedmi taktů. Anny pije čaj. Pak odloží šálek a drží se vzpřímeně, opírajíc se sevřenýma rukama o okraj truhly. Náhle se jí v obličeji objeví ta nádherná Medúzina tvář, kterou jsem míval tak rád, celá vzedmutá nenávistí, celá zkroucená a jedovatá. Anny vůbec nemění výraz; mění tvář, jako antičtí herci měnili masky: náhle. A každá ta maska slouží k vytvoření atmosféry, udává tón tomu, co bude následovat. Maska se objevuje a zůstává nezměněna po celou dobu, co Anny hovoří. Pak spadne a odpojí se od ní.
Upřeně se na mne dívá, přitom se zdá, že mě nevidí.
Začne mluvit. Očekávám tragický proslov, povznesený na důstojnost její masky, pohřební zpěv.
Pronese jedinou větu:
„Přežívám sama sebe.“
Přízvuk vůbec neodpovídá tváři. Není tragický, je…hrozný: vyjadřuje suché zoufalství bez slz a bez slitování.
Ano, je v ní něco nenávratně vyschlého.
Maska padá, Anny se usmívá.
„Vůbec nejsem smutná. Často mě to udivovalo, ale to byla chyba: proč bych měla být smutná? Kdysi jsem byla schopná docela pěkných vášní. Vášnivě jsem nenáviděla svou matku. A tebe jsem ostatně,“ říká vzpurně, „vášnivě milovala.“
Čeká na odpověď. Nic neříkám.
„S tím vším je samozřejmě konec.“
„Jak to můžeš vědět?“
„Vím to. Vím, že už se nikdy nesetkám s ničím a nikým, aby to ve mně vyvolalo vášeň. Víš, to je podnik, když má člověk někoho milovat. Je k tomu zapotřebí energie, velkorysosti, zaslepení… na počátku je dokonce okamžik, kdy je třeba přeskočit propast: když člověk zaváhá, neskočí. Vím, že už nikdy neskočím.“
„Proč?“
Vrhá na mne ironický pohled a neodpovídá.
„Teď,“ říká, „žiju obklopena zesnulými vášněmi. Pokouším se znovu nalézt tu krásnou zuřivost, jež mě vrhla z třetího patra, když mi jednou ve dvanácti letech matka nasekala.“
Dodává bez zřejmé souvislosti vzdáleným tónem: „Také není dobré, když se příliš dlouho upřeně dívám na předměty. Dívám se, abych zjistila, co to je, a pak musím rychle odvrátit oči.“
„Pročpak?“
„Hnusí se mi.“
Nezdálo by se snad…? Rozhodně tu jsou podobnosti.
Jednou, v Londýně, se to už stalo, každý zvlášť jsme si mysleli totéž o týchž věcech, přibližně v téže době. Byl bych tak rád, kdyby… Ale myšlení probíhá u Anny v přemnohých odbočkách; člověk si nikdy není docela jist, že jí plně porozuměl. Musím mít jasno.
„Poslyš, chtěl bych ti něco říct: víš, že jsem nikdy dost dobře nevěděl, co to jsou ty dokonalé okamžiky, nikdy jsi mi to nevysvětlila.“
„Já vím, vůbec ses nesnažil. Byl jsi vedle mě jako pařez.“
„Bohužel vím, co mě to stálo.“
„Plně sis zasloužil vše, co se ti přihodilo, byl jsi vinen: děsils mě svým solidním vzhledem. Vypadal jsi, jako bys říkal: já jsem normální; snažil ses, aby z tebe vyzařovalo zdraví, překypoval jsi morálním zdravím.“
„Ale stejně jsem tě alespoň stokrát prosil, abys mi vysvětlila, co je…“
„Ano, ale jakým tónem,“ říká vztekle; „uvolil ses dát se informovat, to je ono. Ptal ses na to s roztržitou roztomilostí, jako se mě ptávaly staré dámy, když jsem byla malá, na co si hraju. Vlastně,“ říká zasněně, „teď uvažuju, jestli jsem ze všech nejvíc nenáviděla tebe.“
Vynakládá veliké úsilí, vzchopí se, usměje, tváře pořád ještě rozpálené. Je velmi krásná.
„Ráda ti vysvětlím, co to je. Jsem už dost stará, abych mohla beze zloby mluvit se starými babami, jako jsi ty, o svých dětských hrách. No tak, mluv, co bys rád věděl?“
„Co to bylo.“
„Vykládala jsem ti přece o výsadních situacích?“
„Myslím, že ne.“

„Ale ano," říká jistě. „Bylo to v Aix, na tom náměstí, už jsem zapomněla, jak se jmenuje. Byli jsme na zahradě nějaké kavárny, seděli jsme na prudkém slunci pod oranžovými slunečníky. Už si to nepamatuješ: pili jsme citronádu a já našla v práškovém cukru mrtvé mouchy."
„Ano, snad…"
„Tak tedy v té kavárně jsem ti o tom vyprávěla. Hovořila jsem o tom v souvislosti s velkým vydáním Micheletových Dějin, které jsem měla, když jsem byla malá. To vydání bylo mnohem větší než tohle, listy byly našedivělé jako vnitřek houby a také byly houbou cítit. Po otcově smrti se toho vydání zmocnil strýc Josef a všechny svazky odvezl. Onoho dne jsem mu řekla, že je staré prase, matka mi nasekala a já jsem vyskočila z okna."
„Ovšem, ovšem… určitě jsi mi o těch Dějinách Francie vykládala… Nečetlas je na půdě? Vidíš, že si na to pamatuju. Víš, že jsi byla před chvílí nespravedlivá, když jsi mě obvinila, že jsem všechno zapomněl?"
„Mlč. Nosila jsem si tedy, jak si velmi správně vzpomínáš, ty obrovské svazky na půdu. Bylo v nich velmi málo obrázků, snad tak tři čtyři v každém dílu. Ale každý obrázek zabíral celou velikou stránku, jejíž druhá strana byla nepotištěná. To na mne dělalo velký dojem, zvlášť proto, že na ostatních stránkách byl text zlomen do dvou sloupců, aby se ušetřily peníze. Měla jsem ty rytiny neobyčejně rada; znala jsem je zpaměti, a když jsem si znova pročítala nějaký svazek Micheleta, vyhlížela jsem je už o padesát stránek dopředu; vždycky mi připadalo jako zázrak, když jsem je zase našla. A bylo v nich něco rafinovaného: výjev znázorněný na rytině nikdy nesouvisel s textem sousedních stránek, patřičnou událost jsem musela hledat tak o třicet stránek dál."
„Pěkně prosím, vykládej mi o dokonalých okamžicích."
„Vykládám ti o výsadních situacích. To byly situace zpodobněné na rytinách! Výsadními jsem je nazývala já, říkala jsem si, že musí zřejmě být kromobyčejně významné, když byly vybrány za námět těch ostatních situací:
a bylo tam přece mnoho epizod podstatně větších výtvarných hodnot a řada dalších, jež byly historicky zajímavější. Tak například z šestnáctého století tam byly jen tři obrázky: jeden znázorňoval smrt Jindřicha II., druhý zavraždění vévody de Guise a třetí vstup Jindřicha IV. do Paříže.
Proto jsem si představovala, že to byly události zvláštní povahy. Rytiny mě v tom ostatně utvrzovaly: kresba na nich byla neumělá, ruce a nohy nikdy pořádně nedržely pohromadě s trupem. Ale bylo v tom mnoho vznešenosti.
Tak například při zavraždění vévody de Guise všichni kolemstojící vyjadřují svou hrůzu a rozhořčení tím, že natahují před sebe dlaně a odvracejí hlavu: je to velmi krásné, jako chór. A nemysli si, že v těch rytinách zapomínali na příjemné či anekdotické prodrobnosti. Byla tam pážata, jež se kácela k zemi, utíkající psíci, šašci sedící na stupních trůnu. Ale všechny detaily byly vyvedeny s takovou okázalostí a neobratností, že dokonale harmonovaly s celým obrazem: myslím, že jsem nikdy neviděla tak přísně jednotné obrazy. A z toho to všechno vzešlo."
„Výsadní situace?"
„Totiž představa, kterou jsem si o nich vytvořila. Byly to situace neobyčejně řídkých a vzácných kvalit, měly styl, chceš-li. Tak například, když mi bylo osm let, pokládala jsem za výsadní situaci být králem. Nebo zemřít. Tobě to je k smíchu, ale tolik lidí bylo nakresleno v okamžiku smrti a tolik jich v té chvíli proneslo vznešené myšlenky, že jsem se upřímně domnívala… Zkrátka jsem si myslela, že s počínající agónií je člověk povznesen nad sebe sama.
Stačilo ostatně být v pokoji umírajícího: protože smrt je výsadní situací, něco z ní vyzařuje a přenáší se na všechny přítomné osoby. Jakási vznešenost. Když mi zemřel otec, zavedli mě k němu do ložnice, abych ho ještě naposled viděla. Když jsem šla po schodech, byla jsem hrozně nešťastná, ale zároveň jakoby opilá jistou náboženskou radostí; konečně jsem vstupovala do výsadní situace.
Opřela jsem se o zeď a pokoušela se dělat patřičné pohyby. Ale u postele klečela teta s maminkou a ty všechno pokazily svým vzlykáním."
Poslední slova pronáší rozladěně, jako by ta vzpomínka byla dodnes bolestná. Přerušuje se; s upřeným pohledem a povytaženým obočím využívá příležitosti, aby onu scénu ještě jednou prožila.
„Později jsem to všechno rozvinula: především jsem k tomu připojila novou situaci, lásku (tím chci říct milostný akt). Poslyš, jestli jsi nikdy nepochopil, proč jsem odmítala… některé tvé požadavky, teď máš příležitost to pochopit: šlo mi o to, něco zachránit. Pak jsem si řekla, že musí být mnohem víc výsadních situací, než můžu spočítat, a nakonec jsem jich připouštěla nekonečné množství."
„Dobrá, ale co to vlastně bylo?"
„Ale vždyť jsem ti to přece pověděla," říká překvapeně, „už čtvrt hodiny ti to vysvětluju."
„Tedy, bylo především třeba, aby lidé byli velmi vášniví, aby se dali unést nenávistí nebo láskou; nebo musela být vnější podoba události veliká, tím chci řícf. to, co bylo viditelné…"
„Obojí…. jak kdy," odpovídá neochotně.
„A dokonalé okamžiky? Jak ty s tím souvisejí?"
„Ty přicházejí později. Nejdříve je nějaké znamení ohlašuje. Pak vstoupí výsadní situace pomalu a majestátně do života lidí. Pak vyvstane otázka, zda nechceme vytvořit dokonalý okamžik."
„Ano," řekl jsem, „už chápu. V každé výsadní situaci je třeba provést určité činy, zaujmout určitý postoj, pronést určitá slova – a jiné postoje, jiná slova jsou přísně zakázána. Je to tak?"
„Když chceš…"
„Zkrátka a dobře, situace je surovina: je třeba ji opracovat."
„To je ono," říká Anny, „člověk musí být nejdříve ponořen do něčeho výjimečného a cítit, že do toho vnáší řád. Kdyby byly všechny tyto podmínky splněny, byl by ten okamžik dokonalý."
„Zkrátka a dobře, šlo o svého druhu umělecké dílo."

„To už jsi řekl," říká zděšeně. „Ale kdepak: byla to… povinnost. Bylo třeba přeměnit výsadní situace v dokonalé okamžiky. Byla to otázka morálky. Ovšem, klidně se směj:
morálky."
Vůbec se nesměju.
„Poslyš," říkám spontánně, „já rovněž uznávám své chyby. Nikdy jsem ti dobře nerozuměl, nikdy jsem se upřímně nepokušel ti pomoct. Kdybych byl věděl…"
„Děkuju, pěkně děkuju," říká Anny ironicky. „Doufám, že nečekáš díky za tu opožděnou lítost. Vůbec ti to ostatně nezazlívám; nikdy jsem ti nic jasně nevysvětlila, byla jsem jako svázaná, nemohla jsem o tom s nikým mluvit, ani s tebou, především s tebou ne. V těch chvílích vždycky něco znělo falešně. Byla jsem z toho jako omráčená. Přesto jsem měla dojem, že dělám, co můžu."
„Co ale bylo třeba dělat? Jaké činy?"
„Ty jsi ale pitomý, nemůžu uvést žádný příklad, to záleží jak kdy."
„Tak mi vypravuj, co ses pokoušela dělat."
„Ne, nechce se mi o tom mluvit. Ale když chceš, povím ti příhodu, která na mne velice zapůsobila, když jsem chodila do školy. Byl nějaký král, který prohrál bitvu a byl zajat. Ocitl se někde v koutě vítězova tábora. Vidí jít kolem svého syna a dceru, oba spoutané. Nezaplakal, nic neřekl. Pak viděl jít kolem jednoho ze svých služebníků, rovněž spoutaného. A tu se jal naříkat a rvát si vlasy.
Můžeš si vymyslet další příklady sám. Je ti to jasné: jsou případy, kdy plakat nelze – jinak je člověk nečistý. Ale když ti padne na nohu poleno, můžeš dělat, co chceš, naříkat, vzlykat nebo skákat po druhé noze. Pitomé by bylo být pořád stoický: člověk by se zbytečně vyčerpával."
Usmívá se: „Jindy bylo třeba být víc než stoický. Ty se samozřejmě nepamatuješ, kdy jsem tě poprvé políbila?"
„Ale ovšem, velmi dobře," říkám vítězoslavně, „bylo to v parku v Kew na břehu Temže."
„Ale nikdy jsi netušil, že jsem si sedla do kopřiv: vyhrnuly se mi šaty, stehna jsem měla samý puchýř a sebemenší pohyb znamenal jen další popálení. Tam by tehdy stoicismus nebyl stačil. Vůbec jsi mě nevzrušoval, nijak zvlášť jsem netoužila po tvých rtech, ten polibek, který jsem se chystala ti dát, byl mnohem významnější, byl to závazek, pakt. Víš, ta bolest byla nemístná, nebylo mi dovoleno myslit v takovém okamžiku na svá stehna. Nestačilo nedat najevo utrpení: bylo třeba netrpět."
Hrdě se na mne dívá, ještě celá překvapená tím, co udělala: „Po více než dvacet minut, po celou dobu, co jsi naléhal na ten polibek, který jsem se už rozhodla ti dát, po celou tu dobu, co jsem se nechala prosit – protože jsem ti ten polibek musela dát v patřičné formě –, se mi dařilo úplně se umrtvit. A přitom bůhsámví, že mám citlivou kůži: nic jsem necítila až do chvíle, kdy jsme se zvedli."
To je ono, to je přesně ono. Nejsou žádná dobrodružství
– nejsou žádné dokonalé okamžiky… ztratili jsme stejné iluze, prošli jsme touž cestu. Ostatek tuším – mohu se dokonce za ni ujmout slova a sám říci, co ještě říci zbývá: „A pak sis uvědomila, že tu jsou vždycky plačící báby nebo nějaký zrzavý chlap nebo kdokoliv jiný, co ti kazí dojem?"
„Samozřejmě," říká bez nadšení.
„Není to ono?"
„Víš, s nešikovností zrzavého chlapa bych se možná byla nakonec smířila. Vždyť mě docela zajímalo, jak ostatní hrají svou úlohu… ne, bylo to spíš…"
„Že nejsou žádné výsadní situace."
„To je ono. Myslela jsem si, že nenávist, láska nebo smrt se na nás snášejí jako jazyky ohnivé na apoštoly.
Myslela jsem si, že lze vyzařovat nenávist nebo smrt.
Chyba lávky! Ano, opravdu jsem si myslela, že Nenávist existuje, že se snáší na lidi a povznáší je nad ně samé. Samozřejmě jedině já, já nenávidím, já miluji. A tedy to já, to je pořád totéž, pracka, jež se natahuje, natahuje… je si to tak podobné, že se až divíš, jak lidé připadli na nápad vymýšlet si jména a dělat rozdíly."
Uvažuje jako já. Zdá si mi, že jsem ji nikdy neopustil.
„Dobře poslouchej," říkám jí, „už drahnou chvíli myslím na něco, co se mi líbí mnohem víc než úloha patníku, kterou jsi mi tak velkoryse přidělila: že jsme se totiž změnili společně a týmž způsobem. To se mi líbí víc než dívat se, jak se čím dál tím víc vzdaluješ, a být odsouzený neustále určovat tvůj výchozí bod. Všechno, cos mi tu vyprávěla, jsem ti chtěl vyprávět já – ovšem jinými slovy. Setkáváme se při příchodu. Nemohu ti říct, jakou z toho mám radost."
„Opravdu?" říká jasně, ale se zarputilým výrazem, „ale stejně by mi bývalo milejší, kdyby ses nebyl změnil; bylo by to bývalo příjemnější. Nejsem jako ty, mně se moc nelíbí vědomí, že někdo si myslel tytéž věci jako já. Ostatně se asi mýlíš."
Vyprávím jí svá dobrodružství, vykládám jí o existencimožná že příliš obšírně. Soustředěně naslouchá s široce rozevřenýma očima a povytaženým obočím.
Když jsem skončil, vyzařuje úlevu.
„Abys věděl, vůbec si nemyslíš tytéž věci jako já. Stěžuješ si, protože věci se kolem tebe neseskupují jako kytice, aniž se snažíš něco udělat. Ale já jsem nikdy tolik nepožadovala: chtěla jsem jednat. Víš, když jsme si hráli na dobrodruha a dobrodružku, ty jsi byl ten, komu se stávala dobrodružství, kdežto já jsem způsobovala, že k nim docházelo. Říkala jsem: Jsem člověk činu.' Vzpomínáš si?
Teď prostě říkám: není možné být člověkem činu."
Je třeba předpokládat, že nevypadám moc přesvědčeně, protože Anny se vzrušuje a pokračuje vehementněji:

„A pak je tu spousta věcí, o nichž jsem ti nepověděla, protože by bylo moc dlouhé ti je vysvětlovat. Tak například by bylo bývalo třeba, abych si mohla říct přesně v okamžiku, kdy jsem jednala, že to, co dělám, bude mít následky… fatální následky. Nemůžu ti dost dobře vysvětlit…“
„Ale to je úplně zbytečné,“ říkám poněkud pedantsky, „to jsem si taky myslel.“
Dívá se na mne nedůvěřivě.
„Kdybych ti měla věřit, pak si o všem uvažoval docela stejným způsobem jako já: to mě opravdu překvapuje.“
Nemůžu ji přesvědčit, mohl bych ji jen podráždit.
Mlčím. Chtěl bych ji vzít do náručí.
Náhle se na mne úzkostlivě zadívá:
„Když sis tedy to všechno myslel, co se dá dělat?“
Skláním hlavu.
„Já se…. já se přežívám,“ opakuje Anny těžce.
Co jí můžu říct? Copak znám nějaké důvody, proč žít?
Nejsem zoufalý jako ona, protože jsem nikdy nic zvláštního neočekával. Jsem spíš… udiven tím životem, jenž mi byl dán… dán pro nic. Zůstávám se skloněnou hlavou, nechci v tu chvíli vidět její tvář.
„Cestuju,“ pokračuje Anny bezbarvým hlasem, „právě se vracím ze Švédska. Na týden jsem se zastavila v Berlíně. Ten člověk, co mě vydržuje…“
Vzít ji do náručí. K čemu to? Nemůžu pro ni nic udělat?
Je sama jako já.
Říká mi už veselejším hlasem:
„Co si to mumláš…?“
Zvedám oči. Něžně se na mne dívá.
„Nic. Jen jsem si něco myslel.“
„Ty záhadný člověče! Tak tedy mlč nebo mluv, ale rozhodni se.“
Vykládám jí o Dostaveníčku železničářů, o starém ragtimů, který si dávám hrát na gramofonu, o podivném blahu, jímž mě naplňuje.
„Uvažoval jsem, jestli by se tím směrem nedalo něco najít nebo alespoň hledat…“
Neodpovídá, mám dojem, že ji moc nezaujalo, co jsem jí říkal.
Ale stejně po chvíli začíná hovořit – nevím, jestli pokračuje ve svých úvahách, nebo jestli odpovídá na to, co jsem jí řekl.
„Obrazy, sochy, ty jsou nepoužitelné: ty jsou krásné přede mnou: Hudba…“
„Ale divadlo…“
„A co divadlo? Chceš vyjmenovat všechna umění?“
„Kdysi jsi tvrdila, že chceš hrát divadlo, protože na jevišti musí člověk vytvářet dokonalé okamžiky!“
„Ano, vytvářela jsem je: pro druhé. Stála jsem v prachu, v průvanu, pod prudkými světly uprostřed kulis z lepenky. Mým partnerem byl většinou Thorndyke. Myslím, žes ho viděl hrát v Covent Garden. Vždycky jsem se bála, že před ním vyprsknu smíchy.“
„Nikdy jsi nebyla zaujata svou úlohou?“
„Občas, trochu: nikdy moc. To důležité pro nás pro všechny, to byla ta černá díra přímo před námi, a v té byli lidé, které jsme neviděli; těm jsme samozřejmě předváděli dokonalý okamžik. Jenomže oni v něm nežili: odehrával se před nimi. A myslíš, že my herci jsme v něm žili? Nakonec nebyl nikde, ani na jedné, ani na druhé straně rampy, neexistoval; a přesto na něj všichni mysleli. A tak jsem, hošíčku,“ říká protáhle a téměř obhrouble, „poslala všechno k čertu.“
„Já jsem se pokoušel napsat knihu…“
Přerušuje mě.
„Žiju v minulosti. Beru všechno, co se mi kdy přihodilo, a nově to pořádám. Takhle z dálky to nevypadá špatně, člověk by na to skoro naletěl. Celá naše příhoda je docela pěkná. Trošku do ní šťouchnu a hned je z toho celý řetěz dokonalých okamžiků. Pak zavřu oči a pokouším se představit si, že v tom ještě žiju. Mám i jiné postavy. Člověk se musí umět soustředit. Víš, co jsem četla? Duchovní cvičení od Loyoly. Bylo to hrozně užitečné. Nejdřív se musí připravit dekorace a pak přivést postavy. Člověk dokáže vidět,“ dodává tajuplně.
„To by mě tedy vůbec neuspokojovalo,“ říkám.
„Myslíš, že mě to uspokojuje?“
Chvíli nepromluvíme. Začíná se stmívat: sotva rozeznávám bílou skvrnu její tváře. Její černý oděv splývá s přítmím, jež vniklo do pokoje. Automaticky beru šálek, v němž zůstalo ještě trochu čaje, a nesu ho k ústům. Čaj je studený. Mám chuť si zakouřit, ale neodvažuji se. Mám trapný pocit, že už si nemáme co říct. Ještě včera jsem jí chtěl položit tolik otázek: kde byla, co dělala, s kým se setkala? Ale zajímalo mě to jen potud, pokud by se Anny dala cele. Teď už nejsem zvědavý: všechny ty země, všechna ta města, kudy prošla, všichni ti muži, kteří se jí dvořili a které možná milovala, to vše nezanechalo žádných stop, v podstatě jí to bylo úplně lhostejné: drobné záblesky slunce na hladině temného a chladného moře. Anny sedí proti mně, neviděli jsme se čtyři roky a nemáme si už co říct.
„A teď,“ říká Anny náhle, „musíš jít. Čekám někoho.“
„Čekáš…“
„Ne, čekám jednoho Němce, je to malíř.“
Dává se do smíchu. V temném pokoji zní ten smích podivně.

„Vidíš, ten člověk není jako my – ještě ne. Ten jedná, dává se.“
Neochotně se zvedám.
„Kdy tě uvidím?“
„Nevím, zítra večer odjíždím do Londýna.“
„Přes Dieppe?“
„Ano, a pak asi pojedu do Egypta. Možná že příští zimu zase přijedu do Paříže, napíšu ti.“
„Zítra mám celý den volno,“ říkám nesměle.
„Ovšem, jenže já mám spoustu práce,“ říká Anny suše.
„Ne, nemůžu se s tebou sejít. Napíšu ti z Egypta. Jen mi musíš dát adresu.“
„Samozřejmě.“
V příšeří čmárám svou adresu na kus obálky. Budu muset říct v hotelu Printania, aby za mnou posílali poštu, až opustím Bouville. V hloubi duše ovšem vím, že mi nenapíše. Uvidím ji třebas za deset let. Možná že ji teď vidím naposled. Nejsem jen prostě zdrcen, že ji mám opustit; strašlivě se bojím vrátit se do samoty.
Anny vstává; u dveří mě lehce líbá na ústa.
„Abych si připomněla tvá ústa,“ říká s úsměvem.
„Musím si trochu osvěžit vzpomínky, kvůli Duchovním cvičením.“
Beru ji za ruce a přitahuji k sobě. Nebrání se, ale hlavou naznačuje ne.
„Ne. Už mě to nezajímá. Nezačíná se znovu… A ostatně na to, co se dá s mužskými dělat, se hodí první prostředně hezký mládenec stejně dobře jako ty.“
„Tak co ale chceš dělat?“
„Vždyť jsem ti řekla, jedu do Anglie.“
„To ne, chci říct…“
„Tak tedy nic!“
Nepouštím její ruce a říkám tiše:
„Tak tě zase musím opustit, sotva jsem tě znovu nalezl.“
Ted vidím jasně její tvář. Náhle zesiná a napne se. Tvář staré ženy, úplně strašlivá: jsem si jist, že ji nepřivolala: je tu bez jejího vědomí anebo navzdory jí.
„Ne,“ říká pomalu, „ne. Nenaležíš mě.“
Vymaňuje ruce. Otevírá dveře. Chodba je zalitá světlem. Anny se dává do smíchu.
„Chudáčku! Nemáš kousek štěstí. Poprvé hraješ dobře svou úlohu a nevysloužil sis žádnou vděčnost. Tak, teď běž.“
Slyším, jak se za mnou zavřely dveře.

NEDĚLE

Dnes ráno jsem prostudoval jízdní řád: za předpokladu, že mě neobelhala, odjede vlakem na Dieppe v pět hodin třicet osm. Ale co když ji ten chlap odveze autem? Celé dopoledne jsem bloumal ulicemi v Ménilmontantu a odpoledne po nábřeží. Dělilo mě od ní jen pár kroků, několik zdí. V pět hodin třicet osm se z našeho včerejšího rozhovoru stane vzpomínka, zavalitá žena, jejíž rty se letmo dotkly mých, se připojí v minulosti k hubené divence z Meknésu, z Londýna. Ale ještě nic neprošlo, protože je pořád ještě tady, protože je ještě možné ji spatřit, přesvědčit ji, navždy ji odvést s sebou. Ještě jsem se necítil sám.
Chtěl jsem odvrátit myšlenky od Anny, protože jsem se hrozně rozrušil, jak jsem si vybavoval její tělo a tvář: ruce se mi začaly třást a po těle mi běhal mráz. Začal jsem listovat v knížkách na stáncích antikvářů, zvlášť pak v obscénních publikacích, protože ty přece jen zaujmou.
Když hodiny na Orsayském nádraží odbily pět hodin, prohlížel jsem si rytiny v díle nazvaném Lékař s karabáčem. Obrázky nebyly příliš rozmanité: na většině z nich třímal velký vousáč důtky nad obludnými nahými hřbety.
Jakmile jsem pochopil, že je pět hodin, odhodil jsem knihu mezi ostatní, skočil do taxíku a dal se odvézt na nádraží Saint-Lazare.
Chodil jsem asi dvacet minut po perónu a pak jsem je spatřil. Anny měla na sobě těžký kožich, který jí dodával vzezření dámy. A závoj. Ten chlap měl kabát z velbloudí srsti. Byl opálený, ještě mladý, hodně velký a velmi krásný. Určitě to byl cizinec, ale ne Angličan; snad Egypťan.
Nastoupili do vlaku, aniž mě viděli. Nemluvili. Muž pak ještě jednou vystoupil a šel koupit noviny. Anny spustila okno v kupé; spatřila mě. Dlouze se na mne podívala, bez hněvu a bezvýraznýma očima. Muž se pak vrátil do vagónu a vlak odjel. V tom okamžiku jsem si jasně vybavil restauraci na Picadilly, kde jsme kdysi obědvávali, a něco prasklo. Vykročil jsem. Když jsem pocítil únavu, vešel jsem do téhle kavárny a usnul. Číšník mě právě vzbudil a tohle píšu v polospánku.
Zítra se vrátím do Bouville poledním vlakem. Postačí, když tam zůstanu dva dny: abych si zabalil a dal do pořádku záležitosti v bance. V hotelu Printania budou asi požadovat, abych zaplatil ještě dalších čtrnáct dnů, protože jsem jim nic neřekl. Budu také muset vrátit do knihovny vypůjčené knihy. V každém případě budu koncem týdne zpátky v Paříži.
A co získám tou změnou? Zase to bude město: tohle je přeťato řekou, tamto je lemováno mořem, jinak jsou si dost podobná. Vybere se holá, neúrodná půda a tam se navalí obrovské, duté kameny. V těch kamenech jsou vězněny vůně, vůně těžší než vzduch. Občas je vyhazují oknem do ulic a v těch pak zůstávají, dokud je neroztrhá vítr. Když je jasno, vstupují zvuky jednou stranou do města a druhou z něho vycházejí, když předtím prošly zdmi; jindy se točí mezi kameny, do nichž praží slunce a jež rozleptává mráz.

Bojím se měst. Ale nesmí se z nich odejít. Když se člověk odváží příliš daleko, setkává se s kruhem Vegetace. Vegetace se plazí celé kilometry k městům. Čeká. Až město zemře, Vegetace do něho vtrhne, začne šplhat po kamenech, sevře je, prohledá a svými dlouhými, černými klepety je rozdrtí; oslepí díry a všude rozvěsí své zelené tlapy. Musí se zůstat ve městech, dokud jsou živá, člověk se nesmí pustit sám pod ten mohutný porost za jejich branami: ten se musí nechat vlnit a praskat beze svědků. Když si to člověk dovede ve městech zařídit, když si dovede vybírat hodiny, kdy zvířata tráví nebo spí ve svých děrách za kupami organických zbytků, může se setkávat jen s nerosty, jež jsou ze všeho, co existuje, nejméně dësivé.
Vrátím se do Bouville. Vegetace obléhá Bouville jen ze tří stran. Na čtvrté straně je velikánská díra, naplněná temnou vodou, jež se pohybuje docela sama. Mezi domy fouká vítr. Vůně tam nezůstávají tak dlouho jako jinde: vítr je vyhání na moře a pak pobíhají po hladině temné vody jako mlhavé bludičky. Prší. Uprostřed čtyř mříží nechali růst rostliny. Vykleštěné, domestikované rostliny, jsou tak zbytnělé, že jsou neškodné. Mají obrovské bělavé listy, jež visí jako uši. Na dotek jsou jako chrupavky.
V Bouville je všechno tučné a bílé v důsledku té spousty vody, jež padá z nebe. Vrátím se do Bouville. Ta hrůza!
Se škubnutím se probouzím. Je půlnoc. Před šesti hodinami opustila Anny Paříž. Loď už vyplula na moře. Anny spí v kajutě a ten krásný, opálený chlap kouří na palubě cigarety.

ÚTERÝ V BOUVILLE

Je tohle svoboda? Pode mnou se zahrady mírně svažují k městu a v každé zahradě stojí dům. Vidím těžké a nehybné moře, vidím Bouville. Je hezky.
Jsem svobodný: nemám už žádný důvod žít, všechny důvody, jež jsem vyzkoušel, povolily a žádné další si nedovedu vymyslit. Jsem ještě poměrně mladý, mám ještě dost sil, abych začal znovu. Ale co mám začít znovu? Teprve teď chápu, jak jsem i během nejsilnějších hrůz a nevolností spoléhal na Anny, že mě zachrání. Má minulost je mrtvá, pan de Rollebon je mrtev, Anny se vrátila, jen aby mě připravila o veškerou naději. Jsem sám uprostřed té bílé ulice lemující zahrady. Sám a svobodný. Jenže ta svoboda trochu připomíná smrt.
Dnes můj život končí. Zítra už budu pryč z města, jež se mi rozkládá u nohou a kde jsem tak dlouho žil. Bude to už pouhé jméno, podsadité, měšťácké, velice francouzské jméno v mé paměti, ne tak plnokrevné jako Florencie nebo Bagdád. Přijde údobí, kdy se budu ptát: „Ale co jsem jen celý den dělal, když jsem žil v Bouville?“
A z toho slunce, z tohoto odpoledne nezůstane nic, ani vzpomínka.
Celý můj život je za mnou. Vidím ho celý, jeho tvar i jeho pomalé pohyby, jež mne dovedly až sem. Dá se o něm říct jen málo: je to prohraná partie, toť vše. Jsou tomu právě tři roky, co jsem slavnostně přijel do Bouville.
Prohrál jsem první kolo. Chtěl jsem hrát druhé a rovněž jsem prohrál: prohrál jsem celou partii. Zároveň jsem pochopil, že člověk vždycky prohrává. Jen darebáci si myslí, že vyhrávají. Teď to budu dělat jako Anny, budu se přežívat. Jíst, spát. Spát, jíst. Pomalu, pozvolna existovat jako tyhle stromy, jako kaluž vody, jako červená lavice v tramvaji. Nevolnost mi poskytuje krátký odklad. Vím však, že se vrátí: je to můj normální stav. Jenomže dnes mám tělo příliš vyčerpané, abych ji snesl. Nemocní mívají rovněž šťastné mrákoty, jež je na několik hodin zbavují vědomí nemoci. Nudím se, toť vše. Občas zívnu tak silně, že mi začnou po tvářích stékat slzy. Je to hluboká, skrytá nuda, skryté srdce existence, sama látka, z níž jsem utvořen. Nezanedbávám se, naopak: dnes ráno jsem se vykoupal a oholil. Jenomže když teď uvažuji o těch drobných pečlivých činech, nechápu, jak jsem je mohl vykonat: jsou zbytečné. To asi zvyk je vykonal za mne. Zvyk, ten není mrtev, nadále se činí a tiše, v skrytu spřádá svou osnovu, myje mě, osouší a obléká jako chůva. Dovedl mě snad zvyk i na tento kopec? Už si nevzpomínám, jak jsem se sem dostal. Asi po Dautryových schodech: což jsem opravdu zdolal těch sto deset schodů? Ale možná že je ještě obtížnější si představit, že po nich co nevidět zase sejdu dolů. Přitom to vím: za chvíli se ocitnu na úpatí Zeleného vrchu, a když pozvednu hlavu, uvidím, jak se v dálce rozsvěcují okna domů, které jsou tak blízko. V dálce, nad mou hlavou; a tento okamžik, z něhož nemohu uniknout, jenž mě uzavírá a na všech stranách obchvacuje, tento okamžik, z něhož jsem utvořen, bude už jen mlhavým snem.
Pozoruji šedivé třpytění Bouville u svých nohou. Na slunci to vypadá jako hromádky škeblí, šupin, úlomků kostí, jako štěrk. Drobounké střepinky skla nebo slídy ztracené v těch odpadcích házejí po chvilkách drobné lesky. Ze struh, příkopů a drobných brázd mezi škeblemi budou za hodinu ulice a já půjdu těmi ulicemi, mezi jejich zdmi. Za hodinu budu jedním z těch človíčků, které rozeznávám v Boulibetově ulici.
Na vrcholku tohoto kopce mám pocit, že jsem od nich strašlivě vzdálen. Zdá se mi, že příslušim k nějakému jinému rodu. Po celodenní práci vycházejí z kanceláří, spokojeně si prohlížejí domy a náměstí, říkají si, že to je jejich město, „hezká měšťanská obec“, nebojí se, cítí se doma.
Nikdy neviděli nic jiného než spoutanou vodu tekoucí z kohoutků, než světlo vyzařující z žárovek, když se otočí vypínačem, jen křížené stromy, bastardy podpírané vidlicemi. Stokrát denně se přesvědčují, že vše je řízeno nějakým mechanismem, že svět se řídí pevnými a neměnnými zákony. Tělesa puštěná do prázdna padají vždy touž rychlostí, park se denně zavírá v zimě v šestnáct hodin a v létě v osmnáct, olovo se taví při 335°, poslední tramvaj jede od radnice v třiadvacet hodin pět minut. Jsou mírní, trochu nabručení, myslí na Zítřek, to je prostě na nový dnešek; města disponují pouze jediným dnem, který se každé ráno vrací. Jen v neděli se nepatrně vyšňoří. Pitomci. Hnusí se mi představa, že zase uvidím jejich tlusté a sebejisté obličeje. Dělají zákony, píší populistické romány, žení se a té největší hlouposti se dopouštějí, když plodí děti. Zatím veliká neurčitá příroda vklouzla do jejich města, všude pronikla, do jejich domů, do jejich kanceláří, do nich samých. Nehýbe se, je zticha a oni jsou zatím dočista uvnitř, vdechují ji a nevidí, jsou přesvědčeni, že je venku, dvacet mil za městem. Já vidím tu přírodu, vidím ji… Vím, že se podřizuje z lenivosti, vím, že nemá žádné zákony: co pokládají za její stálost… Má pouze zvyky a ty může zítra změnit.

Co kdyby se něco přihodilo? Co kdyby se náhle začala třást? Pak by si povšimli, že tu je, a měli by dojem, že jim pukne srdce. K čemu by jim pak byly jejich hráze a hradby, jejich elektrárny a vysoké pece, jejich pneumatická kladiva? Může k tomu dojít kdykoliv, možná že hned: předzvěsti tu jsou. Tak například otec rodiny na procházce uvidí, jak se k němu přes ulici blíží červený hadr. Jakoby hnaný větrem. Až bude ten hadr docela blízko, uvědomí si, že je to čtvrtka shnilého masa, pošpiněná prachem, jež se vleče po břiše, poskakuje, kus zmučeného masa, jež se válí ve stokách a v křečích vystřikuje proudy krve.
Nebo se nějaká matka zadívá na tvář svého dítěte a zeptá se: „Copak to máš, pupínek?“ a pak uvidí, jak se maso trošku vyduje, pukne, rozevře se a na dně pukliny se objeví třetí oko, smějící se oko. Anebo lidé pocítí po těle příjemné dotyky, jako když v řece laská plavce sítí. A pochopí, že z jejich oděvů se staly živé věci. A někdo jiný zjistí, že ho něco škrábe v ústech. Přistoupí k zrcadlu a otevře ústa: a z jazyka bude mít velice mrštnou stonožku, jež plete nožkami a škrábe ho do patra. Bude ji chtít vyplivnout, jenomže ta stonožka bude částí jeho samého a on ji bude muset rukama vyrvat. A objeví se záplava věcí, pro něž bude třeba nalézt nová jména, kamenné oko, třírohá paže, prst-berla, pavouk-čelist. A kdo usne ve své postýlce, ve svém teplém pokojíčku, probudí se nahý na namodralé půdě, uprostřed lesa hlučících metel, čnějících červeně a bíle k nebi jako komíny v Jouxtebouville, s velkými chlupatými a cibulovitými kulkami jako cibule, napůl vyčuhujícími ze země. A ptáci budou poletovat kolem těch metel a budou do nich klovat zobáky, až z nich poteče krev. Z těch ran poteče pomalu, zvolna sperma, sperma smíšené s krví, skelné a vlahé, s malými bublinkami.
Anebo se nic z toho nestane, žádná postřehnutelná změna nenastane, ale až lidé jedno ráno otevřou žaluzie, překvapí je jakýsi strašlivý smysl, těžce spočívající na věcech, který jako by čekal. Jen to: ale když to nějaký čas potrvá, budou stovky sebevražd. Určitě! Nic víc si nepřeju, jen aby se to trochu změnilo, abych to viděl. Pak budou jiní lidé náhle vrženi do samoty. Úplně osamocení lidé, sami s příšernými obludnostmi, budou pobíhat po ulicích, projdou těžkým krokem předem mnou, s upřeným pohledem, budou prchat před svými neduhy a ponesou si je s sebou, s otevřenými ústy a jazykem-hmyzem třepotajícím křídly.
Pak vybuchnu smíchy, i kdybych měl tělo pokryté špinavými, ošklivými strupy, jež by se rozvíjely v květy z masa, ve fialky a pryskyřníky. Opřu se o zeď a budu na ně pokřikovat: „Kam jste dali svou vědu? Kde je váš humanismus? Kam se poděla vaše důstojnost myslící třtiny?“ Nebudu se bát – rozhodně ne víc než v této chvíli. Což to nebude stále ještě existence, variace na existenci? Všechny ty oči, jež budou pozvolna ujídat obličej, což nebudou přespočetné, určitě, ale o nic víc než ty dvě původní oči. Existence se bojím.
Stmívá se, ve městě se rozsvěcují první lampy. Můj Bože! Město vypadá přes svou geometrii tak přirozeně, vypadá tak zdrcené večerem. Odsud je to tak… evidentní, což je možné, že to vidím jen já? Což není nikde na vrcholku kopce jiná Kasandra, jež se dívá na město u svých nohou, ztracené uprostřed přírody? Co mi ostatně na tom sejde?
Co bych jí mohl říct?
Mé tělo se velmi zvolna obrací k východu, trochu se zapotácí a vyjde.

STŘEDA

Můj poslední den v Bouville
Proběhl jsem celé město, abych našel Autodidakta. Určitě nešel domů. Jistě někde chodí, zdrcený hanbou a hrůzou, ten ubohý humanista, kterého lidé nechtějí. Po pravdě řečeno, vůbec mě nepřekvapilo, když k tomu došlo: už dávno jsem tušil, že jeho mírná a bázlivá hlava na sebe přivolá nějaký skandál. Byl tak nepatrně vinen: ta jeho kontemplativní láska k mladým chlapcům je jen v nepatrné míře smyslnost – spíše forma humanismu. Ale musel se jednoho dne ocitnout sám. Jako pan Achille, jako já: je z mého rodu, má dobrou vůli. Teď vstoupil do samotkynavždy. Vše se zřítilo naráz, jeho sny o kultuře, jeho sny o porozumění s lidmi. Zpočátku tu bude strach, hrůza a bezesné noci, potom přijde dlouhá řada dnů vyhnanství.
Večer bude bloumat v Hypotéčním dvoře; z dáli bude pozorovat zářící okna Knihovny a sevře se mu srdce, když si vzpomene na dlouhé regály knih, na jejich kožené vazby, na vůni jejich stránek. Lituji, že jsem nešel s ním, ale on nechtěl; prosil mě, abych ho nechal samotného: začínají mu učednická léta samoty. Tohle píšu v Mablyho kavárně. Vstoupil jsem tam obřadně, chtěl jsem se podívat na majitele, na pokladní a pořádně si uvědomit, že je vidím naposled. Nemohu však odpoutat myšlenky od Autodidakta, pořád mám před očima jeho ztrhaný obličej plný výčitek a jeho vysoký bolestný límeček. Tak jsem požádal o papír a povím, co se mu přihodilo.
Přišel jsem do Knihovny kolem druhé hodiny odpoledne. Říkal jsem si: „Knihovna. Vstupuji sem naposled.“
Čítárna byla téměř pustá. Jen stěží jsem ji poznal, protože jsem věděl, že už se sem nikdy nevrátím. Byla lehká jako pára, téměř neskutečná, celá rusá; zapadající slunce zbarvilo do ryšava stůl vyhrazený čtenářům, dveře a hřbety knih. Na vteřinu jsem měl kouzelný dojem, že jsem vstoupil do houští pokrytého nazlátlým listím; usmál jsem se. Říkal jsem si: „Je to už dávno, co jsem se naposled usmál.“ Korsičan se s rukama za zády díval z okna. Co tam viděl? Lebku Impétraze? „Já už nikdy nespatřím lebku Impétraze, ani jeho cylindr a převlečník. Za šest hodin opustím Bouville.“
Položil jsem na stůl druhého knihovníka oba svazky, jež jsem si minulý měsíc vypůjčil.
Roztrhal zelený lístek a útržky mi podal: „Prosím, pane Roquentine.“
„Děkuji.“
Pomyslel jsem si: „Teď jim nic nedlužím. Nikomu tady už nic nedlužím. Za chvíli se půjdu rozloučit s majitelkou Dostaveníčka železničářů. Jsem svobodný.“ Několik okamžiků jsem zaváhal: využiji těch posledních chvil na dlouhou procházku po Bouville, abych ještě jednou spatřil bulvár Victora Huga, Galvaniho třídu a Hospodskou ulici?
Ale to houští bylo tak klidné, tak čisté: měl jsem dojem, že sotva existuje a že ho Nevolnost ušetřila. Šel jsem si sednout ke kamnům. Na stole se povaloval Bouvillský deník.

Natáhl jsem ruku a uchopil ho.
„Zachráněn vlastním psem.
Pan Dubosc, sedlák z Remiredonu, se vracel včera večer na kole z trhu v Naugisu…“
Po mé pravici usedla silná dáma. Plstěný klobouk položila vedle sebe. Nos jí čněl z obličeje jako nůž z jablka.
Pod nosem se pohrdavě krabatěla obscénní dírka. Dáma vytáhla z kabelky vázanou knihu a s lokty na stole si podpírala hlavu tučnýma rukama. Naproti mně spal starý pán.
Znal jsem ho: byl v Knihovně onoho večera, kdy jsem dostal takový strach. Myslím, že měl rovněž strach.
Pomyslel jsem si: „Jak je to všechno daleko.“
V půl páté přišel Autodidakt. Byl bych mu rád stiskl ruku a rozloučil se s ním. Ale naše poslední setkání v něm zřejmě zanechalo špatné vzpomínky: zdálky mě pozdravil a dost daleko ode mne odložil bílý balíček, obsahující asi jako obvykle krajíček chleba a tabulku čokolády. Za chvíli se vrátil s nějakou ilustrovanou knihou, kterou položil vedle balíčku. Napadlo mě: „Vidím ho naposled.“ Zítra večer, pozítří večer a po všechny další večery bude číst u onoho stolku a pojídat přitom chléb s čokoládou, bude se dál trpělivě prohlodávat jako krysa, přečte díla Nadauda, Naudeaua, Nodiera, Nyse a občas se přeruší, aby si do sešitku poznamenal nějakou maximu. A já budu zatím chodit po Paříži, pařížskými ulicemi a uvidím nové tváře.
Co se se mnou stane, zatímco on bude zde a lampa mi bude ozařovat velkou zamyšlenou tvář? Včas jsem vytušil, že se už už dávám lapit přeludem dobrodružství. Pokrčil jsem rameny a pokračoval v četbě.
„Bouville a okolí.
Monistiers
Činnost četnické brigády za rok 1932. Vrchní strážmistr
Gaspard, velitel Monistierské brigády, a jeho čtyři četníci,
Lagoutte, Nizan, Pierpont a Ghil, během roku 1932 nikterak nezaháleli. Naši četníci zjistili 7 zločinů, 82 přečiny.
159 přestupků, 6 sebevražd a 15 automobilových nehod, z toho 3 smrtelné.
Jouxtebouville
Sdružení trumpetistů v Jouxtebouville.
Dnes generální zkouška, předání lístků na každoroční koncert.
Compostel
Předání Čestné legie panu starostovi.
Bouvlllský turista (Skautská organizace, založená v Bouville roku 1924):
Dnes ve tři čtvrti na devět večer se koná měsíční schůzka v ústředí, ulice Ferdinanda Byrona 10, sál A. Na programu: čtení zápisu z poslední schůze. Korespondence; každoroční banket, příspěvky za rok 1932, program březnových výletů; různé; nové přihlášky. Ochrana zvířat (bouvillský spolek):Příští čtvrtek od 15 do 17 hodin v sále C v ulici Ferdinanda Byrona č. 10, Bouville, se koná veřejné zasedání. Dopisy zasílejte na adresu předsedy do ústředí nebo Galvaniho třída 154. Bouvillský klub chovatelů psů obranářů… Bouvillské sdružení válečných poškozenců… Odborová komora majitelů taxíků… Bouvillský výbor přátel učitelských ústavů…“
Vstoupili dva mladí chlapci s aktovkami. Studenti z lycea. Korsičan má rád studenty z lycea, protože na ně může otcovsky dohlížet. Často je nechá pro své potěšení vrtět se na židlích a povídat a pak se k nim náhle přikrade, stoupne si za ně a plísní je: „Tohle je nějaké chování dospělých mládenců? Jestli se nepolepšíte, bude si pan knihovník stěžovat u pana ředitele.“ Když něco namítnou, upře na ně strašlivé oči: „Vaše jména, prosím.“ Dohlíží rovněž na jejich četbu: v knihovně jsou některé svazky označeny červeným křížkem; to je Peklo: díla Gidova,
Diderotova, Baudelairova, lékařská pojednání. Když si nějaký lyceista vyžádá jednu z těch knih k nahlédnutí,
Korsičan na něho kývne, zatáhne ho do kouta a začne se ho vyptávat. Po chvilce vybuchne a jeho hlas naplňuje čítárnu:
„Jsou tu ovšem vzhledem k vašemu věku zajímavější knihy. Poučné knihy. A vůbec, udělal jste už úkoly?
Do které třídy chodíte? Do páté? A to nemáte po čtvrté hodině už co na práci? Váš profesor sem často chodí, promluvím s ním o vás.“
Oba chlapci se usadili blízko kamen. Mladší měl krásné hnědé vlasy, kůži až přespříliš jemnou a docela malá, zlomyslná ústa. Jeho kamarád, mohutný pořez se stínem kníru, do něho šťouchl loktem a pošeptal mu pár slov.
Drobný brunet neodpověděl, jen se nepatrně usmál, velmi vyzývavě a domýšlivě. Pak si oba ledabyle vybrali v regálu nějaký slovník a přistoupili k Autodidaktovi, jenž na ně upíral unavený pohled. Tvářili se, že netuší o jeho existenci, ale usedli až k němu, drobný brunet po jeho levici a mohutný pořez po levici drobného bruneta. Okamžitě začali listovat ve slovníku. Autodidakt bloudil pohledem po místnosti a pak se vrátil k četbě. Nikdy neposkytovala žádná knihovní čítárna tak uklidňující podívanou: neslyšel jsem žádný zvuk, jen krátké oddechování silné dámy, viděl jsem jen hlavy skloněné nad knihami osmerkového formátu. A přesto jsem od oné chvíle měl dojem, že dojde k nepříjemné události. Vypadalo to, jako by všichni ti lidé klopící tak soustředěně oči hráli komedii: několik okamžiků předtím jsem pocítil, jako by nad námi zavanula krutost.
Dočetl jsem, ale nemohl jsem se odhodlat odejít: čekal jsem, předstíraje, že čtu noviny. Mou zvědavost i mou stísněnost zvyšovala skutečnost, že ostatní rovněž čekali. Měl jsem dojem, že má sousedka rychleji obrací listy v knize.
Prošlo několik minut, pak jsem zaslechl mumlání. Obezřetně jsem pozvedl hlavu. Oba kluci zaklapli slovník.
Drobný brunet nemluvil, otočil vpravo obličej vyzařující uctivost a zájem. Napůl schován za jeho ramenem natahoval blondýn uši a tiše se chechtal. „Ale kdo to mluví?“ pomyslil jsem si.
Byl to Autodidakt. Nakláněl se k svému mladému sousedovi a s očima nořícíma se do jeho očí se na něho usmíval; viděl jsem, jak pohybuje rty, a občas se mu zachvěly dlouhé brvy. Neznal jsem u něho ten mladistvý vzhled, byl téměř okouzlující. Ale chvílemi se přerušoval a vrhal dozadu neklidný pohled. Zdálo se, že chlapec jeho slova přímo hltá. Na

tom drobném výjevu nebylo nic pozoruhodného a já se už chtěl vrátit k četbě, když jsem si povšiml, jak mládenec za Autodidaktovými zády pomalu jede rukou po okraji stolku. Ruka schovaná před Autodidaktovým pohledem chvíli postupovala a začala šmátrat kolem sebe, pak narazila na paži velkého blondýna a prudce do ní štípla. Ten druhý, příliš zaujat mlčenlivým vnímáním Autodidaktových slov, ji neviděl přicházet.
Vyskočil a ústa se mu pod vlivem překvapení a obdivu přespříliš rozevřela. Drobný brunet si uchoval zaujatě uctivý výraz. Člověk málem zapochyboval, zda mu ta škodolibá ruka patří. „Co mu chtějí udělat?“ uvažoval jsem.
Bylo mi jasné, že dojde k něčemu hanebnému, viděl jsem rovněž, že je ještě čas zabránit, aby k tomu nedošlo. Ale nepodařilo se mi uhádnout, čemu je třeba zabránit.
V jedné chvíli mě napadlo, že bych se mohl zvednout, jít k Autodidaktovi, poklepat mu na rameno a dát se s ním do řeči. V témže okamžiku však Autodidakt zachytil můj pohled. Naráz přestal mluvit a podrážděně stiskl rty.To mě odradilo, takže jsem rychle odvrátil oči a zase vzal do rukou noviny, abych zachoval dekorum. Mezitím odložila tlustá dáma knihu a zvedla hlavu. Zdálo se, že ji něco upoutalo. Cítil jsem jasně, že dáma vybuchne: všichni chtěli, aby vybuchla. Co jsem si měl počít? Rychle jsem pohlédl na Korsičana: už se nedíval z okna, byl napůl obrácen k nám.
Uběhlo čtvrt hodiny. Autodidakt začal zase šeptat. Už jsem se neodvážil pohlédnout na něho, ale dovedl jsem si představit jeho mladistvý a něžný výraz a všechny ty tíživé pohledy, jež na něm spočívají, aniž co ví. Jednu chvíli jsem zaslechl jeho smích, lehký flétnový a chlapecký smích.
Sevřelo mi to srdce: zdálo se mi, že ti odporní kluci se chystají utopit kočku. A pak náhle šepot ustal. To ticho mi připadalo tragické: byl to konec, poprava. Strčil jsem hlavu do novin a předstíral, že čtu; ale nečetl jsem: vytáhl jsem obočí a pozvedl co možná nejvíc oči, abych mohl zachytit, co se děje v tom tichu přede mnou. Když jsem nepatrně pootočil hlavu, podařilo se mi koutkem oka něco zahlédnout: ruku, tu malou, bílou ruku, která se před chvílí sunula po stole. Teď spočívala v klidu na hřbetě, něžná a smyslná, a byla netečně nahá jako koupající se žena, jež se vyhřívá na slunci. Hnědý, chlupatý předmět se k ní váhavě blížil. Byl to silný prst, zahnědlý od tabáku; v blízkosti oné ruky byl nepůvabný jako mužské pohlaví. Na okamžik se zastavil, znehybněl, ukazuje na křehkou dlaň, a pak ji náhle začal nesměle hladit. Nepřekvapilo mě to, hlavně jsem měl na Autodidakta vztek: ten pitomec se neumí držet; cožpak si neuvědomuje nebezpečí, jemuž se vystavuje? Měl jedinou možnost, nepatrnou: kdyby položil obě ruce na stůl, po obou stranách své knihy, kdyby úplně znehybněl, mohl by možná tentokrát uniknout svému osudu.
Věděl jsem však, že tu možnost propásne: prst přejížděl jemně, pokorně po nehybném mase, sotva se ho dotýkal a neodvažoval se na něm spočinout: člověk by řekl, že si byl vědom své ošklivosti. Náhle jsem zvedl hlavu, nemohl jsem už vydržet to zatvrzelé sem a tam: snažil jsem se zachytit Autodidaktův pohled, a abych ho varoval, hlasitě jsem zakašlal. Měl však zavřená víčka a usmíval se. Jeho druhá ruka zmizela pod stolem. Kluci se už nesmáli, hrozně zbledli. Drobný brunet tiskl rty, bál se, vypadal, jako by ho události zaskočily. Ale ruku přesto neodtáhl, nechal ji ležet na stole nehybnou, jen nepatrně sevřenou. Jeho kamarád otevřel ústa s hloupým a zděšeným výrazem.
A tehdy začal Korsičan řvát. Přiblížil se, aniž ho kdo slyšel, a stoupl si za Autodidaktovu židli. Byl rudý v obličeji a vypadal, jako když se směje, ale oči mu blýskaly.
Poskočil jsem na židli, ale měl jsem téměř pocit úlevy: to čekání bylo příliš trapné. Přál jsem si, aby vše skončilo co nejdřív, aby ho třebas vyhodili, prosím, ale jen aby to skončilo. Oba kluci, bledí jak prostěradlo, bleskově popadli aktovky a zmizeli.
„Viděl jsem vás,“ křičel Korsičan opilý vzteky, „viděl jsem vás, tentokrát mi nemůžete namluvit, že to není pravda. Opovážil byste si tvrdit, že ta věc tady není pravda? Vy si myslíte, že jsem nepozoroval vaše hýble?
Nemám oči v kapse, vážený pane. Trpělivost, říkám si, trpělivost! Až ho lapím, přijde ho to draho. Vím, jak se jmenujete, kde bydlíte, informoval jsem se, chápete?
Znám i vašeho zaměstnavatele, pana Chuilliera. Ten bude zítra ráno koukat, až dostane prípis od pana knihovníka.
Co? Jen mlčte,“ řekl Autodidaktovi a zakroutil očima.
„Jen si nemyslete, že tím to skončí. Ve Francii máme zákony na lidi, jako jste vy. Pán se vzdělával! Pán chtěl doplnit své vědomosti! Pán mě pořád otravoval kvůli informacím i kvůli knihám. Ale abyste věděl, nikdy jsem vám nenaletěl.“
Autodidakt nejevil překvapení. Pravděpodobně očekával už léta tohle rozuzlení. Jistě si nejméně stokrát vybavil, co se stane, až se k němu jednou Korsičan tiše připlíží a až mu vpadne do uší jeho rozzuřený hlas. Přesto sem každý večer chodil, zuřivě pokračoval v četbě a občas, jako zloděj, hladil bílou ruku nebo třeba nohu nějakého chlapce. Z jeho tváře jsem mohl vyčíst spíše rezignaci.
„Nevím, co máte na mysli,“ vykoktal, „chodím sem už léta…“
Předstíral rozhořčení, údiv, ale nepřesvědčivě. Dobře věděl, že událost je tu, že nic už ji nemůže zadržet, že ji musí prožít minutu po minutě.
„Nevěřte mu, viděla jsem ho,“ řekla má sousedka.
Těžce povstala: „Kdepak! Neviděla jsem ho poprvé; minulé pondělí, rozhodně ne později, jsem ho viděla, jenže jsem nic neřekla, protože jsem nevěřila vlastním očím a vůbec mě nenapadlo, že na tak vážném místě, jako je knihovna, kam lidé přicházejí za ponaučením, se mohou dít věci, při nichž se člověk červená. Já sama nemám děti, ale lituji matky, které sem posílají své potomky, aby tu pracovali, a domnívají se, že tady v ústraní mají klid, a zatím tu jsou netvoři, kterým není nic svaté a kteří je nenechají dělat úkoly.“ Korsičan přistoupil k Autodidaktovi: „Slyšíte, co říká ta paní?“ zařval mu do obličeje, „nemusíte hrát komedii. Však my vás viděli, vy sviňáku!“
„Důrazně váš žádám, abyste byl zdvořilý,“ řekl Autodidakt důstojně. To odpovídalo jeho úloze. Možná že by byl rád všechno přiznal a utekl, jenže musel dohrát svou úlohu až do konce. Nedíval se na Korsičana, oči měl téměř zavřené. Ruce měl spuštěné podél těla; byl strašlivě bledý. A pak se mu náhle nahrnula krev do obličeje.
Korsičan se dusil vzteky.

„Zdvořilý? Takové svinstvo! Myslíte si asi, že jsem vás neviděl. Ale říkám vám přece, že jsem na vás číhal. Už měsíce na vás číhám.“
Autodidakt pokrčil rameny a předstíral, že se znovu noří do četby. Byl celý červený, v očích měl slzy, a s neobyčejně zaujatým výrazem si pozorně prohlížel reprodukci byzantské mozaiky.
„On si dál čte, to je ale drzost,“ řekla dáma, dívajíc se na Korsičana.
Ten byl nerozhodný. Zatím povstal druhý knihovník, nesmělý mladý muž, kterého Korsičan terorizuje, pomalu od svého stolu a zavolal: „Co se děje, Paoli?“ Nastala vteřina váhání a já mohl doufat, že tím ta záležitost skončí.
Ale Korsičan si to asi zatím rozmyslel a cítil se směšný.
Byl rozčilený, nevěděl, co říct té němé oběti, a pak se vypjal v celé výši a pěstí mohutně udeřil do prázdna.
Autodidakt se zděšeně obrátil. Díval se na Korsičana s otevřenými ústy; v očích měl příšerný strach.
„Jestli mě uhodíte, budu si stěžovat,“ řekl s námahou, „chci odejít z vlastní vůle.“
Já jsem se rovněž zvedl, bylo však příliš pozdě: Korsičan vydal rozkošnický sten a jeho pěst zasáhla Autodidaktův nos.
Na vteřinu jsem viděl jen jeho oči, ty nádherné oči, z nichž civěla bolest a hanba, nad rukávem a snědou pěstí.
Když Korsičan pěst odtáhl, začala Autodidaktovi crčet z nosu krev. Chtěl se rukama dotknout obličeje, ale Korsičan ho udeřil ještě do koutku úst. Autodidakt se zhroutil na židli a díval se před sebe nesmělýma a mírnýma očima.
Z nosu mu stékala krev na šaty. Zašmátral pravou rukou, aby našel svůj balíček, zatímco se levá ruka snažila zatvrzele utřít nos, z něhož proudila krev.
„Jdu pryč,“ řekl jakoby pro sebe.
Žena vedle mne byla bledá a oči jí svítily.
„Sviňák,“ řekla, „dobře mu tak.“
Chvěl jsem se zlostí. Obešel jsem stůl, popadl malého
Korsičana za krk a třepajícího se jsem ho zvedl do výše: docela rád bych s ním byl praštil o stůl. Celý zmodral, bránil se, pokoušel se mě drápnout: nedosáhl mi však krátkýma rukama do obličeje. Nepronesl jsem ani slovo, byl bych mu jen chtěl jednu vrazit a rozbít mu obličej. Pochopil to, zvedl loket, aby si chránil tvář: byl jsem spokojen, viděl jsem, že má strach. Náhle začal chroptět:
„Pusťte mě, vy surovče. Copak vy jste taky boženka?“
Ještě ted uvažuji, proč jsem ho vlastně pustil. Bál jsem se komplikací? Cožpak jsem během těch lenivých let v Bouville zrezavěl? Kdysi bych ho nebyl pustil, dokud bych mu nevyrazil zuby. Obrátil jsem se k Autodidaktovi, který se konečně zvedl. Vyhnul se mému pohledu; se skloněnou hlavou si šel vzít z věšáku kabát. Neustále si sahal levou rukou na nos, jako by chtěl zastavit krvácení. Krev stále ještě crčela, bál jsem se, aby se mu neudělalo špatně.
Huhlal, aniž na kohokoliv pohlédl: „Chodím sem už celá léta…“
Ale sotva se postavil na nohy, ovládl náš mužíček opět situaci.
„Zmizte mi odsud,“ řekl Autodidaktovi, „a neopovažte se ještě někdy sem vkročit, jinak vás dám vyvést policií.“
Dohonil jsem Autodidakta dole u schodů. Byl jsem v rozpacích, hanbil jsem se za jeho hanbu, nevěděl jsem, co říct. Zdálo se, že si mou přítomnost neuvědomuje.
Konečně vytáhl kapesník a něco do něj vyplivl. Nos už mu tolik nekrvácel.
„Pojďte se mnou do lékárny,“ řekl jsem mu nemotorně.
Neodpověděl. Z čítárny sem doléhal silný hřmot. Všichni tam asi mluvili najednou. Žena vyprskla pisklavým smíchem.
„Už nikdy sem nesmím přijít,“ řekl Autodidakt. Obrátil se a vyjeveně se podíval na schody a vchod do čítárny. Při tom pohybu mu začala stékat krev mezi tvrdým límečkem a krkem. Ústa i tváře měl zamazané od krve.
„Pojdte,“ řekl jsem a vzal ho za ruku.
Zachvěl se a prudce se mi vymkl.
„Nechte mě.“
„Nemůžete přece zůstat sám. Někdo vám musí omýt obličej a ošetřit vás.“
Opakoval: „Nechte mě, prosím vás, nechte mě.“
Byl na pokraji nervového zhroucení: nechal jsem ho odejít. Zapadající slunce na okamžik ozářilo jeho ohnutá záda, pak zmizel. Na prahu byla krvavá skvrna ve tvaru hvězdy.

O hodinu později

Je šedivo, slunce zapadá; za dvě hodiny odjíždí vlak.
Poprvé jsem prošel park a procházím se Boulibetovou ulicí. Vím, že to je Boulibetova ulice, ale nepoznávám ji.
Když jsem normálně do ní vstupoval, míval jsem dojem, že procházím silnou vrstvou zdravého rozumu; Boulibetova ulice, obhroublá a hranatá, připomínala svou mohutnou dávkou nemilosti a svou vyboulenou, zadehtovanou jízdní drahou státní silnice, když procházejí bohatými obcemi a po délce jednoho kilometru jsou vroubeny velkými, dvoupatrovými domy; říkal jsem jí venkovská ulice a okouzlovala mě, protože byla v obchodním přístavu tak nemístná, tak paradoxní. Dnes tu jsou ty domy, ale ztratily svůj venkovský vzhled: jsou to obytné budovy, toť vše.
V parku jsem měl před chvílí obdobný dojem: rostliny, trávníky i kašna Liviera Masquereta se tvářily zatvrzele, protože jsou bezvýrazné. Chápu: město mě opouští jako první. Ještě jsem neodjel z Bouville, a už v něm nejsem. Bouville mlčí. Připadá mi divné, že musím setrvat ještě dvě hodiny v tomto městě, které se o mne už nestará a ukládá svůj nábytek, přikrývá ho povlaky, aby ho mohlo úplně čerstvý ukázat dnes večer, zítra, nově příchozím.
Mám víc než kdy jindy pocit, že jsem zapomenut.
Dělám několik kroků a zastavuji se. Vychutnávám to plné zapomnění, do něhož jsem upadl. Jsem mezi dvěma městy, jedno o mně ještě neví, druhé už mne nezná. Kdo si na mne vzpomíná? Snad silná mladá žena v Londýně…

A kdoví, jestli opravdu myslí na mněl Ostatně tam je ten chlap, ten Egypťan. Možná že právě vstoupil k ní do pokoje, vzal ji možná do náručí. Nežárlím; vím, že se přežívá.
A i kdyby ho milovala z celého srdce, stejně by to byla mrtvá láska. Její poslední živá láska jsem byl já. Ale nicméně tu je něco, co jí může dát: rozkoš. A jestli ochabuje a poddává se zmatku, pak už v ní není nic, co by ji poutalo ke mně. Pociťuje rozkoš a já pro ni vůbec nic neznamenám, jako kdybychom se nikdy nebyli setkali; naráz se mne zbavila a všechna ostatní vědomí na světě jsou rovněž mne zbavena. Je to divný pocit. Přesto dobře vím, že existuji, že já jsem tady.
Když teď říkám „já“, zní to dutě. Nedokážu se už příliš jasně cítit, tak jsem zapomenut. Jediné reálné, co ve mně zůstává, je existence, jež cítí, že existuje. Nepatrně a dlouze zívám. Nikdo. Pro nikoho Antoine Roquentin neexistuje. To mě potěšilo. Kdo to vlastně je, ten Antoine Roquentin? Abstraktum. Ve vědomí se mi mihotá maličká bledá vzpomínka na mne. Antoine Roquentin… A náhle to Já bledne, bledne a opravdu, vzpomínka zhasla.
Jasnozřivé, nehybné a opuštěné nachází se vědomí mezi zdmi; uchovává se. Nikdo už v něm nesídlí. Před chvílí někdo ještě říkal já, říkal moje vědomí. Kdo? Venku byly mluvící ulice se známými barvami a vůněmi. Zůstávají anonymní zdi, anonymní vědomí. Je jen tohle: zdi a mezi zdmi drobná, živá a neosobní průsvitnost. Vědomí existuje jako strom, jako stéblo trávy. Dříme, nudí se. Drobné, prchavé existence je zalidňují jako ptáci ve větvích. Zalidňují je a zase mizejí. Zapomenuté vědomí, zanechané mezi zdmi pod šedivým nebem. A tohle je smysl jeho existence: uvědomuje si, že je přespočetné. Slábne, rozptyluje se, snaží se ztratit na hnědé zdi, po celé výšce lucerny nebo kus dál ve večerním kouři. Ale nikdy se nezapomíná; je si vědom, že je vědomím, jež se zapomíná. To je jeho úděl. Je to přidušený hlas, jenž říká: „Vlak odjíždí za dvě hodiny,“ a je tu vědomí onoho hlasu. Je tu rovněž vědomí obličeje. Prochází pozvolna, celý od krve, zamazaný, a jeho veliké oči slzí. Není mezi zdmi, není nikde. Mizí; na jeho místo přichází sehnuté tělo se zkrvavenou hlavou, vzdaluje se pomalým krokem, na každém kroku se zdá, že se zastaví, ale nezastaví se nikdy. Je tu vědomí onoho těla, jež pomalu kráčí temnou ulicí. Kráčí, ale nevzdaluje se.
Temná ulice nekončí, ztrácí se v nicotě. Nevede uprostřed zdí, není nikde. A je tu vědomí hlasu, jenž říká: „Autodidakt bloudí městem.“
Nikoliv týmž městem, nikoliv mezi ochablými zdmi, Autodidakt kráčí zuřivým městem, jež na něho nezapomíná. Lidé na něho myslí, Korsičan, ta silná dáma; snad všichni ve městě. Ještě neprohrál, nemůže ztratit své já, to ztrápené, zkrvavené já, které nechtěli dorazit. Rty, nosní dírky ho bolí; říká si: „Bolí mě to.“ Jde, musí jít. Kdyby se jen na jediný okamžik zastavil, vztyčily by se náhle kolem něho vysoké zdi knihovny a sevřely by ho; Korsičan by se vynořil vedle něho a celý výjev by začal znovu, úplně stejně, se všemi podrobnostmi, a žena by se posmívala: „Za takovéhle svinstvo by měli posílat lidi na galeje.“ Jde, nechce se mu domů: v pokoji na něho čeká Korsičan, ta žena a oba chlapci.
„Nesnažte se zapírat, viděl jsem vás.“
A výjev začne znovu. Říká si: „Můj Bože, kdybych to nebyl udělal, kdybych to byl mohl neudělat, kdyby to tak nebyla pravda!“
Neklidný obličej přechází sem a tam kolem vědomí: „Možná že se zabije.“ Ale to ne: ta mírná, pronásledovaná duše nemůže myslit na smrt.
Je tu vědomost vědomí. Vidí se na všech stranách, mírné a prázdné uprostřed zdí, osvobozené od člověka, jenž je obýval, obludné, protože není nikdo. Hlas říká: „Zavazadla jsou podána. Vlak odjíždí za dvě hodiny.“ Po pravici i po levici se plíží zdi. Je to vědomí asfaltu, vědomí železářství, střílen v kasárnách, a hlas říká: „Naposled.“
Vědomí Anny, tučné Anny, staré Anny v hotelovém pokoji, je tu vědomí utrpení, utrpení je vědomí uprostřed zdí, které odcházejí a už nikdy se nevrátí: „Cožpak to nikdy neskončí?“,hlas zpívá mezi zdmi jazzovou melodii,
„some of these days“; cožpak to nikdy neskončí? A melodie se tiše vrací zezadu, kradmo, zmocňuje se hlasu, a hlas zpívá a nemůže přestat a tělo jde a je tu vědomí toho všeho, a žel vědomí vědomí. Ale nikdo tu není, aby trpěl a lomil rukama, aby sám sebe litoval. Nikdo, je to čiré utrpení křižovatek, zapomenuté utrpení – jež se nemůže zapomenout. A hlas říká: „Tady je Dostaveníčko železničářů,“ a Já vyrazí ve vědomí: jsem to já, Antoine Roquentin, za chvíli odjíždím do Paříže; jdu se rozloučit s majitelkou.
„Přišel jsem se s vámi rozloučit.“
„Vy odjíždíte, pane Antoine?“
„Chci se pro změnu usadit v Paříži.“
„Má tak někdo štěstí!“
Jak jen jsem mohl tisknout rty na ten veliký obličej? Její tělo mi už nepatří. Ještě včera bych je byl dokázal vytušit pod černými vlněnými šaty. Dnes jsou šaty neproniknutelné. Je to pouhý sen, to bílé tělo se žilkami pod kůží?
„Budete nám scházet,“ říká majitelka. „Nedáte si něco?
Zvu vás.“
Usazujeme se, připíjíme. Trošku ztiší hlas.
„Opravdu jsem si na vás zvykla,“ říká se zdvořilým politováním, „dobře jsme spolu vycházeli.“
„Přijedu vás navštívit.“
„Platí, pane Antoine. Až přijedete do Bouville, přijdete nás alespoň pozdravit. Řeknete si: ‚Půjdu pozdravit paní Jeanne, bude mít radost.’ Mě opravdu zajímá, co se s lidmi stane. Ostatně sem se lidé neustále vracejí. Máme tu přece námořníky a zaměstnance Transatlantické: někdy je až dva roky nevidím, když jsou třebas v Brazílii nebo v New Yorku nebo když slouží v Bordeaux na nějaké dopravní lodi. A pak se jednoho krásného dne zase objeví. ‚Dobrý den, paní Jeanne.’ Vypijeme skleničku. Věřte mi nebo ne, vždycky si vzpomenu, co rádi pijí. Po dvou letech! Řeknu Madeleine: ‚Panu Pierrovi dáte suchý vermut a panu Léonovi Noilly Cinzano.’ Lidé se diví: ‚Jak si to, prosím vás, pamatujete?’ a já odpovídám: ‚Je to mé povolání.“

Na konci místnosti jsem zahlédl silného muže, který s ní v poslední době spává. Volá na ni: „Paninko!“
Vstane: „Promiňte, pane Antoine.“
Přistupuje číšnice: „Tak vy nás tedy opouštíte?“
„Jedu do Paříže.“
„Já jsem kdysi žila v Paříži,“ říká hrdě. „Dva roky. Pracovala jsem u Siméona. Ale stýskalo se mi.“
Na okamžik zaváhá a pak postřehne, že mi už nemá co říci: „No tak na shledanou, pane Antoine.“
Utírá si ruku do zástěry a podává mi ji: „Na shledanou, Madeleine.“
Odchází. Přitahuji si Bouvillský deník a pak ho odstrkuji: před chvílí jsem ho v knihovně přečetl od první do poslední řádky.
Majitelka se nevrací: nechává svému příteli baculaté ruce a on je vášnivě tiskne.
Vlak odjíždí za tři čtvrti hodiny.
Abych se rozptýlil, dělám si rozpočet.
Dvanáct set franků měsíčně není žádná sláva. Ale když se budu trochu omezovat, mělo by to stačit. Pokoj za tři sta franků, patnáct franků denně na jídlo: zůstane mi čtyři sta franků na prádelnu, drobné výdaje a na biograf. Prádlo a oděv nebudu ještě dlouho potřebovat. Mé dva obleky jsou slušné, i když se trochu lesknou na loktech: když o ně budu pečovat, poslouží mi ještě tři nebo čtyři roky.
Můj Bože, to já povedu tuto existenci houby! Co si po celé dny počnu? Budu se procházet. Půjdu si sednout do Tuilerií na železnou židli – nebo raději na lavičku, z úsporných důvodů. Budu chodit číst do knihoven. A dál? Jednou týdně biograf. A dál? Dopřeji si v neděli doutníček?
Budu hrát s penzisty v Lucemburské zahradě kroket?
Ve třiceti letech! Lituji se. Někdy se sám sebe ptám, zda by nebylo lepší, kdybych za jediný rok utratil těch zbývajících tři sta tisíc franků – a pak… Ale co bych z toho měl?
Nové obleky? Ženy? Cestování? To všechno jsem už měl a teď je s tím konec, už mě to neláká; tak málo z toho zůstalo! Za rok bych byl právě tak prázdný jako dnes, bez jediné vzpomínky, a před smrtí bych byl zbabělý. Třicet let! A 14 400 franků renty. Každý měsíc kupóny. Nejsem přitom žádný stařec! Kdybych dostal nějakou práci, cokoliv…
Měl bych raději myslet na něco jiného, protože v této chvíli hraji sám se sebou komedii. Vím velice dobře, že nechci nic dělat: něco dělat, to je vytvářet existencia existence už je tak dost.
Skutečnost je, že nemohu pustit pero: myslím, že na mne jde Nevolnost, a mám dojem, že ji psaním oddálím.
A tak píšu, co mi přijde do hlavy.
Madeleine mi chce udělat radost, a proto na mne z dálky volá a ukazuje na desku: „To je vaše deska, pane Antoine, ta, co ji máte rád, nechcete si ji naposled poslechnout?“
„Když budete tak hodná.“
Říkám to ze zdvořilosti, nemám zrovna dvakrát náladu na poslouchání jazzové melodie. Ale stejně napnu pozornost, protože, jak říká Madeleine, slyším tu desku naposled: je velmi stará; i na venkov je příliš stará; v Paříži bych ji marně hledal. Madeleine ji pokládá na gramofon, tam se začne otáčet; ocelová jehla začne poskakovat, skřípat v drážkách, a až ji drážky zavedou do spirály přesně uprostřed desky, bude konec, chraplavý hlas zpívající „Some of these days“ zmlkne navždy.
Začíná to.
Když si pomyslím, že jsou pitomci, kteří nacházejí útěchu v umění. Jako moje teta Bigeoisová. „Chopinova Preludia mi byla takovou útěchou po smrti tvého nebohého strýce!“ A koncertní síně překypují ponížen ými a uraženými, kteří se se zavřenýma očima snaží proměnit své bledé tváře v přijímací antény. Představují si, že zachycené zvuky v nich jemně a výživně plynou a že se jejich utrpení mění v hudbu, jako u mladého Werthera; jsou přesvědčeni, že krása s nimi soucítí. Blbci.
Rád bych, kdyby mi řekli, jestli nacházejí soucit i v téhle hudbě. Před chvílí jsem rozhodně byl na hony vzdálen blaha.
Navenek jsem si dělal rozpočet, automaticky.
Uvnitř stagnovaly všechny ty nepříjemné myšlenky, jež na sebe vzaly podobu neformulovaných dotazů, němých údivů, které mne ani ve dne, ani v noci neopouštějí.
Úvahy o Anny, o mém promarněném životě. A ještě hloub Nevolnost, nesmělá jako svítání. Ale v oné chvíli tu nebyla hudba, byl jsem mrzutý a klidný. Všechny předměty, jež mě obklopovaly, byly z téže hmoty jako já, z jakéhosi ošklivého utrpení. Svět mimo mne byl tak škaredý, tak škaredé byly ty špinavé sklenice na stolech, hnědé skvrny na zrcadle, Madeleina zástěra a přívětivý vzhled majitelčina zavalitého milence, tak škaredá byla sama existence světa, že jsem se cítil uvolněný, jako doma.
Teď je tu nápěv saxofonu. A já se stydím. Zrodilo se nádherné malé utrpení, vzorové utrpení. Čtyři noty na saxofonu. Přicházejí a odcházejí, vypadá to, jako by říkaly: „Je třeba se chovat jako my, trpět v taktu.“ Ale ovšem!
Samozřejmě bych rád trpěl oním způsobem, v taktu, bez samolibosti, bez sebelitování, s vyprahlou čistotou. Ale což za to mohu, že mi pivo ve sklenici zteplalo, že jsou na zrcadle hnědé skvrny, že jsem přespočetný, že se i mé nejupřímnější, nejryzejší utrpení vleče a těžkne, má příliš mnoho masa a zároveň příliš volnou kůži, jako rypouš sloní, a velké, vlhké a dojemné, ale velice odporné oči?
Ne, rozhodně nelze tvrdit, že ta drobná diamantová bolest, jež se točí kolem dokola nad gramofonovou deskou a mne oslepuje, je soucitná. Ba ani ironická: hbitě se otáčí, zaujata sama sebou; jako kosa přeťala bezvýraznou intimitu světa a teď se otáčí a nás všechny, Madeleine, tlusťocha, majitelku, mne a stoly, lavice, zrcadlo se skvrnami, sklenice, nás všechny, kteří se oddávali existenci, protože jsme byli mezi sebou, výhradně mezi sebou, nás všechny zastihla neupravené, v každodenní nedbalosti: stydím se sám za sebe a za vše, co existuje před ní.

Ona neexistuje. To právě na ní děsí; kdybych vstal, kdybych strhl desku z gramofonu, na němž leží, kdybych ji zlomil ve dví, stejně bych ji nepostihl, ji. Je za tímvždycky za něčím, za hlasem, za houslovým tónem. Přes tlusté, tlusté vrstvy existence se odhaluje, štíhlá a pevná, a když ji člověk chce uchopit, nachází jen existující předměty, naráží jen na existující předměty zbavené jakéhokoliv smyslu. Je za nimi: ani ji neslyším, slyším zvuky, vzduchové vibrace, jež ji odhalují. Neexistuje, protože na ní není nic přespočetného: vše ostatní je přespočetné ve vztahu k ní. Ona je.
Já jsem rovněž chtěl být. Chtěl jsem dokonce pouze to;
to je rozhodující slovo mého života v hloubi všech těch pokusů, mezi nimiž nebylo žádné spojení, nacházím touž touhu: vyhnat existenci vně sebe, zbavit okamžiky jejich tuku, zkroutit je, vysušit, sám sebe očistit, zocelit, abych nakonec vydal jasný a přesný zvuk saxofonové noty.
Mohla by z toho dokonce vzniknout apologie: byl chudák, který si spletl svět. Existoval jako ostatní lidé ve světě parků, hospod, obchodních měst a chtěl se přesvědčit, že žije jinde, za plátnem obrazů, s Tintorettovými dóžaty, s Gozzoliho statečnými Florenťany, za stránkami knih, s Fabriziem del Dongo a s Julienem Sorelem, za gramofonovými deskami, s dlouhým, suchým naříkáním jazzu.
A poté, co se choval jako opravdový pitomec, pochopil, otevřely se mu oči, zjistil, že bylo špatně rozdáno; nacházel se právě v hospodě před sklenicí zteplalého piva.
Zhroutil se na lavici; říkal si: jsem pitomec. A přesně v onom okamžiku z druhé strany existence, v onom druhém světě, který je možno vidět z dálky, aniž je kdy možné se mu přiblížit, začala tančit a zpívat drobná melodie: „Je třeba se chovat jako já; je třeba trpět v taktu.“
Hlas zpívá
SOME OF THESE DAYS
YOU’LL MISS ME HONEY.
V tomhle místě asi někdo desku poškrábal, protože vydává podivný zvuk. A z něčeho se svírá srdce: melodie se totiž to maličké pokašlávání jehly na desce nikterak nedotýká. Je tak daleko – tak daleko vzadu. To rovněž chápu: deska se poškrábe a opotřebuje, zpěvačka možná zemře; já odejdu, nasednu do vlaku. Ale za existujícím, jenž upadá z jedné přítomnosti do druhé, bez minulosti, bez budoucností, za těmito zvuky, jež se ze dne na den rozkládají, rozdrobují a sklouzávají k smrti, zůstává melodie nezměněná, mladá a pevná, jako nelítostný svědek.
Hlas zmlkl. Deska trochu skřípe a zastavuje se. Osvobozena od nevhodného snu přetřásá a přežvykuje kavárna potěšení existovat. Majitelce se nahrnula krev do obličeje, pohlavkuje tlusté, bílé tváře svého nového přítele, ale nedaří se jí dostat do nich barvu. Tváře mrtvoly. Já zatlívám, napůl jsem usnul. Za čtvrt hodiny budu ve vlaku, ale na to nemyslím. Myslím na oholeného Američana s hustým černým obočím, který se dusí vedrem ve dvacátém patře nějaké budovy v New Yorku. Nad New Yorkem pálí nebe, nebeská modř se zapálila, obrovské žluté plameny olizují střechy; brooklynští kluci se vrhnou v plavkách pod kropící stříkačky. Tmavý pokoj ve dvacátém poschodí se škvaří v prudkém ohni. Američan s černým obočím vzdychá, lapá po vzduchu, pot mu stéká po tvářích. Sedí s vykasanými rukávy u piana; v ústech má chuť kouře a v hlavě nejasný přelud melodie. „Some of these days.“
Za hodinu přijde Tom s plochou lahví na zadku; pak se oba sesunou do kožených křesel a budou pít kořalku velkými doušky a nebeský oheň je bude pálit v krku, pocítí tíhu obrovského palčivého spánku. Nejdříve je však třeba zaznamenat tu melodii. Vlhká ruka uchopí tužku na pianu.
„Some of these days, you’ll miss me honey.“
Takhle to bylo. Takhle či jinak, na tom nesejde. Takhle se zrodila. Vybrala si pro své zrození opotřebované tělo onoho žida s uhlovým obočím. Držel ochable tužku a kapky potu mu padaly z prstů s prsteny na papír. A proč ne já? Proč to muselo být pro uskutečnění onoho zázraku právě to tlusté tele, nacucané odporným pivem a kořalkou?
„Madeleine, mohla byste tam dát tu desku ještě jednou? Ještě jednou, než odjedu.“
Madeleine se rozesmála. Otáčí klikou a začíná to znovu.
Nemyslím však už na sebe. Myslím na toho chlapa, co složil tu melodii jednou v červenci v černém vedru svého pokoje. Pokouším se myslit na něho přes tu melodii, přes bílé a nakyslé zvuky saxofonu. Udělal to. Měl nepříjemnosti, všechno mu nešlo tak, jak mělo: neplacené účtya někde určitě byla nějaká žena, která na něho nemyslela tak, jak by si byl přál, a pak ta strašlivá vlna horka, jež měnila lidi v kaluže roztaveného tuku. Na tom všem není nic pěkného ani báječného. Ale když slyším tu píseň a když si pomyslím, že ji složil ten chlap, připadá mi jeho utrpení a jeho pocení ---dojemné. Měl štěstí. Pravděpodobně si to ani neuvědomoval. Asi si říkal: s trochou štěstí by mi to mohlo vynést alespoň padesát dolarů! Vida, to je po letech poprvé, co mi nějaký člověk připadá dojemný.
Rád bych o tom chlapovi něco věděl. Zajímalo by mě, jaké měl potíže, jestli měl ženu nebo jestli žil sám. Nikoliv z humanismu: naopak. Ale protože udělal tohle. Netoužím po tom ho poznat – je ostatně možná mrtvý. Jen získat pár informací o něm a moci na něho občas myslit při poslechu té desky. Předpokládám, že by toho chlapa ani nevzrušilo, ani nedojalo, kdyby mu někdo řekl, že v sedmém městě Francie je nedaleko nádraží někdo, kdo na něho myslí. Ale já bych byl šťasten, být na jeho místě:závidím mu. Musím už jít. Povstávám, okamžik váhám, chtěl bych slyšet zpívat černošku. Naposled.
Zpívá. Tak to se zachránili dva: ten žid a ta černoška.
Zachránili se. Mysleli si možná, že jsou úplně ztraceni, utopeni v existenci. A zatím by nikdo nemohl myslit na mne, jako já myslím na ně, s touž něhou. Nikdo, ani Anny ne. Jsou pro mne trochu jako mrtví, jako románoví hrdinové; smyli ze sebe hřích existence. Samozřejmě ne docela– ale natolik, nakolik to je člověku možné. Tato představa mnou náhle otřásá, protože jsem už nedoufal ani v tohle. Cítím, jak se mne něco nesměle dotýká, a neodvažuji se pohnout, protože se bojím, že by to odešlo. Něco, co jsem neznal: jakási radost.
Černoška zpívá. Lze tedy ospravedlnit svou existenci?

Alespoň maličko? Cítím se neobyčejně zaražený. Ne že bych měl příliš velkou naději, ale jsem jako člověk, který vstupuje úplně zmrzlý po cestě sněhem do vlažné místnosti. Zůstal by asi bez hnutí blízko dveří, ještě studený, a celým tělem by mu probíhaly pomalé záchvěvy.
SOME OF THESE DAYS
YOU'LL MISS ME HONEY
Nemohl bych snad zkusit… Nešlo by samozřejmě o hudební melodii… ale nemohl bych snad v jiné oblasti…?
Musela by to být kniha; nic jiného neumím, ale nikoliv historická kniha: historie hovoří o tom, co existovaloexistující nemůže nikdy ospravedlnit existenci jiného existujícího. Mým omylem bylo, že jsem chtěl vzkřísit pana de Rollebon. Nějaká jiná kniha. Nevím dost dobře jakáale bylo by třeba vytušit za vytištěnými slovy, za stránkami něco, co by neexistovalo, co by bylo nad existencí.
Například takový příběh, co se nemůže stát, dobrodružství. Musel by být krásný a tvrdý jako ocel a lidé by se kvůli němu museli stydět za svou existenci.
Odcházím, mám pocit neurčitosti. Neodvažuji se učinit nějaké rozhodnutí. Kdybych si byl jist, že mám nadání…
Ale nikdy – nikdy jsem nic podobného nenapsal; historické články, to ano – a stejně. Kniha. Román. A našli by se lidé, kteří by ten román přečetli a kteří by řekli: „Ten Antoine Roquentin, co to napsal, byl zrzavý chlap a toulal se po kavárnách," uvažovali by o mém životě, jako já uvažuji o životě té černošky: jako o něčem vzácném a napůl legendárním. Kniha. Samozřejmě by to byla zpočátku jen otravná a únavná práce, nezabránilo by mi to existovat a cítit, že existuji. Ale jednou by nastal okamžik, kdy by ta kniha byla dopsaná. Byla by za mnou a já myslím, že něco z jejího jasu by dopadlo i na mou minulost. A tak bych snad mohl přes ni myslet na svůj život bez odporu. Snad bych jednou pocítil, vzpomínaje právě na tuto chvíli, na tuto pochmurnou chvíli, kdy čekám s nahrbenými zády, až bude čas nastoupit do vlaku, jak mi srdce začíná bít rychleji, a řekl bych si: „Onoho dne, v onom okamžiku to všechno začalo."
A podařilo by se mi – v minulosti, výhradně v minulosti – sebe sama přijmout.
Stmívá se. V posledním poschodí hotelu Printania se rozsvěcují dvě okna. Staveniště Nového nádraží je silně cítit vlhkým dřevem: zítra bude v Bouville pršet.

K SARTROVU ROMANU NEVOLNOST

{*Doslov byl poprvé otištěn u prvního českého vydání Nevolnosti roku 1966 (Pozn. redakce*) }

Někdy za první světové války André Gide ve svých Úvahách o Německu napsal, že Francie je národ „ztracený skrze rétoriku“, schopný platit jen slovy, kladoucí hotové slovní formule před realitu a zastiňující, ba víc: falšující jimi skutečnost. Východisko z této „slovní euforie“ viděl v metodicky pěstované nedůvěře ke slovům. „Nechci už nic jiného než poznat to, co je přirozené,“ poznamenal doslovně a zdůraznil, že ve věci samé je víc pravdy než v nejkrásnějších periodách Ciceronových.

Je možno zajisté pochybovat (ba víc než pochybovat!), že by Francie v letech před první světovou válkou byla opravdu „ztracena skrze rétoriku“. Ale není možné pochybovat, že v dobách, na které André Gide mířil, francouzská literatura – a především román – měla na sobě jistou pečeť „rétoričnosti“, která musela mladého Gida dráždit.

Ne snad v tom smyslu, že by na francouzské literatuře spočíval nějaký rétorický patos (doby Victora Huga dávno minuly), ale především proto, že se francouzská literatura skutečně stávala jen – literaturou. A jestliže André Gide sám našel program své literární tvorby v určitém odliterátštění literatury, pak jeho požadavek určité nedůvěry ke slovům –a s nimi, samozřejmě, i k hodnotám estetickým a vůbec společenským (pověstné gidovské „je třeba všechno učinit sporným“) stal se v období mezi dvěma válkami takřka erbovním heslem pokrokové části francouzské literatury. Z rozličných ideových hledisek a také s rozličnou intenzitou francouzští spisovatelé skutečně uváděli v pochybnost všechno: slovo jako takové, spisovatele, který slovem jen mystifikuje, „čisté umění“, v němž „čistota“ je souznačná s prázdnotou, hotové doktríny, staré koncepce skutečnosti, člověka i světa, ba i sám „zkušenostní fond“ spisovatelský – a kromě toho ještě mnohé jiné věci, jejichž falešnost a Iživost se jasně prokázala hned po první světové válce.

Přesně taková byla pozice dvaatřicetiletého Jeana-Paula Sartra v době, kdy začal psát – někdy roku 1937 – svůj román Nevolnost. Jen ještě s tou doložkou, že pozice gidovské skepse u něho do nejvyšší míry umocnila doktrína heideggerovského existencialismu, s nímž se mladý autor velmi brzy seznámil. Všechno, celý svět hodnot evropské civilizace a kultury, všechny koncepce reality, člověka, vědy, literatury, humanismu zdály se mu lživé a základní pocit takové lživosti určil celou optiku jeho románu. „ Obdivuji se, jak může člověk lhát tím, že získá rozum na svou stranu,“ řekne příznačně na jednom místě hlavní postava tohoto románu – a slovo lež se v něm bude opakovat v nespočetných obměnách a také v nespočetných spojeních.

Když roku 1938 Sartrův román Nevolnost vyšel, vzbudil neobyčejnou pozornost. Snad proto, že jím mladý autor vyvedl existencialistickou myšlenku z úzkého kruhu filozofujících odborníků na široké fórum čtenářské obce? Jistě i proto. Neboť je nesporné– i když si to snad čtenáři tohoto románu v roce 1938 neuvědomili –, že jde o dílo, které má beletristický charakter, ale je zároveň i transpozicí určitých reflexí v systému existencialistické filozofie. (Nedávno studoval z tohoto hlediska Sartrův román např. významný francouzský kritik Georges Poulet a zjistil, že jeho hlubokým smyslem je parodie Descartesovy Rozpravy o metodě: Sartrovo existencialistické Cogito doslova paroduje výchozí bod kartézianismu.) Avšak i když je zřejmé, že je to dílo plně dešifrovatelné jedině při poznání existencialistické filozofie a že z ní přímo vyrůstá, přece svého času – po svém vydání – zapůsobilo pro jiné příčiny. Autor je totiž nepojal s úmyslem demonstrovat v něm samotné principy existencialistického nazírání na člověka (ačkoli mu původně dal podtitul nikoli románu, ale eseje!), nýbrž proto, aby v něm vyjádřil svou osobní metafyzickou zkušenost, své otřesné poznání života, světa, lidské existence, své osobní závratě nad věcmi i vlastním nitrem. Jeho román má dozajista svou teoreticko-filozofickou stránku, avšak jestliže ta by byla nechala chladným čtenáře z roku 1938, nenechala téhož čtenáře chladným básnická stránka románu. Zdůraznění této stránky může se jistě zdát až nevěrohodné u takového autora jako Sartre, který očividně aspiroval na všechno jiné než na poezii a „krásnou literaturu“ a který odhalováním „ošklivého rubu věcí“ chtěl až –provokovat. (Sám název románu, který v originále zni La Nausée, což znamená přibližně něco mezi „hnusem“ a „nevolností“, byl provokativní!) Stejně však konstatování o Sartrovi jako básníkovi zůstává platné. Neboť skutečně nikdo před ním nebyl v takové míře básníkem halucinačního aspektu skutečnosti, jejího strašného a obludného rubu, a nikdo před ním tento aspekt a tento rub věcí nepodal s takovou básnickou silou jako právě on v tomto románě. A nikdo před ním nepodal s takovou intenzitou a s takovým tragickým důrazem pocity nicoty lidského údělu tváří v tvář krutým silám přírody a vesmíru jako právě on. Není náhoda, že právě tomuto vizionářskému Sartrovi se později zdál Albert Camus, který v Cizinci vyjadřoval obdobné pocity, jen romanopiscem voltairovského typu.

V krátké poznámce k vydání překladu Sartrova prvního románu, k němuž dochází u nás téměř po třiceti letech od jeho vzniku“, nechci se zabývat všemi rozlohami sartrovského vizionářského pesimismu, jdoucího od poznání náhodnosti a neodůvodněnosti bytí přes pocity úzkosti a přes závratě až k přesvědčení o absurdnosti lidského údělu na zemi. Je však na místě zdůraznit, že tento románový debut představuje pouze první stadium, jehož trpký a otřesný pesimismus bude Sartre přemáhat v celém svém dalším díle. Antoine Roquentin, hrdina tohoto románusamozřejmě hrdina naruby – odchází z města Bouville jako zoufalec s vědomím absurdnosti lidského údělu. Je na samém pokraji nihilismu a jakoby mimo všechny rámce společnosti (protože mimo všechny společenské hodnoty:)– v samotě vlastního mučivého já. Jedinou záchranu vidí v umění: je rozhodnut psát, dokonce psát „cokoli“, aby tak překonal „chaos existence“ a dal smysl vlastnímu životu.

To je jediný světlý bod celého románu. Avšak tento bod je zároveň východiskem celé další literární tvorby Jeana – – Paula Sartra. Jen s tím zpřesněním, že zatímco jeho Antoine Roquentin odchází Z Bouville s rozhodnutím psát „cokoli“, Sartre sám odešel z Rouenu, kde nějaký čas působil, s rozhodnutím psát ne „cokoli“, ale velmi přesné „něco“. 20. prosince 1944 – po zkušenostech z druhé světové války – uveřejní v časopise Action článek, v němž napíše tato slova: „ Člověk nejprve je, až potom je tím nebo oním… člověk si musí vytvořit vlastní podstatu.“ A v dramatu

Mouchy jeho Orestes výslovně říká: „Lidé jsou svobodní a lidský život začíná na rubu zoufalství.“ Sartre, který prošel celou škálou zoufalství, stane se hlasatelem lidské aktivity a v plné naléhavosti nastolí jako hlavní problém své filozofie otázku lidské svobody, odpovědnosti člověka k sobě samému i ke společnosti a s tím související otázky sebeuvědomění a seberealizace. Učiní tak s plnou důvěrou v člověka a v jeho síly. („Jsme tím, čím chceme být,“ říká jeho Garcin ve hře Za zavřenými dveřmi.) Cesty svobody nazve svůj velký románový cyklus (dosud nedokončený!) a v hledání cest k lidské svobodě bude probíhat celé jeho dílo, které se po druhé světové válce široce rozvětví. Někdejší spisovatel zoufalství stane se nakonec spisovatelem naděje.

Historický význam Sartrova románového debutu Nevolnost dobře postihl francouzský kritik R. M. Alberes, když napsal, že první velká kniha Sartrova je posledním románem meziválečného období, ale že se zároveň v této knize otevírají perspektivy na období francouzské literatury po druhé světové válce až po naše dny. Pro pochopení Sartrovy myšlenky má román Nevolnost význam eminentní. Je výchozím bodem Sartrova díla a francouzského existencialismu vůbec.

31. ledna 1966

JEAN-PAUL SARTRE /
NEVOLNOST
Z francouzského originálu La Nausée
(Gallimard, Paris 1962)
přeložila Dagmar Steinová
Doslov napsal Jozef Felix
Obálku navrhl Milan Jaroš
Vydal Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění jako svou 5152. publikaci v redakci krásné literatury
Praha 1993
Odpovědní redaktoři Jiří Našinec a Marie Zábranová
Výtvarný redaktor Vladimír Nárožník
Technická redaktorka Jana Maryšková
Vytiskly Tiskárny Vimperk, s. p.
12,10 AA / 12,39 VA /
Vydání druhé, upravené, v Odeonu první
13/34. 01-016-93